

Gunnar Thomassen og Tore Bjørgo (red.)

KUNNSKAPSUTVIKLING I POLITIET

FORSKNINGSKONFERANSEN 2006

POLITI HØGSKOLEN

PHS Forskning 2006:3

KUNNSKAPSUTVIKLING I POLITIET
FORSKNINGSKONFERANSEN 2006

© Politihøgskolen, Oslo 2006:3

PHS Forskning 2006:3

ISBN 82-7808-049-6

ISSN 0807-1721

Det må ikke kopieres fra denne boka i strid med åndsverkloven og fotografiloven eller i strid med avtaler om kopiering inngått med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Alle henvendelser kan rettes til:

Politihøgskolen

FoU-avdelingen

Slemdalsvn. 5

Postboks 5027, Majorstuen

0301 Oslo

www.phs.no

Omslag: *Glog AS*

Layout: *Eileen Schreiner Berglie, PHS*

Trykk: *Ilas Grafisk*

Forord

Moderne politiarbeid er en kunnskapsintensiv virksomhet. Denne kunnskapsbasen må stadig fornyes og videreutvikles. Dagens og morgendagens polititjenestemenn kan ikke utføre sine oppgaver bare gjennom en gang å ha tilegnet seg «oppskrifter» på hvordan politiarbeid skal gjøres. De må stadig lære seg å håndtere et bredt spekter av nye og uventede problemstillinger og situasjoner gjennom selvstendig og kreativ tenkning – uten å måtte basere seg på å motta ordre og instruksjoner ovenfra. De trenger kommunikative ferdigheter og forståelse av sosiale relasjoner og konflikter. De må kunne samarbeide med og få respekt fra en rekke andre velutdannede profesjonsgrupper. De trenger analytiske ferdigheter for å kunne gjøre bruk av moderne politimetoder. Og ikke minst må dagens og morgendagens politifolk kunne være selvkritiske og reflekterende over egen rolle, opptreden, holdninger, metoder og innfallsvinkler for å kunne evaluere og forbedre egen innsats, og vinne troverdighet og tillit fra befolkning og politiske myndigheter. Det var slik sett svært passende at årets forskningskonferanse – den tiende i rekken siden den første konferansen ble arrangert i 1997 – hadde kunnskapsutvikling i politiet som overordnet tema.

Politihøgskolen har en sentral rolle i å utvikle ny kunnskap gjennom forskning og foredling av erfaringsbasert kunnskap, og å formidle denne kunnskapen ut til studenter, ytre etat og samfunnet forøvrig. Denne kunnskapsformidlingen skjer først og fremst gjennom bachelor-utdanningen av nye polititjenestemenn, gjennom en lang rekke videreutdanninger og vårt nye masterprogram, men også gjennom en omfattende formidlingsvirksomhet. Politihøgskolens årlige forskningskonferanse har blitt en sentral arena for formidling av og diskusjon om ny kunnskap om politiet og politiets virksomhet.

I større grad enn tilfellet har vært ved tidligere forskningskonferanser har i år Politihøgskolens egne forskere og lærere fylt programmet med foredrag.

Bl.a. ble fem av syv plenumpresentasjoner og samtlige åtte parallellsesjoner holdt av ansatte ved Politihøgskolen. Dette reflekterer at det de siste par årene har skjedd en formidabel vekst i forskning og kunnskapsproduksjon ved Politihøgskolen. Forskningsavdelingen har i løpet av kort tid fordoblet seg til ca. 14 forskere og stipendiater. Samtidig er fire av lærerne nå i full gang med å skrive doktoravhandlinger, et tilsvarende antall er i startgropa for å sette i gang, mens ytterligere et par av lærerne holder på med forskningsoppgaver i tilknytning til førstelektorkvalifisering. Og i løpet av det kommende året vil det første kullet med masterstudenter påbegynne sine masteroppgaver, gjerne knyttet til deres egen erfaringsbakgrunn og arbeidsfelt. Til sammen tilsier dette at kunnskapsproduksjonen blir enda sterkere i tiden fremover, og dekke stadig flere temaer med sterk relevans for politiets virksomhet.

Årets forskningskonferanse gav et spennende innblikk i noen av de problemstillinger og prosjekter som det jobbes med både i og utenfor politiet. Det ble bl.a. fokusert på behovet for kunnskap om politiet og dets virksomhet så vel som utfordringene knyttet til å tilegne seg denne. Andre igjen fokuserte på tilegnelse og bruk av kunnskap innad i politiet. Her fikk vi bl.a. presentert utfordringer i forhold til bruk av strategisk analyse, implementering av POP, bruk av IT og kunnskapsdeling i etterforskning. I tillegg ble det presentert en rekke konkrete undersøkelser, deriblant studier som er relevant i forhold til rekruttering og utdanning av politistudenter. Det ble også presentert studier som ser på hvordan faktorer som fysisk styrke eller personlighetstrekk påvirker politiets virke og samhandling med publikum. Videre ble det presentert konkrete evalueringstudier om bruk av konfliktråd og sperret adresse, og en undersøkelse om cannabismarkedet i Norge.

Av praktiske årsaker ble årets konferanse lagt til begynnelsen av oktober i stedet for slutten av august som tidligere år. Antallet påmeldte deltakere på konferansen var likevel større enn noen gang tidligere, og begge dagene var auditoriet fylt opp til siste plass. Oppslutningen om de parallelle sesjonene - introdusert for første gang i fjor - var også god. Den solide oppslutningen rundt denne og tidligere konferanser tyder på et stadig økende behov for forskningsbasert kunnskap om politiet og dets virksomhet, både internt her ved PHS og eksternt ute i justissektoren og samfunnet for øvrig. Vi håper og tror at denne rapporten kan gi et lite innblikk i noen av de problemstillingene det jobbes med på Politihøgskolen

og i politiet for øvrig. Ikke minst håper vi å kunne nå ut til de i etaten som ikke hadde anledning til å delta.

Årets forskningskonferanse ble planlagt av Eileen Schreiner Berglie, Nina Skarpenes, Marit Kvaal, Mette Berg, Tore Bjørgo og Gunnar Thomassen.

Desember 2006

Gunnar Thomassen og Tore Bjørgo

Innholdsfortegnelse

Visjoner for kunnskapsutvikling i politiet	Tore Bjørge	9
Politibetjentens praktiske kunnskap	Linda Hoel	25
Hvem er politistudentene?	Paul Larsson, Jon Strype og Gunnar Thomassen	37
Utdrag fra kvalitetsundersøkelsen 2006	Hugo Hansen	53
«Fysisk styrke eller bare prat» - kroppslig kommunikasjon og fysisk trening blant politistudenter sett i et kjønnsperspektiv	Pål Lagestad	69
Politipersonligheten	Solveig Abrahamsen og Jon Strype	77
Deltagende observasjon som bidrag i ledelsesutvikling i politiet: erfaringer fra et samarbeidsprosjekt mellom Østfold politidistrikt og Politihøgskolen 2004 - 2006	Otto Stærk og Terje Aaserud	99
Kunnskapsdeling og dyktighet i politietterforskning	Ivar Andre Fahsing, Rune Glomseth og Petter Gottschalk	115

Politimøte med folk og røvere: Et blikk på forholdet til publikum	Jon Strype og Solveig Abrahamsen	125
Problemorienterad polisverksamhet - att omsätta teori i praktik	Johannes Knutsson	141
POP i praksis på Manglerud politistasjon fungerer det?	Gro Smedsrud, Rune Ullsand og Espen Lutnæs	153
Evaluering av «Konfliktrådsprosjektet» - en prøveordning med påtalekompetanse til lensmenn i konfliktrådssaker	Marit Egge	167
Adressesperring som tiltak for vold og trusler	Solgunn Eidheim	179
Opp i røyk! - En studie av hasjimporten til Norge	Paul Larsson	193
Implementering av strategiske analyser i politiet	Marianne Sætre	209
IT som medel att öka kunskap och motivation	Stefan Holgersson	233
Forfatterne		270

Visjoner for kunnskapsutvikling i politiet

Tore Bjørgo

En videreutvikling av kvaliteten i politiets arbeid forutsetter en kritisk revurdering av etablert praksis og en stadig utvikling av ny kunnskap. Det er et uttalt mål at norsk politi skal arbeide mindre reaktivt og hendelsesstyrt, og mer proaktivt, problemorientert og kunnskapsstyrt. To sentrale virkemidler for å oppnå dette, er å øke kompetansenivået ute i politiet gjennom at flere får høyere utdanning, og å tilføre politiet ny kunnskap og nye perspektiver gjennom relevant forskning. Mitt foredrag skal handle om disse to veiene til kunnskapsutvikling i politiet.

Høyere utdanning for politifolk

Et av de mest spennende utviklingstrekk når det gjelder kunnskapsutvikling i politiet, er at stadig flere erfarne politifolk tar ulike masterutdannelse, og enkelte går videre til doktorgrad. Noen har dratt til utlandet for å ta mastergrader i rettspsykologi, krisehåndtering, IKT-kriminalitet, politiledelse eller internasjonalt politiarbeid. Nå i høst har 18 nye studenter, de fleste politifolk, begynt på Politihøgskolens nye masterstudium i politivitenskap. Hvordan kan det at politifolk får høyere utdanning bidra til å heve kvaliteten i politiets arbeid? La meg gi et enkelt og konkret eksempel:

I perioden mellom 1998 og 2002 dro tre norske, erfarne politietterforskere til England for å ta sine mastergrader i Forensic Psychology (rettspsykologi) ved universitetene i Liverpool og Leicester. Da de kom tilbake, brukte de sine nye kunnskaper til å reformere måten norsk politi gjennomfører politiavhør på.

Det fremgår av gammelt undervisningsmaterieell ved Politihøgskolen at politiets avhørere tidligere ofte hadde som premis at den mistenkte var skyldig. Deres oppgave var litt enkelt sagt å lokke frem tilståelsen. For å oppnå dette, gjorde politiets avhørere i betydelig grad bruk av manipulative avhørsmetoder og psykologiske triks

for å lokke frem tilståelser fra tiltalte, tilståelser som senere i noen tilfeller har vist seg å være falske. Som en britisk forsker (Baldwin 1992) uttalte etter å ha analysert rettsskandaler i Storbritannia: «De 'beste' avhørerne er de farligste».

En av de tre etterforskerne som tok master i England, Asbjørn Rachlew, publiserte i 2003 en meget kritisk artikkel i *Tidsskrift for strafferett* om «Norske politiavhør i et internasjonalt perspektiv». Ut fra internasjonal forskningslitteratur sammenliknet han avhørssystemene som brukes i andre land, og han dokumenterte at den etablerte avhørsmetodikken for norsk politi i hovedsak var basert på svært tvilsomme amerikanske forbilder. Han påviste at norske politiavhørere iblant gjorde bruk av manipulative teknikker som politiet ikke kan være bekjent av, og at en del av lærestoffet om avhør som tidligere ble brukt ved Politihøgskolen, ga opplæring i slike tvilsomme triks. Han tydeliggjorde også at dersom publikum og rettsapparatet skal kunne ha tillit til politiavhør, er det helt nødvendig at politiet slutter å bruke slike teknikker. I stedet må det innføres en ny avhørspraksis som bygger på åpenhet, etikk og rettssikkerhet. Artikkelen var et knallhardt oppgjør med veletablerte avhørsmetoder i norsk politi – signert en politioverbetjent ved Oslo Politidistrikt. Det ble atskillig bråk i kjølvannet av denne artikkelen, men det er ingen tvil om at kritikken gjorde sterkt inntrykk blant norske politifolk og politiledere. Og det fikk utvilsomt langt større virkning nettopp fordi det kom fra en av deres egne, og ikke fra en eller annen «tvilsom advokat» eller «venstrevridd kriminolog».

Og på dette tidspunkt var reformen alt i full gang. Allerede i 2000 var Asbjørn Rachlew og kollega Ivar Fahsing i gang med å gjennomføre de første videreutdanningskursene i de nye avhørsmetodene, en metodikk som gikk under navnet KREATIV, mens kollega Trond Myklebust har vært sentral i undervisningen ved PHS i avhør på grunnutdanningen og når det gjelder dommeravhør. Disse nye avhørsmetodene setter en stopper for manipulative avhørsteknikker, og har som mål å høyne både kvaliteten, etikken og rettssikkerheten i forbindelse med politiets avhør. Og til forskjell fra de gamle og hemmelige forhørstriksene er den nye avhørsmetodikken tilgjengelig for offentlig innsyn, både fra forsvarsadvokater og tiltalte.

Dette kurset var basert dels på forbilder fra Sverige og England, og dels på de norske politiavhørernes egen forskning og erfaring. Sverige og England hadde

lenge hadde ligget langt foran Norge i å gi politiet en forskningsbasert opplæring i avhørsteknikk. Britisk politi var tidligst ute med å utvikle en ny avhørsmetodikk, som svar på en serie rettsskandaler med falske tilståelser på 1980-tallet. Svensk politi utviklet sin avhørsmetodikk på 1990-tallet i samarbeid med eksperter i rettspsykologi fra universitetene. Og norsk politi har altså utviklet dette enda et skritt videre. Etter den nye avhørsmetodikken ble innført av norsk politi de aller siste årene, blir stadig flere avhør nå dokumentert med lydopptak eller med video, slik at hele avhørprosessen kan kontrolleres av retten.

Siden 2003 har Politihøgskolen utdannet 50 avhørsinstruktører fra hele landet som igjen utdanner politiavhørere lokalt. Hittil er 850 politiavhørere utdannet lokalt eller sentralt. I tillegg får alle studentene ved Politihøgskolens grunnutdanning – ca. 350 i året – en forkortet versjon av avhørskurset. Dermed har nå et par tusen politifolk fått denne opplæringen, slik at den nye avhørsstandarden nå begynner å sette sitt preg på politiets praksis. Evalueringer viser også at avhørsutdannelsen i svært høy grad bidrar til å endre kursdeltakernes egen avhørspraksis, og at de selv mener at kvaliteten på avhørene har blitt vesentlig bedre gjennom en mer effektiv taktikk som gir sikrere informasjon.

Fram til 1998 dro norske politifolk til Sverige for å lære seg avhørsmetodikk, men nå kommer lederne for Rikskrim (som tilsvarer KRIPOS) i Sverige, og det tilsvarende Reiseholdet i Danmark for å ta avhørsutdanning her i Norge. Og de er fulle av lovord om den norske avhørsutdanningen. Den ledende svenske professoren i rettspsykologi Sven Åke Christiansson har uttalt at norsk politi har kjørt fra sine svenske kolleger, fordi norsk politi nå *selv* er i stand til å drive fagutviklingen på avhørsområdet. Svensk politi er derimot fortsatt avhengige av å leie inn eksterne eksperter fra universitetene, mens fagutviklingen internt i politiet har stått stille på dette feltet. Han er meget imponert over hvordan norsk politi har klart å kombinere praktisk politierfaring med akademisk kompetanse og forskning, og at man har klart å ta vare på denne kompetansen gjennom å gi disse personene posisjoner i norsk politi hvor de kan formidle sin kunnskap videre til andre politifolk.

Gjennom at de tre politifolkene har tatt en akademisk utdanning på masternivå, har de klart å definere den tause kunnskapen om avhør i politiet. De har kunnet sette fingeren på svake punkter og stille kritiske spørsmål om egen praksis. Og endelig har de innført ny og bedre praksis på grunnlag av forskningsbasert kunnskap.

De har også utarbeidet et utdanningsopplegg som sprer denne kompetansen ut i politiet på alle nivå. Kombinasjonen av ny fagkompetanse, profesjonell troverdighet og kunnskap om det å trene politifolk har til sammen gitt et sterkt gjennomslag. Det vil ta tid før dette for fullt vil gjennomsyre politiets avhørspraksis, men endringsprosessen er i full gang. Nå er norsk politi i Europatoppen når det gjelder *opplæring* i hvordan avhør skal gjennomføres med høy faglig og etisk standard.

Og dette startet altså med at tre politimenn dro til England og tok seg en mastergrad. Samtidig er nå 16 nye studenter med bred erfaring fra politiarbeid og kriminalitetsforebygging i gang med å ta sine mastergrader ved vår egen Politihøgskole, og tilsvarende (eller kanskje større) kull vil trolig starte hvert år fremover.

Vi har grunn til å tro at dette etter hvert vil gi en kvalitetsheving for norsk politi innenfor en rekke områder. Ved at disse studentene skriver sine masteroppgaver om temaer og problemer de har arbeidet med som politifolk, vil vi få en stor produksjon av ny erfaringsnær og forskningsbasert kunnskap – til dels innenfor områder som hittil er nærmest uberørt av forskerhånd. Disse kandidatene vil dessuten gå tilbake til sine enheter med nye metodiske og analytiske ferdigheter som vil gjøre politidistriktet i stand til å gjennomføre intensjonene om mer problemorientert og proaktivt politiarbeid, noe som tidligere ofte har strandet på manglende analytisk kompetanse. Da vil de også bringe med seg nye perspektiver som kan bidra til å ruske opp i gammel (og ikke alltid god) politipraksis.

Vårt eget masterstudium ved Politihøgskolen tar særlig sikte på å gi en utdanning på høyt nivå innenfor analysebasert politiarbeid. Utdannelsen skal bl.a. kvalifisere til analyseoppgaver, strategisk ledelse, og problemorientert politiarbeid. Noe av det som skiller en utdanning på masternivå fra både vår grunnutdanning og de mange kortere videreutdanningene ved PHS er at mens de lavere utdannelsene handler om å *tilegne* seg kunnskap, gir masterutdannelsen kompetanse i å *utvikle ny* kunnskap.

Politihøgskolens grunnutdanning er den beste politiutdannelsen i Europa, ifølge uttalelser fra Ulf Göransson, president i den europeiske politiutdanningsorganisasjonen CEPOL. Gjennom den treårige bachelor-utdanningen ved Politihøgskolen får studentene bl.a. en inngående innføring i problemorientert politiarbeid som sentral arbeidsstrategi for politiet. Studentene lærer mye om POP

og om problemløsning. Men det er så mye som skal inn i de tre årene, at de ikke får tilstrekkelig analytisk og metodisk kompetanse i grunnutdanningen til å kunne utføre mer krevende analyser som ligger til grunn for POP som arbeidsstrategi. I de nye planene for grunnutdanningen får vi nå riktig nok mer opplæring i vitenskapsteori og forskningsmetode, slik at studentene skal være bedre rustet til bl.a. å gjøre bruk av statistikk. Men fortsatt vil det å gjennomføre et POP-prosjekt ofte forutsette betydelig mer kompetanse i forskningsmetode og samfunnsvitenskaplig analyse, bl.a. for å gjøre statistisk kartlegging av problemområder, analyser av årsaker til tilbakevendende problemer, og evalueringer av resultatene etter tiltak. Derfor har politiet hittil vært avhengig av å kunne hente inn kompetanse fra forskningsmiljøer for å kunne gjennomføre mer krevende former for problemorientert politiarbeid. Og ofte har ikke politiets ledelse vært klar over hvor mye analysekompetanse, tid og ressurser det krever å gjennomføre POP som en sentral arbeidsform. Derfor har heller ikke problemorientert politiarbeid fått det gjennomslaget som mange hadde hatt forhåpninger om. Men det er nettopp denne typen kompetanse våre nye masterstudenter vil tilegne seg. Vi regner med at mange av våre masterstudenter vil lage masteroppgaver hvor de utvikler og gjennomfører POP-prosjekter ved sine hjemlige avdelinger. Og når de er ferdige med sin utdanning, vil en naturlig arbeidsoppgave nettopp være å lede POP-prosjekter og andre proaktive innsatser som krever kompetanse i å utvikle strategiske analyser og i å bruke strategiske analyser.

Politihøgskolens masterstudium gir nå kompetanse i analysebasert politiarbeid, med fordypninger i lokalorientert politiarbeid og organisert kriminalitet og terrorisme. I fremtiden ser jeg for meg at vi utvikler masterfordypninger på høyt nivå innenfor en rekke andre felt, som etterforskning, politirett, internasjonalt politiarbeid, ledelse og krisehåndtering. Målet må være å heve kompetansen og kvaliteten innenfor hele bredden av politiets virksomhet.

Det er en betydelig investering for norsk politi å sette i gang vårt nye masterstudium. Det er også en stor investering for den enkelte student å gjennomføre et så omfattende studium. Da er det viktig at politiets ledelse sørger for at de politifolkene som skaffer seg en slik høyere utdanning, får posisjoner og funksjoner hvor det blir mulig å sette denne nye kunnskapen ut i praksis. Det er bare hvis man gjør det at norsk politi kan hente ut hele gevinsten fra denne potente kombinasjonen av politifolkenes erfaringsbaserte kunnskap sammen med deres nye forskningsbaserte kunnskap og metodikk.

Politihøgskolens forskning

Hvem forsker vi for ved Politihøgskolen? Vi er oss bevisst at de viktigste brukergruppene for vår forskning er Politihøgskolens egne utdanninger og politietaten. Men vi har også noen andre brukergrupper vi må forholde oss til. Det gjelder det nasjonale og internasjonale forsker-, høyskole- og universitetssamfunnet som vi er en del av, og som vi er avhengig av å være i konstant faglig utveksling med. Og ikke minst skal Politihøgskolens forskere levere kunnskapsgrunnlag og legge premisser for den offentlige og politiske debatt om politiet og politiets arbeidsområder. Der må vi bli langt mer synlige på flere temaområder enn det vi har vært hittil.

En utfordring for oss som driver med forskning ved Politihøgskolen, er at vi ikke alltid kan innfri forventningene fra politietaten til hva og hvordan vi skal levere. Politifolk vil gjerne ha kokebøker og greie oppskrifter på hvordan de kan løse sine arbeidsoppgaver. Forskning gir sjelden slike oppskrifter og enkle løsninger. Noen ganger kan vi konkludere med at en av politiets arbeidsmetoder fungerer godt eller mindre godt, men at effekten trolig kan forbedres hvis man gjør a, b eller c. Mange av våre evalueringsprosjekter har nettopp en slik form, hvor man peker på forbedringspotensialer, men vi gir ikke oppskriften.

Men om forskningen sjelden gir enkle oppskrifter på suksess, kan vi i blant gi klare svar på spørsmål. Det gjorde Jon Strypes og Johannes Knutssons sammenlignende studier av politiets bruk av skytevåpen i Norge, Sverige og etter hvert i Norden (Strype og Knutsson 2002; Knutsson 2005). Undersøkelsene viste at den norske ordningen med politi som *ikke* bærer våpen til daglig, er fornuftig, og at generell bevæpning *ikke* gir politiet øket sikkerhet. Denne studien har (i allfall i denne omgang) bidratt til å sette en sluttstrek for bevæpningsdebatten i Norge, fordi den gir forskningsmessig dokumentasjon for at dagens restriktive praksis både resulterer i mindre bruk av skytevåpen og mindre risiko for politifolkene.

En del av den forskningen vi produserer, vil også være av en slik karakter at den ikke nødvendigvis gir «matnyttig» kunnskap som kan omsettes direkte til håndfast praksis og forbedrede arbeidsmetoder. Det må også være rom for politiforskning som først og fremst gir forståelse og innsikt i politiets ulike roller og funksjoner i samfunnet, og som kan bidra til fagutvikling, bevisstgjøring og selvrefleksjon i politiet. Et eksempel på en slik studie – og som vi skulle ønske var gjort her

ved PHS – er Liv Finstads bok *Politiblikket*, som nettopp gir innsikt i hvordan politiet tolker situasjoner og egen og andres atferd. Denne typen forskning, hvor et forskerblikk kan se ting som ikke umiddelbart er synlige for politifolk selv, er viktig for utviklingen av politifaget og for politiutdannelsen. Og boka er selvsagt på pensum ved Politihøgskolen, dels på grunnutdanningen og dels på master. Et annet godt eksempel på reflekterende politiforskning er en av lærerne ved PHS, Linda Hoel, som i sitt pågående doktorarbeid ser på politiets praktiske kunnskap. Gjennom feltstudier av politibetjenter i deres praksisfelt retter hun fokus mot politibetjentes bevissthet omkring sin praksiskunnskap og hvordan de nyttiggjør seg av denne med tanke på utvikling og forbedring av egen praksis.

I andre tilfeller kan forskning sette et ubehagelig og kritisk søkelys på uheldige sider ved politiets etablerte praksis, og i neste omgang føre til endring. Asbjørn Rachlews tidligere omtalte artikkel om norske politiavhør er nettopp et eksempel på hvordan kritisk forskning kan bidra til innføring av bedre praksis. Og det har en spesiell verdi at dette kritiske perspektivet kom innenfra, fra politiets egne rekker. Det kom fra en som blir trodd på at han ønsket å *forbedre* politiets arbeidsmetoder – og ikke fra en eller annen kriminolog eller jusprofessor utenfra, som lett kan avfeies med at vedkommende bare er ute etter å undergrave tilliten til politiet. Derfor er det viktig for forskningen ved Politihøgskolen at vi klarer å bevare og videreutvikle dette kritiske og konstruktive perspektivet som gjennom troverdighet innad i etaten kan bidra til å høyne kvaliteten i politiets arbeid.

Men samtidig må vi være forberedt på at kritiske perspektiver og kontroversielle forskningsresultater av og til kan føre til støy og motsetninger i forhold til de i politiet som måtte føle seg støtt på mansjettene. Som forskningssjef har jeg ofte tenkt tanken på hvordan politivoldsaken i Bergen kunne ha forløpt dersom det var Politihøgskolens egne forskere som i en undersøkelse om voldsofre gjorde uventede funn som tydet på at en ikke ubetydelig del av volden ble utøvet av politifolk. Jeg håper og tror at vi ved Politihøgskolen i en slik situasjon ville ha ryggrad til å publisere også de ubehagelige funnene. Men jeg tror og håper også at slike forskningsresultater kanskje ville bli tatt imot på en mer konstruktiv måte i politietaten. Dersom det var Politihøgskolen – noen av deres egne – som avdekket uheldige forhold i politiet, ville det forhåpentligvis bli akseptert at formålet er å forbedre politiet og ikke undergrave det. Samtidig opplever jeg at vi som forskere *har* ryggedekning både fra Politihøgskolens ledelse og fra Politidirektoratets ledelse på at

det er både vår rett og vår plikt å drive kritisk og konstruktiv forskning om politiet. Jeg opplever at vår forskning blir sett på som en sentral del av kvalitetssikringen av politiets virksomhet – selv om vi altså skulle komme opp med ubehagelige forskningsfunn.

Da Politiskolen ble høgskole i første halvdel av 1990-tallet, ble det også etablert en forskningsavdeling ved Politihøgskolen. Denne bestod inntil nylig av 4-6 forskere, men de aller siste årene har forskningsaktiviteten og forskningsmiljøet vokst betydelig, ikke minst fordi forskningsavdelingen har fått det faglige hovedansvaret for masterstudiet. Forskningsavdelingen består i dag av 14 forskere og stipendiater, med 25 eller 50 prosent undervisningsplikt. I tillegg har alle de faste lærerne på grunnutdanningen og videreutdanningene avsatt 20 prosent av sin arbeidstid til forskning og utvikling. I praksis blir denne FoU-tiden for lærere samlet i en pott som fordeles til større og mindre prosjekter. For tiden holder åtte av lærerne ved Politihøgskolen på med doktoravhandlinger (de fleste i en tidlig fase), mens andre arbeider med mindre forskningsprosjekter. Til sammen består altså forskningsmiljøet av drøyt 20 personer som driver aktiv forskning. For tiden har vi rundt 35 pågående forskningsprosjekter.¹ En del av disse prosjektene ble presentert under plenumssesjoner og parallelle sesjoner på årets forskningskonferanse, og i denne konferanserapporten. Våre mange prosjekter spenner over en rekke ulike temaer, og kan grupperes på ulike måter. En stor del av dem handler om politiets strategier, arbeidsmetoder og virkemidler, om ulike sider ved politirollen, og om en del av de kriminalitets- og ordensproblemer politiet er satt til å løse.

Når det gjelder *forskning om strategier og metodebruk i politiet*, har vi på det mer overordnede plan flere prosjekter om politiets bruk av kriminalanalyse og strategiske analyser som ledelsesverktøy, om problemorientert politiarbeid som arbeidsstrategi, og om modeller for etterretning. Vi har også en rekke prosjekter om ulike metoder og virkemidler i politiarbeid, bl.a. strukturerte avhør (og i hvilken grad lukkede vs. åpne spørsmål gir mer og bedre informasjon). Andre prosjekter handler om bruk av mobile voldsalarmer og sperret adresse som tiltak for ofre for familievold. Vi har som nevnt en komparativ studie om politiets bruk av skytevåpen i Norden, om politiets metodebruk i forhold til alvorlig kriminalitet, og en internasjonal sammenlignende studie av informasjonsbruk under patruljering er under oppstart.

¹ En oversikt over pågående forskningsprosjekter og publikasjoner fra tidligere prosjekter finnes på <http://www.phs.no/templates/Page.aspx?id=345>.

Og vi har prosjekter om bruk av konfliktråd, megling og en rekke andre virkemidler som reaksjonsformer og forebyggingstiltak i forhold til ungdomskriminalitet. Et fellestrekk ved mange av disse prosjektene er at de ser på effektene av disse metodene og tiltakene, og hvordan disse eventuelt kan forbedres.

Vi har det siste året også fått et knippe nye *prosjekter som handler om våre politistudenter*, mange av dem spørreundersøkelser. Det ene ser på hvem politistudentene er, deres sosiale og faglige bakgrunn, verdier og motivasjoner for å begynne i politiet. En liten studie kartlegger også på hvordan søkerne til PHS får informasjon om studiet. Den såkalte Kandidatundersøkelsen ser på i hvilken grad de uteksaminerte studentene opplever at politiutdannelsen har rustet dem til å gjøre den jobben de skal ut i, og hvordan mottakerne ute i politidistriktene opplever at de nyutdannede kandidatene er faglig utrustet i forhold til oppgavene de blir satt til. Et beslektet prosjekt handler mer spesifikt om rekruttering av personer med minoritetsbakgrunn til politi og kriminalomsorg. Og et annet prosjekt ser på studentenes gjennomføring og holdning til fysisk trening gjennom studietiden ved PHS. Og vi har en studie som undersøker politistudenters og polititjenestemenns holdninger til en rekke problemstillinger knyttet til integritet og korrupsjon i politiet, fra det nokså uskyldige via etiske gråsoner til det klart korrupte: Er det akseptabelt for en politimann å ta imot ei gratis pølse på en bensinstasjon, eller å jobbe for et privat sikkerhetsfirma på fritiden, eller å stjele fra et åsted eller et beslag? Noe vi på lengre sikt ønsker å gjøre innenfor dette feltet, er å utvikle en såkalt longitudinell studie hvor vi gjennom gjentatte spørreundersøkelser følger det samme utvalget studenter fra opptak, gjennom studiet og ut gjennom karrieren for å finne ut hvor det blir av dem etter fem år, ti år eller femten år. På hvilke måter endrer de verdier og holdninger i løpet av den sosialiseringprosessen de gjennomgår under politiutdannelsen og videre ut i politikarrieren? I hvilken grad skaffer de seg ny kompetanse og videreutdanning? Og får de stillinger og oppgaver hvor de kan få brukt sine ferdigheter og kunnskaper på en meningsfull måte? Hvor mange av de vi utdanner, slutter i politiet? Hvorfor slutter de (er det på grunn av helse, arbeidsmiljø, lønn, eller faglige utfordringer?), og hvor går de hen (går de til offentlig sektor, til næringslivet, går de til media, til sikkerhetsindustrien, eller går de til hundene)? Hvor mange av dem kommer tilbake til politiet etter å ha vært i andre yrker en periode? Og hva skal eventuelt til for å lokke dem tilbake? Hvor mange av de vi utdanner i Bodø blir værende i Nord-Norge? Alt dette er sentrale

spørsmål for langtidsplanlegging i politiet, og for å dimensjonere politiutdannelsen for fremtiden. Dette er en stor satsing som vi håper å komme i gang med i løpet av de neste par årene.

Vi har i dag en god del *forskning om kontaktflaten mellom politiet og publikum, og spesielt politiets brukere*, de som på ulike måter kommer i kontakt med politiet. Blant annet holder en av våre språklærere på med en spennende undersøkelse av telefonsamtaler til vakta i ved Sentrum politistasjon, og hvordan politifolkenes bruk av språk i kommunikasjon med publikum kan virke konflikthemmende eller konfliktfremmende. En annen studie ser på praktisk konflikthåndtering i politiarbeid, og kriterier for måling av kvalitet i politiarbeidet. Vi er også i ferd med å utvikle en større satsing innenfor brukerundersøkelser, hvor vi spør de som på ulike har vært i direkte kontakt med politiet om deres erfaringer med og forventninger til politiet. Hva er godt eller dårlig politiarbeid for brukerne av politiets tjenester, for eksempel for de som har levert inn anmeldelser, blitt stoppet i promillekontroll eller skulle ha nytt pass? Slike brukerundersøkelser skiller seg fra PODs tidligere publikumsundersøkelser ved at den største andelen av publikum primært danner sine bilder av politiet gjennom inntrykk fra media, og ikke gjennom førstehånds egenerfaring.

En viktig forskningsmetode for å kunne studere politiets møte med publikum, er å observere hvordan denne samhandlingen foregår. Vi har for tiden tre lærere ved PHS med doktorgradsprosjekter som i større eller mindre grad baserer seg på deltakende observasjon av politiet. Det gjelder blant annet en studie av politibetjentens praktiske kunnskap. En annen studie ser blant annet på hvordan kvinnelige og mannlige politistudenter bruker kroppen og fysiske ferdigheter i operativt politiarbeid, for eksempel under pågripelser. Og ikke minst har vi et doktorgradsprosjekt om politiets arbeid med familievold. Spesielt denne siste studien, som gikk ut på å observere hva politiet faktisk gjør når de blir kalt ut til å ta seg av «husbråk», møtte store problemer. Etter en lang og kronglete prosess bestemte «Rådet for taushetsplikt og forskning» at forskere heretter bare får anledning til å observere politiets arbeid på offentlige arenaer, og ikke i private hjem hvor jo «husbråk» vanligvis skjer. Når det gjelder politiets arbeid på private arenaer, må forskere heretter i praksis basere seg på hva politifolkene (og eventuelt de involverte partene og andre kilder) etterpå sier at har skjedd, og skriftelige rapporter.

Denne mer restriktive praksis fra «Rådet for taushetsplikt og forskning» vil få store konsekvenser for fremtidig politiforskning i Norge. Også de to andre doktorgradskandidatene jeg nevnte, har fått begrenset sine muligheter til å observere politiets arbeid, ved at de bare får lov til å se hva politiet gjør i det offentlige rom. Liv Finstads viktige forskningsprosjekt som resulterte i boken «Politiblikket» (Finstad 2003), ville i dag etter hennes eget utsagn ikke kunne blitt gjennomført.

Jeg frykter for min del at nye doktorgradskandidater som skal forske på politiet, for fremtiden i stor grad vil *velge bort* de av politiets arbeidsfelt hvor de bare kan få tilgang til sekundærkilder (Det kan gjelde slike felt som familievold, politiets samarbeid med psykiatrien og barnevernet, politiets arbeid med utsendelse av asylsøkere som har fått avslag, etc.). I stedet er det sannsynlig at de fleste heller vil velge å forske på politiets arbeid i det offentlige rom, hvor de kan få førstehåndsbetragtning av observasjonsdata. I en viss grad kan man kompensere ved å bruke andre metoder og datakilder. Men en del kunnskap om hvordan politiet opptrer kan man bare få gjennom direkte observasjon. Viktige deler av politiets arbeid vil dermed bli liggende – om ikke i et forskningsmessig mørke – så iallfall i tusmørke. Dette vil innebære at både politiet og samfunnet som helhet kan gå glipp av den mulighet for kvalitetsheving som ligger i kritisk og konstruktiv forskning innenfor noen viktige arbeidsområder for politiet.

Det er åpenbart at det reiser betydelige forskningsetiske problemer at hvis politiet kalles ut for å ordne opp i familievold, så kan man risikere at det følger med en forsker på lasset. Denne typen deltakende observasjon av politiets arbeid på privat arena er problematisk i forhold til krav om informert samtykke, taushetsplikt og personvern. Samtidig må disse hensynene veies opp mot de begrensede muligheter for å få gode data om politiets arbeid med familievold gjennom andre metoder, og mot den kvalitetsheving som slik forskning kan bidra til når det gjelder politiets arbeid med dette feltet og på andre kompliserte problemområder, til beste for alle parter. Politihøgskolen har sett behovet for å arbeide med disse og andre forskningsetiske problemstillinger, og for å kvalitetssikre våre forskningsprosjekter. I fjor vår nedsatte derfor Politihøgskolen sitt eget forskningsetiske utvalg, med professor i medisinsk etikk, Jan Helge Solbakk, som formann. Vi arbeider også med forslag til en endring i Politiloven som vi håper kan gi lovmessig hjemmel for å drive deltakende observasjon av politiet også på andre arenaer enn de offentlige.

Så mye om kontaktflaten mellom politi og publikum. Vi har det siste året fått noen *forskningsprosjekter om ledelse, lederutvikling og etterforskningsledelse*. Generell kunnskap om ledelse kan vi hente andre steder. Men en del av de spesielle former for ledelse som gjelder politiet og politiets oppgaver mer spesifikt, bør vi utvikle selv. Et stort felt hvor vi bør bli sterkere i årene fremover, både på utdannings- og forskningssiden, er innenfor feltet krisehåndtering og kriseledelse. Politiet har jo sentrale oppgaver med operativ ledelse i forbindelse med ulykker, naturkatastrofer og terrorhendelser. Det finnes mye praktisk kunnskap, kompetanse og erfaring, og mange gode systemer i politiet når det gjelder kriseledelse. Men svært lite av dette er nedfelt i forskning og utdanning her ved Politihøgskolen. Kompetansen sitter hos noen flinke enkeltpersoner, men kompetansen kan også forsvinne med dem. Det at Politihøgskolen har fått en sentral rolle i opplæringen i det nye Nødnett i Stavern, gir oss en anledning til å gå bredere inn på feltet krisehåndtering og kriseledelse. I løpet av dette året vil Forskningsrådet trolig starte et nytt forskningsprogram om samfunnssikkerhet og risikoforskning, og her burde Politihøgskolen være med.

Vi har også et knippe prosjekter ved PHS som handler om *politiets arbeid med ulike kriminalitetsformer*. Vi har flere studier om organisert kriminalitet, bl.a. belyst gjennom utviklingen av det profesjonelle ransmiljøet og hvordan Oslo-politiet har arbeidet med dette de siste 20 årene. Vi har studier av cannabismarkedet og om økonomisk kriminalitet. Og selv er jeg del av en internasjonal ekspertgruppe som ser på voldelig radikalisering i Europa, og om strategier for forebygging av terrorisme. Vi har også flere prosjekter om ungdomsvold og forebygging av ungdomskriminalitet. Og ikke minst har vi gjennom flere år hatt en betydelig satsing på forskning om flere sider ved politiets arbeid med familievold, og bruk av ulike virkemidler i forhold til dette. Vår nylig pensjonerte forsker, Ferdinand Lindtoe Næshagen, leverte i sommer inn sin doktoravhandling om rettshåndhevelsens historie, med fokus på norsk senmiddelalder.

Terrorisme og organisert kriminalitet er bare to av mange områder hvor *politiet må arbeide både lokalt og internasjonalt*. Til enhver tid er rundt én prosent av den norske politistyrken ute i ulike typer internasjonale oppdrag, altså rundt 80 politifolk. Det gjelder fredsbevarende operasjoner, og oppbygging av politiutdannelse i land som Afghanistan, Kosovo og Liberia. Vi har en rekke norske polititjenestemenn i den nordiske politisambandsmannsordningen og i ulike internasjonale politiorganisasjoner som Europol og Interpol. For Utenriksdepartementet er disse

ulike bidragene fra politiet viktige virkemidler i norsk utenrikspolitikk. Men vi har liten kunnskap om hva effektene er av denne ganske betydelige internasjonale satsingen, og vi er ikke en gang sikre på om det er definert kriterier for hva som er et vellykket eller mislykket resultat for disse ulike prosjektene. Det *kan* kanskje være å oppnå en effekt i de landene man arbeider, for eksempel gjennom å utvikle en bedre kvalitet i de lokale politistyrkene eller redusere organisert kriminalitet med forgreninger til Norge. En annen effekt kan være, gjennom etablert goodwill og kollegialt nettverk, å utvikle bedre bilateralt samarbeid mellom for eksempel politiet i Kosovo og Norge. Eller det kan være å bygge opp kompetanse om for eksempel internasjonal kriminalitet hos de norske politifolkene vi sender ut, slik at den kompetansen kan gjenbrukes her hjemme. Eller det kan være at de omfattende norske politibidragene i utlandet kan gi norske utenrikspolitiske myndigheter en politisk kapital og prestisje som de så kan bruke for å fremme norske interesser mer generelt. Men hvorvidt vi oppnår noen av disse mulige resultatene fra de omfattende bidragene fra norsk politi – ut fra hensikter som ofte ikke er definert – det vet vi foreløpig lite om. Men her er vi nå i god dialog med POD og UD for å få i gang et doktorgradsprosjekt om dette temaet for en av våre politifagslærere. Politihøgskolen har vært sterkt involvert i internasjonale oppdrag, særlig med utvikling av politiutdanninger i en rekke land. Men som forskningsområde ligger vi fortsatt bare i startgropa. Hvis vi får i gang egen forskning, bør etter mitt syn Politihøgskolen på sikt også utvikle en videreutdanning om «International policing and peacekeeping» hvor både norske og utenlandske politifolk er målgruppen. Politihøgskolen er faktisk forpliktet etter den såkalte Bologna-avtalen for høyere utdanning å utvikle studietilbud med sikte på internasjonal studentutveksling. Og dette ville være et meget velegnet tema.

Om nøyaktig en uke fra i dag tiltrer Tor-Geir Myhrer som vår nye professor i *politirett*. Det er et scoop for Politihøgskolen å få en av Norges aller fremste strafferettsjurister hit til oss. Han vil dele sin tid likt mellom å drive undervisning og forskning. Vi tror Politihøgskolen vil bli et faglig kraftsentrum innenfor det vi bredt kan kalle politirett. Allerede i høst starter to av våre lærere opp med doktorgradsprosjekter innenfor ulike sider ved Politiloven. Myhrer har også spisskompetanse inn mot en rekke andre sentrale problemområder for politiet, bl.a. har han doktorgrad i taushetsplikt. Tenk på hvor interessant det hadde vært med forskning om politiets forhold til media, om politifolks lekkasjer til journalister,

om byttehandler og forhandlinger mellom politi og journalister, og om politiets strategiske bruk av media. Her ville et forskerteam som kombinerer juridiske og samfunnsvitenskaplige perspektiver være veldig fruktbart.

Vår nye professor i politirett vil også kunne bidra til å løfte Politihøgskolens satsing på videreutdanning og *forskning om etterforskning*. Etterforskning er et sentralt felt innenfor politiarbeidet hvor kompetansen, FoU-virksomheten og utdanningstilbudet ved PHS er svært ujevn. Det er gjort ganske mye allerede ved PHS innenfor enkelte sider av etterforskningsfeltet, særlig når det gjelder avhør (som vi har vært inne på tidligere). Den juridiske siden ved etterforskning vil nå bli svært godt ivaretatt her hos oss. Vi har det siste året hatt et forskningsprosjektet om effektiviteten i etterforskning (som sammenligner etterforskningsenhetene ved to politistasjoner og spør hvorfor den ene har langt større produktivitet i saksbehandlingen enn den andre). Og vi har prosjekter om etterforskningsledelse, organisasjonskultur og yrkeskultur blant etterforskere, og om IKT-etterforskning rettet mot barneporno. Innenfor kriminalteknikk har vi ting på gang når det gjelder elektroniske spor, men vi har absolutt ingen forskning hos oss om for eksempel bruk av biologiske spor, noe som nå er helt sentralt i moderne politietterforskning. Bruk av vitner, ekspertvitner og informantbehandling har heller ikke vært forskningstemaer hos oss. Nede på Institutt for kriminologi og retts sosiologi holder tidligere nevnte Asbjørn Rachlew på med en doktoravhandling om nettopp etterforskningsmetoder og etterforskningskultur, og hva som kan gå feil i etterforskning. Han dekker noen av disse temaene. I kjølvannet av Fritz Moen-saken og tilsvarende saker vil dette ganske sikkert komme opp som et ønsket tema for forskning, og som en utfordring til Politihøgskolen. Her ønsker ikke vi å være del av en sannhetskommisjon som skal fordele skyld på ulike personer i systemet, men heller drive forskning på systemfeil som kan føre til at etterforskning går av sporet, og hvordan man kan kvalitetssikre etterforskning i fremtiden. I stedet for å være på defensiven i forhold til kritikk, må politiet og Politihøgskolen være på offensiven i forhold til rettssikkerhet, og vise at kvalitetsutvikling av etterforskning kan skje innenfra. Det politiet og Politihøgskolen har fått til når det gjelder å heve kvaliteten på avhør, kan vi også få til når det gjelder å kvalitetssikre en rekke andre sider ved politiets arbeid generelt, og etterforskningsprosessen spesielt. Og her skal Politihøgskolens utdanninger og forskning spille en sentral rolle.

Litteratur

- Baldwin, J.** (1992). Video Taping Police Interviews with Suspects: An Evaluation. Police Research Series Paper 1. H.O. Police Research Group. Home Office: London.
- Finstad, L.** (2003) *Politiblikket*. Oslo, Pax.
- Knutsson, J.** (ed., 2005). *Politiets bruk av skytevåpen i Norden*. Oslo: Politihøgskolen.
- Rachlew, A.** (2003) «Norske politiavhør i et internasjonalt perspektiv», i *Tidsskrift for strafferett*, No. 4, 2003.
- Strype, J., and J. Knutsson** (2002). *Politiets bruk av skytevåpen*. Oslo: PHS Forskning 2002:1.

Politibetjentens praktiske kunnskap

Linda Hoel

Gjennom mitt arbeid som psykologilærer ved Politihøgskolen har jeg hatt mange interessante samtaler med politibetjenter om politiets praksis. Disse samtalene har skapt en nysgjerrighet hos meg på hvordan politiet jobber og hvorfor *de gjør det de gjør*. Nysgjerrigheten har igjen ledet til forskningsprosjektet med den foreløpige arbeidstittlen: «En feltstudie av politibetjentens praktiske kunnskap».

Dette er en empirisk studie av hva som konstituerer politiets arbeid. I dette prosjektet avgrensers jeg politiets arbeid til handlinger, i møte med mennesker. På et overordnet nivå ser jeg etter hvilke erfaringer politiarbeidet gir, hvilke kunnskaper som kommer ut av disse erfaringene, og hvordan denne praktiske kunnskapen blir nyttiggjort. Følgende spørsmål fungerer som rettesnorer for feltstudien: Hva er å utføre politiarbeid? Hva er måten å jobbe på? Hva er det å håndheve loven? Hva er den indre nødvendigheten i politiyrket? Hva orienterer politibetjenten seg mot? Studien har ikke som formål å avdekke feil eller mangler, eller sette verdi på tjenestetekninger å la avslørende kritisk journalistikk. Gjennom feltobservasjoner, samtaler og intervju med deltakerne ønsker jeg å systematisk undersøke hva som bestemmer politibetjentens praksis. Analysen vil se nærmere på hvordan praktisk kunnskap blir utviklet i en dialektikk mellom det subjektive og det subjektet opplever som objektivt. Sagt på en mer folkelig måte, hva er det politibetjenter (subjektet) opplever som gitt (objektivt) i en situasjon, eller i alle situasjoner de står opp i, som bidrar i konstitueringen av deres praksis.

I januar 2006 startet jeg feltarbeidet som danner grunnlaget for forskningsprosjektet¹. Det er 9 politibetjenter som deltar frivillig i prosjektet. Deltakerne jobber

¹ Rammene for gjennomføring av studien er 50 % ressurs til forskning. I den andre 50 % stillingen underviser jeg i psykologi ved Politihøgskolen, avd. Bodø. Som høgskolelektor har jeg en akademisk bakgrunn, og er verken politi eller annen praktiker.

som politibetjenter på lensmannskontor og politistasjon da ved ordensavdelingen². Det empiriske materialet jeg sitter på per i dag er i form av feltnotater og feltsamtaler med politibetjenter. Feltstudien er gjennomført med deltakende observasjon, dette innebærer at jeg har fulgt politibetjentene «over alt» i tjenesten, nærmest som en skygge. Til sammen har jeg deltatt på ca. 40 vaktsett. Intervjuene er ikke gjennomført, og heller ikke data-analysen.

Fortsettelsen er en presentasjon av prosjektets tema. Jeg tar utgangspunkt i to konkrete hendelser som fremstår som betydningsfulle vendepunkter for meg i denne initierende fasen av forskningen. Vendepunktene vil kort illustrere hvordan jeg har gått om veien fra å være en tilskuer til deltaker³ i politiverden. Og, med dette vil prosjektets vitenskapelige forankring også presiseres.

Politibetjentens praksis som «sunt bondevett»

Det første vendepunktet oppstod for et par år siden da jeg inviterte en politimann inn i psykologiundervisningen ved Politihøgskolen. Tema som det skulle undervises i var *kommunikasjon og ordensoppdrag*. Politibetjenten har lang fartstid ved ordensvakta, og var derfor invitert for å belyse dette temaet fra en praktisk vinkel. Studentene var førsteårs-studenter og hadde lite eller helst ingen erfaring fra politihverdagen.

Den korrekt uniformerte politibetjenten inntar podiet foran forsamlingen, står støtt og bredskuldret og innleder undervisningen med å si: Det hele⁴ dreier seg om å bruke sunt bondevett!

Om han ikke overrasket studentene med dette utsagnet, så ble jeg svært overrasket. Fra min tilskuerplass kom en umiddelbar tanke om at slikt sier man ikke på en høgskole, hvor den intellektualistiske akademikken står sterkt. Jeg oppfattet det som et uakademisk utsagn! Uakademisk, ureflektert og naivt! Etter hvert hører jeg den samme påstanden fra flere politihold. Å bruke det sunne bondevettet, eller den sunne fornuften som en rettesnor for praksis, har ofte blitt fremhevet av både unge og mer erfarne betjenter. Som teoretiker, og dermed fra en *tilskuer plass* til

² Dette gjelder for politibetjenter ved politistasjon.

³ «Tilskuer» og «deltaker» henviser her til Skjervheims (1957) forståelse av begrepene, slik det kommer til uttrykk i essayet; Deltakar og tilskodar. I Mennesket. Redigert av Hellesnes og Skirbekk Universitetsforlaget. 2002.

⁴ I betydning praktisk politiarbeid

politiets verden, blir jeg nysgjerrig på dette sunne bondevettet, eller sunn fornuft/ »common sense».

La oss gripe tak i dette. Empirisk, hva er det betjentene mener om sine handlinger siden det refereres til *bruk av sunn fornuft*? For å belyse dette vil jeg først si noe om hva begrepet *sunn fornuft* representerer. Enkelt sagt handler sunn fornuft om vår hverdagskunnskap. Og, denne kunnskapen er enkel, bygger på felles verdier og gjelder for oss alle i hverdagen. Kunnskapen hjelper oss også med hva man kan forvente av andre. Ut fra mitt ståsted mener jeg verdiene som den sunne fornuften baserer seg på, blant annet er menneskets naturlige tillit til andre mennesker. Denne hverdagskunnskap må vi ha for å lykkes med dagliglivet og dets innarbeidede rutiner og forventninger til hverandre. Imidlertid, gjennom mitt yrke som psykologilærer ved Politihøgskolen, vet jeg at politibetjenten også må ha annen type kunnskap, som for eks juridisk-, samfunns- og politifaglig kunnskap for å få lov til å tjenestegjøre som politifolk. Det slår meg at politibetjentene muligens er en smule beskjedne når de omtaler praksisen sin som utslag av sunt bondevett. I lys av dette lurer jeg på om politibetjentens sunne fornuft i denne sammenheng, er noe kvalitativt *mer* enn sunn hverdagsfornuft? For å belyse dette spørsmålet skal jeg bevege meg inn på teori-praksis diskusjonen, en diskusjon som eksisterer på alle profesjonsarena, og er således ikke noe særskilt for politiet.

Å studere praktisk handling er det flere forskere som har gjort⁵. Denne forskningen kan summeres opp i en meget forenklet⁶ hovedproblemstilling: *den kunnskapen som utfoldes i praksis, er det i det vesentlig en anvendt teoretisk kunnskap, eller er den en genuin praktisk kunnskap, en kunnskap som først viser seg i praksis?*⁷

Problemstillingen viser til to syn på hva som karakteriserer praktisk handling. Det første leddet i problemstillingen gir retning mot praktisk handling som styrt av atferdspsykologiske regler utledet av (natur)vitenskapen, mens det andre leddet orienterer seg mot praktiske handlinger som genuine i seg selv på bakgrunn av erfaringer. Jeg skal se litt nærmere på dette.

⁵ Polanyi (1958), Schön (1983), Dreyfus & Dreyfus (1969), Carr (1986).

⁶ Denne forenklingen gir ikke mulighet til å differensiere og systematisk bearbeide fenomenet kunnskap som et knippe begreper som har en indre relasjon til hverandre. Denne forenklingen foretas av analytiske årsaker, samt i lys av intensjonen med dette essayet.

⁷ Søknaad om akkreditering til Ph. D program, Senter for praktisk kunnskap, Høgskolen i Bodø.

Påstandskunnskap

For årets forskningskonferanse er temaet: kunnskapsutvikling i politiet. Dette er en konferanse som formidler forskning på og om politiet. Gjennom forskning utvikles kunnskap om politiet. Forskning baserer seg på bestemte vitenskapelige retninger som bygger på bestemte verdier som gir grunnlag til å beskrive, forstå og forklare menneske og samfunnet. Denne vitenskapen forbindes dermed med teori eller teoretiske perspektiver fra blant annet sosiologi, psykologi, pedagogikk og kriminologi. Innenfor vitenskapsteori kalles slike teorier for påstandskunnskap⁸. Påstandskunnskap er kunnskap som påstår og antar noe om noe eller noen. Enhver utdanningsinstitusjon på høyere nivå er fylt opp av slik påstandskunnskap. Dette gjelder også politihøgskolen. Når jeg leser studentoppgaver i psykologi, ser jeg at psykologisk teori er noe studentene støtter seg til ved å sitere teorier og teoretikere fra pensum. I utdanningen *tilegner* studentene seg kunnskap, og dette kan gå på bekostning av å tenke selv. Til tross for et helt år i praksis som politibetjenter velger studentene å skyve teorier og teoretikere foran seg og bruker *teorien* som argument for «slik er det»⁹. Det store paradokset oppstår når studentene unnlater å referere og sitere teorier og teoretikere. Da blir de i lærervurderingen kritisert for dette; «Du har da vel ikke tenkt alt dette selv?». I praksis er studenttekster eksempler på at teori kommer *i mellom* studentene og de ferdigformulerte politisiære problemene¹⁰ man som lærer bringer inn i undervisningen. Min erfaring er at som undervisere og som sensorer spør man ikke etter mer en et «velorientert» teorireferat. Dette ødelegger for en tydelig «studentstemme» i det som skrives.

En teori kan aldri være argument eller bevis for noe som helst. Som Beck-Karlsen skriver «vitenskapelige sannheter kommer og går, og nye teorier oppstår og fordriver de gamle¹¹». Dette har vi eksempel på fra pensumlitteraturen i psykologifaget. Blant annet kan vi lese at «en person som snakker usant, vil se opp og til høyre»¹². Ut fra teksten kan denne beskrivelsen av atferd fortolkes som et tegn på løgn. Derimot, i en annen og nyere pensumlitteratur i psykologi, kan vi lese at løgn ikke kan avsløres ved å tolke atferdstrekk¹³.

⁸ Beck-Karlsen, 2003:125.

⁹ Ibid.

¹⁰ Stikkord for slike problemer er politiets møte med mennesker, loververk, taktikk og teknikk.

¹¹ Ibid.

¹² Bjørklund, 1996:136

¹³ Magnussen og Overskeid 1998:417.

Eksemplet fra pensum i psykologifaget, er ett eksempel av mange, på at teorier er ikke statiske, men utvikler seg hele tiden ved at de utfordres. Dette viser en naturlig og nødvendig egenskap ved påstandskunnskapen¹⁴. Jeg ser dette også som eksempler på utdanningsinstitusjonens tillitserklæring til *teori* framfor mennesket det skal (ut)danne. Siden dette fort kan føre over i en pedagogisk og etisk diskusjon, får denne problemstillingen ligge enn så lenge.

La oss gå tilbake til utgangspunktet for dette essayet, om politimannens utsagn om det sunne bondevettet *og* min reaksjon. Her møttes praktikerer og teoretikerer, *akademia* og profesjon. Og, vi har møttes mange ganger. For å gjøre en lengre prosess kort, har jeg gjennom mange samtaler og diskusjoner med politibetjenter, etter hvert, forstått at ingen teori kan gå forut for praksiserfaring. Med utgangspunkt i samtalene med politibetjenter, erkjenner jeg at teorien¹⁵ (påstandskunnskap) ikke har svarene på hvordan praksis skal utføres; hva er rett og hva er gal praksis. Praktiske handlinger kan sjelden legitimeres, forklares eller forsvares med teori. Dersom teoriene begynner å leve sitt eget liv, kan de fort bli instruksjon for praksis jamfør kunnskap som moraliserende ideologi. Da ønsker man *gjennom forskning* å vise hva som er *god* praksis. Praktikerens fornuft blir følgelig erstattet med påstandskunnskap.

Profesjonsforskning som har en mer praktisk tilnærming viser at erfaringen rommer mye viktig kunnskap som teoriene ikke fanger opp¹⁶. For å illustrere dette vil jeg presentere det andre betydningsfulle vendepunktet jeg nevnte innledningsvis. Det inntraff da jeg opplevde at den psykologiske teorien skygget for min forståelse for den indre *logikken* i politiets praksis. Denne erkjennelsen kom på bakgrunn av en samtale jeg hadde med én deltaker i prosjektet. Samtalen finner sted i patruljebilen. Politibetjenten jeg er på vakt med er en erfaren hundefører som halvannet år tidligere hadde deltatt i søk etter en savnet politistudent. I samtalen forteller han om søket og hvordan det ble utført.

« ...ung mann på avveie og vi viste ikke hvor vi skulle lete, plutselig dukker det opp ei melding som gjør at vi skjønner hvor vi skal lete. Etter to og en

¹⁴ For å unngå en ikke ønsket slagside i teksten, presiserer jeg at påstandskunnskap selvsagt er nødvendig i all utdanning. Men, den må brukes med fornuft.

¹⁵ Denne erkjennelsen er utdypet i det upubliserte essayet: «Politi og politipraksis» – En teoretikers vei mot politifeltet. 2006.

¹⁶ Beck-Karlsen, 2003.

halv time med snubling og skliing og ramling og banning i skogen, så fant jeg han. En ung mann som henger etter et tau rundt halsen, og den første tanken jeg har er å rose hunden. Og, gledereaksjonene mine var stor, - jeg er glad det var ingen som så meg»

Det som jeg, intuitivt, fortolket og kommenterte til politimannen var: «denne reaksjonen var vel psykisk forsvarsmekanisme»? Nei, han var ikke helt enig i dette. Som allerede nevnt, denne samtalen fant sted i patruljebilen, og vi ble (her) midt i samtalen oppkalt om utrykningskjøring, og samtalen stoppet der av naturlige årsaker. Dermed ble både spørsmålet og svaret hengende i luften.

Ved en senere anledning refererte jeg denne samtalen til min veileder i forskningsprosjektet. Han var raskt ute med å påpeke at kanskje det ikke vil være rett å psykologisere reaksjonene til politibetjenten. Reaksjonene som oppstod i dette tilfellet handlet om andre forhold ved det å være politi. Spørsmålet mitt til politimannen viser at jeg i samtalen fortolkningsprosess benyttet meg av min påstandskunnskap innenfor psykologi. Jeg lager så en ny avtale med politibetjenten for å få disse gledesreaksjonene utdypet. I denne samtalen reflekterer hundeføreren at hans

«...reaksjon handler om egen tilfredsstillelse etter å ha holdt på i mange timer med en oppgave, så finn jeg ut at med utholdende holdning i søkstenkning og systematikk så får jeg faktisk løst det jeg holder på med. Og, oppgaven min er ikke å analysere hvorfor han hengte seg, oppgaven min er å finne han slik at de pårørende skal få fred og fordragelighet og slippe å gå rundt og å være redd. I det bildet der er jobben min gjort».

Han presiserer at han er ikke opptatt av å analysere hva som gikk galt for mannen, eller å forholde seg emosjonelt til hendelsen. Dette betyr ikke at han er følelsesløs eller kynisk, men «*det er et annet program*», i følge politibetjenten. Slik jeg nå forstår dette, oppstår reaksjonene i programmet «vellykket-jobb-utført». Dette programmet konstitueres av sosiale forhold, slik sitatet angående de pårørende uttrykker. Dette eksemplet kan tyde på at politimannens egen refleksjon er en mer adekvat forståelse av hva som konstituerer praksishandlinger. Adekvat i den betydning at det er politimannens egen definisjon av situasjonen som ligger til grunn for min forståelse av politiets arbeid. For øvrig, å psykologisere, slik jeg gjorde i den første samtalen, kan være å vise mistillit til politimannens integritet. For som Skjervheim så fortreffelig artikulerte det: «det hender at folk gjer det dei gjer, av dei grunnar dei

sjølve seier dei har»¹⁷ ¹⁸. Ved å psykologisere har forskeren en objektiviserende innstilling til politibetjenten som vil frata han friheten til å forstå seg selv på sine egne premisser¹⁹.

Fortrolighetskunnskap

Jeg var inne på praksisens indre logikk, ²⁰ og dette fører meg over til det andre leddet i hovedproblemstillingen for profesjonsforskning (s.3). Dette handler da om å vurdere praktiske handlinger som en genuin praktisk kunnskap. Denne vitenskaps-tradisjonen retter lyset mot praksisutøverens fortrolighetskunnskap. Fortrolighetskunnskap handler om at politibetjenten vet hva han skal gjøre, hvordan han skal gjøre det og når han skal gjøre det. Dette er kunnskap yrkesutøveren har utviklet over lang tid i tjeneste. Kunnskapen som erverves gjennom erfaring kan også kalles for en «kroppslig fornemmelse» eller «kunnskap i kroppen». Disse begrepene kan lede en inn i psykologien, men her skal jeg raskt forsikre leseren om at jeg er ferdig med å psykologisere det jeg finner i empirien. Jeg vil heller presisere at jeg mener denne kunnskapen er en «situasjonsfornemmelse» eller en form for «sosial fornemmelse».

Fortrolighetskunnskap er ikke noe man går rundt å tenke på at man har (eller ikke har). Den bare *er* der og skaper ferdighet i noe. Det er naturlig å tenke seg at kvaliteten på denne kunnskapen vil være varierende fra menneske til menneske. Fortrolighetskunnskap har vi alle på ulike områder; som for eks når vi kjører bil (for de som kan det). Å kunne skifte gir, eller rettere sagt å vite når du skal skifte gir, er viktig kunnskap når du kjører bil. Det samme gjelder bruk av gass, clutch og brems. Dette er kunnskap som ligger i kroppen til erfarne bilførere og den har oppstått gjennom utallige kjøreopplevelser. Bilkjøring har blitt en rutinehandling. Dette har parallell til praktisk politiarbeid. Gjennom erfaring utvikles den praktiske

¹⁷ Skjerveheim, 1959: Tillit til vitenskapen og tillitt til mennesket.

¹⁸ Å være bevisst hva man som forsker orienterer seg mot kan også beskrives med to begreper; *intentiono recta* som innebærer at forskeren er direkte rettet inn mot erfaringen slik den kommer til uttrykk. *Intentiono obliqua* innebærer at forskeren er indirekte rettet mot erfaringen. Indirekte betyr her å gå omveien om påstandskunnskapen for å forstå en hendelse eller fenomen. Begrepene *intentiono recta* og *intentiono obliqua* er presentert og til dels drøftet i essayet *Sløret og skiljeveggen*. Et utkast av Skjerveheim, 1959.

¹⁹ Prosjektet har ingen intensjon om å gjøre politibetjenter til psykologiske kusus.

²⁰ Praksisens logikk er ikke om hva som fremstår som logisk å gjøre eller hvordan dette utføres. Praksisens logikk finner man ved å undersøke måten politibetjentenes reflekterer over handlingene de utfører.

kunnskapen som gir politibetjenten en spesiell følsomhet til situasjonen. Janik hevder at den praktiske kunnskapens natur er å gjøre noe, - og dette «gjøren» er i grunnen en ikke-reflekterende virksomhet²¹.

Jeg registrerer at flere eksperter på fortrolighetskunnskap hevder at slik kunnskap er taus. Polanyi²² benevner dette nettopp som den tause kunnskap. Det vil si at den eksisterer og brukes, men i motsetning til annen påstandskunnskap lar denne kunnskapen seg vanskelig artikulere i skrift. Dette fordi man tar kunnskapen «*for granted*», som Shutz sier. Artikulering er ikke umulig, men det krever «*stop and think*». Med dette sier Shutz at det er først når man «står fast» at man begynner å tenke over eller bli oppmerksom på hva man gjør. Slike refleksjoner muliggjør et bevisst forhold til erfaringene man gjør seg.

Yrkesetikk er et nøkkelord i fortrolighetskunnskapen. Å studere etikk som, per definisjon, er teoretisk viten, skaper ikke nødvendigvis mer moralske handlinger hos folk. Yrkesskikkethet kan man ikke lese seg til eller tilegne seg gjennom forelesninger. Da yrkesskikkethet betegnes som fortrolighetskunnskap, er et betimelig spørsmål hvordan denne utvendige kunnskapen, etikken, blir til indre kunnskap som manifesterer seg i praktiske ferdigheter. Dette er en interessant diskusjon, men i denne sammenheng skal jeg nøye meg med å påstå at yrkesskikkethet i politiet er ikke uten dilemma. Jeg vil tro at det er politibetjentens forståelse av «hvem er jeg» og «hvem er vi som politi», altså en kollektiv identitet, som også kan bli avgjørende for hvordan politihandlingene utføres.

La meg komme med en kort oppsummering av dette. Praktisk kunnskap er ikke ubevisst, men prereflektert, preteoretisk og preartikulert. Imidlertid, jeg tror at visse aspekter ved politibetjentens fortrolighetskunnskap kan studeres i praksis og intervjues fram.

Jeg har ikke helt slått meg til ro med politibetjentens utsagn om det *sunne bondevettet*. Kan jeg bruke forståelsen som fortrolighetskunnskapen gir meg for å belyse «det sunne bondevettet» hos betjentene? Når politibetjenter hevder de bruker sunt bondevett i praktisk arbeid, kan dette forstås som et uttrykk for at de mestrer og lykkes med sin praksis. De har funnet en måte som når fram til folk. I fortrolighetskunnskapens lys, politibetjentens sunne bondevett handler ikke om hva han

²¹ Janik, A. 1996.

²² Polanyi, M. 1958

gjør, men om hvordan han gjør det. Slik disse refleksjonene fra en politibetjent i prosjektet uttrykte da jeg stilt han overfor følgende påstand: praktisk politiarbeid = sunt bondevett:

«..Ja, ja det er sant. I betydning av at vi operer i gråsonen mellom ulike ideal, alt fra straffeprosesser, politilov, påtaleinstruks, hjelpeplikten, taushetsproblematikk på ulike nivå, alt etter hvem du samarbeider med; det gode politiarbeid kommer når du er i stand til å improvisere og manøvrere halvelegant midt i mellom alle disse forventningene for å komme fram til en minnelig løsning. Men, for å kunne gjøre det må du ha en trygg basis eller god grunnkunnskap som har utviklet seg på bakgrunn av prøving og feiling...»

Hvordan den « improviserende og halvelegante manøvreringen» faktisk utføres og kommuniseres er politibetjentens praktiske kunnskap, og den kan like gjerne kalles for en sosial ferdighet. Slik sitatet ovenfor viser er politiarbeid, i møte med mennesker komplisert, da dette møtet ofte finner sted på bakgrunn av lover og hjemler som gjelder for politiet. Sitatet viser at ytre kunnskaper, påstandskunnskap, lover og instruksjoner skal manifesteres i sosiale, praktiske handlinger. Forenklet sagt handler det ikke om **at** politibetjenten tok samtalen med Olga som skulle anmelde naboen sin for den knuste ruten, men det handler om **hvordan** politibetjenten tok denne samtalen. I møtet med Olga, hva orienterte politibetjenten seg mot, intentio recta?

Fortrolighetskunnskap og sunt bondevett og praktisk, sosial handling

Når det gjelder politiets arbeid skiller jeg her mellom politiets *oppgaver* og politiets *handling*. Det er selvsagt hevet over enhver tvil at politiets oppgaver er regulert av lover og instruksjoner. I lover, instruksjoner og rundskriv kan man lese hva samfunnet sier at politiets oppgaver skal være. Politioppgavene konkretiseres ved oppdrag som politiet utfører. Ingen politioppgave har like oppdrag. Men, erfarne politibetjenter ser fort felles trekk ved ulike oppdrag. Å gjøre seg erfaringer består nettopp i å kunne gjenkjenne likheter ved ulike situasjoner. *Politihandlingene* er hvordan politibetjenten løser politioppgavene. Når det gjelder politibetjentens praksishandlinger er det nødvendigvis ikke teori som jus eller psykologi som blir styrende for politihandlingene. Hvordan praksishandlinger utføres er kanskje et resultat av politibetjentens sunne fornuft, og den er som nevnt utledet i en sosial kontekst. Denne enkle og

felles hverdagskunnskapen muliggjør utførelsen av politibetjentens kompliserte profesjonskunnskap.

Et essay, som dette er, jakter ikke på definisjoner, svar eller konklusjoner²³. Jeg *har* heller ikke noe svar på spørsmålet jeg stilte innledningsvis angående sunt bondevett – hva det innebærer for politibetjentene? Men, det er mulig at dette uttrykket kan forstås dit hen at denne «improviseringen og halvelegante manøvreringen» i sin natur er ikke-reflekterende kunnskap, dermed blir det naturlig å henfalle til uttrykket «det sunne bondevettet». Dermed sier dette sitatet *alt*, men likavel *ingenting*. Det er «sunt» fordi det «fungerer» i praksis. Erfaringen blir særlig viktig når denne «sunnheten» blir problematisk eller problematiseres. Det «sunte bondevettet» er fremdeles noe gåtefullt som dette prosjektet blant annet skal søke et svar på.

Avslutningsvis, må jeg si at feltarbeidet mitt så lang har lært meg noe om politiet og ikke minst om meg selv. Det har ikke bare vært en intellektuell utfordring, men likeså en psykisk og fysisk utfordring for meg. Jeg har nok aldri frosset så mye som jeg har gjort vinterstid på trafikk-kontroller, jeg har nok aldri vært så trøtt som jeg har vært på nattevakter, og jeg har heller aldri vært så redd som jeg har vært under utrykningskjøring på glatte, svingete nordlandsveier. I selvransakingens lys må jeg erkjenne at det kan ikke være *mitt* sunne bondevett som har ledet meg inn i dette feltstudiet!

Litteratur

- Bech-Karlsen, Jo** (2003): *Gode fagtekster. Essayskriving for nybegynnere*. Universitetsforlaget.
- Bjørklund, R.** (1996) *Politipsykologi*. Vett og Viten.
- Carr, W.** (1986) *Theories of theory and practice*. Journal of philosophy of Education 20 (2), s. 177-186.
- Dreyfus, H. og Dreyfus, S.** (1987) *Mind over Machine: The Power of Human Intuition and Expertise in the Era of the Computer*. Macmillan/The free Press, New York.
- Janik, A.** (1996) *Kunnskapsbegreppet i praktisk filosofi*. Symposion. Oversatt til svensk.
- Magnussen, S. & Overskeid, G.** (1998): Pålitelighet av øyenvitneforklaringer. Lov og Rett, nr. 7, s. 387-419
- Polanyi, M.** (1958) *Personal knowledge: Toward a Post-Critical Philosophy*. The University of Chicago Press, Chicago.

23 Beck-Karlsen, 2004.

Schön, D. (1983) *The Reflective Practitioner. How Professionals Think in Action.* New York:Basic Book.

Shutz, A. (2005) *Hverdagslivets sosiologi.* En tekstsamling. Oversatt til dansk. Hans Reitzels Forlag.

Skjervheim, H. (2002): *Mennesket.* Redigert av Hellesnes, J. og Skirbekk, G. Universitetsforlaget.

Hvem er politistudentene?

Paul Larsson, Jon Strype og Gunnar Thomassen

Politiet er en yrkesgruppe som er omgitt av mye interesse og mange forestillinger som i liten grad er søkt dokumentert. Media og populærkulturen er full av fortellinger om hva politiet gjør, hvem de er og hvorfor de gjør det de gjør. Få yrkesgrupper er mer myteomspunnet enn politiet. Mange av mytene synes ikke bare å tas for gitt i store deler av befolkningen, mest interessant er det at flere i politiet også synes å dele disse oppfatningene av seg selv (Reiner 2000). Blant annet synes det å være en utbredt forestilling om politiet som grunnleggende politisk konservativ, som armsterke bondesønner eller barn av politiforeldre og som utpreget antiakademisk og til dels antiintellektuell¹. En annen populær forestilling er om politiet som samfunnets eneste vern mot kaos og lovløshet². Myter i sosiologisk forstand er sjelden helt uten rot i virkeligheten eller direkte usanne. I stedet er det ofte slik at mytene overdriver visse aspekter slik at de passer inn i rådende forestillinger for øvrig i samfunnet.

Det har så langt ikke vært utført forskning av større omfang i Norge som har søkt å si noe om hvem som søker seg til politiyrket og deres motivasjon for å velge en slik karriere. Fra Sverige har vi to undersøkelser som kaster noe lys over rekrutteringen. Den første som Petterson og Svanberg publiserte i 1996 handler om rekruttering og utdanning av politiaspiranter og i 2005 kom Joakim Larssons evaluering av politiutdannelsen i Växjö, som også belyser hvem studentene er. Begge disse undersøkelsene har interessante funn som i flere tilfeller stemmer godt overens med våre egne funn, men som også avviker noe fra dem.

Vår undersøkelse søkte i tillegg å si noe om hvilke perspektiver aspirantene tar med seg inn i yrket. Politihøgskolen gir aspirantene en ballast av kunnskap, ideer og forestillinger som de bringer med seg inn i yrket. Aspirantene møter

¹ Denne typen har nedfelt seg i begrepet Thorvald eller Thorvald tåke som vanligvis viser til den noe enkle, godmodige og letturtede politimannen.

² I anglo-amerikansk litteratur ofte referert til som «the thin blue line».

så politihverdagen og lærer yrket i praksis. I denne læringsprosessen omformes, avlæres og påvirkes de tanker og ideer studenten hadde med seg, men en del blir igjen og dette er med på å påvirke hva slags politi vi i det lange løp vil få. Det er derfor viktig å vite noe om hva de bringer med seg ut i yrket.

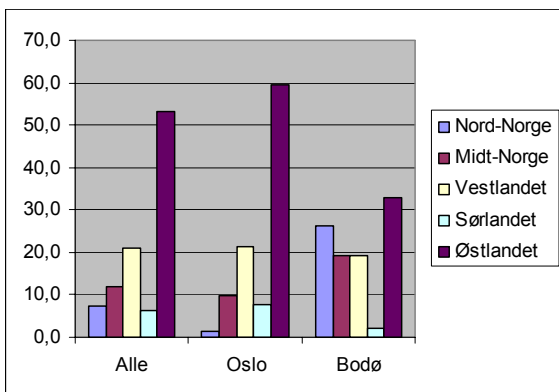
Metode Studentundersøkelsen ble gjennomført ved hjelp av et nettbasert spørreskjema. Studenter på grunnutdanningens første og tredje årstrinn (til sammen 592) mottok et e-brev med invitasjon til å delta i undersøkelsen. En peker i e-brevet førte til spørreskjemaet. Respondentene hadde anledning til å levere inn skjemaet en gang. Nett-tjenesten holder orden på hvem som har svart, men respondentenes identitet er skjult for forskerne. Det ble sendt ut to påminnelser med en ukes mellomrom. 374 skjemaer ble fylt ut, det vil si en svarprosent på 63,2.

I spørreskjemaet ba vi om demografiske opplysninger: kjønn, alder, studiested, studietrinn, landsdelstilknytning, befolkningsstørrelse på hjemstedet og eget og foreldres utdanningsnivå. Videre spurte vi om foreldrene hadde jobbet i politiet, og om de selv hadde hatt ufaglært jobb i politi- og lensmannsetaten, samt eventuell militær bakgrunn. Bakgrunn fra frivillig arbeid ble kartlagt, og vi spurte om partipolitisk tilknytning og interesse for politikk. Vi spurte også om holdninger og verdier knyttet til politi og samfunn. I hovedsak besto spørreskjemaet av spørsmål med faste svaralternativer, men det var også spørsmål som kunne besvares med fritekst.

Demografisk profil

Utvalget bestod av 65,5 % menn og 34,5 % kvinner. Aldersmessig var respondentene mellom 20 og 39 år. Gjennomsnittlig alder var 25,4 år, mens medianalderen var 25 år. Den lille forskjellen mellom gjennomsnitt og median skyldes at noen få eldre studenter trekker gjennomsnittet opp, mens medianen ikke påvirkes av disse. Gjennomsnittlig alder for kvinner og menn var noenlunde lik (henholdsvis 25,1 år og 25,5 år), mens det var noe større forskjell i gjennomsnittsalder hos Oslo-studenter og Bodø-studenter (henholdsvis 25,6 år og 24,6 år).

Hvor kommer studentene fra? Figur 1 viser fordelingen med hensyn til landsdelstilknytning.

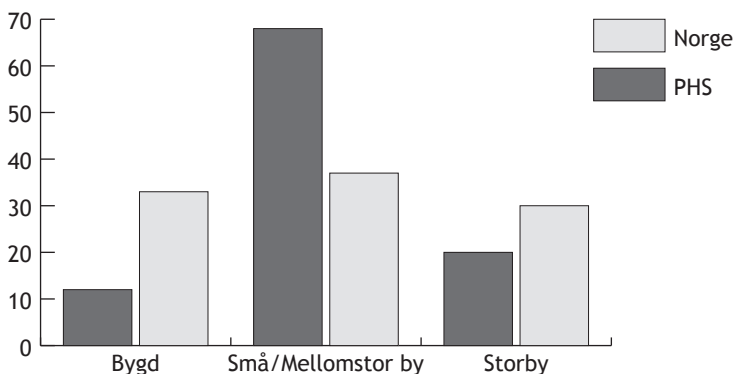
FIGUR 1. STUDENTENES LANDSDELSTILKNYTNING. FORDELING TOTALT OG FOR OSLO OG BODØ (N=374)

Første klynge av søyler i figur 1 viser hvor i landet studentene kommer fra. 53,2 % av respondentene kommer fra Østlandsområdet, mens 21,1 % kommer fra Vestlandet. 12 % kommer fra Midt-Norge, mens Sørlandet og Nord-Norge er representert med henholdsvis 6,4 % og 7,2 % av studentene. Hvis vi ser på bodøstudentenes landsdelstilknytning, går det fram at fordelingen her er annerledes. Her utgjør studenter fra Nord-Norge en vesentlig større andel av studentmassen, og det gjelder også til en viss grad studenter fra Midt-Norge. Studenter fra Østlandet er imidlertid også godt representert i Bodø, ettersom de synes å utgjøre over 30 % av studentene.

I tillegg til å se på hvilken landsdel de kommer fra så kan det også være hensiktsmessig å undersøke hvorvidt studentene kommer fra rurale strøk, dvs. fra bygda eller om de kommer fra mer urbane tettbebygde steder i landet. I spørreundersøkelsen ble studentene bedt om å anslå hvor mange innbyggere hjemstedet deres består av. På bakgrunn av disse anslagene har vi fordelt studentene på tre kategorier:

- Steder som har mindre enn 2000 innbyggere (bygd).
- Steder med mellom 2000-100000 innbyggere (små og mellomstore byer).
- Steder med over 100000 innbyggere (storbyer).

I figur 2 ser vi hvordan studentene fordeler seg på disse tre kategoriene. Til sammenlikning har vi også tatt med hvordan Norges befolkning som helhet fordeler seg på by og land. Disse demografiske data er hentet fra Statistisk sentralbyrå (2006).

FIGUR 2. ANDELEN STUDENTER FRA HHV BYGD, SMÅ/MELLOMSTORE BYER, OG STORBYER (N=374)

Det som går klart frem av figuren er at studenter fra små og mellomstore byer synes å være betydelig overrepresentert. Mens den relative andelen av befolkningen som bor i små og mellomstore byer er cirka 37 %, så er andelen studenter som rapporterer at de kommer fra slike steder omtrent 68 %. Tilsvarende ser man at studenter fra bygd og storby er tilsvarende underrepresentert. Særlig gjelder dette bygda med henholdsvis 33 % av befolkningen og bare 12 % av studentene, men også storbyene med henholdsvis 30 % av befolkningen og 20 % av studentene. Forskjeller i aldersstruktur kan tenkes å forklare noe av denne diskrepansen, i alle fall for bygda. Her må en anta at en eldre befolkning gir færre potensielle kandidater. Når det gjelder storbyenes underrepresentasjon så kan nok det til en viss grad skyldes at ungdom herfra har flere valgmuligheter når det gjelder yrkeskarriere. Det kan også reflektere at storbyene har en større andel minoritetsungdom som igjen er mindre tilbøyelig til å søke opptak ved Politihøgskolen. Å øke rekruttering av minoritetsungdom er for øvrig et uttalt mål ved skolen.

Sosial bakgrunn

Hvordan er det med studentenes sosiale bakgrunn? Hva har de gjort før de kom til Politihøgskolen? En solid majoritet av studentene, cirka 67 %, har utdanning utover videregående skole. Det vil si at de har studert og tatt fag ved et universitet eller høgskole før de ble tatt opp ved PHS. Cirka 16 % av studentene har en akademisk grad, dvs. bachelor eller høyere, mens omtrent 51 % har noe utdanning fra universitet eller høgskole.

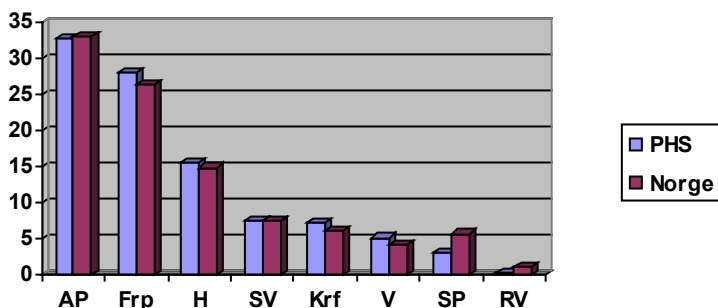
Vi ser også at mange av studentene, cirka 70 %, har bakgrunn fra militæret, noe som kanskje ikke er så overraskende ettersom vi har allmenn verneplikt blant menn. Men også en stor del av kvinnene har vært i forsvaret. En ganske stor andel av de som har vært i forsvaret, cirka 37 %, har i tillegg jobbet som befal. Ganske mange har derfor en viss ledererfaring før de blir tatt opp ved Politihøgskolen.

Ser vi så på studentenes familiebakgrunn så finner vi at mange kommer fra det vi kan kalle akademikerhjem, i alle fall hvis vi legger foreldrenes utdanning til grunn. Drøyt 50 % av studentene oppgir at en eller begge foreldre har en akademisk grad, mens cirka 20 % oppgir at en eller begge foreldre har noe utdanning fra universitet eller høgskole (totalt omtrent 70 %). Dette strider nok en del mot tradisjonelle og populære oppfatninger omkring hvilke samfunnslag politiet er rekruttert fra. Det kan nok tenkes at det engang har vært slik at politiet hovedsakelig bestod av sønner og døtre av nevesterke bønder og håndverkere, men med de siste tiårs utdanningsrevolusjon og vekst i servicesektoren så er nok den tid ugjenkallelig forbi. En annen oppfatning som også synes å være relativt utbredt er at polityrket i stor grad går i arv. Noen har kanskje hørt uttrykket lensmannsdyndynasti, men som vi ser så er det kun 5 % av studentene som har en forelder som jobber eller har jobbet i politiet.

Alt i alt kan en si at disse funnene indikerer at norsk politi rekrutterer fra et relativt bredt segment av samfunnet, og at polityrket anses å ha relativt høy status. Dette i kontrast til en rekke andre land, også i Vest-Europa, der polityrket ses på som et utpreget lavstatusyrke og der tjenestemenn tradisjonelt rekrutteres fra langt smalere segment av samfunnet.

Politisk orientering

I tillegg til å se på studentenes sosiale bakgrunn så har vi også sett på deres politiske preferanser. Har vi også på det området et mangfold blant studentene som reflekterer det samfunnet vi lever i? For å kunne si noe om det ba vi studentene i spørreundersøkelsen om å oppgi hvilket parti de ville stemt på hvis det var valg i morgen? I figur 3 har vi sammenliknet fordelingen blant studentene med meningsmålinger som ble tatt blant den norske befolkningen i samme periode³.

FIGUR 3. STUDENTENES POLITISKE ORIENTERING (N=374)

Som vi ser så er fordelingen blant studentene nærmest identisk med den vi finner blant den øvrige befolkningen. Studentene er noe mer sentrum-høyreorientert, men forskjellene er marginale og ubetydelige. Igjen har vi et funn som må sies å stå i motsetning til en del populære antakelser om politistudenters og polititjenestemenns politiske ståsted som utpregede konservativ eller høyreorientert. Riktignok kan det tenkes at de er det på politiske enkeltsaker, men definitivt ikke når det gjelder partivalg.

Hvis en derimot sammenlikner politistudentene med den delen av Norges befolkning som ligger innenfor deres eget aldersegment, det vil si de mellom 20

³ Som mål på den norske befolkningens partipreferanser har vi brukt gjennomsnittet fra syv meningsmålinger i februar 2006 (MMI, Opinion, TNS Gallup, Nielsen, Sentio, Norstat, Norsk Respons, Infact). Resultatene er for øvrig tilgjengelig på Bernt Aardals hjemmeside <http://home.online.no/~b-aardal/>

og 30 år, så vil nok politistudentene fremstå som noe mer sentrumsorientert enn andre. Yngre mennesker tenderer i større grad til å stemme på fløypartiene, både til høyre og venstre, mens de beveger seg inn mot sentrum ettersom de blir eldre (Berglund, 2002). Slik sett kan man nok si at politistudentene tenderer mot en form for konservatisme eller konformitet. Det er da heller ikke overraskende med tanke på hva som er politiets grunnleggende oppgave i samfunnet. Politistudentene synes likevel å reflektere et politisk mangfold som en neppe finner mange andre steder i verden. Det er en kreditt til politiet, men det sier nok også noe om det samfunnet vi lever i, at det tross alt er et relativt fredelig samfunn uten de skarpe politiske konfliktlinjene.

Motivasjon for å velge politiyrket

I spørreskjemaet ble det listet opp en rekke mulige grunner til å søke politiyrket. Studentene ble bedt om å angi på en skala hvor viktig de anså hver enkelt grunn å være for deres valg av yrke⁴. Skalaene går fra 1 (overhodet ikke viktig) til 5 (svært viktig). Gjennomsnittsresultatene for hver av de oppgitte grunnene er gjengitt i tabell 1.

TABELL 1. GRUNNER TIL Å VELGE POLITIYRKET. GJENNOMSNIITT OG STANDARDAVVIK FOR RANGERING AV VIKTIGHET (N=374)

Grunner til å velge politiyrket	Gjennomsnitt	Standardavvik
Et mangfoldig yrke hvor en møter mange ulike oppgaver som skal mestres	4,5	0,90
Muligheten til å arbeide med mennesker	4,3	0,90
Ønske om å forebygge kriminalitet	4,0	0,92
Ønske om å etterforske og oppklare kriminalitet	3,9	0,90
Ønske om å hjelpe utsatte grupper (eksempelvis voldsoffer eller personer i nød)	3,8	0,95
Et spennende og fartsfylt yrke	3,7	0,94
Et intellektuelt utfordrende yrke	3,6	0,89
Et yrke med fysiske utfordringer	3,5	0,92
Ønske om å pågripe lovbrøtere	3,2	1,05

⁴ Spørsmålet lød slik: Det kan være mange grunner til at man søker seg til politiyrket. Nedenfor har vi listet opp noen mulige grunner til å søke politiet. Vi ber deg angi på en skala fra 1 til 5 hvor viktig hver av disse faktorene har vært for akkurat ditt valg om å søke PolitiHøgskolen.

Over 90 % svarte at de fant det svært viktig (5) eller tett opp mot svært viktig (4) at det er «et mangfoldig yrke hvor en møter mange ulike oppgaver som skal løses». Larsson (2005) fant i sin studie av politiutdanningen i Växjö de samme grunnene til å velge yrket: »De främsta motiven för att söka sig till polisutbildningen var inom både grupperna att yrket ses som *omväxlande* och *spännande*.” (Larsson 2005, s. 9)

Variasjon kan selvfølgelig bety flere ulike ting. Det var derfor mulighet til å beskrive i egne ord hvorfor de valgte politiyrket. De åpne svarene viser at både variasjon i arbeidsoppgaver og i ulike karrierer og yrkesmuligheter ble fremhevet. Når det gjeldt arbeidsoppgavene så ble den relativt ufortsigbare og arbeidsmessige frihet fremhevet. Noen eksempler:

«Et variert yrke, hvor to dager aldri er like!»

«En jobb der man må spille på mange forskjellige roller. Skru på og av forskjellige brytere, hver til sin tid.»

«Det at det ikke er en A4 jobb, men at det er variasjon! Vet ikke hva dagene vil bringe.»

«Variert og uforutsigbar arbeidsdag».

Andre understrekte de varierte yrkesmulighetene. Yrket er variert i betydningen at man kan spesialisere seg og arbeide innen høyst ulike felter. Spennet er stort fra generalisten i ordenstjenesten, via forebyggere og etterforskere til høyt spesialiserte eksperter ved for eksempel Økokrim, eller Nye Kripos. Flere svar viste til dette, eksempelvis: «Mulighet for mange forskjellige typer stillinger innenfor samme etat (kriminaltekniker, etterforsker, orden, spaning osv).»

«Muligheter for å arbeide med mennesker» falt godt ut med et snitt på 4,3. 85 % av studentene mente det var svært viktig eller tett opp mot. Flere av svaralternativene, som forebygging og ønske om å hjelpe utsatte grupper, ligger tett opp mot og overlapper nok den noe mer generelle «muligheter for å arbeide med mennesker». Å hjelpe offer eller utsatte grupper, samt å forebygge kriminalitet betyr svært ofte det samme som å arbeide med mennesker. Forebygging kom ut med en snittscore på 4, mens hjelpe utsatte grupper (voldsoffer) scoret 3,8. Forskjellene her er ikke store. Larsson (2005) fant noe av det samme i sin svenske undersøkelse, ønske om å hjelpe mennesker ble der rangert som nest viktigste grunnen til å søke seg til yrket.

Det er interessant å se at studentene i mindre grad vektlegger betydningen av politiyrket som et yrke med fysiske utfordringer. Bare omtrent halvparten av studentmassen mente det var svært viktig eller tett opp mot. På bunnen finner vi ønske om å pågripe lovovertredere som fikk en gjennomsnittlig score på 3,2. Dette er det alternativet hvor flest respondenter, 23,4 % - det vil si nærmere en fjerdedel av studentene, har gitt en poengscore på 1 eller 2.

Viktige politioppgaver

Vi spurte også om hvilke politioppgaver studentene oppfattet som viktigst og ba dem rangere følgende alternativer:

- Yte service til publikum.
- Gi assistanse til ofre for kriminalitet.
- Forebygge kriminalitet.
- Pågripe og etterforske kriminalitet.
- Opprettholde lov og orden.

Å forebygge kriminalitet kom klart ut på topp med 43 %, mens opprettholde lov og orden kom på andreplass med 27 %. Å pågripe og etterforske kriminalitet sammen med å gi assistanse til offer havnet på bunnen med 5,4 og 5,7 %.

Kjønnsforskjeller?

Det er interessant at den eneste signifikante kjønnsforskjellen som ble funnet var på spørsmålet om «muligheten til å arbeide med mennesker»; kvinner rangerte denne grunnen som viktigere enn mennene (henholdsvis 4,5 og 4,2, $p < 0,01$). En kunne anta at kvinner var mer interessert i å arbeide med forebyggende oppgaver, men der fant vi ikke noen signifikante forskjeller. Kvinnene scoret imidlertid signifikant høyere på hva vi har kalt den sosiale dimensjonen (se nedenfor) som er sammensatt av å arbeide med mennesker og utsatte grupper. Det var også en tendens i materialet til at menn rangerte «et spennende og fartsfylt yrke» som viktigere enn kvinner, men denne forskjellen var ikke signifikant.

En kan trekke noen forsiktige slutninger ut fra dette materialet. For det første appellerer de varierte oppgavene og det spekter av ulike oppgaver man støter på i

yrket til svært mange. På et vis kan en si at den relative frihet til å forme sin egen arbeidsdag som fortsatt finnes i deler av yrket virker tiltrekkende. Dette er trekk en kjenner fra en rekke politistudier (Finstad 2000, Granér 2004, Holmberg 1999).

Det kan også synes som om Politihøgskolen til en viss grad har greid å rekruttere eller forme studentene etter de idealer som fremheves for skolen. Studentene gir uttrykk for en myk profil hvor forebygging og arbeidsoppgavenes sosiale karakter (å arbeide med mennesker) fremheves. De mer repressive oppgavene, som å pågripe lovovertredere, faller mindre godt ut. Bildet er likevel langt fra entydig. Etterforsknings- og ordensoppgaver faller også godt ut. Svarene reflekterer at politiyrket er et sammensatt yrke og at det er flere sider ved det som appellerer til den enkelte student.

Tre dimensjoner

Vi søkte om vi kunne identifisere underliggende dimensjoner blant motivene for å velge politiyrket. For å undersøke dette utførte vi en eksplorerende faktoranalyse av variablene gjengitt i tabell 1. Analysen viste at studentenes motivasjon grovt sett kunne beskrives langs tre dimensjoner. Disse valgte vi å kalle den sosiale dimensjon, spenning og utfordring samt kriminalitetsbekjempelse.

Tabell 2. Faktoranalyse (strukturmatrise) av grunner til å søke politiyrket. Faktorladninger og forklart varians. Skeivvinklet rotasjon (oblique rotation) (N=374)

	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3
Muligheten til å arbeide med mennesker	0,86	0,28	0,28
Ønske om å hjelpe utsatte grupper	0,51	0,13	0,41
Et yrke med fysiske utfordringer	0,06	0,68	0,20
Et spennende og fartsfylt yrke	0,21	0,67	0,33
Et mangfoldig yrke	0,59	0,66	0,37
Et intellektuelt utfordrende yrke	0,30	0,45	0,32
Ønske om å etterforske og oppklare kriminalitet	0,38	0,42	0,75
Ønske om å forebygge kriminalitet	0,50	0,29	0,69
Ønske om å pågripe lovbrutere	0,11	0,25	0,60
Forklart varians	37,8%	14,7%	12,3%

Den sosiale dimensjonen utgjøres av motivene «muligheter til å arbeide med mennesker» og «ønske om å hjelpe utsatte grupper». Variablene «et mangfold yrke hvor en møter mange ulike oppgaver som skal mestres», «et intellektuelt utfordrende yrke», «et yrke med fysiske utfordringer» og «et spennende og fartsfylt yrke» lader på dimensjonen *Spenning og utfordring*. Den siste dimensjonen, *kriminalitetsbekjempelse*, er bygget opp av motivene «ønske om å etterforske og oppklare kriminalitet», «ønske om å pågripe lovbrutere» og «ønske om å forebygge kriminalitet».

Det er verdt å merke seg at denne inndelingen i dimensjoner ikke nødvendigvis innebærer at den enkelte student enten har sosiale, spenningsøkende eller kriminalitetsbekjempende motiver for å gå inn i politiyrket. Det er snarere slik at hver student enten kan skåre høyt eller lavt på hver av dimensjonene. Eksempelvis kan en student ha en høy skåre på *Spenning og utfordring* og *Kriminalitetsbekjempelse*, mens hun skårer lavt på *Sosiale motiver*. Hver students motiver kan på samme måte gjengis som et punkt i et tredimensjonalt rom.

Forhold ved politiyrket

Det ble også stilt spørsmål angående interne arbeidsmessige forhold som sikkerhet i arbeidet⁵, lønnsforhold, status og karrieremuligheter. Studentene ble bedt om å angi på en skala fra 1(helt uenig) til 4 (helt enig) graden av enighet med følgende utsagn:

- Politiyrket er godt betalt.
- Politiet er en sikker arbeidsplass.
- Politiyrket gir gode karrieremuligheter.
- Politiyrket gir god sosial status.

Det mest iøynefallende ved svarene er at så mange opplyser at politiyrket *ikke* er godt betalt. 96 % er helt eller delvis uenig i at det er godt betalt yrke. Kun 1 % - det vil si 4 studenter er helt enig i at det er et godt betalt yrke. Ut fra dette skulle en tro

⁵ Med dette siktet vi til om det er en trygg arbeidsplass, det vil si om man kan regne med arbeid og å beholde arbeidsplassen. Det er mulig noen studenter kan ha forstått dette på en annen måte som sikkerhet i forhold til skader, vold og personlig sikkerhet. Sett i forhold til de andre momentene vi stilte spørsmål ved så burde likevel få ha forstått det slik.

at politiyrket i Norge er et lavtlønnsyrke, noe det knapt kan hevdes at det er. At så mange som velger yrket i utgangspunktet virker misfornøyd med lønnsbetingelsene kan muligens henge sammen med det sterke fokus på lønn og økonomiske goder som finnes i politiet. Det er neppe en overdrivelse å hevde at det finnes en utbredt misnøye når det gjelder lønsspørsmål i norsk politi, politiet oppfatter seg dårlig avlønnet, et syn som formidles av politiets egne organisasjoner. Disse perspektiver er tydeligvis noe av det første som læres i møtet med yrket.

Enigheten om at det er et sikkert yrke, at det er gode karrieremuligheter og at det gir god sosial status er slående. Alle disse spørsmålene har mellom 85 og 90 % av enighet.

På spørsmålet om politiet er en sikker arbeidsplass så er 49,2 % delvis enig, mens 34,5 % er helt enig. Det er en signifikant forskjell mellom kvinner og menn. Menn er overveiende mer positive i sin bedømmelse. Dette kan muligens henge sammen med forskjeller i arbeidsutsikter i forbindelse med etablering av familie. Det viser seg også at de som kun har videregående skole har større tro på politiet som sikkert yrke enn de som har annen universitets- eller høyskoleutdanning⁶.

Når det gjelder synet på karrieremuligheter skilte ikke menn og kvinner seg signifikant fra hverandre. 53,5 % var delvis enig og 33,7 % var helt enig i at politiyrket gir gode karrieremuligheter. Det er interessant at studentene på GU1 var mer positive i forhold til karrieremuligheter enn GU3. Forskjellene her var signifikante og kan muligens tolkes på samme måten som forskjellene nevnt ovenfor, at studentene etter praksisåret har fått et mer nøkternt syn på karrieremulighetene. Dette kan muligens tolkes som en indikator på at studentene har begynt å internalisere deler av politikulturen i sterkere grad og at de har utviklet en viss nøkternhet og mer dempede forhåpninger i forhold til yrket. Studenter som kun har videregående skole har større tro på karrieremulighetene enn de med universitet eller høyskole. Dette kan muligens forstås slik at de med annen høyere utdanning har bredere valgmuligheter og derved kan bedømme politiyrket mer på linje med andre.

Svært mange oppgir at politiyrket har god sosial status. Hele 85,8 % oppgir at de er helt eller delvis enig i at yrket gir god sosial status. Det viser seg at menn her er mer positive enn kvinner.

⁶ I materialet er det kun 33,2 % det vil si en tredjedel som kun har videregående skole.

Oppsummerende og avsluttende kommentarer

Denne undersøkelsen har flere funn som rokker ved utbredte forestillinger om hvem som velger politiyrket og hvorfor de gjør det. Den vanlige forestillingen om at sønn følger i fars fotspor synes i liten grad å stemme. Kun 5 % har foreldre som arbeider i politiet. Dette stemmer godt med hva Petersson og Svanberg (1996) fant i Sverige.

I angloamerikansk politiforskning beskrives vanligvis politimannen som rekruttert fra lavere middelklasse eller arbeiderklassen (Reiner 2000). Det er ikke vanlig at barn av foreldre med akademisk utdanning velger en karriere innen yrket. I Norge hvor politiyrket har en annen status og historie er det relativt mange studenter fra såkalte akademikerhjem. At så mange politistudenter har foreldre med akademisk grad og utdanning er noe overraskende i forhold til utbredte antagelser om yrket. Innen politikulturen har akademisk kunnskap vanligvis hatt lav status (Granér 2004). Mange av politistudentene har også selv et eller flere fag fra universitet og høyskole. Disse funnene stemmer godt overens med de svenske undersøkelsene som viste at mange hadde foreldre med høyskole eller universitetsutdanning og/eller at de selv hadde ett eller flere fag fra høyskole eller universitet (Larsson 2005). Tallene når det gjelder utdanning er faktisk noe høyere i Norge enn i Sverige. Vi finner med andre ord ikke at det er armsterke bondesønner som blir politi i dagens Norge. Studenter med bakgrunn fra landsbygda synes tvert i mot å være underrepresentert, mens man finner en klar overrepresentasjon av studenter fra små og mellomstore steder og byer.

Politiet representerer på mange måter det bestående. Deres oppgaver er langt på vei konserverende i forhold til det bestående samfunn. Politiet er derfor ofte antatt å være politisk konservative både i holdninger og partivalg. Undersøkelsen gir i liten grad støtte for dette synet. Partipolitisk ligger studentene tett opp mot befolkningen for øvrig. En tolkning av dette er at Norge i dag er et land hvor de politiske spenningene er små og konfliktene dempet.

I det store og hele underbygger undersøkelsen at skolens elever rekrutteres fra en relativt bred base i befolkningen. De synes å være representative for befolkningen. Den største utfordringen er å få rekruttert flere studenter med minoritetsbakgrunn, en gruppe som ennå er svakt representert i politiet.

Når det gjelder elevenes motivasjon for å velge politiyrket, er det tydelig at mange søker det fordi det gir store muligheter for varierte arbeidsoppgaver. Dette

gjelder både innen de daglige arbeidsoppgaver, hvor politiet møter en rekke ulikartede utfordringer som skal løses, men også ved videre karrierevalg med muligheter for spesialisering innen yrket. Politirollen er åpen for at den enkelte kan løse arbeidsoppgavene og utøve yrket på ulike måter. Dette er en av «frihetene» ved yrkesutøvelsen som ofte trekkes frem i studier av politiet. Disse utfordringene gir muligheter til mestring av en rekke høyst ulike oppgaver, noe som også kan føre til tilfredshet i arbeidet.

Det mangler heller ikke sosialt engasjement hos studentene. Mange av de «mykere» sidene ved yrket trekkes frem som viktige. Studentene vektlegger forebygging fremfor reaktive strategier. Dette stemmer godt overens med Politihøgskolens grunnleggende «pensum». Det betyr neppe at studentene er kyniske når de svarer på undersøkelsen, men heller at de langt på vei deler dette synet. De samme verdiene ble også vektlagt av de svenske elevene (Larsson 2005). Studentene har dessuten rangert offerarbeid langt ned, noe som neppe representerer skolens syn. En må understreke at forskjellene i rangering tidvis liten, og de fleste studenter har fremhevet flere faktorer som svært viktige. Dette viser med all tydelighet at yrket har mange ulike sider som lokker studentene. Ved en faktoranalyse fant vi likevel noen tydelige mønstre. Det kan skilles ut tre ulike dimensjoner i søkermassen.

Forskjellene mellom mannlige og kvinnelige studenter var stort sett var små. Kvinnene understreket i større grad enn mennene betydningen av yrkets sosiale sider, men ellers er likhetsrekkene slående. Finstad (2000) påpeker mye av det samme i sin undersøkelse av norsk politi.

Vi stilte spørsmål angående forhold ved yrket. Studentene var tydelige i at de oppfattet polityrket som preget av stor grad av sikkerhet, med karrieremuligheter, god sosial status, men dårlig inntekt. Langt på vei sammenfaller dette med oppfatninger som er utbredt både i etaten og i media. Politiet har høy status i Norge, i betydningen at folk flest respekterer politiet og synes de utfører et godt stykke arbeid. Er man ansatt i politiet så kan man regne med å fortsette å arbeide der, hvis man ønsker. Det finnes også muligheter i å klatre karrieremessig og å videreutdanne seg. At de samtidig hadde en så tydelig negativ oppfatning av de lønsmessige forhold, selv blant første års elever, viser hvor utbredt forestillingen om at de fortjener bedre lønn er.

Mange har påpekt at politiet er i stadig omforming. Politiet er en del av samfunnet og reflekterer dets grunnleggende verdier. Hva slags politi vi ønsker er langt på vei et verdivalg. Dagens politistudenter er uten tvil annerledes enn de man hadde for 20 eller 30 år siden, slik samfunnet for øvrig også har forandret seg. Dagens politiideal, som formidles av skolen, er at vi skal ha et politi som i stor grad har et sivilt preg, som ser på seg selv som problemløser, som er kunnskapsstyrte i måten de løser oppgavene og som i størst mulig grad skal benytte myke og forebyggende metoder der det er mulig⁷.

Blant de mest spennende spørsmålene, som undersøkelsen ikke sier noe om, er hva som skjer med studentene når de møter yrkeslivet og politikulturen for fullt. Hvor mye av idealene vil fortsatt sitte igjen etter 10 år i yrket og hva vil studentene bringe med seg som på lang sikt vil forandre politiets yrkesutøvelse?

Litteratur

- Berglund, Frode** (2002): 'Ungdom og partitilknytning' i *Tidsskrift for ungdomsforskning* 2 (1): 2-20
- Finstad, Liv** (2000): *Politiblikket*. Pax forlag, Oslo.
- Granér, Rolf** (2004): *Patrullerende polisers yrkeskultur*, Lund Dissertations in Social Work.
- Holmberg, Lars** (1999): *Politiets skøn i rettssociologisk belysning*, Ph.d. avhandling, Københavns Universitet.
- Larsson, Joachim** (2005b): "*I lagens navn*" – en utvärdering av Växjö polisutbildning, Växjö Universitet, Institutionen för samhällsvetenskap, rapport.
- NOU** 1981:35 Politiets rolle i samfunnet
- Petterson, Liselott & Karin Svanberg** (1996): *Rekrytering och utbildning av polisaspiranter*, **Rikspolisstyrelsens forskningsenhet** 96 01 03. Bilag til *Rekrytering och grundutbildning av poliser*. Stockholm: Justitiedepartementet. 1996:11.
- Reiner, Robert** (2000): *The Politics of the Police*, Third edition, Oxford University Press.

⁷ Dette synet ble allerede understreket i NOU 1981:35 og var langt mer banebrytende på den tiden.

Utdrag fra kvalitetsundersøkelsen 2006

Hugo Hansen

Innledning

Ordet og begrepet kvalitet benyttes i enkelte sammenhenger som synonym for at noe har god kvalitet. Vi velger å bruke begrepet Kvalitetsundersøkelsen 2006 for å si noe om innholdet og egenarten av grunnutdanningen her på Politihøgskolen. I denne presentasjonen har vi trukket ut enkelte karaktertrekk på noen måleindikatorer som ble benyttet i evalueringen. Disse beskriver noen egenskaper og særtrekk når vi skal danne oss et bilde av kvaliteten av grunnutdanningen på politihøgskolen.

For å få belyst dette gjennomførte vi en evaluering for ansatte i den ytre etat som nylig hadde fullført utdannelse fra PHS, men samtidig hadde noen års arbeidserfaring (heretter kalt kandidatundersøkelsen). Den andre gruppen vi konsentrerte oss om var ledelsen. Ledere som hadde daglig kontakt og erfaring med de relativt nyutdannede polititjenestemennene (heretter kalt brukerundersøkelsen).

Innledningsvis skal det nevnes at vi vinkler temaet «studiets innhold», som forskjellige områder eller temaer hvor vi mener det er nødvendig at studentene har tilstrekkelig kompetanse. Vi tar derfor ikke tatt utgangspunkt i spesifikke fag, men tolker fagområder og oppgaver ut fra studieplan. Vi har vektlagt følgende områder:

1. Oppgaver, ferdigheter og kunnskap av politifaglig karakter
2. Oppgaver, kunnskap og kompetanse innen politi og juridiske områder
3. Oppgaver, kunnskaper og kompetanse innen kommunikasjon, samarbeid, etikk og samfunnsforståelse

Metode

Utvalget til kandidatundersøkelsen var avgangsklassen 2002 og avgangsklassen 2004. Undersøkelsen ble sendt ut elektronisk. Til brukerundersøkelsen ble det

sendt ut brev til samtlige personalansvarlige ved landets politidistrikt, der vi ba om vi hjelp til å komme i kontakt med informanter til brukerundersøkelsen. Vi ønsket navn og mail adresse til overbetjenter/førstebetjenter på lensmannskontorer og vaktledere på politistasjoner. Vi fikk svar fra 19 av 27 politidistrikt.

Vi benyttet oss av Questback til databehandlingen og sendte ut en link via politinettet. I tabellen nedenfor eksakt antall og svarprosent leses.

	Ledere	Kull 2002/2004	Antall totalt
E-post invitasjoner	399	437	836
Respondenter (N)	234	301	535
Svarprosent	58,6%	68,9%	63,9%

Vi har registrert 37 meldinger fra systemansvarlig at meldingen om undersøkelsen ikke har nådd frem til brukeren. Dette kan skyldes at adressen ikke var korrekt eller at personen hadde sluttet i politiet. Noen (11) henvendelser gjaldt ferie, permisjon og/eller studie eller problemer med å åpne undersøkelses skjema elektronisk.

Oslo, Trondheim og Bergen er representert av de store byene, samt befolkningstette politidistrikt som Romerike, Hedmark, Østfold, Follo og Vestfold. Likevel er det grunn til å påpeke at respondent andelen i brukerundersøkelsen er noe skjev. 48 % av respondentene i brukerundersøkelsen sier at de ledere ved lensmannskontorer.

I evalueringen er det 6 hovedområder med i alt 26 underspørsmål som er identiske for de tidligere studentene og lederne. Respondentene (altså ledere/ og tidligere studenter) blir i evalueringen bedt om å gi sin vurdering om motivasjon, skolens ønske om å forberede kandidatene til yrkeslivet, kvalifiseringsgrad og tilfredshet med utdannelsen.

Med andre ord forstår vi kvalitet på grunnutdanning som en opplevelse av man besitter relevant kompetanse når man trer ut av studentrollen og går inn i politirollen. Er det samsvar mellom vår undervisning og hva den ytre etat trenger av kunnskap, kvalifikasjoner og kompetanse.

I all hovedsak har vi valgt å benytte oss av en skala hvor grunnutdanningen rangeres mellom 1 og 6. Respondentene er bedt om å gi sin subjektive oppfattelse i den form at de foretar en rangering fra 1 til 6. Aritmetisk gjennomsnitt for denne fordelingen er 3,5.

Summert vil dette ikke gi grunnlag for slutningsstatistikk men beskrive tendenser. Mye av resultatene ser tilsynelatende normalfordelt ut. Likevel er det grunn å peke på variasjon på enkelte områder. Noe som jeg vi komme tilbake til under punktet studiets innhold.

Denne evalueringen gir ikke svar på om variasjon kan skyldes;

- lærekreftene
- studiestedet
- i hvilken grad kandidatene bruker skalaen ulikt
- sosial bakgrunn

Noen variabler har vi forsøkt å ta hensyn til og derfor signifikanstestet. Dette gjelder alder, studiested, tjenested, kjønn og grad av annen utdannelse. Men et hovedpoeng er å se disse resultatene som tendenser og ikke absolutte verdier for tilstrekkelig kvalitet eller mangel på dette.

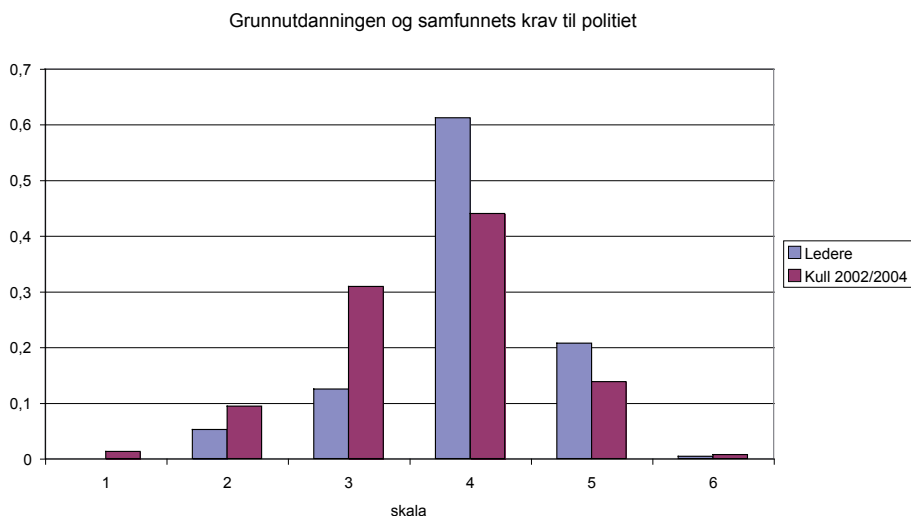
Hvilket inntrykk danner seg på generelt grunnlag?

Kvalitetsundersøkelse er kanskje et litt misvisende begrep. Vi kan selvfølgelig ikke si noe objektivt om kvaliteten på skolen/den læringen som skjer her. Det vi har fått informasjon om, er tidligere studenters oppfattelse av læringsutbyttet de sitter med, altså en egenvurdering av tilegnet kompetanse på forskjellige områder/nivåer. Samt en vurdering av det samme læringsutbyttet fra lederhold. Så det er egentlig snakk om en tilfredshetsmåling. Er nyutdannede politifolk og lederne deres tilfreds/fornøyd med det skolen har bidratt med av kunnskap/ferdigheter/kompetanse? Oppdraget vårt var å finne ut om skolen leverer en tjeneste som gir studentene det de trenger for å kunne gå inn og fylle behovene til Politinorge og samfunnet forøvrig? Det er i denne sammenhengen vi bruker begrepet «kvalitet».

Vi stilte derfor spørsmålet; «I hvilken grad mener du at Politihøgskolens grunnutdanning tilfredsstillt samfunnets krav til Politiet? Vi benyttet oss av en 6 punkts skala hvor 1 er i veldig liten grad og motsatt 6 er i veldig stor grad. Vi ber altså respondentene om deres mening om PHS tilfredsstillt samfunnets krav til politiet.

Vi kan se av diagram 1 at ledere i politietaten i hovedsak stiller seg positive til spørsmålet. I tall finner vi at 82 % fra brukerundersøkelsen (altså lederne) er på skalaen 4, 5 eller 6. Gjennomsnittet er på 3,99. Det er også overvekt av kandidatkullet som er positive til samme spørsmål. Her er det 59 % fra kandidatundersøkelsen som krysser av på skalaen 4, 5 eller 6. Gjennomsnittet for kull 2002/2004 er på 3,61¹.

DIAGRAM 1

Mønsteret her i diagrammet ser vi gjentar seg utover i evaluering. Derfor hevder vi at lederne på politistasjoner og lensmannskontorer mener at det er samsvar mellom Politihøgskolens grunnutdanning og samfunnets krav til politiet. Ledere fra lensmannskontorene har et høyere gjennomsnitt (4,16) enn deres kollegaer fra politistasjoner (3,85). Likeledes er det slik at kandidater uteksaminert fra Oslo har et høyere gjennomsnitt (3,71) enn kandidater fra Bodø (3,38)². I hvilken grad dette skyldes ulike oppfatninger om politiets evner og muligheter til å løse hverdagskriminaliteten, forskjeller i utdannelsen eller misnøye med politireformen gir evalueringen dessverre ingen konkrete svar på.

¹ Dette er en signifikant forskjell hvor $p < 0,01$.

² I begge tilfeller er det signifikant forskjeller hvor $p < 0,01$.

Studiets innhold

Forholdet mellom generelt høyere skåring fra ledere i etaten enn skåring fra kandidatene fra 2002/2004 er gjennomgående i undersøkelsen. Dette kan oppfattes som et evalueringsmessig dilemma at man til tross for tilsynelatende identiske normalfordelingskurver, ser en skjevhet som det er vist til i diagram 1. Hvordan tolker et slikt funn?

Generelt kan det hevdes at det er bekymringsfullt for grunnutdanningen ved PHS at de nyutdannede har en opplevelse av å ha et gjennomsnittlig kompetansenivå. Ideelt sett ville en høyere gjennomsnittlig skår mot 4-5 gi et bedre kvalitetsmessig signal. På den annen side kan det bli et problem hvis vi leverer ut kull til den ytre etat som opplever sin kompetanse, ferdigheter, kunnskap og kvalifikasjoner som høyere enn det reelle inntrykket lederne besitter.

Oppgaver, ferdigheter og kunnskap av politifaglig karakter

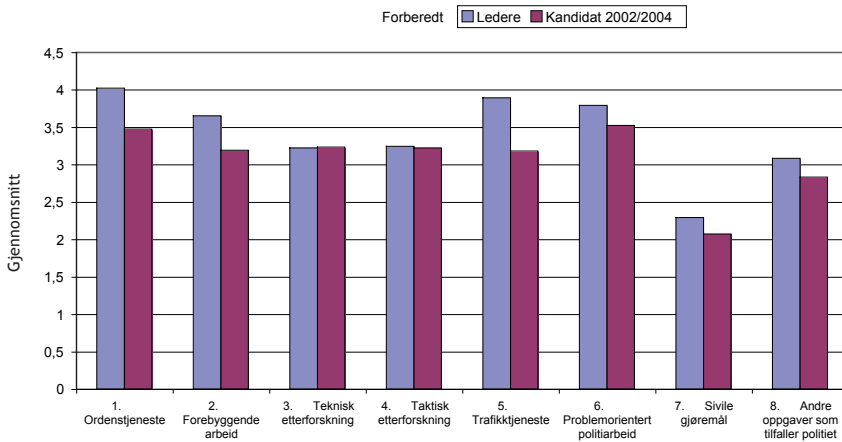
Vi var interessert i å finne ut i hvilken grad nyutdannede polititjenestemenn er forberedt til oppgaver innen ordenstjeneste, forebyggende arbeid, teknisk etterforskning, taktisk etterforskning, trafikkjenteste, problemorientert politiarbeid, sivile gjøremål og andre oppgaver som tilfaller politiet. I andre oppgaver som tilfaller politiet, antar vi et restområde av arbeidsoppgaver som av ulike årsaker politiet får. Politiet har flere arbeidsoppgaver hvor ingen andre offentlige etater definerer dette som sitt arbeidsfelt. Det kunne også være hendelser som skjer utover ordinær kontortid hvor politiet er tilstede, men normalt ikke har hendelsen som sitt ansvarsfelt.

Vi benyttet oss av en 6 punkts skala hvor 1 er svært dårlig forberedt og 6 er svært godt forberedt.

Samlet sett gir figuren (se diagram 2 neste side) inntrykk av at lederne bedømmer kandidatene som bedre egnet/forberedt enn kandidatene selv mht ulike politifaglige områder. Mens gjennomsnittsverdien hos lederne er på 3,38 er gjennomsnittsverdien for kandidatene 3,08³. Lederne gir et relativt presentabelt bilde av ordenstjeneste, trafikkjenteste og problemorientert politiarbeid.

³ Det er en signifikant forskjell hvor $p < 0,01$

DIAGRAM 2

Imidlertid er det områder hvor PHS sin grunnutdanning har forbedringspotensiale. Både lederne og kandidatkullet 2002/2004 er av den oppfatning at innen oppgaver som taktisk og teknisk etterforskning samt oppgaver innen sivile gjøremål er områder hvor de er lite forberedt til tjeneste.

Dataene viser generelle forskjeller ved at respondentene fra lensmannsetaten gir bedre samlet tilbakemelding enn ledere fra politistasjoner. Dette gjelder ikke på området forberedt til sivile gjøremål. Her er lederne fra lensmannskontorer av samme oppfattelse som kandidatene 2002/2004. Det er ingen signifikante kjønnsforskjeller blant lederne, bortsett fra området trafikktjeneste. Her mener kvinnelige ledere at kullene er bedre forberedt enn det mannlige ledere synes.

Ser vi utelukkende på kandidatkullet er det en signifikant forskjell mellom kandidatene fra Bodø og Oslo. Dette gjelder forebyggende arbeid, teknisk etterforskning, problemorientert politiarbeid, hvor Oslo har høyere gjennomsnittsverdi enn Bodø

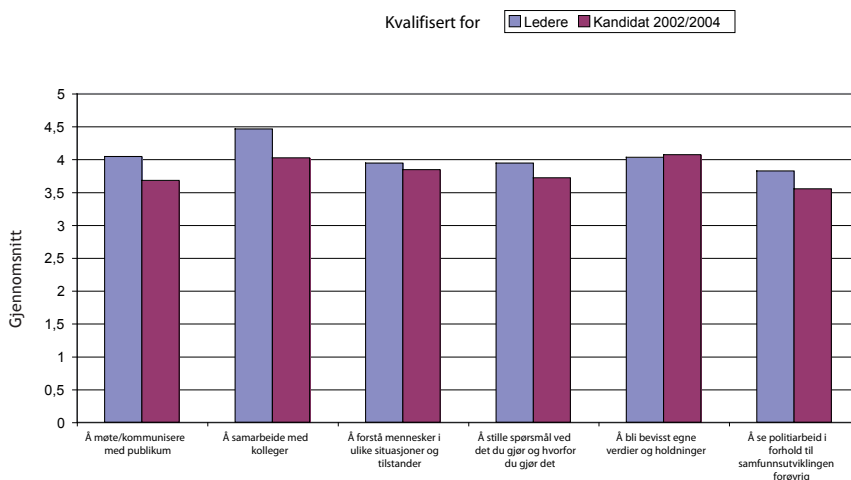
Ser vi på forskjeller mellom menn og kvinner i kandidatundersøkelsen finner vi ingen signifikante forskjeller bortsett fra taktisk etterforskning. (Kvinne 3,44 og menn 3,12).

De med en akademisk bakgrunn oppfatter seg som mer forberedt enn de kandidatene som kun har videregående skole.

Opgaver, kunnskap og kompetanse innen politi og juridiske områder

Til neste hovedområde stilte vi spørsmålet om man gjennom utdanningen ble kvalifisert for polititaktiske oppgaver, de fysiske utfordringer i politiyrket, de etiske utfordringene i politiyrket, utarbeide nødvendig dokumentasjon og rapport, forstå relevante juridiske problemstillinger, foreta inngrep etter politiloven og straffeprosessloven. Dette hovedområde er en kombinasjon av politifaglige og juridiske oppgaver. Svaralternativene ligger også her fra 1 til 6, hvor 1 er svært dårlig kvalifisert og 6 er svært godt kvalifisert.

DIAGRAM 3

Bortsett fra polititaktiske oppgaver, er det grunn til å hevde at både brukerne og kandidatkullet synes at nyutdannede er kvalifisert på disse faglige områdene. Imidlertid så vi tidlig i evalueringen at kandidatene på et generelt grunnlag er godt fornøyd med undervisningen i juridiske fag.

Ser vi nærmere på hvorvidt de er kvalifisert til å forstå relevante juridiske problemstillinger får vi imidlertid et annet bilde enn i evalueringen generelt. Her viser evalueringen et gjennomsnitt på kandidatkullet på 4,15, mens det tilsvarende gjennomsnitt for lederne er på 3,95. Sagt med andre ord så skårer 71% av lederne 4, 5 eller 6, og 80% av kandidatkullet 2002/2004 skårer 4, 5 eller 6. Det samme bildet viser seg ved spørsmål om de er kvalifisert for å foreta inngrep etter politiloven og

straffeprosessloven. Det er altså slik at kandidatene mener de besitter relativt god kompetanse på det juridiske området, men deres ledere er ikke like overbevist.

Vi finner her signifikante forskjeller på oppgaver innen polititaktiske oppgaver, fysiske utfordringer i politiyrket, relevante juridiske problemstillinger, foreta inngrep etter politiloven og straffeprosessloven⁴ mellom ledere og kandidater. Men vi legger merke til opplevelsen av kompetanse er høyere hos kandidatkullet 2002/2004 enn hos lederne når det gjelder det juridiske området.

På dette hovedområdet finner vi ingen signifikant forskjell mellom Bodø og Oslo. Det viser seg at graden av utdanning utover videregående skole ikke har noen innvirkning. Ledere fra lensmannskontorene mener i større grad enn deres kollegaer fra politistasjon at kandidatene er kvalifisert for polititaktiske oppgaver, fysiske utfordringer og at de er mer kvalifisert til foreta inngrep etter politiloven og straffeprosessloven. Disse resultatene er også signifikante⁵.

Oppgaver, kunnskaper og kompetanse innen kommunikasjon, samarbeid, etikk og samfunnsforståelse

Til området oppgaver, kunnskaper og kompetanse innen kommunikasjon, samarbeid, etikk og samfunnsforståelse valgte vi en bred tilnærming på spørsmålene. Nå er dette en samling med emner som ikke er dekket av et fag eller tilhører en bestemt fagseksjon. Som en kan se under berører emnene ulike temaer fra flere fagblokker. Vi stilte spørsmål om i hvilken grad en nyutdannet polititjenestemann er kvalifisert for å møte/kommunisere med publikum, å samarbeide med kolleger, å forstå mennesker i ulike situasjoner og tilstander, å stille spørsmål ved det du gjør og hvorfor du gjør det, å bli bevisst egne verdier og holdninger, å se politiarbeid i forhold til samfunnsutviklingen for øvrig. Svaralternativene lå også her mellom 1 og 6, hvor 1 er svært dårlig kvalifisert og 6 er svært godt kvalifisert.

Samtlige områder ligger over den gjennomsnittlige verdien 3,5 både i kandidatundersøkelsen og brukerundersøkelsen. Igjen er det slik at lederne har en vurdering av at de nyutdannede er mer kvalifisert enn kullene selv synes. Vi kan spesielt legge merke til at lederne mener at kandidatkullet 2002/2004 er

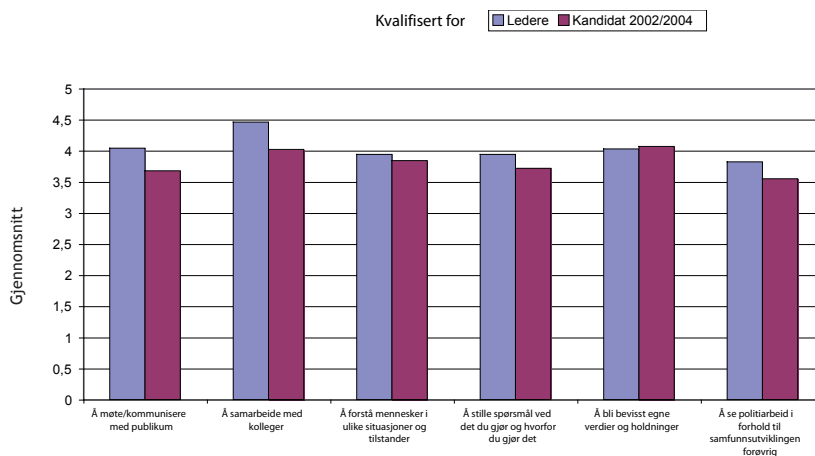
⁴ Hvor det i samtlige tilfeller er slik at $p < 0,01$

⁵ Hvor $p < 0,01$

gode på å samarbeide med kollegaer. Det er også slik at lederne som arbeider ved lensmannskontor vurderer «kvalifisert for» høyere enn kollegaene ved politistasjonene.

Det er rimelig å hevde at lederne mener høgskolen utdanner kvalifiserte tjenestemenn på dette området. Sett under ett befinner 70-90 % av respondentene i brukerundersøkelsen seg på skalaen 4-6, mens det for kandidatene varierer mellom 53 til 75 %. Det er spesifikt innen området «å se politiarbeid i forhold til samfunnsutviklingen for øvrig» at kandidatene mener de ikke i tilstrekkelig grad ble kvalifisert gjennom utdannelsen.

DIAGRAM 4

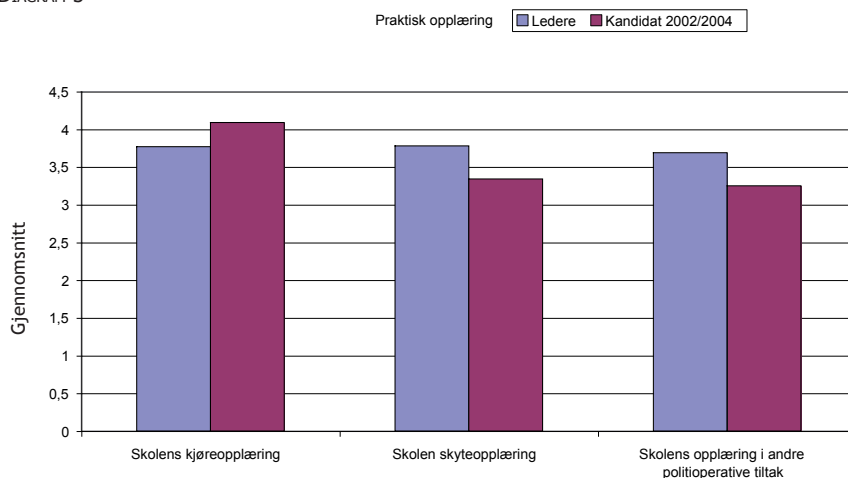
Vi finner ingen signifikante forskjeller mellom Bodø og Oslo eller i forhold til om man kun har videregående skole eller annen høyere utdanning. Kvinnene i kandidatundersøkelsen skårer gjennomgående høyere på alle spørsmål under dette området men det er kun på to områder vi finner signifikante forskjeller. Det gjelder områdene å stille spørsmål ved det du gjør og hvorfor du gjør det, samt å se politiarbeid i forhold til samfunnsutviklingen forøvrig.

Opplæring i praktiske ferdigheter

Vi var også interessert i å måle de nyutdannedes kompetanse innen enkelte praktiske ferdigheter. Vi stilte følgende spørsmål: Slik du ser det, hvor tilfredsstillende var skolens kjøreopplæring, skolens skyteopplæring og skolens opplæring i andre politioperative tiltak? 1 betyr svært utilfredsstillende og 6 er svært tilfredsstillende.

Når det gjelder den praktiske treningen, skiller kjøreopplæringen seg ut. For det første får PHS god tilbakemelding fra studentene. For det andre synes kandidatkullet 2002/2004 (gjennomsnitt 4,09) at kjøreopplæringen er mer tilfredsstillende enn det deres ledere (gjennomsnitt 3,77) synes⁶.

DIAGRAM 5

Ser vi nærmere på skalaen viser det seg at 75% av kandidat 2002/2004 mener at kjøreopplæringen er tilfredsstillende, og har krysset av for 4, 5 eller 6. For lederne er det 66% som mener at kjøreopplæringen er tilfredsstillende og har krysset av for 4, 5 eller 6. Men det er også en forskjell i skåring mellom ledere fra politistasjon og ledere fra lensmannskontor. Sistnevnte gruppe ligger på gjennomsnittverdien 4,09 og lederne fra politistasjon har gjennomsnittsverdien 3,52⁷.

⁶ Her er det en signifikant forskjell hvor $p < 0,01$

⁷ Dette gir også en signifikant forskjell hvor $p < 0,01$

Nårkjøreopplæringen skiller seg ut i forhold til grunnutdanningens skyteopplæring og grunnutdanningens opplæring i andre operative tiltak er dette overraskende. Her kan det dannes mange hypoteser. Er det slik at de senere årskull er utsatt for flere alvorlige bilulykker og småbulker på tjenestebilene enn eldre tjenestemenn. Eller finnes det alternative tolkninger. Det kan også skyldes at mange yngre mennesker generelt sett har en høyere vurdering av egne kjøreferdigheter enn de reelt sett har.

Nårviser på de to andre områdene viser evalueringen det tilbakefallende mønsteret at ledere er mer tilfredse med grunnutdanningen, enn det kandidat 2002/2004 er. Blant lederne er det 67 % som mener at grunnutdanningens skyteopplæring er tilfredsstillende (har krysset av for 4, 5, eller 6). For kandidatene gjelder dette bare 46 %. Det er 64 % av lederne som mener at grunnutdanningens opplæring i politioperative tiltak er tilfredsstillende, og bare 43 % fra kandidatundersøkelsen.

Det viser seg også her at ledere fra lensmannskontorer er mer tilfredse med grunnutdanningen i de praktiske ferdighetene enn kollegaer fra politistasjoner⁸. Gjennomsnittet for ledere på politistasjoner ligger på 3,5, mens gjennomsnittet fra ledere på lensmannskontorer er på 4.

Tendensen er videre at kvinnene og personer som arbeider ved lensmannskontor fra kandidatundersøkelsen er mer tilfredse med grunnutdanningen i politioperative tiltak enn respondentene sett under ett⁹.

Motivasjon for å arbeide i politiet

Et siste område som gikk til både ledere i politiet og nyutdannede dreide seg om motivasjon. Spørsmålet var om lederne synes de nyutdannede tjenestemennene er motiverte for å arbeide i politiet. Kandidatene ble spurt hvor motivert de var for å arbeide i politiet etter endt utdanning ved PHS?

Vi kan tydelig se Politihøgskolens grunnutdanning står i en særstilling som høgskole når det gjelder motivasjon¹⁰(Se diagram neste side). På en skala fra 1 til 5, hvor 1 er veldig lite motivert og 5 er veldig motivert svarer 68 % av kandidatene

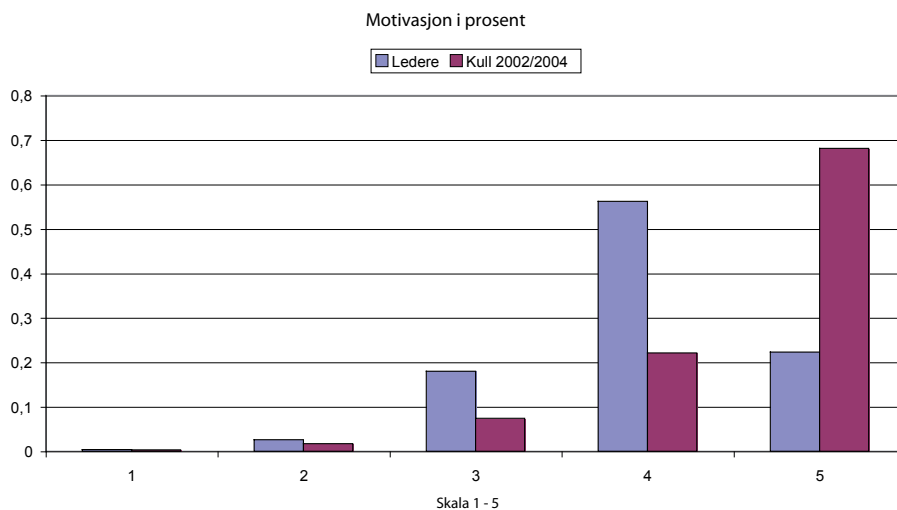
⁸ Det er en signifikant forskjell på de tre hvor $p < 0,01$

⁹ I begge tilfeller er $p < 0,01$

¹⁰ Legg her merke til at skalaen går fra 1-5

at de er veldig motivert for å arbeide i politiet. Lederne fra lensmannskontorer og politistasjoner mener også at de nyutdannede er motivert, men bruker ikke skalaen i like stor grad. Kvinnene i kandidatkullene er den gruppen med høyest motivasjon og det er viktig å understreke at vi har ekstraordinært høyt motiverte studenter.¹¹

DIAGRAM 6

Tilrettelegging og gjennomføring av praksisåret – GU2

Denne fremstillingen har hovedsakelig vektlagt innhold og «kvalitet» av undervisning her på Politihøgskolen. Det siste som trekkes frem i dette utdraget fra kvalitetsundersøkelsen 2006 er kandidatenes tilbakemelding på praksisåret, GU2. Vi ba kandidatkullet 2002 og 2004 om å ta stilling til følgende utsagn:

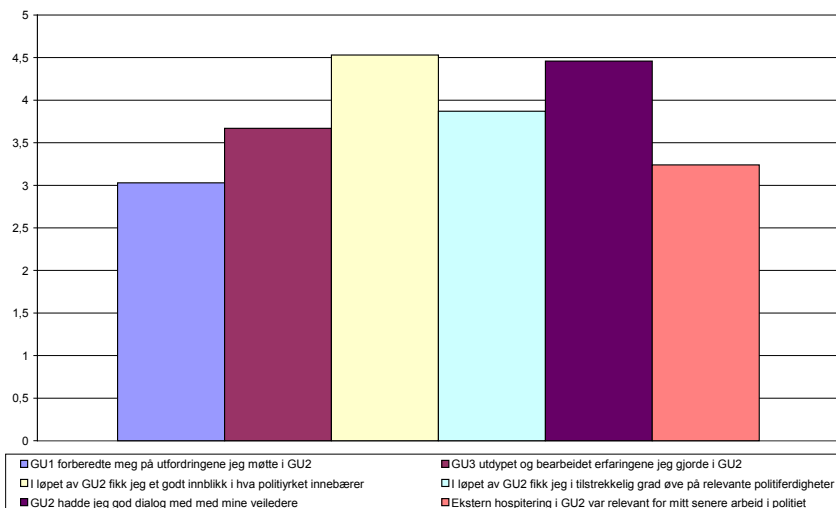
- GU1 forberedte meg på utfordringer jeg møtte i GU2
- GU3 utdypet og bearbeidet erfaringene jeg gjorde i GU2
- I løpet av GU2 fikk jeg et godt innblikk i hva polityrket innebærer
- I løpet av GU2 fikk jeg i tilstrekkelig grad øve på relevante politiferdigheter

¹¹ I år er 4 studenter av 264 som har søkt om permisjon fra grunnutdanningen ved PHS. Til sammenligning slutter en av tre på Høgskolen i Oslo, (Senter for profesjonsstudier 2005)

- I GU2 hadde jeg god dialog med mine veiledere
- Ekstern hospitering i GU2 var relevant for mitt senere arbeid i politiet

Her var svaralternativene en 5 punkts skala hvor 1 var helt uenig og 5 var helt enig¹².

DIAGRAM 7

Det er 93 % av kandidatene som er litt eller helt enig at man i løpet av GU2 får et godt innblikk i hva politiyirket innebærer. Det er også slik at 85 % er litt eller helt enig at de i GU2 har en god dialog med sine veiledere. Sammenholder man disse resultatene med andre svar fra evalueringen får praksisåret veldig gode tilbakemeldinger, men grunnutdanningen kan bli bedre på å koordinere GU1 og GU3 mot praksisåret GU2.

Kvinnene synes i mindre grad enn menn at de får øve tilstrekkelig på politiferdigheter i løpet av GU2 og Bodø kandidatene er mer positive til den eksterne hospiteringen enn Oslo kandidatene.

¹² Her er det aritmetiske gjennomsnittet 3

Oppsummering

Denne artikkelen er et utdrag fra kvalitetsundersøkelsen 2006. Vi valgte å sende 80 avkryssningsspørsmål ut til tidligere studenter som ble uteksaminert 2002 og 2004, og 33 avkryssningsspørsmål til ledere på lensmannskontorer og politistasjoner. I alt 836 invitasjoner til evalueringen ble sendt ut. Vi mottok svar fra 535 respondenter. Dette gir et stort materiale og all bearbeidelse av tallmaterialet er ikke avsluttet pr. okt 2006.

Basert på presentasjon fra forskningskonferansen og utdrag som er gjengitt her er det grunnlag for å hevde at uteksaminerte studenter fra 2002 og 2004 og ledere fra lensmannskontorer og politistasjoner er tilfredse med Politihøgskolens grunnutdanning.

Det viser seg at 64 % av kandidatkullet er tilfredse med grunnutdanningen de fikk ved PHS. Få kandidater er svært tilfredse og få kandidater er svært utilfredse. Kandidatene fremhever spesielt de juridiske og politifaglige områdene som gode her ved skolen. For eksempel mener 79 % at de gjennom grunnutdanningen ble kvalifisert for å foreta inngrep etter politiloven og straffeprosessloven. På en annen side finner svarer 72 % at de ble svært dårlig/dårlig kvalifisert for oppgaver innen sivile gjøremål.

Når vi spør om de har hatt nytte av kunnskapene de fikk fra politifag, juridiske fag og samfunnsfag er bildet variert. For samfunnsfagene er det enkelte fag som oppleves som «lite nyttige» og relevante for polititjenestemennene, mens juridiske fag opplever de som mer nyttig enn politifag.

Fra brukerundersøkelsen (ledere) får man en forståelse av at de nyansatte i politietaten er meget kompetente innen oppgaver som ordenstjeneste, fysiske utfordringer for yrket, etiske problemstillinger, kommunikasjon med publikum, kollegasamarbeid og egen bevissthet generelt. Av områder hvor lederne mener Politihøgskolen har et forbedringspotensiale kan man nevne teknisk etterforskning, taktisk etterforskning, sivile gjøremål og polititaktiske oppgaver.

Generelt er det en tendens at lederne fra lensmannskontorer og politistasjoner vurderer grunnutdanningen som bedre enn det kandidatene fra 2002 og 2004 selv gjør.

Motivasjonen for å arbeide i politiet er høy. PHS har hvert år en gruppe høyt motiverte studenter. Kan man på dette grunnlaget hevde at «tilfredshetsmåling»

av Politihøgskolens grunnutdanning bør ha høyere aritmetisk gjennomsnitt på de enkelte hovedområder enn det artikkelen viser. Denne evalueringen kan ikke gi svar på det. Politihøgskolen har siden 2000 endret undervisningsopplegg og tematiseringer. Imidlertid har det vært vanskelig å finne en metode som kan vurdere justeringene og endringer som gjøres. Å uttale seg om hvor et aritmetisk gjennomsnitt bør ligge får vi vente med til neste kvalitetsundersøkelse.

«Fysisk styrke eller bare prat» - Kroppslig kommunikasjon og fysisk trening blant politistudenter sett i et kjønnsperspektiv

Pål Lagestad

I dag er omtrent 19 % av de politiutdannede i politiet kvinner, men det er en uttalt målsetning å oppnå en andel på 40 % kvinner i politiet. I 1995 var 20.6 % av de uteksaminerte politibetjentene ved Politihøgskolen kvinner, mens andelen kvinner som ble tatt opp ved Politihøgskolen i 2005 var 36.4 %. Dette viser at andelen kvinner i politiet vil øke i fremtiden. Dette skjer samtidig som høydekriteriet forsvant fra opptakskriteriene til Politihøgskolen i 2003. Denne utviklingen kan bety at det fremtidige norske politiet i større grad vil kunne inkludere kvinner og menn som er forholdsvis lave og ikke fremstår som særlig sterke. Dette står i kontrast til det tradisjonelle bildet av politiet bestående av «store og sterke politimenn».

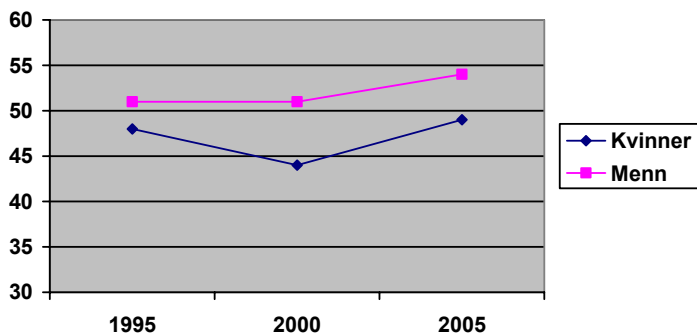
Jeg har i løpet av de seks siste årene undervist i grunntrening og arrestasjonsteknikk ved Politihøgskolen avdeling Bodø. Her har jeg sett tendenser til at kvinner presterer vesentlig dårligere enn menn i den fysiske testen benkpress 1RM¹, og da dårligere enn hva de kjønnsrelaterte fysiologiske forskjellene burde tilsi. Det synes også som om kjønnsforskjellene i denne øvelsen er blitt større de siste årene. Dette har vært antagelser fra min side, og det ville være viktig å se nærmere på studentenes fysiske utvikling, da det ikke har vært gjort analyser av politistudentenes prestasjonsutvikling tidligere. Av den grunn tok jeg utgangspunkt i de fysiske prestasjonene til avgangskullet i 1995, 2000 og 2005, og analyserte prestasjonsutviklingen i de fysiske testene (Lagestad 2006)².

Figur 1 viser at mine antagelser var riktige. Vi ser at menns relative prestasjoner³ i benkpress er signifikant bedre enn hos kvinner i alle tre kullene ($p = ,000$ i 2005).

¹ Benkpress 1 RM betyr hvor mye de maksimalt klarer å løfte i ett løft

² Disse prestasjonene har jeg presentert og drøftet inngående i «Når muskler betyr mer», PHS – skriftserie 2006

³ Her er det tatt hensyn til fysiologiske ulikheter mellom kjønnene. Dermed må menn løfte 110 kilo i benkpress og kvinner 70 kilo i benkpress for å få maksimal poengsum (60 poeng), og menn må løfte 70 kilo og kvinner 45 kilo for å få bestått (nivå 1)

FIGUR 1. PRESTASJONSUTVIKLINGEN I BENKPRESS, SETT I FORHOLD TIL KJØNN

Vi ser også at menn har en mer positiv prestasjonsutvikling enn kvinner i perioden 1995 til 2005. For menn er denne prestasjonsutviklingen i benkpress statistisk signifikant ($p = ,001$), mens vi ser en liten tendens til økning i BP i perioden hos kvinner.

Dersom vi ser på prestasjonsutviklingen når det gjelder hvor mange kilo politistudentene faktisk løfter i benkpress etter endt utdanning, ser vi av tabell 1 at menn løftet 108.4 kilo i gjennomsnitt i 2005. Dette er en forbedring på 6 kilo fra 1995 ($p = ,001$). Vi ser også at kvinner i samme periode har forbedret prestasjonen med 1.1 kilo i gjennomsnitt, fra 59.9 kilo til 61 kilo.

Tabell 1. Den gjennomsnittlige prestasjonsutviklingen for menn og kvinner i benkpress

	1995	2000	2005
Menn	102.4 kilo	102.5 kilo	108.4 kilo
N =	196	290	158
Kvinner	59.9 kilo	57.3 kilo	61 kilo
N =	51	126	81

Trening som i størst grad bygger muskler i overkroppen måles gjennom øvelsen benkpress, og det er da nærliggende å tenke at de antatte kjønnsforskjellene kan ha utspring i hvordan kjønnene ønsker å presentere seg selv som kommende politibetjenter.

Fysiske og verbale ferdigheter oppfattes å være ulikt knyttet til kjønn innen politikulturen. Selv i dag eksisterer det fremdeles en viss skepsis innad i politiet til at kvinner kan fungere tilfredsstillende i operativt politiarbeid, og om kvinner

egner seg for fysisk krevende politiarbeid (Haugli 1995, Segrave 1995, Hesjedal 1996, Martin 1997, Berg 1999, Brown & Heidensohn 2000, Westmarland 2001, Magnusson 2002, Chan 2003). Politikulturen synes derimot å fremheve at kvinnelige politi er flinkere enn sine mannlige kolleger til å benytte seg av andre metoder enn fysisk makt for å løse konflikter, og kvinners verbale ferdigheter blir særlig fremhevet. (Wathne 1996, Åse 2000, Gerber 2001, Westmarland 2001, Nilstad 2002, Brock Faber & Skadkær Morgensen 2003). I lys av dette kan en spørre seg om de antatte kjønnsforskjellene kan ha noe å gjøre med en mannlige yrkesidentitet hvor en nyutdannet politimann bør være sterk og se sterk ut, mens politikvinner forventes å være bedre egnet til å løse konflikter ved hjelp av verbal kommunikasjon? Dette spørsmålet har vært utgangspunkt for mitt doktorgradsarbeid som doktorgradsstudent i idrett ved Norges idrettshøgskole. Mine problemstillinger i doktorgradsarbeidet er;

1- Hvilken betydning har kjønn når det gjelder politistudenters kroppslige kommunikasjon i ordenstjeneste?

2- Hvilken betydning har kjønn når det gjelder holdning til og gjennomføring av fysisk trening i løpet av politiutdanningen?

For å besvare problemstillingene over vil jeg følge et kull studenter fra de starter opp høsten 2005 til de avslutter våren 2008. Jeg finner det fruktbart og nødvendig å benytte longitudinelt design samt metodetriangulering for å besvare problemstillingene over. I denne studien omfatter det bruk av spørreskjema, feltarbeid med observasjon, samt intervju. Jeg vil gjennomføre en spørreskjemaundersøkelse hvor jeg inkluderer alle 360 studenter «første dag» i politihøgskolestudiet, samt helt i slutten av utdanningen (2008). I et feltarbeid vil jeg observere 12 studenter våren 2007 (siste del av studentenes praksisperiode). Dette utvalget vil bestå av 6 høye og forholdsvis sterke kvinner og menn, samt 6 lave og normalt sterke kvinner og menn⁴. Disse 12 vil også bli intervjuet etter endt feltarbeid.

I dette foredraget vil jeg presentere foreløpige resultater fra den første spørreundersøkelsen som ble gjennomført andre dagen politistudentene var på

⁴ Det er også et poeng at gruppen med lave studenter ikke hadde blitt tatt opp på grunn av for lav høyde før 2003.

Politihøgskolen. Disse dataene er enda ikke blitt drøftet og analysert i særlig grad, men gir en del indikasjoner på en del kjønns spesifikke trekk.

Spørreundersøkelsen avdekket at kvinner og menn var forholdsvis like når det gjaldt aktivitetsmønster, tilnærming til politiarbeid og forhold til egen kropp. Det var imidlertid en del statistisk signifikante kjønnsforskjeller⁵, og disse vil jeg komme nærmere inn på.

Naturlig nok er kvinnene lavere og veier mindre enn hva menn gjør. Kvinner er i gjennomsnitt 171 cm, mens menn i gjennomsnitt er 183 cm. Kvinner veier i gjennomsnitt 65 kilo, mens menn i gjennomsnitt veier 83 kilo. Undersøkelsen viser at har mer erfaring fra forsvaret når de starter opp politiutdanningen, noe som trolig skyldes at de fleste menn må gjennomføre førstegangstjeneste. Imidlertid er det slik at kvinner har flere år med høyere utdanning bak seg enn hva menn har når de starter opp politistudiene. 49 % av kvinnene har mer enn ett års høyere utdanning bak seg, mens dette gjelder for 28 % av mennene. I lys av en fremtidig jobb som politibetjent er dette kvaliteter ved kvinner som vil kunne virke positivt inn på politiarbeidet, og som det er viktig å være seg bevisst.

Når det gjelder beskrivelsen av egen kropp er sterk, slank og høy de beskrivelsene som blir mest brukt, og som omtrent halvparten av politistudentene tyr til. Ser vi på signifikante forskjeller mellom kjønnene her, finner vi at flere kvinner enn menn beskriver seg selv som liten og som lubben, mens menn i større grad enn kvinner beskriver seg selv som senete. Lubben og senete er kategoriseringer som en kan hevde er sterkt knyttet opp mot kjønn, slik denne undersøkelsen også viser. Det å beskrive seg selv som liten behøver nødvendigvis ikke å være kjønnsbetinget, men i denne undersøkelsen er det slik.

Når det gjelder motivasjonsfaktorer for utøvelse av fysisk aktivitet ser vi at menn i større grad enn kvinner utøver fysisk aktivitet fordi de ønsker en best mulig karakter i idrett. Menn har således et mer instrumentelt forhold til fysisk aktivitet. Undersøkelsen viser at menn i større grad enn kvinner bedrev fysisk aktivitet når de gikk på videregående skole, og at de i større grad enn kvinner har bedrevet kampsport. Disse funnene stemmer overens med de antakelsene en kunne ha på forhånd, og skiller seg lite fra annen forskning. Undersøkelsen viser ingen signifikante kjønnsforskjeller når det gjelder hvilke treningsformer studentene er

⁵ Ved analysene er det benyttet independent t-test, og kun signifikante resultater blir fremstilt her

aktive i for tiden, og heller ingen forskjeller i studentenes aktivitetsnivå på den tiden undersøkelsen ble gjennomført. I forhold til tidligere påviste kjønnsforskjeller i øvelsen benkpress, er denne likheten i treningsmønster verdt å merke seg. Dersom det er slik at kvinner og menn er like aktive med maksimal styrketrening før de blir tatt opp som studenter, men presterer vesentlig forskjellig i slutten av politiutdanningen, kan dette tyde på en endring i treningsrutiner gjennom studietiden. Resultatene fra spørreundersøkelsen kan tyde på en slik utvikling, men det kan også være andre årsaker som ligger til grunn⁶.

Undersøkelsen viser at kvinner i større grad enn menn ser betydningen av at politibetjenter er i god fysisk form når de skal utøve politiarbeid ute blant publikum. Kvinner fremhever også i større grad enn menn betydningen av god utholdenhet hos politibetjenter når det gjelder politiarbeid ute blant publikum. Dette kan ha noe å gjøre med at kvinner i større grad ser muligheten til å kompensere for kjønnsforskjeller på dette området, men det kan også ha noe med å gjøre at kvinner har et annet syn på hva som kreves av politibetjenten når det gjelder fysiske ferdigheter.

I undersøkelsen skulle studentene angi betydningen ulike fag/faggrupper hadde når det gjaldt politiarbeid ute blant publikum. Her finner jeg at kvinner opplever idrettsfaget som mer betydningsfylt enn hva menn gjør. Dette er et interessant funn som støtter andre resultater i undersøkelsen, og som tyder på at kvinner synes å verdsette betydningen av fysiske ferdigheter i større grad enn hva menn gjør. I lys av at kvinner som kjønn har dårligere fysiske ferdigheter enn menn (McArdle et al. 2001, Lonsway 2003, Shephard og Bonneau 2003) er dette et interessant funn. Studien påviser også at kvinner i større grad enn menn fremhever samfunnsfagenes betydning når det gjelder politiarbeid ute blant publikum. Dette kan ha noe å gjøre med at kvinner i større grad besitter kompetanse på dette feltet i form av flere år med høyere utdanning. Det kan også ha noe å gjøre med at kvinner ser for seg at politiarbeid i større grad handler om verbal kommunikasjon, forståelse for andre kulturer, samhandling med andre mennesker etc., hvor samfunnsfagene har en sentral plass. En slik forklaring er i tråd med at kvinner i større grad enn menn valgte en verbal strategi fremfor en fysisk strategi, når de i spørreundersøkelsen skulle løse en oppdrag med et høyt konfliktnivå.

⁶ Dette betinger at kvaliteten på treningen er den samme, noe den ikke behøver å være. Dette betinger også at de relative kravene virkelig tar hensyn til fysiologiske ulikheter mellom kjønnene

Når studentene skal svare på de enkelte kjønns egnethet når det gjelder politiarbeid av ulik slag, viser det seg å være store kjønnsforskjeller i disse oppfatningene. Menn oppgir i større grad enn kvinner at menn er best egnet til politiarbeid som krever fysiske ferdigheter som; fysisk styrke, fysisk utholdenhet og fysisk hurtighet. Menn har også større tro på egne ferdigheter til å ordne opp i konfliktsituasjoner som krever bruk av fysiske ferdigheter. Kvinner på sin side oppgir i større grad enn menn at kvinner er best egnet til å ordne opp i konfliktsituasjoner som krever bruk av verbale ferdigheter. Når det gjelder utsagnet; «kvinnelige politibetjenter trenger å bli passet på under konfliktsituasjoner hvor fysiske ferdigheter benyttes», er menn mer enig i kvinner i utsagnet. Disse dataene kan delvis bekrefte min antagelse om at fysiske ferdigheter er sterkere knyttet opp mot mannsidentiteten og at bruken av verbale ferdigheter er sterkere knyttet opp mot kvinneidentiteten.

Når det gjelder hvilke arbeidsoppgaver i politiet studentene ser for seg 10 år frem i tid er det store variasjoner mellom kjønnene. 30.2 % av mennene ser for seg at de er patruljerende, mens dette bare gjelder for 13.1 % av kvinnene. En større andel av kvinner enn menn ser for seg arbeidsoppgaver innen ledelse (henholdsvis 17.2 % kvinner og 10.1 % menn) og etterforskning (henholdsvis 52.5 % kvinner og 39.7 % menn). En studie av politiarbeid i ulike vestlige land viser at patruljering er det politiet i størst grad bruker tid på. Bayley (1994:16) viser til at patruljering omfattet mellom 54 % og 65 % av politiarbeidet i ulike vestlige land. Når vi ser at 13 % av de kvinnelige politistudentene ser for seg patruljering som sin arbeidsoppgave etter 7 år i politiet, mens dette gjelder for 30.2 % av de mannlige politistudentene, forstår vi at en del kvinner kan bli nødt til å endre oppfatning. Slik politiets arbeidsoppgaver er fordelt i dag, er det sannsynlig at mange kvinner ikke vil arbeide med de arbeidsoppgaver de ser for seg. De mannlige politistudentene og deres syn på arbeidsoppgaver synes å være i tråd med fordelingen av de arbeidsoppgaver som venter ute i politi- og lensmannsetaten. Kvinnene derimot ser for seg arbeidsoppgaver hvor de er nødt til å avansere til ledelsesoppgaver og etterforskningsoppgaver i betydelig større grad enn menn. Dette kan være en forventning fra kvinnenes side som ikke behøver å bli slik mange av kvinnene har tenkt.

Andre analyser i tallmaterialet som denne undersøkelsen bygger på viser at mannlige og kvinnelige politistudenter er forholdsvis like på mange områder. Dette blir også fremhevet i andre studier (Bjørklund 1997, Finstad 2000). Presentasjonen over har imidlertid vist at mannlige og kvinnelige politistudenter er ulike på en

del områder. Kjønnene er forskjellig og har til en viss grad en ulik tilnærming til politiarbeid. At kvinner og menn dermed tilfører politiet ulike kvaliteter synes å være en nærliggende fortolkning. Denne undersøkelsen kan imidlertid bare gi indikasjoner på det enkelte kjønns kroppslige kommunikasjon ute blant publikum, samt kjønnes holdning til og gjennomføring av fysisk trening. Presentasjonen over tar utgangspunkt i foreløpige analyser av en kvantitativ undersøkelse. Etter hvert vil jeg ha innhentet kvalitative data gjennom observasjon og intervjuer. Da vil jeg også kunne forklare funnene mer dyptgående enn hva datamaterialet over gir mulighet til.

Litteratur

- Bayley D.H.** (1994): *Police for the future*. Oxford university press.
- Berg B.L.** (1999): *Policing in Moderns society*. Boston: Butterworth Heinemann.
- Bjørklund R.A.** (1997): *Politipsykologi*. Vett og Viten.
- Brock Faber S., Skadkær Morgensen L.** (2003): *Køn på arbeide*. En komparativ undersøgelse af mandlige sykeplejerskes og kvindelige politibetjenters oplevelser og håndteringer som kønsmessige minoriteter i fag. Aalborg universitet.
- Brown J., Heidensohn F.** (2000): *Gender and Policing*. Comparative Perspectives. Basingstoke: Macmillan.
- Chan J.** (2003): *Conclusion: Learning the art of policing*. In: Shan J. (ed.) Fair Cop. Learning the art of policing pp. 301-316. University of Toronto press.
- Finstad L.** (2000): *Politiblikket*. Oslo: Pax forlag.
- Gerber G.L.** (2001): *Woman and Men Police Officers*. Status, Gender, and personality. Westport, Connecticut, London.
- Haugli W.** (1995): *Tøffe år/Willy Haugli*. Oslo: Aschehaug.
- Hesjedal J.** (1996): *Kvinner i politiet*. En studie av internasjonal forskning. Oslo: PHS forskning.
- Lagestad P.** (2006): «Når muskler betyr mer», PHS – skriftserie 2006
- Lonsway K.A.** (2003): Tearing down the wall: Problems with consistency, validity, and adverse impact of physical agility testing in police selection. *Police Quarterly*. 6(3):237-277. Sage publications.
- Magnusson A.L.** (2002): *Keringar i laget – om kvinnelighet innom den svenska poliskåren*. Gøteborgs universitet. Institusjonen for genusvetenskap.
- Martin S.E.** (1997): *Woman officers on the Move*. An update on Woman in Policing. In: Critical issues in Policing. Third edition. Contemporary readings. Dunham R.G. & Alpert G.P. (red.)

- McArdle W.D., Katch F.I., Katch V.L.** (2001): *Exercise physiology : energy, nutrition, and human performance*. 5th ed. Philadelphia : Lippincott Williams & Wilkins.
- Nilstad M. (2002): *Politiære og yrkesetikk*. Oslo: Vett og Viten.
- Segrave K.** (1995): *Policewomen. A history*. Jefferson N.C.: McFarland.
- Shephard R.J., Bonneau J.** (2003): Assuring Gender Equity in Recruitment Standards for Police Officers. *Canadian Journal Applied Physiology*. 27(3): 263-295.
- Wathne C.T.** (1996): "Vi skjønnte etter hvert at vi var kvinner». Kvinners likestilte inntreden i politiet. Hovedoppgave i sosiologi, universitetet i Oslo.
- Westmarland L.** (2001): *Gender and Policing*. Sex, power and police culture. Cullompton: Willan publishing.
- Åse C.** (2000): *Makten att se*. Om kropp og kvinnelighet i lagens namn. Malmø: Liber.

Politipersonligheten

Solveig Abrahamsen og Jon Strype

Begrepet «politipersonlighet» er blitt hyppig diskutert i forskningslitteraturen. Innfelt i dette begrepet ligger en antagelse om at politifolk deler visse personlighetskarakteristikker som gjør dem forskjellige fra det publikum de betjener. Forskning på politipersonligheten har imidlertid gitt tvetydige funn; noen forskere har funnet støtte for at det finnes en særegen politipersonlighet, mens andre forskere ikke har funnet vesentlige personlighetsforskjeller mellom politi og publikum. Bildet blir ytterligere komplekst av at det er vist at forskjeller i jobbatferd henger sammen med personlighetsmessige forskjeller (Hiatt & Hargrave, 1988; Mills & Bohannon, 1980; Mufson & Mufson, 1998). Dette indikerer betydelige personlighetsforskjeller mellom individuelle politifolk. Når det gjelder personlighet, har politifolk altså særegne kjennetegn som skiller dem fra publikum, samtidig som det er individuelle forskjeller mellom politifolk. Denne tilsynelatende konflikten dannet utgangspunkt for denne studien. Hensikten var å undersøke videre personlighetsforskjeller mellom politi og publikum, samt hvordan individuelle politifolk skiller seg fra hverandre når det gjelder personlighetskarakteristikker. Videre studerte vi forholdet mellom politifolks personlighetstestskårer og deres preferanser for konfliktløsningsstrategier.

Utvikling av politipersonligheten

Diskusjonen om politipersonligheten sentrerer rundt to tema. Det ene spørsmålet omhandler hvordan en eventuell politipersonlighet blir utviklet, og det andre hvilke karakteristikker som kjennetegner denne typen personlighet. Når det gjelder utviklingen av politipersonligheten, strides forskere angående hvorvidt de som velger en karriere innen politiet, deler visse karakteristikker på forhånd eller om de sosialiseres til å utvikle bestemte egenskaper. Ifølge det psykologiske paradigmet, har politifolk en del karakteristikker til felles på forhånd som gjør at de velger å

begynne i politiet, og som danner grunnlaget for politipersonligheten. Ifølge det sosiologiske paradigmet, er politipersonligheten et resultat av sosialisering inn i politiet. I løpet av sosialiseringsprosessen tilegnes normer og verdier som er typiske for denne yrkesgruppen.

Det er funnet støtte for både det psykologiske og det sosiologiske paradigmet (f.eks. Bennett & Greenstein, 1975; Hanewicz, 1978; Hogan & Kurtines, 1975; Stradling, Crowe, & Tuohy, 1993). Det er av den grunn naturlig å anta at virkeligheten lar seg beskrive ved en kombinasjon av disse paradigmene (Atamer, 2003; Lefkowitz, 1975; Trojanowitz, 1971; Twersky-Glasner, 2005). Visse typer mennesker søker seg inn i politiet, og visse typer mennesker lykkes i å komme gjennom seleksjonsprosessen. I tillegg til slik selvseleksjon og formell seleksjon vil visse typer press og påvirkninger legge føringer for politifolks utvikling. Mangelen på konsistente funn gjør likevel at Wilson og Braithwaite (1995) konkluderer med at man ikke med sikkerhet kan si noe om hvor en eventuell politipersonlighet stammer fra.

Innholdet i politipersonligheten

Dersom det eksisterer en særegen politipersonlighet, hvilke egenskaper er det som kjennetegner den? En rekke ulike karakteristikk er blitt beskrevet som typiske for politifolk. Blant disse er: mot, autoritarisme, kynisme og aggresjon (Lefkowitz, 1975; Twersky-Glasner, 2005), mistenksomhet, konvensjonalitet og isolasjon (Evans, Coman, & Stanley, 1992; Rokeach, Miller, & Snyder, 1971; Skolnick, 1994; Vastola, 1978). Ytterligere andre mener at politifolk betrakter det å uttrykke følelser som en svakhet, samt at de er pragmatiske og handlingsorienterte (Twersky-Glasner, 2005). Skolnick (1994) mener at følgende tre elementer utgjør politifolks arbeidspersonlighet: fare, autoritarisme og effektivitet. Disse elementene er kombinert på en bestemt måte, noe som gjør at politifolk ser verden gjennom en viss type kognitive briller. Balch (1972) trekker også frem autoritarisme som et viktig element ved politifolks personlighet.

Mye forskning er blitt gjort med hensyn til politipersonligheten, men det er vanskelig å trekke noe systematisk ut av denne forskningen. Til tross for at enkelte karakteristikk går igjen som viktige elementer ved politipersonligheten, gir litteraturen inntrykk av å peke i mange retninger. En rekke ulike egenskaper

er blitt diskutert, og enkelte forskere har ikke engang lyktes i å finne støtte for at det eksisterer en politipersonlighet (Mahanta & Kathpalia, 1984; Murrell, Lester, & Arcuri, 1978). I tillegg er det meste av forskningen gjort mellom 1960 og begynnelsen av 1980-tallet. Mer forskning er av den grunn nødvendig før man kan si noe sikkert om hva som karakteriserer en eventuell politipersonlighet.

Personlighetsforskjeller mellom politifolk

Begrepet politipersonlighet kan gi inntrykk av at ulike politifolk innehar i stor grad samme personlighetskaraktistikker. Visse typer mennesker velger en karriere innen politiet, og disse sosialiseres til å bli ytterligere forskjellige fra resten av befolkningen. Stikk i strid med antagelsen om slik homogenitet blant politifolk, har en rekke forskere funnet viktige personlighetsforskjeller mellom individuelle politifolk. Slike forskjeller er typisk kommet til syne i studier hvor man har undersøkt hvorvidt personlighetsforskjeller mellom politifolk er relatert til forskjeller i grad av suksess på jobb (suksess definert som blant annet det å beholde jobben, gode skussmål fra overordnede, og effektivitet) (se f.eks. Bartol, 1991; Gottlieb & Baker, 1974; Mills & Bohannon, 1980; Mufson & Mufson, 1998; Shusman, Inwald, & Landa, 1984).

I tråd med at betydelige personlighetsforskjeller er funnet innad i politiet, er det blitt foretatt forskjellige kategoriseringer av politifolk. Slike kategorier blir gjerne henvist til som ulike *politityper*. Individer som tilhører en bestemt type, kjennetegnes ved at de deler bestemte trekk - en samling av ulike karakteristikk (Pervin & John, 2001). En polititype vil av den grunn bestå av individuelle politifolk som har visse egenskaper til felles. Ulike forskere opererer med ulike typologier av politifolk (se f.eks. Finstad, 2000; Granér, 2004).

Muir (1977) bruker dimensjonene «passion» og «perspective» for å dele inn politifolk i fire ulike typer. Passion kan beskrives som engasjement og er relatert til den grad politifolk er i stand til å rettferdiggjøre bruk av makt. Perspective reflekterer politifolks syn på publikum (Hochstedler, 1981). Ved hjelp av disse to dimensjonene kategoriserer Muir (1977) politifolk inn i fire ulike typer. *The Professional* (den Profesjonelle) anerkjenner at maktbruk er nødvendig i enkelte situasjoner, men forsøker å finne andre alternativer så godt det lar seg gjøre. *The Reciprocator* (den Forhandlende) er ivrig etter å hjelpe, men har problemer med

å akseptere at man i enkelte tilfeller er nødt til å bruke makt. *The Enforcer* (den Håndhevende) har ingen problemer med å ty til makt og kan bli noe for ivrig etter å håndheve loven. *The Avoider* (den Unnvikende) nøler med å bruke makt. Slike politifolk mangler i tillegg empati for publikum (Hochstedler, 1981). En sannsynlig konsekvens er at de gjør så lite som mulig på jobb.

Arbeidspersonlighet

Forskningen på politifolks personlighetskarakteristikker ser altså ut til å peke i to retninger. På den ene side skiller politifolk seg fra resten av befolkningen ved at de deler visse karakteristikker. På den annen side er det funnet vesentlige personlighetsforskjeller mellom individuelle politifolk. Slike forskjeller er blitt funnet å være relatert til forskjeller i arbeidsprestasjon og er blitt fanget opp i diskusjonen av ulike politityper.

Ved hjelp av begrepet «arbeidspersonlighet» foreslår Adlam (1982) en mulig forklaring på denne tvetydigheten. Adlam (1982) drøfter to ulike psykologiske skoler som har gjort seg gjeldende i diskusjonen om menneskets formbarhet. Den ene skolen betrakter mennesket som fullstendig formbart, mens den andre skolen hevder at mennesker er utstyrt med faste kvaliteter som gjør at de oppfører seg konsistent på tvers av ulike situasjoner. En formbar person er derimot preget av sosiale roller og vil som en konsekvens, oppføre seg ulikt i ulike situasjoner. Adlam (1982) anvender disse to tankeskolene på politiet. En formbar person som begynner i politiet, vil oppleve stor forandring i løpet av sosialiseringprosessen. Et individ med faste kvaliteter vil derimot bevare alle sine kvaliteter intakt, selv i rollen som polititjenestemann/-kvinne.

Ifølge Adlam (1982) er det noe for trangsynt å tenke seg at folk har fullstendig fastlagte kvaliteter; alle mennesker spiller ulike roller. Derimot er det for fleksibelt å forestille seg mennesket som fullstendig formbart. Vi beholder et selv som er forskjellig fra andre mennesker selv om vi spiller ulike roller. Politifolk kan av den grunn tenkes å beholde sin private personlighet og samtidig spille rollen som polititjenestemann/-kvinne. Denne dobbeltheten er fanget opp i begrepet «arbeidspersonlighet» og korresponderer med at politifolk både er funnet å være forskjellige fra publikum og forskjellige fra hverandre.

Det ser altså ut til å være en mulighet for at politifolk er i besittelse av enkelte felles karakteristikk, samtidig som de beholder sin private personlighet. Dette åpner igjen for muligheten for at en politipersonlighet kan sameksistere med individuelle personlighetsforskjeller (som igjen blir antatt å gi seg utslag i ulik jobbatferd). Likevel er det vanskelig å avgjøre på hvilke måter politifolk er like hverandre og forskjellige fra hverandre, basert på eksisterende forskning. Forskere som har studert politipersonligheten, har fokusert på ulike personlighetskarakteristikk og fått inkonsistente funn. Når det gjelder forholdet mellom personlighet og jobbatferd, er gjerne ulike personlighetsmål og ulike suksesskriteria blitt benyttet. Dette gjør det vanskelig å sammenligne ulike forskningsfunn. I tillegg er flere av kriterievariablene i denne typen forskning blitt kritisert, noe som utfordrer funnernes validitet (se Sanders, 2003).

Hensikten med studien

Som en respons på disse problemene, var hensikten med denne studien å undersøke videre politifolks personlighetskarakteristikk samt hvordan slike karakteristikk er relatert til jobbatferd. For å kunne oppnå systematisk kunnskap om politifolks personlighetskarakteristikk, er det nødvendig at forskere benytter det samme personlighetsmålet. Dette målet må naturligvis fange opp personlighet på en tilfredsstillende måte. Big Five-taksonomien er blant mange anerkjent som den beste representasjonen av personlighet (Black, 2000; McCrae & John, 1992). Ifølge Big Five, kan personlighet best defineres ved hjelp av følgende fem faktorer: *Extraversion* (E), *Agreeableness* (A), *Conscientiousness* (C), *Emotional Stability* (ES), og *Openness to Experience* (O). Disse fem personlighetsfaktorene er blitt funnet både på tvers av ulike studier og på tvers av ulike kulturer (Paunonen, Jackson, Trzebinski, & Forsterling, 1992). (For en mer utdypet diskusjon om Big Five, se Goldberg, 1993; Loehlin, 1992.) Personlighetsmålet som ble brukt i denne studien (the Big Five Inventory), er basert på Big Five-modellen.

Jobbatferd ble også målt på en annen måte sammenlignet med tidligere studier. I stedet for å måle sammenhengen mellom personlighet og ulike typer suksess, ble sammenhengen mellom personlighet og preferanser for konfliktløsningsstrategier undersøkt. Politifolks preferanser for konfliktløsningsstrategier er blitt funnet å være relatert til faktisk atferd i konfliktsituasjoner (Wilson & Braithwaite, 1996).

Preferanser for bestemte taktikker kan dermed fungere som indikatorer på hvordan politifolk ville ha håndtert virkelige situasjoner. Denne sammenhengen muliggjorde en indirekte måling av forholdet mellom politifolks personlighetskarakteristikk og deres atferd i konfliktsituasjoner.

Spesifikt var målet med studien å undersøke følgende problemstillinger:

- Varierer politifolks personlighetskarakteristikk fra personlighetskarakteristikkene til resten av befolkningen? Med andre ord, kan man finne støtte for antagelsen om at det eksisterer en særegen politipersonlighet?
- Varierer politifolk fra hverandre når det gjelder preferanser for konfliktløsningsstrategier?
- Bidrar forskjeller i politifolks personlighetskarakteristikk til å forklare forskjeller i preferanser for konfliktløsningstaktikker?

Metode

Utvalg

Utvalget bestod av 322 politifolk som jobbet i ordenstjeneste i Hordaland politidistrikt. Responsraten var 56% (179 politifolk).

Materiale

Personlighet ble målt ved hjelp av «the Big Five Inventory» (BFI) som er oversatt til norsk av Engvik & Føllesdal (2005). Testen består av 44 ledd som måler hver av Big Five-dimensjonene. Selv om kun 44 ledd er inkludert i testen, har den vist seg å ha imponerende gode psykometriske egenskaper. Cronbachs alpha er mellom .80 og .90 (Engvik & Føllesdal, 2005). BFI ble oversatt til norsk av Engvik og Føllesdal (2005), og Cronbachs alpha ble funnet å være tilfredsstillende ved bruk av testen på norsk.

For å kunne måle forskjeller mellom politifolks preferanser for konfliktløsningsstrategier, ble syv hypotetiske situasjoner presentert som scenarier i spørreskjemaet. Disse scenariene var basert på en australsk studie (Wilson, 1993). Tre politifolk som jobbet i Oslo og Asker og Bærum kommenterte de av

situasjonene fra Wilsons (1993) studie som ble planlagt inkludert i denne studien. Dette ble gjort som en forsikring om at situasjonene var representative for hva norsk politi kan komme til å oppleve. I noen situasjoner ble kun detaljer forandret, mens andre situasjoner ble fullstendig omskrevet som et resultat av denne evalueringen. I alle scenariene var det rom for at politifolkene skulle kunne bruke skjønn. På den måten var det mulig å måle individuelle forskjeller i preferanser for konfliktløsningsstrategier.

Etter hvert scenario fulgte 10 alternative tilnærminger til konfliktløsning. Disse konfliktløsningsstrategiene var også basert på Wilson (1993). Ni av Wilsons 12 tilnærminger ble benyttet (noe endret fra Wilsons studie som følge av tilbakemelding fra de samme politifolkene som kommenterte situasjonene). Disse ble kalt: *vente og se, fysisk makt, forhandling/kompromiss, ta en krangel, verbal makt, utveksle informasjon, be om råd, arrestere, og tilkalle annen instans*. Én taktikk ble lagt til, kalt *snakke om problemet*. (Se Abrahamsen, 2006, for taktikkene i sin helhet.) Svarpersonene ble bedt om å lese situasjonene grundig og rangere hver strategi på en skala fra 1 til 9 hvor effektiv han eller hun mente denne strategien ville være for å løse den konkrete konflikten. 1 indikerte en tilnærming med minimal effektivitet, mens 9 indikerte en ideell tilnærming. Denne samme prosedyren ble gjentatt for hver av de syv konfliktsituasjonene.

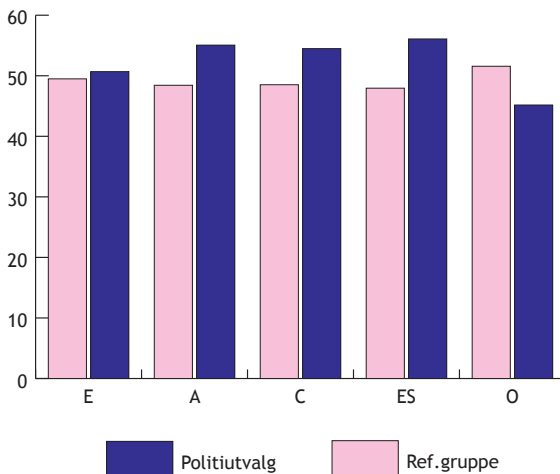
Prosedyre

Alle politifolk i ordenstjeneste i Hordaland politidistrikt ble invitert til å delta i studien som ble gjennomført i samarbeid med politimesteren i dette politidistriktet. Politifolkene ble informert på forhånd om at de om noen få dager ville motta et elektronisk spørreskjema på mail. Sammen med spørreskjemaet var en kort e-mail som inviterte politifolkene til å delta i studien. På den første siden av spørreskjemaet ble svarpersonene informert om hensikten med studien, samt at deltagelse var frivillig, og at svarene ville være anonyme. De som ikke hadde svart etter åtte dager, mottok en elektronisk generert påminnelse. En ny påminnelse ble gitt etter ytterligere fem dager. Grunnet problemer med å besvare spørreskjemaet elektronisk fikk alle svarpersonene tilsendt en papirversjon av spørreskjemaet. Det ble informert om at de som allerede hadde svart, ikke skulle fylle ut papirversjonen. Basert på enkelte nøkkelvariabler ble det funnet at ingen hadde besvart spørreskjemaet to ganger. Totalt fikk svarpersonene fem uker på å besvare spørreskjemaet.

Resultater

Sammenligning mellom politifolk og en referansegruppe

For å undersøke personlighetsforskjeller mellom politi og publikum, ble svarpersonenes skårersammenlignet med skårene til en gruppe studenter og ledere (fra Engvik & Føllesdal, 2005). For å minimere forskjellen mellom politifolkene og sammenligningsgruppen (for å unngå å hevde eksistensen av en politipersonlighet dersom det ikke finnes betydelige personlighetsforskjeller mellom politi og publikum), ble referansegruppens t-skårer konstruert basert på personlighetstestskårene til både den opprinnelige referansegruppen og politifolkene. Politifolkene utfylte i stor grad referansegruppen ved at politigruppen bestod av flere menn, færre akademikere og ledere, og et større antall eldre mennesker (målt ved hjelp av antall år erfaring i politiet) (H. Engvik, personlig kommunikasjon, 3. mars, 2006). Forskjellene i personlighetstestskårer mellom politifolkene og referansegruppen kommer frem av Figur 1.

FIGUR 1 SAMMENLIGNING MELLOM POLITIFOLKENES OG REFERANSEGRUPPENS PERSONLIGHETSTESTSKÅRER

T-tester ble utført for hver av de fem personlighetsfaktorene for å kunne sammenligne politifolkenes og referansegruppens t-skårer. Det var ingen signifikant forskjell mellom politifolkene og referansegruppen på *Extraversjon*. Det var en signifikant forskjell mellom de to gruppene på *Agreeableness*, *Conscientiousness*, og *Emotional Stability*. Politifolkene skåret høyere enn referansegruppen på alle disse dimensjonene

(omtrent et halvt standardavvik). Den største forskjellen var for *Emotional Stability*, hvor politifolkene skåret betydelig høyere enn sammenligningsgruppen. *Openness to Experience* var den eneste dimensjonen hvor sammenligningsgruppen skåret høyere enn politifolkene (omtrent et halvt standardavvik).

Resultatene av sammenligningen mellom politifolk og referansegruppen var de samme når sammenligningen ble utført for menn og kvinner separat. Det vil si at forskjellene mellom polititjenestemenn og menn i referansegruppen på Big Five-dimensjonene, var omtrent de samme som forskjellene mellom polititjenestekvinner og kvinner i referansegruppen.

Det bør imidlertid nevnes at referansegruppen bestående av studenter og ledere, ikke nødvendigvis er representativ for den generelle befolkningen (bestående av ikke-politifolk). Det ville derfor være verdifullt å sammenligne politifolks personlighetskarakteristikk med personlighetskarakteristikkene til et større og mer heterogent utvalg fra befolkningen. Likevel gir disse funnene støtte til antagelsen om at det finnes en såkalt politipersonlighet. For fire av fem personlighetsdimensjoner var det en signifikant forskjell mellom skårene til politifolk og skårene til sammenligningsgruppen.

Variasjonsbredde i politifolks personlighets-karakteristikk

Variansen i skårer for både politifolk og referansegruppen ble sammenlignet for hver av de fem personlighetsdimensjonene. Intensjonen var å undersøke hvorvidt politifolk er likere hverandre i personlighetstestskårer sammenlignet med referansegruppen. Dette ville i tilfelle indikere at politifolk utgjør en mer homogen gruppe med hensyn til personlighetskarakteristikk. Det var en signifikant forskjell i varians mellom politifolkene og referansegruppen på følgende tre dimensjoner: *Agreeableness*, *Conscientiousness*, og *Emotional Stability*. Det var signifikant mindre varians i politigruppen på disse dimensjonene (omtrent 75% av variansen i referansegruppen). Politifolk ser altså ut til å konstituere en mer homogen gruppe når det gjelder personlighetskarakteristikk.

Indre konsistens i politifolks preferanser for konfliktløsningsstrategier

Når indre konsistens-reliabilitet ble undersøkt for hver av de ti konfliktløsningstaktikkene, ble det funnet at alle unntatt én taktikk (Tredjepart), hadde

Cronbachs alpha verdier over .60. For ni av de ti taktikkene var det derfor rettfærdiggjort å konstruere gjennomsnittsskårer som representerte politifolkenes tilbøyelighet til å bruke de respektive taktikkene. Taktikken kalt Tredjepart kan betraktes som mer situasjonsspesifikk enn de andre taktikkene. Dette er en mulig forklaring på den lave reliabiliteten til denne taktikken. Grunnet lav reliabilitet ble den ekskludert fra videre analyser.

Variasjon i politifolks rangeringer av taktikkene

Det ble deretter undersøkt i hvilken grad individuelle politifolk varierer fra hverandre når det gjelder preferanser for konfliktløsningsstrategier. Dersom det var stor grad av enighet angående effektiviteten av de ulike taktikkene, ville det gi liten mening å undersøke i hvilken grad personlighet forklarer variansen i preferanser for taktikker (da det ville være liten eller ingen varians å forklare). Da gjennomsnittsskårene for de ni taktikkene ble undersøkt, viste politifolkene seg å variere betraktelig fra hverandre. For fem av de ni taktikkene ble hele skalaen fra 1 til 9 benyttet. Noen hadde en tendens til å rangere de fleste taktikkene lavt, mens andre hadde en tendens til å rangere de samme taktikkene som svært effektive uavhengig av situasjon.

For de fire andre taktikkene spredte gjennomsnittsskårene seg enten fra 1 til 8 eller fra 2 til 9 (i begge tilfeller gir dette en variasjonsbredde på 7). Selv om politifolkenes skårer ikke varierte maksimalt fra hverandre for disse taktikkene, ble omtrent hele skalaen benyttet. Standardavviket (SD) for de ni taktikkene varierte fra 1,4 til 1,9. Slik uenighet angående effektiviteten av de ulike taktikkene gjør det interessant å undersøke hvilke faktorer som ligger under variasjonen i preferanser for taktikker. I denne studien ble betydningen av personlighet undersøkt.

Effekten av personlighet på konfliktløsningstaktikker

Det ble kontrollert for påvirkningen av kjønn, antall år erfaring i politiet, og størrelse på arbeidsområde på effektivitetsrangeringene av de ulike konfliktløsningstaktikkene. Disse variablene forklarte kun en liten del av variansen i preferanser for taktikker. Vi ønsket derfor å se nærmere på relasjoner mellom personlighetstestskårer og preferanser for konfliktløsningsstrategier. Forholdene

mellom hver av Big Five-faktorene og gjennomsnittsrangeringer av hver av de ni konfliktløsningstaktikkene ble undersøkt ved hjelp av Pearson product-moment korrelasjonskoeffisient. Korrelasjonsmatrisen er presentert i Tabell 1.

TABELL 1. KORRELASJONER MELLOM PERSONLIGHET OG KONFLIKTLØSNINGSTAKTIKKER

	E	A	C	ES	O
1. Vente og se	-,04	-,05	-,00	-,03	-,01
2. Fysisk makt	,11	-,10	-,13	-,05	,19*
3. Forhandling/kompromiss	-,01	,17*	,13	,12	,12
4. Ta en krangel	-,01	-,06	-,01	-,09	,07
5. Verbal makt	,14	,02	-,09	-,08	,06
6. Snakke om problemet	-,04	,13	,07	,03	,10
7. Utveksle informasjon	-,00	,22**	,10	,09	,16*
8. Be om råd	-,09	,05	,03	-,18*	-,12
9. Arrestere	,00	,01	-,09	,03	-,01

Note. N=173-179

* $p < .05$

** $p < .01$

Som kommer frem av Tabell 1, var kun noen få korrelasjoner statistisk signifikante. Den største korrelasjonen var mellom *Agreeableness* og konfliktløsningstaktikken «Jeg ville ha vært forberedt på å utveksle meninger og å ta i betraktning den andre personens posisjon» [$r = .22$, $n = 176$, $p < .01$]. Personlighet ser altså ut til å være noe relatert til forskjeller i preferanser for konfliktløsningstaktikker. Likevel er ikke korrelasjonene veldig imponerende. Den begrensede variasjonen i politifolkenes personlighetstestskårer kan ha senket korrelasjonene som ble funnet. En viss variasjon i personlighetstestskårer er nødvendig for å kunne observere noen som helst relasjon mellom personlighet og preferanser for konfliktløsningstaktikker.

Undersøkelse av mønsteret i politifolks konfliktløsning

Da politifolks preferanser for konfliktløsningstaktikker ble undersøkt, kom det frem at et betydelig antall av strategiene var signifikant korrelerte. Preferansen for én taktikk (f.eks. taktikk 1) på tvers av situasjoner, hadde en tendens til å være relatert til preferanser for andre taktikker (f.eks. taktikk 3 og 6). Med tanke på at ulike *polityper* er blitt diskutert av flere forskere (Finstad, 2000; Granér, 2004; Muir,

1977; Reiner, 2000), var disse mønstrene svært interessante. Basert på antagelsen om at forholdene mellom taktikkene kunne reflektere ulike preferansemønstre, ble indeksene av hver av de ni taktikkene (én taktikk var ekskludert som følge av lav reliabilitet) faktoranalyser (se Strype & Abrahamsen, 2006).

Konfliktløsningstaktikkene så ut til å være representert ved to faktorer. Den ene faktoren bestod av taktikker som inneholdt et element av informasjonssøking, mens taktikkene som utgjorde den andre faktoren, var sentrert rundt bruk av tvang. Den ene faktoren ble av den grunn kalt «Dialog», mens den andre ble døpt «Tvang».

Gjennomsnittsskårer (det vil si skårer som beholdt den opprinnelige skalametrikken) ble regnet ut for begge faktorer. Taktikken «Vente og se» ble ikke inkludert i gjennomsnittsskårene grunnet lave ladninger på begge faktorer. Fire politistiler kan trekkes ut av disse to faktorene. Én gruppe politifolk er høy på faktoren Dialog og lav på faktoren Tvang. En annen gruppe er høy på Tvang og lav på Dialog. En tredje gruppe politifolk er høy på både Dialog og Tvang, mens en siste gruppe er lav på både Dialog og Tvang.

Støtte til antagelsen om en politipersonlighet

Gruppen med politifolk viste seg å skille seg signifikant fra referansegruppen på fire av de fem Big Five-dimensjonene. Politifolk hadde signifikant høyere skårer på *Conscientiousness*, *Agreeableness*, og *Emotional Stability*. Den største forskjellen var for *Emotional Stability*, noe som antyder at politifolk er betydelig mer emosjonelt stabile sammenlignet med den generelle befolkningen. *Extraversion* var den eneste dimensjonen hvor politifolkene ikke skilte seg signifikant fra publikum. På *Openness to Experience* skåret politifolkene signifikant lavere enn referansegruppen. Samlet gir disse funnene støtte til hypotesen om at det eksisterer en særegen politipersonlighet.

Det ble også funnet at politifolk utgjør en ganske homogen gruppe når det gjelder personlighetstestskårer. Variansen i politifolkenes personlighetstestskårer var signifikant lavere enn variansen i skårene til referansegruppen for tre av de fem dimensjonene (*Agreeableness*, *Conscientiousness*, og *Emotional Stability*).

Atamer (2003) fant at studenter som ikke tok politifag, skåret høyere på *Openness to Experience* sammenlignet med politistudenter. Topp og Kardash

(1986) fant at politifolk er mer konservative enn resten av befolkningen, noe som indikerer mindre åpenhet for nye erfaringer. Disse funnene er i tråd med at politifolkene i denne studien skåret lavere enn sammenligningsgruppen på *Openness to Experience*. Konsistent med at politifolkene ble funnet å være mer emosjonelt stabile sammenlignet med referansegruppen, fant Atamer (2003) at politistudenter skåret lavere enn den generelle befolkningen på nevrotisme (noe som indikerer emosjonell stabilitet). I tillegg sank nevrotisme fra første til andre år på skolen, noe som tyder på at politifolk sosialiseres til å bli mer emosjonelt stabile.

Burbeck og Furnham (1984) fant at søkere som kom inn i politiet, var mindre nevrotiske sammenlignet med de som ikke kom inn. Selv søkerne som ikke kom inn, skåret høyere på *Emotional Stability* sammenlignet med resten av befolkningen. Disse funnene antyder at søkere til politiet skiller seg fra resten av befolkningen ved at de er mer emosjonelt stabile, og at de som kommer inn, er de mest emosjonelt stabile. Flere andre forskere har også dokumentert større grad av emosjonell stabilitet hos politifolk (Carpenter & Raza, 1987; Evans et al., 1992; Fenster & Locke, 1973; Topp & Kardash, 1986). I tråd med funnene fra denne studien, fant Atamer (2003) også at politistudenter skåret høyere enn en kontrollgruppe på *Conscientiousness*.

Personlighetsforskjellene som ble funnet mellom politifolkene og referansegruppen i denne studien, ser altså ut til å være støttet av tidligere forskning. Som diskutert innledningsvis, er det relativt få forskere som har benyttet Big Five-dimensjonene for å studere politifolks personlighet. Av den grunn er det få studier å sammenligne funnene med.

Støtte til antagelsen om variasjon i politifolks jobbatferd

Politifolkene skilte seg ikke bare fra resten av befolkningen; de skilte seg også systematisk fra hverandre. Disse forskjellene ble reflektert forskjeller i preferanser for konfliktløsningstaktikker (antatt å indikere forskjeller i faktisk atferd). Politifolkenes preferanser for konfliktløsningsstrategier viste seg å kunne grupperes i fire ulike konfliktløsningsstiler. Noen politifolk rangerte tvangsrelaterede strategier høyt på tvers av situasjoner, mens de hadde mindre tro på strategier som innebærer bruk av dialog. Andre politifolk mente strategier som har med dialog å gjøre, ville være mest effektive, mens de rangerte strategier som innebærer bruk av tvang, lavt.

En tredje gruppe politifolk skåret høyt på både Dialog og Tvang, mens en siste gruppe gav lave rangeringer til samtlige strategier.

Disse fire konfliktløsningsstilene ligner i stor grad på typologien diskutert av Muir (1977). Politifolkene som var *høy på Tvang og lav på Dialog*, ser ut til å være lik den *Håndhevende* i Muirs (1977) typologi. Selv om slike politifolk ikke nødvendigvis tror på legitimiteten til alle tenkelige midler, nøler de mindre enn andre med å bruke taktikker som fysisk makt og arrestasjon. Politiet har full mulighet til å gjøre bruk av slike strategier, men noen politifolk har mer tro på effektiviteten til slike taktikker sammenlignet med andre politifolk.

Politifolkene som var *lav på Tvang og høy på Dialog*, minner om den *Forhandlende* i Muirs (1977) typologi. Politifolk som skåret lavt på Tvang og høyt på Dialog, deler preferansen for visse strategier med den *Forhandlende*. Dette er taktikker som innebærer å snakke med publikum, samt å løse konflikter ved hjelp av forhandling og kompromiss. Politifolkene som var *høy på både Tvang og Dialog*, ligner den *Profesjonelle* i Muirs (1977) typologi. Disse politifolkene mener at strategier som innebærer bruk av tvang, vil være mest effektive i noen situasjoner, mens de har større tro på roligere taktikker i andre situasjoner. Til slutt kan det se ut til å være en likhet mellom politifolkene som skåret *lavt på både Tvang og Dialog*, og den *Unnvikende* i Muirs (1977) typologi.

Reiner (2000) fant også fire ulike typer politifolk i sin forskning og konkluderte med at disse typene lignet typene diskutert av Muir (1977). Dette er interessant i og med at politistilene som ble funnet i denne studien, også ser ut til å være sammenlignbare med Muirs (1977) typologi. Flere andre forskere har kommet frem til en typologi av politifolk som ligner typene diskutert av Reiner (2000) (Broderick, 1977; Brown, 1981; Shearing, 1981; Walsh, 1977). Slike konsistente funn støtter validiteten til denne typologien.

Wilson (1993) og Wilson og Braithwaite (1996) ser ut til å være de eneste forskerne som har undersøkt politifolks konfliktløsningstaktikker spesifikt. Ingen av disse forskerne undersøkte imidlertid i hvilken grad politifolk viser stabile preferanser for konfliktløsningsstrategier. Konsistente forskjeller i konfliktløsningsstiler er derimot funnet i den generelle befolkningen (Sternberg & Dobson, 1987; Sternberg & Soriano, 1984), noe som gjør det interessant å sammenligne funnene fra denne studien med konfliktløsningsstilene diskutert av disse forskerne.

Konfliktløsningsstiler i den generelle befolkningen

Sternberg og Soriano (1984) undersøkte hvorvidt folk løser konflikter på konsistente måter, og hvorvidt slike konfliktløsningsstiler er relatert til disposisjoner som intelligens og personlighet. Forskerne fant høy konsistens i preferanser for konfliktløsningsstrategier. I tillegg fant de at konfliktløsningsstiler kan predikeres ut fra personlighets- og intelligensvariabler. Sternberg og Dobson (1987: 802) undersøkte videre folks konfliktløsningsstiler og konkluderte med at det er slående konsistenser i måten folk håndterer konflikter på. Forskjeller i konfliktløsningsstiler var imidlertid bare svakt relatert til forskjeller i personlighetskarakteristikk.

Sternberg og Dobson (1987) fant at konfliktløsningstaktikkene som ble brukt i deres studie, kunne beskrives langs følgende to dimensjoner: aktiv - passiv, og formildende - intensiverende. Disse to dimensjonene gav opphav til fire ulike konfliktløsningsstiler: aktiv/formildende, passiv/formildende, aktiv/intensiverende, og passiv/intensiverende. Selv om disse konfliktløsningsstilene ikke er direkte sammenlignbare med stilene som kom frem i den nåværende studien, er det interessante likheter. Dersom man anvender distinksjonen mellom aktive og passive stiler på konfliktløsningsstilene som ble funnet i denne studien, kan det tenkes at politifolk som skårer *lavt på både Tvang og Dialog*, ikke er spesielt aktive. Når det gjelder dimensjonen formildende - intensiverende, kan man anta at politifolk som er *høy på Tvang og lav på Dialog*, står i større fare for å intensivere konflikten sammenlignet med politifolk som er *lav på Tvang og høy på Dialog*. Det er blitt funnet at politifolk som rangerer arrestasjon som en effektiv taktikk for å løse konflikter, møter mer motstand sammenlignet med politifolk som foretrekker å bruke taktikker som forhandling og kompromiss (Wilson, 1993).

Sternberg og Dobson (1987) fant at personlighets- og intellektuelle variabler ikke var spesielt godt egnet til å predikere preferanser for konfliktløsningstaktikker. Andre forskere har imidlertid funnet at personlighetsfaktorer er i stand til å predikere konfliktløsningsstiler. Både Terhune (1970) og Sternberg og Soriano (1984) fant at personlighet er relatert til hvordan folk foretrekker å løse konflikter. Funnene fra både den nåværende studien og studien til Sternberg og Dobson (1987) indikerer det motsatte: at personlighet ikke er spesielt viktig for å predikere konfliktløsningstaktikker. Det er likevel interessant at personlighet er blitt funnet å være relatert til måten folk håndterer konflikter på. Dette antyder at personlighet

kan være av betydning på en måte som ikke ble fanget opp verken i den nåværende studien, eller i studien til Sternberg og Dobson (1987).

Begrensninger og økologisk validitet

Mer forskning er nødvendig for å kunne si noe om hvorvidt funnene fra denne studien er anvendbare på andre vestlige land. Det vil kunne forventes noe lignende funn i og med at politifolk fra ulike vestlige land jobber i ganske like kulturer. Samtidig er det mulig at enkelte vestlige land skiller seg på viktige måter fra den norske kulturen. Funnene angående politifolks personlighetskarakteristikk og metoder kan av den grunn avvike noe fra det som ble funnet i den nåværende studien. For eksempel er politifolk som jobber i USA, mer utsatt for vold og brutalitet sammenlignet med norske politifolk. Dette gjør jobben som polititjenestemann/-kvinne farligere. Av den grunn kan andre egenskaper og evner være nødvendige for å jobbe i det amerikanske politiet. Dette betyr igjen at karakteristikken ved politipersonligheten, slik de ble funnet i denne studien, kan avvike noe. Hyppig og brutal voldsbruk kan også tenkes å påvirke hvilke konfliktløsningsstrategier politifolk betrakter som effektive. Av den grunn vil ikke nødvendigvis de samme konfliktløsningsstilene som kom til syne i denne studien, gjøre seg gjeldende i ethvert vestlig land. Denne antagelsen gjenstår å undersøke ettersom forskere *har* rapportert en lignende kategorisering basert på politifolk i ikke-skandinaviske land (f.eks. Muir, 1977; Reiner, 1978, 2000).

Det kan også være nasjonale forskjeller mellom personlighetskaraktistikken og arbeidsstilene til individuelle politifolk. Utvalget i denne studien var politifolk fra Hordaland politidistrikt. Av praktiske grunner var det ikke mulig å oppnå et representativt utvalg. Likevel er det ingen grunn til å tro at politifolk i Hordaland skiller seg i betydelig grad fra politifolk i andre norske politidistrikter. Hordaland består av landets nest største by (Bergen), samt flere tettsteder og bygder. Politifolkene i utvalget var spredt ganske jevnt mellom bygd/tettsted og byer (små og store). Av den grunn er det naturlig å anta at funnene er dekkende også for andre norske politifolk, både de som jobber i mindre områder, og de som jobber i by. Likevel kan man ikke utelukke muligheten for regionale forskjeller når det gjelder politifolks syn på konfliktløsningsstaktikker.

Forholdet mellom personlighet og preferanser for konfliktløsningstaktikker ble i denne studien undersøkt ved hjelp av hypotetiske situasjoner. Bruk av scenarier er fordelaktig ved at de er standardiserte og lett å administrere. Likevel kan denne fordelingen gå på bekostning av ytre validitet (Parker, Mohr, & Wilson, 2004). Muligheten for at politifolkene ville ha benyttet andre taktikker enn de som ble rangert som mest effektive, i faktiske situasjoner, kan ikke utelukkes. Likevel har man funnet at politifolks preferanser for konfliktløsningsstrategier predikerer hvordan de oppfører seg i det virkelige liv (Wilson & Braithwaite, 1996). Sternberg og Dobson (1987) fant også støtte for den økologiske validiteten til hypotetiske situasjoner. Det er altså grunn til å anta at svarpersonenes rangeringer indikerer hvordan de ville ha oppført seg i reelle situasjoner. Denne antagelsen bør imidlertid undersøkes da det er mange faktorer som kan påvirke politifolks faktiske atferd. Disse kan være faktorer som temperatur og støy, samt tilstedeværelsen av publikum og andre politifolk (Wilson & Braithwaite, 1995). Slike påvirkninger er umulig å ta hensyn til ved utfylling av et spørreskjema.

Andre svakheter tilknyttet bruk av spørreskjema i datainnsamling dreier seg om problemer relatert til kausalitet, muligheten for at tredjevariabler påvirker observerte relasjoner, at de som ikke svarer, avviker på viktige måter fra de som svarer, samt at svarpersonene har mulighet til å fordreie sine svar (Aldridge & Levine, 2001). Sistnevnte problemstilling blir gjerne henvist til som sosialt ønskelige responser. Det har derimot vist seg at slike sosialt ønskelige responser korrelerer med skårer som måler personlighetskarakteristikk (Barrick & Mount, 1996; Dicken, 1963; McCrae & Costa, 1983; Nicholson & Hogan, 1990; Ones, Viswesvaran, & Reiss, 1996; Smith & Ellingson, 2002). Det er også funnet at politifolk fremstiller seg selv på en mindre sosialt ønskelig måte sammenlignet med resten av befolkningen (Mahanta & Kathpalia, 1984). Av disse grunnene er det naturlig å anta at sosialt ønskelige responser ikke representerer noe betydelig problem i denne undersøkelsen.

Konklusjon

Politifolk ser ut til å skille seg fra resten av befolkningen på enkelte personlighetskarakteristikk; for fire av fem Big Five-dimensjoner var det en signifikant forskjell mellom en gruppe politifolk og en referansegruppe bestående

av studenter og ledere. Dette gir støtte til antagelsen om at det eksisterer en særegen politipersonlighet. Politifolkene ble også funnet å avvike systematisk fra hverandre når det gjelder preferanser for konfliktløsningsstrategier. Fire ulike konfliktløsningsstiler ble identifisert ut fra disse forskjellene i preferanser. Støtte for denne grupperingen av politifolk ble funnet ved å sammenligne konfliktløsningsstilene med andre typologier foreslått av politiforskere (Muir, 1977; Reiner, 2000). I tillegg har forskning på konfliktløsningsstiler i den generelle befolkningen funnet at folk varierer fra hverandre på stabile måter når det gjelder håndtering av konfliktsituasjoner (Sternberg & Dobson, 1987; Sternberg & Soriano, 1984).

Forskjeller i personlighetstestskårer var bare svakt relatert til forskjeller i preferanser for konfliktløsningstaktikker. Politifolk ser ut til å utgjøre en relativt homogen gruppe når personlighetskarakteristikk blir målt ved hjelp av Big Five-dimensjonene. Denne homogeniteten er tydelig i den lave variansen i personlighetstestskårer og kan være grunnen til at personlighet ikke predikerer mer variasjon i preferanser for konfliktløsningsstrategier. Hvis personlighetsforskjeller er av betydning for forskjeller i konfliktløsningsstiler, kan det tenkes at mer nyanserte personlighetsmodeller er nødvendig for å fange opp disse forskjellene i personlighet.

Litteratur

- Abrahamsen, S.** (2006). *Police personality and the relationship between personality and preferences for conflict resolution tactics*. Masteroppgave i psykologi. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Adlam, K. R. C.** (1982). The Police Personality: Psychological Consequences of Being a Police Officer. *Journal of Police Science and Administration*, 10(3), 344-349.
- Aldridge, A., & Levine, K.** (2001). *Surveying the social world: principles and practice in survey research*. Buckingham: Open University Press.
- Atamer, A.** (2003). [The personality traits of police college students and the impact of police education on personality traits](#). *Forensic Science International*, 136, 289-290.
- Balch, R. W.** (1972). The Police Personality: Fact or Fiction? *The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*, 63(1), 106-119.
- Barrick, M. R., & Mount, M. K.** (1996). Effects of Impression Management and Self Deception on the Predictive Validity of Personality Constructs. *Journal of Applied Psychology*, 81(3), 261-272.

- Bartol, C. R.** (1991). Predictive Validation of the MMPI for Small-Town Police Officers who Fail. *Professional Psychology: Research and Practice*, 22(2), 127-132.
- Bayley, D. H.** (red.). (1977). *Police and Society*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Bennett, R. R., & Greenstein, T.** (1975). The Police Personality: A Test of the Predispositional Model. *Journal of Police Science and Administration*, 3(4), 439-445.
- Black, J.** (2000). Personality Testing and Police Selection: Utility of the 'Big Five'. *New Zealand Journal of Psychology*, 29(1), 2-9.
- Brewer, N., & Wilson, C.** (red.). (1995). *Psychology and Policing*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Broderick, J. J.** (1977). *Police In a Time of Change*. Morristown, NJ: General Learning Press.
- Brown, M. K.** (1981). *Working the Street*. New York: Sage.
- Burbeck, E., & Furnham, A.** (1984). Personality and Police Selection: Trait Differences in Successful and Non-successful Applicants to the Metropolitan Police. *Personality and Individual Differences*, 5(3), 257-263.
- Carpenter, B. N., & Raza, S. M.** (1987). Personality Characteristics of Police Applicants: Comparisons Across Subgroups and with Other Populations. *Journal of Police Science and Administration*, 15(1), 10-17.
- Dicken, C.** (1963). Good Impression, Social Desirability, and Acquiescence as Suppressor Variables. *Educational and Psychological Measurement*, 23(4), 699-720.
- Engvik, H., & Føllesdal, H.** (2005). The Big Five Inventory på norsk. *Tidsskrift for norsk psykologiforening*, 42, 128-129.
- Evans, B. J., Coman, G. J., & Stanley, R. O.** (1992). The Police Personality: Type A Behavior and Trait Anxiety. *Journal of Criminal Justice*, 20(5), 429-441.
- Fenster, C. A., & Locke, B.** (1973). Neuroticism Among Policemen: An Examination of Police Personality. *Journal of Applied Psychology*, 57(3), 358-359.
- Finstad, L.** (2000). *Politiblikket*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Goldberg, L. R.** (1993). The Structure of Phenotypic Personality Traits. *American Psychologist*, 48(1), 26-34.
- Gottlieb, M. C., & Baker, C. F.** (1974). Predicting Police Officer Effectiveness. *Journal of Forensic Psychology*, December, 35-46.
- Granér, R.** (2004). *Patrullerande polisens yrkeskultur*. Doktorgradsavhandling. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
- Hanewicz, W. B.** (1978). Police Personality: A Jungian Perspective. *Crime & Delinquency*, 24(2), 152-172.
- Hiatt, D., & Hargrave, G. E.** (1988). MMPI Profiles of Problem Peace Officers. *Journal of Personality Assessment*, 52(4), 722-731.

- Hochstedler, E.** (1981). Dimensions of Police Types – A Study of Perspective and Passion. *Criminal Justice and Behavior*, 8(3), 303-323.
- Hogan, R., & Kurtines, W.** (1975). Personological Correlates of Police Effectiveness. *Journal of Psychology*, 91(2), 289-295.
- Lefkowitz, J.** (1975). Psychological Attributes of Policemen: A Review of Research and Opinion. *Journal of Social Issues*, 31(1), 3-26.
- Loehlin, J. C.** (1992). *Genes and Environment in Personality Development*. Newbury Park: Sage.
- Mahanta, J., & Kathpalia, S. V. K.** (1984). *Personality Dimensions of Police and Other Officers in Criminal Justice Administration*, 12(2), 213-215.
- McCrae, R. R., & Costa, P., Jr.** (1983). Social Desirability Scales: More Substance Than Style. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 51(6), 882-888.
- McCrae, R. R., & John, O. P.** (1992). An Introduction to the Five-Factor Model and Its Applications. *Journal of Personality*, 60(2), 175-215.
- Mills, C. J., & Bohannon, W. E.** (1980). Personality Characteristics of Effective State Police Officers. *Journal of Applied Psychology*, 65(6), 680-684.
- Mufson, D. W., & Mufson, M. A.** (1998). Predicting Police Officer Performance Using the Inwald Personality Inventory: An Illustration From Appalachia. *Professional Psychology: Research and Practice*, 29(1), 59-62.
- Muir, W. K., Jr.** (1977). *Police: Streetcorner Politicians*. Chicago: University of Chicago Press.
- Murrell, M. E., Lester, D., & Arcuri, A. F.** (1978). Is the «Police Personality» Unique to Police Officers? *Psychological Reports*, 43(1), 298-298.
- Nicholson, R. A., & Hogan, R.** (1990). The Construct Validity of Social Desirability. *American Psychologist*, 45(2), 290-292.
- Ones, D. S., Viswesvaran, C., & Reiss, A. D.** (1996). Role of Social Desirability in Personality Testing for Personnel Selection: The Red Herring. *Journal of Applied Psychology*, 1(6), 660-679.
- Parker, A. L., Mohr, P. B., & Wilson, C.** (2004). Attitudinal and personality predictors of diversionary behavior by police. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 27(1), 9-21.
- Paunonen, S. V., Jackson, D. N., Trzebinski, J., & Forsterling, F.** (1992). Personality Structure Across Cultures: A Multimethod Evaluation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62(3), 447-456.
- Pervin, L. A., & John, O. P.** (2001). *Personality theory and research*. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Reiner, R.** (1978). *The Blue-Coated Worker*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Reiner, R.** (2000). *The Politics of the Police*. Oxford: Oxford University Press.

- Rokeach, M., Miller, M. G., & Snyder, J. A.** (1971). The Value Gap between Police and Policed. *Journal of Social Issues*, 27(2), 155-171.
- Sanders, B. A.** (2003). Maybe there's no such thing as a «good cop» – Organizational challenges in selecting quality officers. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 26(2), 313-328.
- Shearing, C. D.** (1981). Subterranean processes in the maintenance of power: an examination of the mechanisms coordinating police action. *Canadian Review of Sociology and Anthropology*, 18(3), 283-298.
- Shusman, E. J., Inwald, R. E., & Landa, B.** (1984). Correction Officer Job Performance as Predicted by the IPI and MMPI. *Criminal Justice and Behavior*, 11(3), 309-329.
- Skolnick, J. H.** (1994). *Justice Without Trial*. New York: Macmillan.
- Smith, D. B., & Ellingson, J. E.** (2002). Substance Versus Style: A New Look at Social Desirability in Motivating Contexts. *Journal of Applied Psychology*, 87(2), 211-219.
- Sternberg, R. J., & Dobson, D. M.** (1987). Resolving Interpersonal Conflicts: An Analysis of Stylistic Consistency. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(4), 794-812.
- Sternberg, R. J., & Soriano, L. J.** (1984). Styles of Conflict Resolution. *Journal of Personality and Social Psychology*, 47(1), 115-126.
- Stradling, S. G., Crowe, G., & Tuohy, A. P.** (1993). Changes in self-concept during occupational socialization of new recruits to the police. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 3(2), 131-147.
- Strype, J., & Abrahamsen, S.** (2006). *Conflict resolution tactics in patrol policing: Patterns and preferences*. Artikkell under arbeid.
- Swingle, P.** (red.). (1970). *The Structure of Conflict*. New York: Academic Press.
- Terhune, K. W.** (1970). The Effects of Personality in Cooperation and Conflict. I: P. Swingle (red.), *The Structure of Conflict*. New York: Academic Press.
- Topp, B. W., & Kardash, C. A.** (1986). Personality, Achievement, and Attrition: Validation in a Multiple-Jurisdiction Police Academy. *Journal of Police Science and Administration*, 14(3), 234-241.
- Trojanowicz, R. C.** (1971). The Policeman's Occupational Personality. *The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*, 62(4), 551-559.
- Twersky-Glasner, A.** (2005). Police Personality: What Is It and Why Are They Like That? *Journal of Police and Criminal Psychology*, 20(1), 56-67.
- Vastola, A.** (1978). The Police Personality: An Alternative Explanatory Model. *The Police Chief*, 45(4), 50-52.
- Walsh, J. L.** (1977). Career Styles and Police Behaviour. I: D. H. Bayley (red.), *Police and Society*. Beverly Hills, CA: Sage.

- Wilson, C.** (1993). *Police citizen interactions: Conflict resolution tactics and their influence upon the resistance patrol officers encounter*. Adelaide, South Australia: National Police Research Unit.
- Wilson, C., & Braithwaite, H.** (1995). Police Patrolling, Resistance, and Conflict Resolution. I: N. Brewer & C. Wilson (red.), *Psychology and Policing*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Wilson, C., & Braithwaite, H.** (1996). *Police officer behaviour during interactions with citizens: What distinguishes the 'skilled' from the 'average' officer?* Adelaide, South Australia: National Police Research Unit.

Deltakende observasjon som bidrag i ledelsesutviklingen i politiet: Erfaringer fra et samarbeidsprosjekt mellom Østfold politidistrikt og Politihøgskolen 2004 -2006

Otto Stærk og Terje Aaserud

Hensikten med denne presentasjonen er først og fremst å vise alternative veier i ledelsesutvikling, der «deltakende observasjon» er det metodiske fokuset. Like viktig er det å vise til samarbeidsformer mellom PHS og et politidistrikt som et eksempel på *kunnskapsutvikling* innenfor ledelsesfeltet.

Underveis i manus peker «jeg» vekselvis tilbake til politimesteren og forskeren fra Politihøgskolen. Det framgår forhåpentligvis av sammenhengen hvem det er som uttrykker seg i de enkelte tilfellene.

Bakgrunn for prosjektet

PHS

Jeg ble tilsatt som høgskolelektor og fagansvarlig for studietilbud i ledelse og organisasjonsutvikling ved Politihøgskolen høsten 2002. Med min sivile bakgrunn følte jeg behov for å tilegne meg dypere innsikt i politiets virksomhet. Særlig var jeg interessert i ledernes utfordringer, roller og oppgaver. Samtidig ønsket jeg å kombinere dette med støtte til lokal ledelsesutvikling i et politidistrikt. Tildelte FOU-ressurser (forsknings- og utviklingsmidler) fra høsten 2004 ga meg anledning til å realisere disse planene.

Perspektivet på kunnskapsutvikling var tosidig. Jeg hadde forskningsbaserte intensjoner, samtidig som jeg med min tidligere erfaring som prosessveileder ønsket å gå inn også i en slik rolle.

I utgangspunktet ønsket jeg ut fra politidistriktets egen prioritering å kunne følge ledere/ledergrupper på ulike nivåer i organisasjonen og gjennom observasjon, intervjuer og dokumentanalyse å kartlegge og analysere hvilke oppgaver og

utfordringer ledere/ledergrupper møter i sin daglige lederutøvelse. Dette for bedre å kunne forstå sider ved ledelse i politiet.

Samtidig kunne mine observasjoner og refleksjoner gi grunnlag for dialog og muntlig/skriftlig tilbakemelding til ledere og ledergrupper og som ideelt kunne stimulere til utvikling av enkelte sider ved organisasjonens ledelsespraksis.

Fire politidistrikter ble i juni 2004 invitert til å søke deltakelse i FOU-prosjektet. Etter en helhetlig vurdering falt valget på Østfold politidistrikt. Distriktet var interessant bl.a. fordi fire «gamle» politidistrikter var slått sammen til ett nytt distrikt fra 2002 (Reform 2000). Politimesteren (tidligere lensmann) og ledergruppa viste stor interesse og motivasjon for deltakelse, og distriktsledelsen skisserte interessante problemstillinger for samhandlingen:

Kommunikasjon innad i distriktet, økt forståelse for hverandres (driftsenhetenes) problemstillinger og evne til å samle krefter mot felles mål.

I tillegg hadde distriktets geografiske beliggenhet og avstand til Oslo (Politihøgskolen) en viss ressursmessig betydning. ’

Østfold politidistrikt

For Østfold politidistrikt sin del kan utgangspunktet for å delta i dette ledelsesutviklingsprosjektet oppsummeres i flg. punkter:

- Vi hadde gjennomført DAKAS-programmet – og måtte videre
- Vi hadde gjennomført de fleste strukturelle grep i politireformen, men....
- Vi hadde langt igjen innen styring og ledelse
- Vi ønsket ekstern bistand i en eller annen form
- Vi var stort sett enige om at det som her er nevnt var vårt utgangspunkt for videre utvikling

Vi var ved en korsvei hvor vi så at vi hadde kommet i gang med noe, men at det fortsatt var langt fram. Ikke minst hadde vi et stort utviklingspotensial innen kommunikasjon, målstyring og felles innsats mot felles mål.

Organisering og gjennomføring

Prosjektet ble gjennomført fra høsten 2004 til våren 2006 med flg. aktiviteter:

- Kontraktmøte
- Deltakende observasjon
 - Politimesteren
 - Distriktets ledergruppe
 - Ledergrupper ved to politistasjoner
 - Fellessamling mellom politistasjonene
 - Møte mellom ledelsen og den største fagforeningen
 - Møter med ulike eksterne samarbeidspartnere
 - Ordfører, rådmann, formannskap, politidirektør
- Refleksjonsnotater
- Samtaler
- Evaluering (spørreskjema og gruppeintervju)
- Sluttrapport

I det følgende kommenterer vi kort de ulike aktivitetene.

Kontraktmøtet

I et slikt samarbeidsprosjekt er oppstarten med avklaring av roller og forventninger meget viktig. Møtet fant sted i oktober 2004 med politimesteren, adm. sjefen og distriktets regionråd til stede.

Etter kontraktmøtet skrev jeg i notat til politimesteren:

[..] Samtidig ble jeg i løpet av møtet enda mer klar over hvilken utfordring jeg har gitt meg i kast med og hvilke forventninger jeg kan ha skapt, både hos meg selv og andre. Østfold politidistrikt er en stor og kompleks organisasjon med mange enheter og ledelsesnivåer og mange ulike typer utfordringer. Allerede i starten av prosjektet er det derfor viktig å være realistisk både overfor meg selv og samarbeidspartnerne om hva jeg kan favne av deler og helheter i organisasjonen, og hva et slikt begrenset prosjekt kan bety for ledelsesutviklingen i hele politidistriktet.

Skal prosjektet mitt være gjennomførbart innenfor tid og øvrige tildelte rammer, må vi finne fram til arenaer og situasjoner der jeg kan delta og som kan representere ulike formelle og uformelle sider ved ledelse i distriktet og politiet generelt. Så får samarbeidet vårt vise hvordan dette kan brukes sammen med de direkte involverte og som «cases» for mer prinsipielle diskusjoner om ledelse, for eksempel i regionrådet.

(Notat etter innledende møte med regionrådet, 4.10.04).

Dette innebar at prosjektet ble konkretisert og prioriteringer gjort underveis, hele tiden innenfor de rammene FOU-tiden min gav av muligheter.

Observasjon

Observasjon var en helt sentral metode i gjennomføringen av prosjektet. Derfor ønsker jeg å drøfte nærmere noen av utfordringene med en slik metodisk tilnærming.

Observasjon er en nærliggende metode når fenomener skal studeres i sine naturlige sammenhenger (Halvorsen, 2003). Som metode innebærer observasjon at vi bruker våre sanser på en mer disiplinert og gjennomtenkt måte enn det vi gjør til daglig. Handlinger er ikke selvforklarende, derfor må forskeren danne seg en mening om hva han har sett (ibid).

I observasjonsarbeidet kan en innta forskjellige roller; fra *fullstendig deltaker* der en er fullverdig medlem av en gruppe og der observasjonen foregår helt i det skjulte, til *fullstendig observatør* der en ikke har personlig kontakt med dem en observerer (Hammersley og Atkinson 1996). Mellom disse to ytterpunktene kan min rolle i dette prosjektet antakelig plasseres i rollene som *deltakende og ikke-deltakende observatør*.

Som deltakende observatør «spiller forskeren selv rollen som et medlem av det sosiale systemet han studerer, han inngår i samhandling med medlemmene av et sosialt system», (Halvorsen 2003). Som ikke-deltakende observatør er rollen mer perifer og utenfor den sosiale samhandlingen.

Deltakende observasjon

Slik jeg tolker min observatørrolle i dette prosjektet, varierte den fra kontekst til kontekst. Rollen som ikke-deltakende observatør var mest utpreget under møtene med «eksterne» deltakere (politidirektør, ordfører og formannskap), mens den

hadde mer preg av deltakende observasjon i «interne» lederfora. Særlig i fora der jeg fulgte deltakerne over tid og kunne se observasjonene mer i sammenheng. Dette ble særlig tydelig i samhandlingen med ledergruppa der jeg i siste del av prosjektet hadde en aktiv rolle i gjennomføring av et tema på lederseminar (erfaringslæring).

Deltakende observasjon kan være *aktiv* eller *passiv*. Ved aktiv deltakelse påvirker forskeren bevisst det sosiale systemet han undersøker. I et slikt perspektiv var mine observasjoner i prosjektet mest passive, men samtidig er det kommet tydelig til uttrykk at mine refleksjonsnotater har bidratt til å påvirke det sosiale systemet i ettertid.

All observasjon i dette prosjektet var *åpen*, dvs. si at deltakerne visste hva som var min rolle som observatør. Den var også til dels *direkte* i den mening at deltakerne visste at de ble observert og hva som var hensikten med min tilstedeværelse. Det innebar også at jeg i forkant av observasjonen forespurte sentrale deltakere om hva de ønsket at jeg skulle observere spesielt. I tillegg ble jeg utfordret på å komme med refleksjoner og innspill ut over det de selv ba om. Det innebærer en form for mer *indirekte* observasjon.

Nærhet og distanse

Å delta som observatør i samme gruppe over lengre tid kan føre til at en i (for) stor grad blir en del av det sosiale systemet.

«Ikke bare står man i fare for å glemme analysen til fordel for gleden ved å delta, men analysen kan også bli skjev på grunn av «overforbindelse»

(Hammersley og Atkinson 1996).

I en slik observatørrolle blir en rådet til «intellektuell balanse mellom nærhet og fremmedhet, og ved åpen deltakende observasjon bør han eller hun vanligvis befinne seg et sted mellom det å være en fremmed og en venn.» (ibid).

Det er selvsagt en fare for å gå i en «*nærhets-felle*» når en følger sosiale grupper relativt tett over tid. Jeg har reflektert over dette i vårt prosjekt, særlig når jeg etter observasjoner i ulike ledergrupper var svært positiv og kanskje i mindre grad greide å stille observasjonene under mer kritisk lys. Jeg tok meg selv i å uttrykke meg i meget positive ordelag om distriktet i enkelte situasjoner og merket en viss følelsesmessig involvering når jeg i samtale oppfattet at utenforstående kunne ha andre meninger om det «de gjør i Østfold».

Tillit

Observasjonsarbeid av denne typen bygger helt avgjørende på at det eksisterer en gjensidig tillit mellom partene. Det innebærer ikke minst spilleregler for hvordan informasjonen ble håndtert og avklaring av roller i samspillet. For min del handlet det om å ikke intervensjonere eller vurdere praksis ut over det jeg ble utfordret på av deltakerne selv og aldri gjøre forsøk på å konkludere på vegne av ledere eller ledergrupper.

Refleksjonsnotater

Etter hver observasjon utarbeidet jeg et faglig refleksjonsnotat der jeg forsøkte å beskrive, tolke og analysere observasjonsmaterialet.

Et viktig utgangspunkt for refleksjonsnotatene fra meg som forsker var å ikke forsøke å komme med bastante vurderinger eller bedømminger. Sitatet nedenfor er typisk for hva jeg vektla i mine tilbakemeldinger:

Jeg presiserer at refleksjonene mine nedenfor [...] – er mine personlige antakelser og oppfatninger og ikke et forsøk på å gi fasitsvar. Det kan være at den enkelte leser sitter med helt andre oppfatninger og forståelse enn de refleksjonene jeg bringer fram.

Forhåpentligvis kan det likevel gi noen nye perspektiver og tanker - uansett om en deler oppfatninger eller ikke.

(Refleksjonsnotat fra ledermøte Stavern, januar 2005).

Gjennom prosjektet ble det utviklet nærmere 300 sider med faglige refleksjonsnotater, fra ulike arenaer det ledelse ble utøvet i en eller annen form.

For å illustrere innholdet i slike refleksjonsnotater nærmere, tar vi med et par eksempler fra notatsamlingen. Det første er fra politimesterens møte med tillitsmannsapparatet i distriktet.

Kommunikativ ledelse

Kommunikativ ledelse er nært knyttet til begrepet demokratisk ledelse. Påstanden er at ledernes suksess avhenger av kvaliteten på det samarbeidet lederne greier å få til mellom seg og sine underordnede. Ledere som vektlegger demokratisk og kommunikativ

ledelse handler ut fra enighet og konsensus som er oppnådd på en legitim måte. Riktige handlingsanvisninger krever at komplekse hensyn blir tatt og veid mot hverandre. Dette setter krav til genuint samarbeid der suksessen avhenger av argumentenes overbevisningskraft og beslutningsprosedyrenes inklusivitet. (Eriksen i Byrkjeflot). Slik jeg ser det er dette et viktig utfyllende perspektiv til den reint maktbaserte (politiske) måten å betrakte samhandlingen mellom arbeidsgiver og arbeidstakere i det moderne arbeidsliv på. Hvis ledelsen står for slike perspektiver er det viktig at dette blir kommunisert i en slik setting som dette.

Etter å ha blitt (noe) kjent med politimesteren gjennom observasjoner og samtaler det siste halvåret, oppfatter jeg at han vektlegger nettopp kommunikasjon og verdibasert ledelse som sentrale elementer i egen lederfilosofi og at dette var en given anledning til å kommunisere disse verdiene.

En slik ledelsesform er krevende, blant annet ut fra spørsmål om hvem som skal ha makt og innflytelse i beslutningsprosesser. Politimesteren forholder seg, slik jeg ser det, til to sentrale demokratiske organer i distriktet; sin egen ledergruppe, delvis representert gjennom regionrådet, og fagforeningene, særlig representert gjennom de tillitsvalgte på distriktsnivå.

Når det underveis på seminaret kom spørsmål om utredninger og opplevd beslutningsvegring, kan dette være et uttrykk for at beslutningsprosesser med vekt på kommunikativ ledelse kan ta mer tid enn mer sentraliserte, autoritære avgjørelser. Dette kan forstås ut fra politimesterens ønske om og behov for at flest mulig som blir berørt skal ha innflytelse over beslutningene, at saken er godt belyst og at «det gode argument» legges til grunn for en beslutning som får tilslutning og blir akseptert, nettopp kjennetegnet på kommunikativ ledelse.

I politiet som tradisjonelt har tuftet sin virksomhet på en sentralisert, hierarkisk styring og med toppstyrte beslutninger, kan en mer demokratisk og inkluderende ledelsesform utfordre også det kulturelle grunnlaget for ledelse og i noen tilfelle kan bli oppfattet som for lite dynamisk? Men samtidig ønsker både ledergruppa og fagorganisasjonene innflytelse over beslutninger. Spørsmålet blir kanskje heller om det er noen beslutningsprosesser som ikke trenger en så lang modningstid og der det er ønskelig at toppledelsen skjærer tidligere igjennom? Ledelse er en kompleks aktivitet!

(PFØ-seminar – mai 2005).

Dette notatet satte temaet beslutningsprosesser og begrepet kommunikativ ledelse tydelig på kartet i samtaler mellom politimesteren og forskeren.

Et annet eksempel er hentet fra et refleksjonsnotat etter å ha fulgt ledergruppa ved en politistasjon over lengre tid:

- *Noen spørsmål til evt. videre refleksjon:*
 - *Er det ønske og behov for å utvikle ledergruppa videre fra arbeidsgruppe mot team? Hvorfor? Hvordan?*
 - *Utnyttes medlemmenes ulike forutsetninger og kompetanse fullt ut i ledermøtet, eller kan dette utvikles videre? Hvordan?*
 - *Gir møtets struktur og innhold rom for mer grunnleggende, prinsipielle og faglige diskusjoner, frigjort fra handlingstvungen, driften og den nære hverdag? Er det viktig? Og hvordan kan en i tilfelle få det til?*
 - *Hva betyr innhold og møtestruktur for aktørenes deltakelse og involvering i møtet? Ønske/behov for endringer?*

(Til ledergruppa ved politistasjon)

Her hadde observasjonen ført til spørsmål om ledergruppa fungerte som gruppe eller team, ut fra en faglig definisjon og distinksjon mellom disse begrepene (Kaufmann 2003). Hensikten med spørsmålene var å gi stasjonssjefen og ledergruppa et mulig diskusjonsgrunnlag for veien videre.

Jeg tar også med ett eksempel på en skriftlig tilbakemelding fra en politistasjonssjef på grunnlag et utarbeidet refleksjonsnotat. Dette kan si noe om hvordan arbeidsformen fungerte.

Jeg mener det når jeg sier det: Det gir meg veldig mye å få konkrete tilbakemeldinger sett fra ditt ståsted. Jeg tror at det vil være veldig nyttig for mange ledere i politi og lensmannsetaten, å bli «sett på» og «lyttet på av folk med bl.a. din kompetanse.

Generelt vil jeg si at dine tilbakemeldinger både er konstruktive og positivt kritiske og de treffer meg på flere steder. Jeg oppfatter din åpne linje ubetinget positivt i den forstand at dette er noe jeg lærer av. Du er ikke for direkte i formen - tvert imot tro jeg du bør minst være så direkte og uformell som du er.» (Stasjonssjef, notat 21.11.04).

Distriktets erfaringer underveis

Som politimester var jeg svært spent på hvordan dette prosjektet ville utvikle seg. Gjennom DAKAS-programmet hadde vi med vekslende erfaringer samhandlet med eksterne ressurspersoner, og det var nok en viss avventende holdning i ledergruppa om det vi begav oss inn på.

Skal jeg som politimester oppsummere erfaringene vi gjorde med dette ledelsesutviklingsprosjektet underveis, dekker nedenstående stikkord ganske godt:

- Observatøren var helt ufarlig – det var fortsatt lov å «være seg selv»
- Eksterne øyne og ører på vår arbeidsform virket skjerpene
- Stadig strammere struktur på ledermøtene
- Refleksjonsnotatene var svært nyttige – men ble brukt i varierende grad
- Samspill mellom målstyring og verdistyring utviklet seg som et satsingsområde
- Bedre struktur på den interne styringsdialogen.

Oppsummert var erfaringene underveis positive og prosjektet medvirket til utvikling av distriktets ledergruppe og de enhetene som ble direkte berørt av prosjektet. Det utviklet seg også en langt bedre kommunikasjon internt i distriktet i forbindelse med forberedelse, iversetning og oppfølging av politidistriktets virksomhetsplan – den interne styringsdialogen.

Samtaler

På grunnlag av refleksjonsnotatene ble det gjennomført oppfølgende samtaler, mer eller mindre formalisert, med berørte ledere. Denne oppfølgingen var særlig til stede i samarbeidet med politimesteren, administrasjonssjefen og to politistasjonssjefer.

Det gav anledning til å utdype innholdet i notatene, trekke fram andre mulige forklaringsrammer, eller diskutere mulige konsekvenser av de tolkningene og analysene som refleksjonsnotatene la til grunn.

Sluttrapport

Prosjektet ble avsluttet med utviklingen av en faglig sluttrapport. Rapporten ble tematisk organisert.

De tematiske valgene er forskeren sine og basert på faglige betraktninger som vokste fram gjennom observasjoner, samtaler og samspill med distriktets ledere. Her vil jeg kort presentere og begrunne de faglige fokusområdene.

- *Ledelse i krysspress*

Jeg ble tidlig bevisst på den komplekse virkeligheten som politilederne i Østfold måtte forholde seg til. Dette bare understreket forståelsen av at offentlige organisasjoner skiller seg fra private organisasjoner og at de i større grad må avveie ulike, og til dels motstridende, hensyn mot hverandre. Offentlige institusjoner utgjør et blandingssystem med delvis motstridende prinsipper for styring og samordning. Noe som i praksis ofte skaper en ustabil balanse mellom ulike hensyn, og spenninger i og mellom offentlige organisasjoner (Christensen m.fl. 2005).

Aadland (2004) knytter meningsinnholdet i begrepet *ledelse* til to sentrale dimensjoner; *moral* og *kontekst*. Moral dreier seg om oppfatninger av rett og galt i ulike situasjoner, mens kontekst «handler om alt som ligg rundt organisasjonen og leiaren – samfunnsstrukturar, kulturelle normer og verdier, klientar, kundar, storsamfunn og lokalmiljø».

I rapporten diskuterer jeg en del av disse utfordringene knyttet til begrepet *krysspress*, og hvordan jeg mener å ha observert sider ved dette i Østfold politidistrikt.

- *Verdibasert ledelse.*

Verdibasert ledelse framsto tidlig som et helt sentralt begrep for politimesteren i hans utøvelse av ledelse og arbeidet med ledelsesutvikling. Samarbeidet med politimesteren har underveis gjort meg mer oppmerksom på de verdibaserte dilemmaene og valgene som ledere i offentlig virksomhet står ovenfor. Temaet drøftes i lys av ulike måter å tenke ledelse og styring på og knyttes også til begrepet «den truverdige leiaren» (Aadland 2004).

- *Mål- og resultatstyring.*

Politimesterens kommunikasjon med driftsenhetsledere og regioner var i 2005

sterkt fokusert på oppfølging av mål og tiltak i virksomhetsplanen. Samtidig som mål- og resultatstyring i seg selv er et viktig og interessant tema i offentlig sektor, ga dette store muligheter for å observere politimesterens verdibaserte tilnærming til styring og ledelse i praksis.

- Beslutningsprosesser.

Etter hvert vokste beslutningsprosessene fram som et særlig viktig tema og en utfordring i ledergruppa. Temaet belyser de ulike avveininger som må og kan gjøres for å få til gode beslutningsprosesser i organisasjonen. Også her blir politimesterens verdibaserte plattform et viktig bakteppe for diskusjonen, bl.a. ut fra begrepet *kommunikativ ledelse* (Eriksen 1999).

- Mot en lærende organisasjon.

Gjennom bl.a. begrepet erfaringslæring har distriktets ledergruppe fokusert på bedre systematisering og anvendelse av kunnskap og erfaringer i organisasjonen. Et interessant tema i utviklingen av politiet som *kunnskapsbasert virksomhet*, slik politireformen (St.meld. 22) og Politirollemeldingen (St.meld. 42) legger opp til og den mulige sammenhengen mellom verdibasert ledelse og begrepet «en lærende organisasjon» (Klausen 2001). Jeg knytter i rapporten også kommentarer til utviklingen av lederteam ved en av politistasjonene.

- Helhetstenkning.

Tematikken har sitt utspring i organiseringen av det nye distriktet og utfordringene i utviklingen mot en organisatorisk enhet og helhet. Dette er nært knyttet til problemstillingene som ble presentert fra distriktsledelsen i prosjektsøknaden. Østfold politidistrikt har valgt en interessant organisering som et forsøk på å effektivere styring og samhandling mellom driftsenhetene. Gjennom en «horisontal» og nær sagt frivillig inndeling i regioner er flere beslutninger og samordninger, særlig på disponering av mannskaper og økonomiske ressurser, delegert ut.

Veien videre

Hvert enkelt tema er behandlet i et eget kapittel og avsluttes med et punkt kalt «veien videre», der jeg antyder tilnæringsmåter for videre bearbeiding av problemstillinger.

Her ett eksempel fra et slikt «veien videre – punkt», «Ledernes krysspress»:

Forståelse av kompleksiteten i utøvelse av ledelse i det offentlige er en nødvendig del av lederkompetansen i politiet. Observasjonene mine i Østfold har ikke synliggjort at denne type diskusjoner er blitt bevisst løftet fram og drøftet som fenomen i ledergruppa i den perioden jeg fulgte dem. Men implisitt synes denne forståelsen å ligge til grunn, men mer som taus, ikke uttalt kunnskap (Handal og Lauvås 1990).

Jeg mener ledergruppa med fordel kan sette denne type diskusjoner på kartet. For eksempel med utgangspunkt i konkrete og opplevde krysspress og med bakgrunn i Strand (2001) sine punkter.

Det kan gi den enkelte leder anledning til å sette ord på og bevisstgjøre seg ytterligere på de sammensatte utfordringene som ledende stillinger i politiet stiller dem ovenfor. Dette er dilemmaer som en ikke kan velge bort, men må forholde seg rasjonelt til hvis en ønsker å være leder.

(Sluttrapport, s. 21.)

Evalueringer

I etterkant av prosjektet, og etter at sluttrapporten var ferdigstilt, ble det gjennomført en spørreskjemaundersøkelse blant involverte ledere, dvs. politimesterens ledergruppe og seksjonslederne ved to involverte politistasjoner. Denne spørreundersøkelsen ble fulgt opp med et avsluttende gruppeintervju med et utvalg enhetsledere.

Nedenfor trekker vi fram noen enkeltresultater og sitater fra disse evalueringene.

Spørreundersøkelsen

- *Mener du at dette prosjektet har hatt betydning for ledelsesutviklingen i Østfold politidistrikt?*
 - *I stor grad 6*
 - *I noen grad 7*
 - *I liten grad 1*
 - *Har virket mot sin hensikt 0*

(Sluttevaluering våren 2006, politimesterens ledergruppe)

Går en bak tallene er det de som har vært mest involvert som vurderer betydningen til «i stor grad. Det vektlegges særlig at prosjektet har bidratt til bedret kommunikasjon innad i distriktet.

På spørsmål om hva de ulike elementene i prosjektet har betydd, scorer refleksjonsnotater desidert best (9 av 13 enhetsledere sier «stor betydning»).

Deltakersynspunkter

Nedenfor har jeg hentet fram noen sitater fra gruppeintervjuet som kan representere noen hovedtrekk i meningsinnhold som kom til uttrykk.

- *«Diskret tilstede med stor observasjonsevne. Dette er viktig. Ikke fremstilt deg som bestilt og betalt av pm. eller direktoratet.*
- *Metoden, full score. Satt fokus på, og hører hva vi reflekterer om. Vi snakker fritt, du hører det, kanalisere tilbake til ledergruppa problemstillinger, uten konklusjoner, slik at vi, mener jeg, i alle fall må tenke på en litt annen måte enn vi gjorde tidligere, før du gjør jobben.*
- *Lykkes med metoden du har brukt. Har det gjort oss mer reflektert på ledelse, og har vi blitt bedre?*
- *«Det er nyttig med skriftlig observasjon slik at en kan evaluere, og få innspill som en kanskje ikke var bevisst på.»*

(Sitater fra gruppeintervju mai 2006)

Distriktets erfaringer i ettertid

Fra distriktets ståsted vil jeg oppsummere våre erfaringer i disse punktene:

- Viktig med en samlerapport som også er fremtidsrettet – et godt læringsdokument
- Mange av våre medarbeidere hadde blitt spørrende til prosjektet – derfor ble samlerapporten sendt til alle
- Refleksjonsnotatene kunne vært brukt mer offensivt
- Vi støtter oss fortsatt til erfaringene fra prosjektet

- Det må ikke stoppe opp med ledergruppen
- Den politistasjonen som ble mest sentral i prosjektet fikk mer drahjelp enn de andre
- Nyttig også på eksterne arenaer
- Litt flaks at metoden passet så godt for oss, og at observatøren og ledergruppa passet så godt sammen

Vi har gjennom prosjektet fått lagt et godt grunnlag for videre utvikling, og vi vil bruke sluttrapporten som et læringsdokument i vår ledelsesutvikling i tiden som kommer. Den store variasjonen i ledergruppas enheter – fra 1,5 ansatte til over 100 – fører til at ledelse som fag og utfordring er svært forskjellig. Vi legger imidlertid vekt på at **alle** skal delta i lederutviklingen – ikke minst som medlemmer av ledergruppa og med et ansvar for å bidra til felles måloppnåelse gjennom arbeidet i regionene og de distriktsovergrepene.

Forutsetninger for å delta – råd til andre som vil prøve

Nedenstående stikkord og kommentarer representerer en felles forståelse hos politimesteren og PHS-forskeren om hva som etter vår mening er viktige forutsetninger for å gjennomføre ledelsesutvikling med bidrag fra ekstern observatør som i dette prosjektet.

- *Det må være enighet hos alle som ska delta om at dette vil vi*

Hvis observasjon og systematisk skriftlig tilbakemelding skal gi mening og motivasjon må den være ønsket og akseptert. En meget viktig forutsetning.

- *Hensikten med gjennomføring av et slikt prosjekt må være klarlagt på forhånd*

Nok et viktig punkt. Skapes det for eksempel inntrykk av at det eksisterer en skjult agenda for prosjektet, kan en forvente strategisk atferd og manglende åpenhet.

- *Øverste leder må ha tro på prosjektet og holde trykket oppe*

Slike prosjekter må være forankret i toppledelsen; for eksemplarisk å vise at alle deltar på lik linje i observasjonen og oppfølgingen gjennom refleksjonsnotatene, og for å skape motivasjon og ønske om videre oppfølging ute i driftsenhetene.

- *Observatørens rolle må være avklart*

Skal en slik observatørrolle bli akseptert og forstått, må de som blir observert ha en avklart forståelse av hvilken rolle og hvilken innflytelse observatøren har. Dette handler om tillit og forutsigbarhet.

- *Det må være trygghet begge veier*

Et helt avgjørende punkt for å få noe ut av prosjektet. Kan ikke understrekes sterkt nok. Må holdes opp og kommuniseres underveis i prosjektet.

- *Prosessen må ikke stoppe opp når prosjektet er avsluttet*

Dette punktet gjelder først og fremst politidistriktet, men for Politihøgskolen er det selvsagt også viktig at slike prosjekter ikke kun blir en happening, men setter «varige» spor etter seg i politi-Norge.

Litteratur

Bolman, L.G. og Deal, T.E. (2004). *Nytt perspektiv på organisasjon og ledelse*. Ad Notam Forlag.

Byrkjeflot, H. (1997). *Fra styring til ledelse*. Fagbokforlaget.

Christensen, T., m.fl.: (2005): *Organisasjonsteori for offentlig sektor*. Universitetsforlaget

Eriksen, E.O. (1999): *Kommunikativ ledelse – om styring av offentlige organisasjoner*. Fagbokforlaget.

Halvorsen, K. (2003): *Å forske på samfunnet: en innføring i samfunnsvitenskaplig metode*. Cappelen akademisk forlag.

Hammersley, M. og Atkinson, P. (1998): *Feltmetodikk. Grunnlag for feltarbeid og feltforskning*. Ad Notam Gyldendal.

Kaufmann, Geir og Astrid Kaufmann (2003) *Psykologi i organisasjon og ledelse*. 3. utgave. Fagbokforlaget.

Klausen, K. Klaudi (2001): *Skulle det være noget særligt? Organisasjon og ledelse i det offentlige*. Børsens Forlag A/S.

Møller, J.: (1992): *Aksjonsforskning blant skoleledere*. SLS, Universitetet i Oslo.

Stortingsmelding nr. 22 (2000-2001): *Politireform 2000*.

Stortingsmelding nr. 42 (2004-2005): *«Politiets rolle og oppgaver»*

Strand, T. (2001): *Ledelse, organisasjon og kultur*. Fagbokforlaget.

Sundquist, M.(1999): *Prosjektet «Praktisk veiledning: utvikling av avtale om veiledning av sykepleierstudenter på sengepost i sykehus», Rapport 4/99.*

Sørhaug, T. (1996): *Om ledelse – makt og tillit i moderne organisasjoner.* Universitetsforlaget.

Aadland, E. (2004): *Den truverdige leiaren.* Det Norske samlaget.

Kunnskapsdeling og dyktighet i politietterforskning¹

Ivar Andre Fahsing, Rune Glomseth, og Petter Gottschalk

Hvis politiet visste det politiet vet ville all kriminalitet blitt oppklart! Dette er en tankevekkende påstand fra kunnskapsledelse. For kunnskapsdeling er en av suksessfaktorene i politiets etterforskning.

Vi gjennomførte høsten 2005 en spørreundersøkelse om ledelse i politiets etterforskning. Formålet med studien var å kartlegge faktorer som påvirker politietterforskning. Kunnskapsledelse (Holgersson, 2005; Luen og Al-Hawamdeh, 2001), verdiverksted (Sheehan, 2002; Stabell og Fjeldstad, 1998), organisasjonskultur (Glomseth, 2002; Kiely og Peek, 2000), lederroller (Karlsen og Gottschalk, 2005; Mintzberg, 1994) og bruk av informasjonsteknologi (Chen et al., 2003; Gottschalk, 2006) var faglige temaer i undersøkelsen.

Spørreskjemaet ble sendt til alle som totalt sett kan betraktes som etterforskningsledere i norsk politi. Dette er personer som har personalansvar, budsjettansvar og resultatansvar, eller er fagansvarlig eller er ansvarlig for en sak eller et sakskompleks. Det er til sammen 900 personer i norsk politi som tilfredsstillt et av disse kriteriene. Vi fikk svar fra 101 etterforskningsledere. Dette gir en svært lav svarprosent, som begrenser mulighetene for generalisering. Imidlertid er en svarprosent på 11% ikke uvanlig lavt for samfunnsvitenskapelig forskning, hvor antall svar og statistisk signifikante sammenhenger kan være like viktig for forskningen som selve svarprosenten.

Kunnskapsdeling

Holgersson (2005) og Luen og Al-Hawamdeh (2001) er blant forskerne som hevder at kunnskapsledelse (knowledge management) er et forsømt område i politiet. Holgersson (2005) skriver i sin doktoravhandling om politifolks yrkeskunnskap

¹ Denne artikkelen er tidligere trykket i Politiforum.

- spesielt ordenspolitiets yrkeskunnskap - i Sverige. Han forsøker å løfte frem og beskrive ulike typer av kunnskap som inngår i polititjenestemenns praksis. Selv om en inngripen ofte stiller krav til at politibetjenten skal kunne tilpasse en mengde ulike ferdigheter, så er det likevel mulig å dele opp og beskrive ulike former for yrkeskunnskap separat for at det skal bli tydeligere for leseren. Generelt sett er mye av politibetjentens yrkeskunnskap, på samme måte som andres yrkeskunnskap, kompleks og av en slik art at den er vanskelig å beskrive og forklare med ord. Politiyrket kjennetegnes av stor bredde i den kunnskap som kreves for å utføre arbeidet på en ønskelig måte og av at handlinger ofte må utføres under tidspress.

I vår undersøkelse ble kunnskapsdeling i politietterforskning målt gjennom spørsmålene i tabell 1. På en skala fra 1 (helt uenig) til 7 (helt enig), hvor 4 betyr verken enig eller uenig, svarer etterforskningslederne at politifolk ikke blir oppmuntret til å dele ny kunnskap med alle i politiet, at politiet ikke har gode rutiner for kunnskapsdeling innen avdelinger, at politiet ikke har gode rutiner for kunnskapsdeling på tvers av organisasjonsgrenser, og at kunnskapsdeling ikke er en del av kulturen i politiet.

TABELL 1. GJENNOMSNIITTLIGE SVAR FOR UTSAGN OM KUNNSKAPSDELING I POLITIETTERFORSKING.

Kunnskapsdeling i politietterforskning	Gjennomsnitt
Kunnskapsdeling i etterforskningen. Ta stilling til følgende utsagn for din gruppe (driftsenhet / seksjon / team). Her brukes en skala fra 1 (helt uenig) til 7 (helt enig)	4.0
Politifolk blir oppmuntret til å dele ny kunnskap med nære kolleger	4.4
Politifolk blir oppmuntret til å dele ny kunnskap med alle i politiet	3.7
Erfarne politifolk bruker gjerne tid på å fortelle om sine erfaringer	4.5
Erfarne politifolk fungerer ofte som veiledere for yngre tjenestemenn	4.9
Politiet har gode rutiner for kunnskapsdeling innen avdelinger	3.7
Politiet har gode rutiner for kunnskapsdeling på tvers av organisasjonsgrenser	3.0
Det forventes at alle som deltar i etterforskningen lærer av arbeidet	4.7
Kunnskapsdeling er en del av kulturen i politiet	3.5
Det er sjelden viktig kunnskap i politiet ikke er tilgjengelig når den trengs	3.9

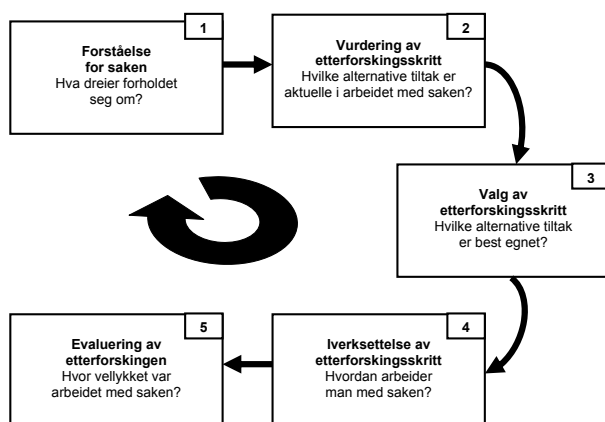
Samtidig viser tabell 1 at det er en viss grad av enighet om at politifolk blir oppmuntret til å dele kunnskap med nære kolleger, at erfarne politifolk gjerne bruker tid på å fortelle om sine erfaringer, at erfarne politifolk ofte fungerer som veiledere for yngre tjenestemenn, og at det forventes at alle som deltar i etterforskningen lærer av arbeidet. I sum er respondentene verken enige eller uenige i utsagnene om kunnskapsdeling.

Disse svarene kan tolkes på følgende måte. Politietterforskere deler kunnskap med nære kolleger, gjerne kolleger som de samarbeider med i en konkret sak. Erfarne etterforskere er dessuten villige til å hjelpe uerfarne etterforskere, dersom de jobber med oppklaring av samme sak. Derimot er etterforskere ikke spesielt interessert i kontakt med andre deler av politiet, selv om det kan være nyttig kunnskap å formidle og hente for å oppklare egne og andres saker.

Dyktighet

Det er vanskelig å måle etterforskingssuksess. Kriterier som oppklaringsprosent og saksbehandlingstid er blitt brukt, forkastet og nyansert i norsk politi. Derfor ble heller verdiverkstedet benyttet som en måte å måle dyktighet på i politietterforsking.

Ifølge Sheehan (2002) og Stabell og Fjeldstad (1998) betegner verdiverksted (value shop) en virksomhet som skaper verdi ved å løse problemer. Verdiverksted er en verdikonfigurasjon til forskjell fra verdikjede og verdinettverk. Kunnskap er den viktigste innsatsfaktoren i verdiverkstedet. Virksomhetens omdømme er kritisk verdidriver. Et verdiverksted er kjennetegnet av de fem primæraktivitetene problemsøk (problem finding and acquisition), problemløsning (problem solving), valg (choice), utførelse (execution) og kontroll (control and evaluation). I figur 1 er disse aktivitetene gitt betegnelser som er tilpasset politietterforsking.

FIGUR 1. POLITIETTERFORSKING SOM AKTIVITETER I VERDIVERKSTEDET.

Vi analyserer her politiet som et verdiverksted ved at vi definerer politietterforskning som kunnskapsarbeid i et verdiverksted. Det betyr at politiet har hovedaktivitetene problemforståelse, problemløsninger, valg, utførelse og evaluering. Disse fem primæraktivitetene kan opptre i et system som vist i figur 1. Et verdiverksted jobber for å løse unike problemer for kunden/klienten. I politiets tilfelle vil det ikke alltid forekomme en kunde/klient, men man løser problemer for hele samfunnet.

Problemsøk går ut på å kartlegge sakens behov. I politisammenheng vil dette kunne være ønske om færre fartsovertredelser på en ulykkeutsatt strekning, klientenes behov er ønske om å komme trygt frem og færre tapte liv. Neste steg er problemløsning, det å finne mulige løsninger på problemet. Noen løsninger på problemet over vil være automatisk trafikk kontroll (fotobokser) eller hyppigere kontroller. Når man har funnet løsninger på problemet blir neste steg å ta et valg på hvilken av løsningene man skal gå for. For å finne den optimale løsningen må politiet ta hensyn til kostnader ved prosjektene, hvor stor sjanse man har for suksess og kanskje finnes det tidligere erfaringer med liknende prosjekter som bør tas hensyn til. Neste steget vil være å gjennomføre det man har valgt. Tilslutt evaluerer man valget. Denne evalueringen vil være om man har fått redusert antall fartsovertredelser, står kostnadene til suksessfaktorene og kan man kanskje anvende en slik løsning på en liknende ulykkesstrekning.

I figur 1 er verdiverkstedet illustrert med politietterforskning. Første fase er forståelse for saken, hvor man finner ut hva forholdet dreier seg om. Her er noen eksempler på arbeidsoppgaver i denne fasen *problemforståelse*:

Forståelse for saken

Hva dreier forholdet seg om?

- ✓ *Kanalisere saken til rett etterforsker*
- ✓ *Ta utgangspunkt i saksopplysninger og annen relevant informasjon*
- ✓ *Samle inn historiske tilleggsopplysninger*
- ✓ *Vurdere og eventuelt ta stilling til om det er mistanke om et straffbart forhold*
- ✓ *Avklare hva som er politiets oppgave*
- ✓ *Informere berørte parter om saken*

Neste primæraktivitet er å finne alternative løsninger på problemet. I politietterforskning dreier det seg om å vurdere etterforskingsskritt ved å finne frem til alternative tiltak som er aktuelle i arbeidet med saken. Her er noen eksempler på arbeidsoppgaver i denne fasen *problemløsninger*:

Vurdering av etterforskingsskritt

Hvilke alternative tiltak er aktuelle i arbeidet med saken?

- ✓ *Avklare formålet med etterforskningen*
- ✓ *Avklare om man har erfaring fra liknende saker*
- ✓ *Drøfte med kolleger hvilke mulige etterforskningsopplegg som er aktuelle*
- ✓ *Vurdere lovbruddet ved straffbart forhold*
- ✓ *Finne metoder for etterforskingsskritt*
- ✓ *Planlegge alternative etterforskingsskritt*

Tredje primæraktivitet dreier seg om å velge hvordan man skal angripe og løse problemet. Det finnes ofte alternativer. Derfor skal man her i valgfase velge etterforskingsskritt. Det innebærer å identifisere tiltak som er best egnet. Her er noen eksempler på arbeidsoppgaver i denne fasen *løsningsvalg*:

Valg av etterforskingsskritt

Hvilke alternative tiltak er best egnet?

- ✓ *Identifisere kriterier for valg av etterforskingsskritt*
- ✓ *Drøfte med kolleger hvilke etterforskningsopplegg som er best egnet*
- ✓ *Sjekke rutine eller instruks for faglig fremgangsmåte*
- ✓ *Sjekke ressurser for etterforskningsmessige tiltak*
- ✓ *Finne egnet etterforskningsleder*
- ✓ *Ta stilling til hva politiet må gjøre i saken*

Fjerde primæraktivitet er utførelse av arbeidsoppgavene. Det er her tid og ressurser settes inn. Mens de tre første fasene kan være unnagjort på relativt kort tid,

vil fjerde fase typisk ta mest tid og ressurser. Her dreier det seg om å iverksette etterforskingsskritt, som dreier seg om hvordan man arbeider med saken. Noen eksempler på arbeidsoppgaver i denne fasen *iverksettelse* kan være:

Iverksettelse av etterforskingsskritt

Hvordan arbeider man med saken?

- ✓ *Innhente opplysninger fra arkiver*
- ✓ *Innhente opplysninger fra personer*
- ✓ *Sikre spor*
- ✓ *Avhøre eventuell(e) mistenkt(e)*
- ✓ *Avhøre eventuelle vitner*
- ✓ *Informere berørte parter (f.eks. pårørende) om fremdriften*

Femte og siste primæraktivitet er evaluering av etterforskningen. Her skal det vurderes hvor vellykket arbeidet med saken har vært. Noen eksempler på arbeidsoppgaver i denne fasen *evaluering* kan være:

Evaluering av etterforskningen

Hvor vellykket var arbeidet med saken?

- ✓ *Evaluere kvaliteten på politifaglig arbeid i saken*
- ✓ *Evaluere kvaliteten på juridisk arbeid i saken*
- ✓ *Involvere i evalueringen alle som har deltatt i etterforskningen*
- ✓ *Evaluere hvordan etterforskningen av saken ble ledet*
- ✓ *Kontrollere ressursbruken i saken*
- ✓ *Lære av saken*

Resultatene fra undersøkelsen er vist i tabell 2. Respondentene mener at de er dyktigst til å forstå saken og vurdere etterforskingsskritt, mens de er minst dyktige til å evaluere etterforskningen.

TABELL 2. GJENNOMSITTLIGE SVAR FOR UTSAGN OM DYKTIGHET I POLITIETTERFORSKING.

Dyktighet i politietterforskning	Gjennomsnitt
Samlet vurdering av arbeidet i verdiverkstedet	4.0
Forståelse for saken	4.4
Vurdering av etterforskingsskritt	3.7
Valg av etterforskingsskritt	4.5
Iverksettelse av etterforskingsskritt	4.9
Evaluering av etterforskingen	3.7

Kunnskapsdeling og dyktighet

Er det noen sammenheng mellom kunnskapsdeling og dyktighet i politietterforskning? Dette spørsmålet kan vi nå empirisk besvare ved å beregne korrelasjon (samvariasjon) mellom graden av kunnskapsdeling og graden av dyktighet. Vi forventer å finne at økt grad av kunnskapsdeling fører til økt dyktighet i politietterforskning.

Korrelasjonsanalysen viste sterk, signifikant sammenheng mellom graden av kunnskapsdeling og graden av dyktighet i politietterforskning. I tillegg viste ytterligere korrelasjonsanalyser at alle de fem primæraktivitetene i verdiverkstedet hver for seg blir signifikant bedre utført ved økt kunnskapsdeling. Mer kunnskapsdeling fører til bedre forståelse for saken, bedre vurdering av etterforskingsskritt, bedre valg av etterforskingsskritt, bedre iverksettelse av etterforskingsskritt og bedre evaluering av etterforskingen.

Kunnskapsforvaltning i så kunnskapsintensiv og tidskrittisk virksomhet som politietterforskning er en utfordring for etterforskingssledere. Vellykket etterforskning er helt avhengig av tilgang til kunnskap (Chen et al., 2002). Polititjenestemenn som utfører reaktivt kriminalarbeid trenger å vite de siste juridiske og politiske retninger som gjelder deres arbeid så vel som den siste informasjonen om krimtrender og trusler for å kunne utføre tjenesten på en effektiv måte (Luen og Al-Hawamdeh, 2001). Kunnskap er den viktigste ressursen i politietterforskning (Gottschalk, 2006), og denne ressursen må forvaltes bedre for å oppnå økt dyktighet i etterforskingen.

Kunnskapsmiljøer i politiet

Særorgansutvalget (2002) beskriver påtalemyndighetens, Politidirektoratets, særorganenes og Oslo politidistrikts spisskunnskapsmiljøer som inngår i nasjonale

ansvarsområder for politiet. Kunnskapsmiljøer i politiinstitusjonene kan være grupper av ansatte som arbeider innenfor samme funksjonsområde (eksempler: påtale, finansiell etterforskning, fingeravtrykk, spaning) eller grupper som arbeider med samme kriminalitetstype (eksempler: biltyverier, korrupsjon, narkotikakriminalitet).

Innenfor et kunnskapsmiljø kan de ansatte ha samme faglige bakgrunn, eller de kan utgjøre en kombinasjon av ulike faglige bakgrunner der de kompletterer hverandre i oppgaveløsningen.

Det dominerende trekket ved påtalemyndigheten er generalist. Formalisert spisskompetanse finnes innenfor organisert kriminalitet, saker på kontinentalsokkelen, overtredelser i Norges økonomiske sone, rasisme og diskriminering og menneskerettigheter. Den formaliserte opplæring er imidlertid ikke omfattende.

Kompetansemiljøer i Politidirektoratet omfatter analyse og forebygging, internasjonalt politisamarbeid, organisert kriminalitet og politiberedskap. Seksjonen for analyse og forebygging er tverrfaglig sammensatt og har syv ansatte, hvorav to med politifaglig bakgrunn og fem samfunnsvitere. Seksjonen har medarbeidere med kompetanse innen statistikk og kvantitative analyser, kvalitative analyser, ulike typer evalueringer og med bred arbeidserfaring fra sentrale fagområder.

I en kompetansekartlegging ved Kripos foretatt i 2002, ble hele 1.500 forskjellige kompetanseområder beskrevet. Kartleggingen dekket kompetanse med høy detaljeringsgrad. Det var for eksempel et tyvetalls ulike kompetanseområder som relaterer seg til skytevåpen, ballistikk, hylser og prosjektiler, og som hver for seg kan representere kritisk spisskompetanse.

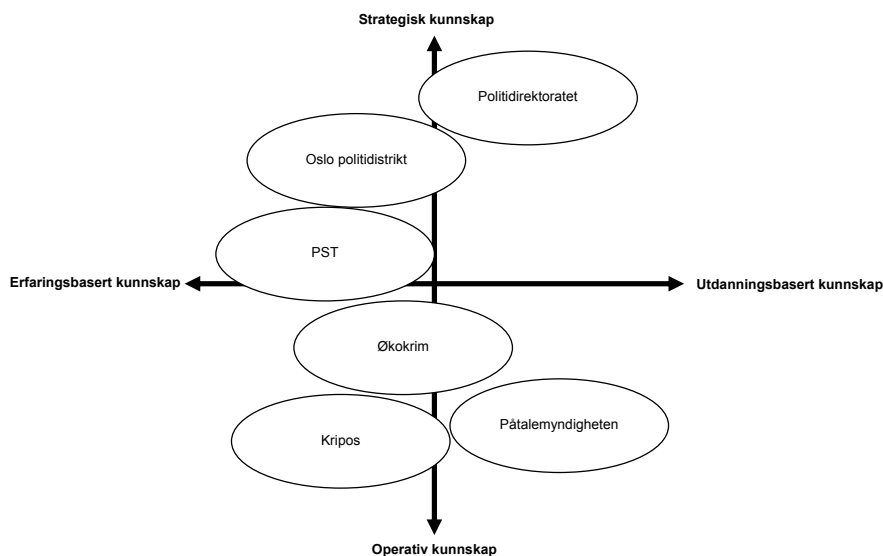
Økokrims teammodell innebærer målrettet oppbygging og videreutvikling av stabile og tverrfaglige kompetansemiljøer på utvalgte kriminalitetsområder. Spesialteamene har integrert påtalekompetanse på statsadvokatnivå ved teamleder. Samtlige spesialteam har ansvar for etterretning på sine områder, utarbeidelse av trusselvurderinger, samt kontakt med andre politienheter, relevante kontroll- og kompetansemiljøer og næringslivet.

De lovbrudd som Politiets sikkerhetstjeneste er satt til å forebygge og etterforske, er av en karakter som tilsier innhenting av etterretningsmateriale så vel fra personkilder som fra andre kilder. Kriminelle personer eller miljøer driver også selv etterretningsvirksomhet, enten mot sitt utpekte offer, mot konkurrerende

kriminelle personer eller miljøer, eller mot politiet for å få kjennskap til hvor meget politiet vet og hvilke arbeidsmetoder politiet benytter.

Oslo politidistrikt bistår nasjonalt med påtalekompetanse i narkotikasaker og utlendingssaker. Spisskompetanse er primært opparbeidet gjennom erfaring og kunnskapsoverføring fra erfarne til ferske politifolk.

Vi kan dermed sammenligne kunnskapsmiljøene i politiet ved hjelp av kunnskapskartet i figur 2. Den ene akse viser operativ kontra strategisk kunnskap. Den andre viser kunnskap tilegnet gjennom utdanning kontra erfaring.

FIGUR 2. KUNNSKAPSKART FOR KOMPETANSEMILJØER I POLITIET.

Litteratur

- Chen, H; Zheng, D.; Atabakhsh, H, Wyzga, W. og Schroeder, J.** (2003). COPLINK - Managing Law Enforcement Data and Knowledge. *Communications of the ACM*, 46 (1): 28-34.
- Glomseth, R.** (2002). *Organisasjonskultur - En studie av organisasjonskulturen ved Beredskapstroppen, Oslo politidistrikt*. Masteroppsats, Politihøgskolen, Oslo.
- Gottschalk, P.** (2006). *Knowledge Management Systems in Law Enforcement - Technologies and Techniques*. Idea Group Publishing, Hershey, PA, USA.
- Holgersson, S.** (2005). Yrke: POLIS - *Yrkeskunnskap, motivasjon, IT-system og andre forutsetninger for politiarbeide*. Doktoravhandling, Institutionen för datavetenskap, Linköpings universitet, Sverige.
- Karlsen, J.T. og Gottschalk, P.** (2005). *Prosjektledelse - fra initiering til gevinstrealisering*. Universitetsforlaget.
- Kiely, J.A. og Peek, G.S.** (2002). The Culture of the British Police: Views of Police Officers. *The Service Industries Journal*, 22 (1), 167-183.
- Luen, T.W. og Al-Hawamdeh, S.** (2001). Knowledge management in the public sector: principles and practices in police work. *Journal of Information Science*, 27 (5): 311-318.
- Mintzberg, H.** (1994). Rounding out the Manager's Job. *Sloan Management Review*, 36 (1), 11-26.
- Sheehan, N.T.** (2002). *Reputation as a Driver in Knowledge-Intensive Service Firms*. Doktoravhandling 4/2002, Handelshøyskolen BI.
- Stabell, C.B., og Fjeldstad, Ø.D.** (1998). Configuring value for competitive advantage: On chains, shops, and networks. *Strategic Management Journal*, 19, 413-437.
- Særorgansutvalget** (2002). *Samhandling og spisskompetanse i kamp mot kriminalitet*. Prosjekt særorgan, Politidirektoratet, Oslo.

Politiet i møte med folk og røvere: et blikk på forholdet til publikum

Jon Strype og Solveig Abrahamsen

Innledning

Denne undersøkelsen tar for seg politiets opplevelser av relasjonen til publikum og samfunn. Med publikum mener vi i denne sammenhengen både de personene og gruppene som politiet kommer i kontakt med gjennom sitt arbeid, og allmennheten som ofte bare har sporadisk kontakt med politiet, og i hovedsak kjenner politiet gjennom framstillinger i media. Når vi i denne studien har spurt om politiets oppfatninger av relasjonen til publikum, er det ikke en objektiv beskrivelse vi har vært ute etter, men snarere fortolkninger av relasjonen slik den ser ut i polititjenestemannens og -kvinnens øyne. Man kan på sett og vis si at det er den sosiale selvoppfatningen som studeres i denne undersøkelsen.

Politets møte med publikum handler, blant mye annet, om å bistå med å håndtere andres konflikter og aggresjon. Det har vært argumentert for at det er hensiktsmessig å rette blikket mot *prosessen*, det vil si hvordan oppgaver løses av den enkelte polititjenestemann/kvinne, snarere enn mot *utfallet* av politiets intervensjoner (Reiner, 1998). I denne studien ble dette avgrenset til praktisk konflikthåndtering. Det finnes mange mulige innfallsvinkler til å studere politiets arbeid i ordenstjenesten. Hver av disse vil belyse ulike fasetter av spørsmålet om hva som er godt politiarbeid. I den foreliggende empiriske studien ønsket vi å belyse politiets egne oppfatninger av hva som er god konflikthåndtering i ordenstjenesten. Vi ønsket også å belyse hvordan politiet betrakter forholdet mellom politi og publikum.

Metode

Et nettbasert spørreskjema ble distribuert til 322 polititjenestemenn og -kvinner som arbeidet i politiets ordenstjeneste i Hordaland politidistrikt. 179 personer (56 %) svarte på spørreskjemaet.

I tillegg til spørsmål om demografiske forhold, inneholdt spørreskjemaet følgende skalaer:

Politiets persepsjon av publikums holdninger (Tuohy & Wrennall, 1995).

- Kynisme: oppfatninger om politi og samfunn (16 Police Cynicism Scale, Regoli et al., 1990). To delskalaer er inkludert i studien:
 - holdninger til rettsvesenets arbeid
 - borgernes respekt for politiet
- Conflict Resolution Tactics Scale (Wilson, 1993, modifisert for norske forhold av forfatterne). Denne skalaen skal måle opplevd effektivitet ved bruk av ulike framgangsmåter i et sett av beskrevne konfliktløsningssituasjoner. Skalaen er oversatt til norsk av oss. Vi har brukt et panel av polititjenestemenn til å bedømme relevansen av de beskrevne situasjonene for norske forhold.
- Resistance Scale (Wilson & Braithwaite, 1996, modifisert for norske forhold av forfatterne). Skal undersøke forekomst av negative reaksjoner fra publikum i et sett av situasjoner politifolk har opplevd. Oversatt av oss, og bedømt av et panel av polititjenestemenn.
- The Big Five Inventory (Engvik og Føllesdal, 1995).

Data fra The Big Five Inventory inngikk som del av en studie om politifolks personlighet (Abrahamsen, 2006; Abrahamsen og Strype, 2006), og vil ikke bli omtalt nærmere her.

Resultater

Demografi

Tabell 1 viser hvordan respondentene fordelte seg med hensyn til hva slags område de arbeidet i. Litt under halvparten arbeidet i en større by, dvs. Bergensområdet. En noe mindre andel arbeidet ved et tjenestested som dekket tettsted eller mindre by, mens 14 % arbeidet ved et tjenestested som dekket mer spredtbygde områder i politidistriktet.

TABELL 1. FORDELING ETTER TYPE OMRÅDE POLITISTASJONEN, NÆRPOLITISTASJONEN ELLER LENSMANNSKONTORET DEKKER. N=179.

Type område	Antall	Prosent
Bygd	25	14,0
Tettsted	57	31,8
Liten by (færre enn 50 000 innbyggere)	17	9,5
Stor by (flere enn 50 000 innbyggere)	79	44,1
Ikke oppgitt	1	0,6
Totalt	179	100

Antall år respondentene hadde arbeidet i politiet varierte fra ett til 40 år. Gjennomsnittlig antall år i politiet var 14,6 år, mens medianverdien var 12,5 år. Av respondentene var 82 prosent menn og 18 prosent kvinner.

Trivsel

Spørreskjemaet inneholdt et enkelt, globalt spørsmål om trivsel («Hvor godt trives du alt i alt i jobben din?»). Tilfredshet med arbeidssituasjonen ble inkludert i undersøkelsen fordi det ble antatt å være relatert til forholdet mellom politi og samfunn.

På en skala fra 1 (trives svært dårlig) til 5 (trives svært godt) var den gjennomsnittlige vurderingen 4,3. Hele 92,1 prosent av respondentene svarte «ganske godt» eller «svært godt».

«Å se seg selv som andre ser dem» – politifolks opplevelse av hvordan publikum ser dem, Tuohy og Wrennall (1995) brukte et instrument som besto av to underskalaer, «Generelle holdninger til rettsystemet og politiet» og «Stereotypier om politiet». Vi har oversatt skalaene til norsk. To ledd i den første skalaen ble utelatt etter en relevansvurdering. Svaralternativene gikk fra 1 (helt uenig) til 7 (helt enig). Tabell 2 viser funnene i vår undersøkelse, samt fra den skotske undersøkelsen (Tuohy og Wrennall, 1995).

Tabell 2 viser at persepsjonen av publikums syn på politi og rettsvesen var gjennomgående positiv. Alle ledd, så nær som det siste, hadde et gjennomsnitt som avvek signifikant fra skalaens midtpunkt, og retningen på avviket gikk systematisk i retning av positive vurderinger (enige i positive utsagn og uenige i negative utsagn). Resultatet viser altså helt entydig at respondentene mente at publikum har et positivt bilde av dem.

TABELL 2 POLITIFOLKS OPPLEVELSE AV HVORDAN PUBLIKUM SER PÅ POLITIET(1=HELT UENIG, 7=HELT ENIG).
 GJENNOMSNIITT. STANDARDAVVIK I PARENTESER. N=179.

Utsagn	Norge 2006 N= 179	Skottland 1995 (Tuohy og Wrennall, 1995) N=165
Holdninger til rettssystemet og politiet		
Publikum synes at de kan stole på politiet hvis de er i vanskeligheter	6,0 (0,80)	5,5 (1,09)
Publikum synes at politiet har en tendens til å hakke for mye på unge mennesker	2,6 (1,33)	4,0 (1,44)
Publikum synes at politiet er til for å gjøre samfunnet til et bedre sted å leve for alle	5,8 (0,99)	5,0 (1,20)
Publikum synes at politiet ofte bruker for mye makt	2,6 (1,34)	4,2 (1,31)
Publikum synes at lovene er laget til det beste for alle i samfunnet	4,9 (1,39)	4,4 (1,35)
Publikum synes at politiet slår ned på visse personer og gjør livet vanskelig for dem	2,8 (1,51)	4,1 (1,43)
Stereotypier om politiet		
Publikum synes at polititjenestemenn i alminnelighet er hjelpsomme	6,0 (0,98)	5,3 (0,89)
Publikum synes at polititjenestemenn i alminnelighet er aggressive	1,8 (1,10)	3,3 (1,07)
Publikum synes at polititjenestemenn i alminnelighet er til å stole på	6,3 (0,67)	5,3 (0,99)
Publikum synes at polititjenestemenn i alminnelighet er rasistiske	1,9 (1,13)	3,2 (1,28)
Publikum synes at polititjenestemenn i alminnelighet er vennlige	6,0 (0,79)	5,0 (1,00)
Publikum synes at polititjenestemenn i alminnelighet er uhøflige	1,8 (0,89)	2,9 (1,08)
Publikum synes at polititjenestemenn i alminnelighet er rettferdige	5,9 (0,83)	5,1 (0,92)
Publikum synes at polititjenestemenn i alminnelighet er strenge	3,9 (1,36)	4,4 (1,20)

Disse resultatene er også direkte sammenlignbare med funnene til Tuohy og Wrennall (1995). Som det går fram av tabell 2, hadde respondentene i vår undersøkelse en mer positiv oppfatning av publikums syn enn det man fant i den skotske undersøkelsen. Dette gjaldt alle utsagnene, og alle forskjellene var signifikante ($p > 0,01$). Differansene i gjennomsnitt i de to undersøkelsene varierte fra 0,3 til 1,6. Et uventet funn var at differansene helt systematisk var størst for de negativt formulerte utsagnene (med unntak av det siste). I det norske utvalget så det ut til å være større avstandtagen fra negative karakteristikk enn i det skotske utvalget, mens utslagene på skalaen var mindre forskjellig mellom de to utvalgene når det er snakk om positive karakteristikk.

Politikynisme

Politikynisme er definert som bitterhet og fiendtlighet («resentment») mot samfunnet, og som et pessimistisk og mistenksomt syn på jobb, publikum og samfunn (se Regoli, Crank og Rivera, 1990). Politikynisme antas å henge sammen med sosialisering i politikulturen og kan føre til fiendtlighet mot publikum og aggressiv atferd i tjenesten. Regoli, Crank og Rivera (1990) målte politikynisme ved hjelp av fire underdimensjoner. To av disse, 'Beslutningstakere' (Decision makers) og 'Regler' (Rules), var av liten relevans for den foreliggende studien ettersom de måler kynisme knyttet til indre, organisatoriske forhold i politiet. De to andre, 'Rettsvesenet' (Legal system) og 'Respekt for politiet' (Respect), ble inkludert i studien fordi disse skalaene direkte berører forholdet mellom politi og publikum. Dimensjonen 'Rettsvesenet' henspiller på forholdet mellom individets rettigheter og politiets og rettsvesenets metoder. 'Respekt for politiet' er antagelig selvforklarende. Hver av skalaene består av fire utsagn, kodet fra 1 (helt enig) til 4 (helt uenig). Vi laget en gjennomsnittsindeks¹ for begge underdimensjonene og for totalskalaen, som gir et generelt uttrykk for grad av kynisme. Det var lite indre konsistens i underdimensjonene (Cronbach's alpha var hhv. 0,52 og 0,62), mens den generelle kynismeindeksen (alle åtte utsagnene) ga akseptabel indre konsistens-reliabilitet (Cronbach's alpha = 0,67).

Ettersom grad av kynisme ofte omtales som en funksjon av tjenestetid, presenterer vi i tabell 3 (neste side) gjennomsnittlig verdi på den generelle kynismeindeksen i fire alderssegmenter. Segmentene ble konstruert slik at gruppene var omtrent like store og store nok til at variansanalyse lot seg gjennomføre. I tillegg ble sammenlignbare data fra Politihøgskolens første- og tredjeårsstudenter i 2005 tatt med i tabellen. Lave verdier antyder større grad av kynisme (eller lavere grad av idealisme).

Variansanalyse (One-Way ANOVA) viste at det var signifikante forskjeller i grad av kynisme mellom de fire gruppene. En post-hoc Bonferroni-test viste at nedgangen i grad av kynisme mellom gruppe 1 (1-5 års tjeneste) og gruppe 3 (13-22 års tjeneste) var signifikant. Det samme gjaldt nedgangen mellom gruppe 1 og gruppe 4 (23-40 år). Økningen i grad av kynisme mellom gruppe 2 og gruppe 3 var også signifikant. Det samme gjaldt forskjellen i gjennomsnitt mellom GU 1 og GU 3.

¹ Samleindeks med samme skala som enkeltspørsmålene.

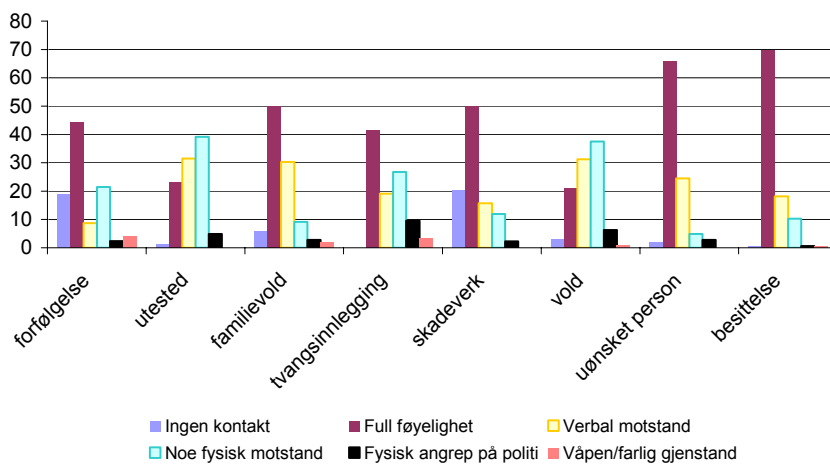
TABELL 3. UTVIKLING AV KYNISME FORDELT ETTER ANTALL ÅR I POLITIYRKET (GU1 OG GU3 ER FØRSTE OG TREDJE STUDIETRINN I POLITIETS GRUNNUTDANNING).

Erfaring	N	Gjennomsnitt	SD
GU 1	222	2,34	0,45
GU 3	148	2,47	0,43
1-5 år	40	2,35	0,49
6-12 år	46	2,50	0,44
13-22 år	43	2,74	0,53
23-40 år	43	2,66	0,52

Vi undersøkte også hvorvidt utviklingen og nivået av kynisme hang sammen med hvorvidt respondentene arbeidet i storby eller ikke. Vi fant ingen holdepunkter for en slik sammenheng i data.

Grad av motstand i forbindelse med oppdrag

Respondentene ble bedt om å markere hvor stor grad av motstand fra publikum de hadde opplevd siste gang de hadde vært i åtte forskjellige kategorier av tjenesteoppdrag. Tjenesteoppdragene var: forfølgelseskjøring, bråk på utested, familievold, tvangsinnlegging, skadeverk, vold på åpen gate, fjerne uønsket person og pågrepelse for besittelse av narkotika. Resultatene er vist i figur 1.

FIGUR 1. GRAD AV OPPLEVD MOTSTAND I FORBINDELSE MED TJENESTEOPPDRAG. SØYLENE ANGIR ANDEL (%) INNEN HVER HENDELSKATEGORI. N FRA 126 (FORFØLGELSE) TIL 165 (BESITTELSE).

Figur 1 viser at full føyelighet var den hyppigst rapporterte reaksjonen på politiets intervensjoner i seks av de åtte skisserte hendelseskategoriene. De to kategoriene som skilte seg ut, var 'bråk på utested' og 'vold på åpen gate'. Her var noe fysisk motstand den hyppigste reaksjonen.

Vi laget en indeks for opplevd grad av motstand. Indeksen ble bygget opp som en gjennomsnittsindeks basert på de rapporterte reaksjonene innen hver hendelseskategori. Indeksen kan derfor sies å være et grovt estimat av konfliktnivået hver enkelt tjenestemann og -kvinne opplever i forbindelse med oppdrag i tjenesten i sin alminnelighet². Indeksen hadde verdier fra 1 - 5, der 1 antydte et svært lavt konfliktnivå og 5 antydte et svært høyt konfliktnivå. Indeksens gjennomsnitt og median var 1,8, og maksimumsverdien var 3,6. Det var ikke forskjeller med hensyn til kjønn, type arbeidsområde eller antall år i tjeneste.

«...når andres tanker har låst seg»: konflikthåndtering i ordenstjenesten

Wilson's (1993) Conflict Resolution Tactics Scale gir et bilde av hvor effektive politi-tjenestemenn og -kvinner mener at ulike tilnærminger er med henblikk på å løse opp i hendelser med innslag av aggresjon og konflikt. Tabell 4 (neste side) viser de gjennomsnittlige vurderingene for hvert av scenariene som ble presentert i instrumentet. Merkelappene er forkortet. For fullstendig beskrivelse av situasjoner og tilnærminger, se Abrahamsen (2006).

Tilnærmingenes effektivitet med tanke på å løse oppdrag, varierte som forventet med hva slags type hendelse det var snakk om. For de aller fleste vurderingene ble hele skalaen fra 1 til 9 brukt. Som det går fram av tabell 4, var det også stort spenn i gjennomsnittlig vurdering av tilnærmingene i de ulike situasjonene.

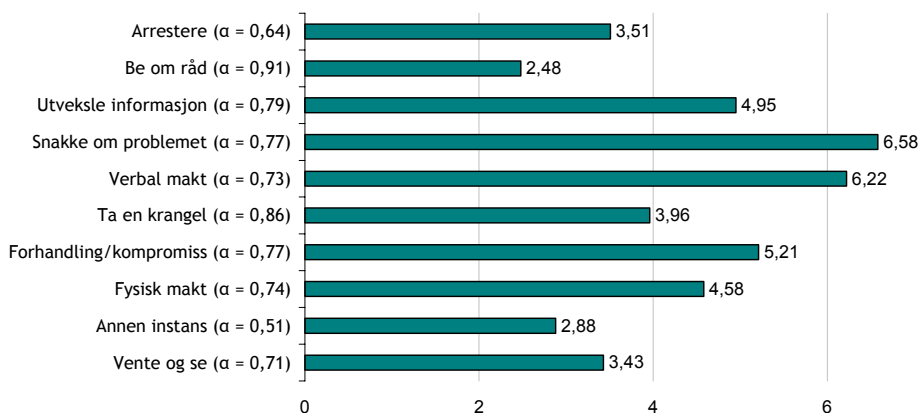
Selv om tabell 4 viste stor variasjon i tilliten til ulike tilnærminger til problemløsning i ulike situasjoner, ønsket vi å se nærmere på om noen tilnærminger ble regnet som mer hensiktsmessige enn andre, på tvers av situasjoner. Vi konstruerte av den grunn indekser for hver av tilnærmingene. Én tilnærming (benytte annen instans) hadde lav indre konsistens-reliabilitet (Cronbach's α), og ble derfor ekskludert fra videre analyser. Den lave indre konsistensen kan tolkes som et uttrykk for at denne tilnærmingen i større grad er situasjons-spesifikk. De øvrige ni tilnærmingene

² Det må selvfølgelig tas forbehold om at bare et utsnitt av mulige hendelseskategorier er representert i indeksen.

hadde god indre konsistens på tvers av situasjoner, og vi konstruerte derfor indekser for disse tilnærmingene. Figur 2 viser indeksenenes gjennomsnitt (på en skala fra 1 til 9).

TABELL 4. GJENNOMSNTLIG VURDERING AV HVOR EGNET HVER TILNÆRMING ER I DE SKISSETE SITUASJONENE (SKALA: 1-9). N=179.

	Scenario 1 "Sint gutt med balltre»	Scenario 2 "Hissig bilfører i kontroll»	Scenario 3 "Gateuro på morgenvkisten»	Scenario 4 "Fysisk angrep fra person med mistenkelig atferd»	Scenario 5 "Antatt psykotisk person i handle-senteret»	Scenario 6 "Bilfører med påfallende atferd»	Scenario 7 "Aggressiv ungdom mistenkt for innbrudd»
Vente og se	4,6	2,6	3,7	2,0	4,6	3,6	2,6
Tilkalle annen instans	3,4	1,2	1,2	1,5	3,8	2,9	5,8
Fysisk makt	2,9	1,6	6,3	7,2	2,9	5,4	5,3
Forhandling/kompromiss	6,2	3,6	5,3	3,8	7,1	5,0	5,4
Ta en krangel	3,2	3,8	4,4	4,3	3,5	3,8	4,7
Verbal makt	5,1	5,8	7,3	7,2	5,8	6,1	6,3
Snakke om problemet	7,7	6,6	5,6	5,6	7,0	6,5	7,3
Utvexle informasjon	6,4	4,9	3,3	3,8	5,4	5,1	5,6
Be om råd	3,0	2,3	2,1	2,0	2,6	2,6	2,7
Arrestere	2,8	1,3	5,8	5,5	2,5	3,5	2,9

FIGUR 2. GJENNOMSNTLIG VURDERING AV HVER TILNÆRMINGS EGNETHET (OVER ALLE SITUASJONENE). INDEKSENE'S INDRE KONSISTENS (CHRONBACH'S ALFA) I PARENTES. N=179.

Figur 2 viser altså et bilde av tilnærmingenes hensiktsmessighet totalt sett i det utsnittet av hendelser som er studert. De verbale metodene ble rangert høyest, med dialog ('snakke om problemet'), forhandling/kompromiss og verbal påpekning ('verbal makt') som de mest foretrukne metodene.

Med ett unntak fant vi altså at det var høy grad av konsistens i vurderingen av hvordan det er hensiktsmessig å møte situasjoner i ordenstjenesten (som vist i figur 2). På denne bakgrunn mener vi å ha funnet at det er individuelle forskjeller i polititjenestemenns og -kvinnerns preferanser for ulike tilnærminger til problemløsning.

TABELL 5. KORRELASJONER MELLOM INDEKSER FOR PROBLEMLØSNINGSTILNÆRMINGER. N=179.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Vente og se	1.00								
2. Fysisk makt	-.06	1.00							
3. Forhandling/kompromiss	.30**	.00	1.00						
4. Ta en krangel	.00	.27**	.30**	1.00					
5. Verbal makt	-.07	.41**	.02	.27**	1.00				
6. Snakke om problemet	.21**	-.09	.51**	.18*	.15*	1.00			
7. Utveksle informasjon	.18*	-.11	.52**	.28**	-.10	.53**	1.00		
8. Be om råd	.06	-.01	.27**	.23**	.02	.24**	.36**	1.00	
9. Arrestere	-.07	.46**	-.02	-.02	.48**	-.01	-.21**	.06	1.00

* p<.05

** p<.01

Vi ønsket å se nærmere på dette, og fant også at det var høy grad av samvariasjon mellom de ni indeksene³ (se tabell 5). Det synes altså å være slik at høy tillit til én tilnærming henger sammen med høy tillit til en annen tilnærming. Det var derfor nærliggende å undersøke dette mønsteret av korrelasjoner ved hjelp av faktoranalyse⁴. I dette tilfellet ønsket vi å bruke faktoranalysen til å se om preferanser for konfliktbehandlingsmetoder kan beskrives ved hjelp av noen overordnede, teoretisk interessante begreper.

³ Den tiende tilnærmingen, 'annen instans' er tatt ut av de videre analysene på grunn av indeksens lave indre konsistens-reliabilitet.

⁴ Faktoranalysens funksjon er å redusere informasjonsmengden i en korrelasjonsmatrise (som i tabell 5), slik at de underliggende trekk ved korrelasjonsmatrisen trer tydeligere fram. Faktoranalysen bidrar altså til å belyse strukturen i en korrelasjonsmatrise.

Faktoranalyse

Vi vil i dette første avsnittet redegjøre for de tekniske sidene ved faktoranalysen, mens vi i de påfølgende avsnittene presenterer resultatene fra analysen. Vi gjennomførte først en prinsipalkomponent-analyse for å vurdere hvor mange faktorer det var rimelig å trekke ut av korrelasjonsmatrisen. Både Eigenvalue-kriteriet og scree-plottet antydte at to faktorer best representerte mønstrene i korrelasjonsmatrisen. Deretter gjennomførte vi en prinsipalakse-faktoranalyse med varimax-rotasjon. Faktorladningene fra denne analysen er gjengitt i tabell 6.

TABELL 6: FAKTORLADNINGER FOR TILNÆRMINGER TIL KONFLIKTHÅNDTERING.

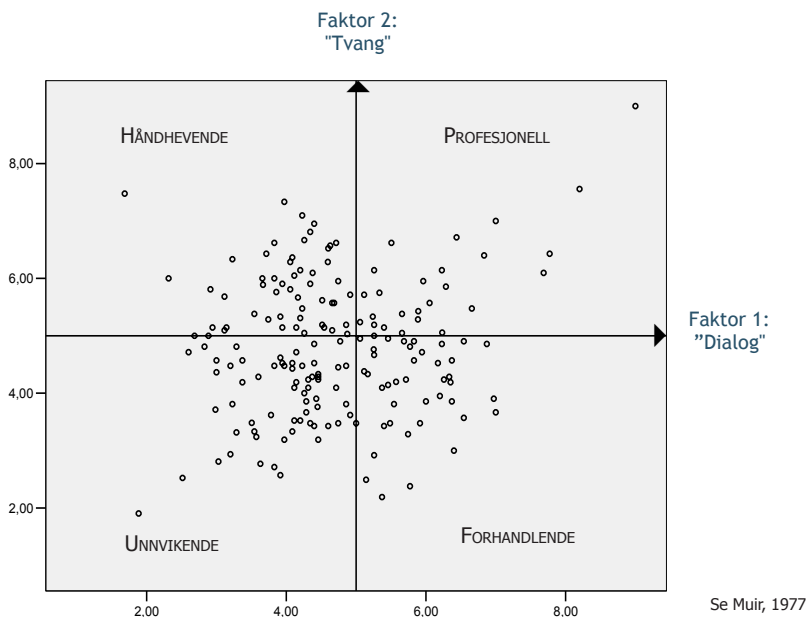
	Faktor 1	Faktor 2
1 Utveksle informasjon	.83	-.23
2 Forhandling/kompromiss	.68	-.08
3 Snakke om problemet	.68	-.05
4 Be om råd	.41	.04
5 Ta en krangel	.41	.27
6 Verbal makt	.10	.70
7 Fysisk makt	-.02	.66
8 Arrestere	-.06	.62
9 Vente og se	.20	-.25

Som det går fram av tabell 6, bidro tilnærming 1 til 5 mest i den første faktoren, mens 6, 7 og 8 bidro mest i den andre faktoren. Den niende indeksen, 'Vente og se', bidro ikke substansielt til noen av de to faktorene. Denne variabelen ble derfor tatt ut av videre analyser, slik Kline (1994) anbefaler.

Tilnærming 1, 2 og 3 ladet høyest på den første faktoren. Alle disse tilnærmingene innebærer et element av verbal informasjonsutveksling. Vi har derfor valgt å kalle denne faktoren 'Dialog'. Den andre faktoren er primært knyttet til bruk av makt og tvang, og vi har derfor kalt den 'Tvang'. Til sammen forklarer de to faktorene ca. 51 prosent av variansen i indeksene. Hver for seg forklarer faktorene henholdsvis 28,5 % og 22,6 % av variansen i indeksene.

Vi beregnet individuelle skårer⁵ på begge dimensjonene vi fant i faktoranalysen. Aksene i figur 3 viser dimensjonene vi fant i faktoranalysen. I figur 3 er også hver persons skårer for begge dimensjonene representert med et punkt i plottet.

⁵ Gjennomsnittsskårer. Samme metrikk som skalaene i spørreskjemaet.

FIGUR 3. TODIMENSJONAL MODELL FOR KONFLIKTHÅNDTERING I ORDENSTJENESTEN. PERSONSKÅRER MARKERT MED PUNKTER I FIGUREN. N=179.

Som figur 3 viser, kan en person enten plasseres høyt på begge dimensjoner, lavt på begge dimensjoner eller høyt på én dimensjon og lavt på den andre. På denne måten kunne vi antyde fire mulige stiler i politiarbeidet. Typologien som framtrer med denne kategoriseringen sammenfaller i svært stor grad med Muirs (1977) politi-typer:

Kombinasjon Dialog/Tvang	Stil (Muir, 1977)
Dialog + / Tvang +	Profesjonell
Dialog + / Tvang -	Forhandlende
Dialog - / Tvang +	Håndhevende
Dialog - / Tvang -	Unnvikende

Diskusjon

Undersøkelsen har forsøkt å trekke fram og belyse en del forhold som er av relevans for forholdet mellom politiet og allmennheten. Vi har nærmet oss dette på to måter. For det første har vi sett på politiets oppfatning av relasjonen mellom politi og

publikum, belyst gjennom hvordan politiet forestiller seg at publikum ser på dem, og gjennom forekomsten av idealisme og kynisme hos et utvalg av polititjenestemenn og -kvinner som arbeider i politiets ordenstjeneste. Derne st har vi forsøkt å få et grep om hva politiet mener er hensiktsmessige måter å nærme seg praktisk konflikthåndtering på i ordenstjenesten. I denne andre delen av studien er fokus flyttet fra det alminnelige publikum til de som politiet må gripe inn overfor i utførelsen av sitt arbeid. Slik sett har vi forsøkt å favne om både den generelle (og for politiet kanskje mer abstrakte) allmennheten og de mer konkrete møter med folk i tjenestesammenheng.

Undersøkelsens funn viser at politiet selv har et godt forhold til publikum, og at den gjengse oppfatningen er at publikum har et godt forhold til politiet. Det er nærliggende å tenke seg at dette positive selvbildet er informert av den høye tilliten til politiet som blant annet kommer til uttrykk i MMIs tiltrobarometer. Eksempelvis hadde 84 prosent svært stor eller ganske stor tiltro til politietaten i følge tiltrobarometeret i november 2005. Det er dessuten et interessant og tankevekkende funn at politiets oppfatning av seg selv, slik de mener at de framstår i publikums øyne, er enda mer positiv enn hva man har funnet i andre studier. Som vist, har også skotsk politi et positivt bilde av seg selv, men i mindre grad enn norsk politi i den foreliggende undersøkelsen. Hva denne diskrepansen skyldes, kan vi ikke si noe sikkert om. Man kunne nok hevde at norsk politi fungerer i et samfunn som i hovedsak er både oversiktlig og fredelig, og hvor konfliktene mellom politi og befolkning kanskje har vært mindre og sjeldnere enn på de britiske øyer.

Vi fant også et relativt lavt nivå av politikynisme i undersøkelsen. Slik kynisme er målt her, kan det antakelig også stå som et uttrykk for politiets oppfatning av sin egen rolle i samfunnet. Et uventet og interessant funn i det utvalget vi har undersøkt, er at tjenestemennene og -kvinnene i ordenstjenesten faktisk synes å bli mindre kyniske (eller mer idealistiske) i forholdet til publikum og samfunn etter hvert som åra i tjeneste går. Det er ellers en alminnelig oppfatning at kynisme er en del av et utbrenthetssyndrom (se for eksempel Mikkelsen m.fl., 2003). Når våre funn peker i motsatt retning, er det nærliggende å diskutere to mulige effekter som kan spille inn. For det første kan det være snakk om en kohorteffekt, nemlig at eldre tjenestemenn og -kvinner faktisk er mer idealistiske og empatiske i sitt forhold til publikum enn dagens unge tjenestemenn er. Vi kjenner imidlertid ikke til at dagens unge polititjenestemenn og -kvinner skulle være mer kyniske enn de som gikk inn i tjenesten for 20-40 år siden.

En annen og kanskje mer plausibel faktor, kan være seleksjon i form av at tjenestemenn og -kvinner som utvikler kynisme og utbrenthet, har søkt seg til andre jobber og funksjoner enn i politiets ordenstjeneste. I motsetning til politistudenter og unge tjenestemenn og -kvinner, er ansatte som etter lang tjenestetid befinner seg i ordenstjenesten, antakelig en selektert gruppe med tanke på motivasjon for å arbeide i tett kontakt med folk. At dette også bør gi seg utslag i fravær av kynisme og utbrenthet, er ikke en urimelig antakelse.

Hensiktsmessig samhandling og konflikthåndtering i ordenstjenesten er et annet aspekt av politiets relasjon til publikum. Dette har vi i den foreliggende undersøkelsen studert gjennom å se på polititjenestemenn og -kvinners vurdering av hva de bør gjøre i ulike møter i forbindelse med tjenesten. Som ventet var det en betydelig variasjon i hva som ble regnet som hensiktsmessig i forskjellige situasjoner. Dette er et uttrykk for en nødvendig fleksibilitet i forhold til situasjonens krav. Når det er sagt, fant vi også evidens for at noen tilnærminger gjennomgående regnes som mer hensiktsmessige enn andre på tvers av situasjoner. Endelig fant vi også individuelle forskjeller i tiltro til ulike tilnærminger. Det er altså evidens for at politiets oppfatninger om håndtering av konflikt, har røtter i både situasjonsspesifikke, kollektive og individuelle forhold.

Vi har i denne studien også eksplorert hvordan konflikthåndtering kan beskrives på et mer overordnet nivå. I vårt materiale kan konflikthåndtering beskrives ved hjelp av to dimensjoner, som vi har valgt å kalle 'Dialog' og 'Tvang'. Det er verdt å ta forbehold om at denne faktorstrukturen ikke uten videre kan generaliseres til andre sett av situasjoner og tilnærminger, det må i så fall prøves ut empirisk. Funnene valideres imidlertid av typologien som framtrer i det todimensjonale bildet som faktoranalysen danner. Som Abrahamsen (2006) har vist, er det store likheter mellom denne typologien og andre forskeres kategorisering av polititjenestemenn og -kvinner, se for eksempel Muir (1977), Reiner (2000) og Granér (2004).

Til slutt vil vi knytte noen tanker til metoden vi har brukt, og om behov for videre forskning. Først noen ord om utvalg og utvalgsstørrelse. Utvalget er et såkalt bekvemmelighetsutvalg, og ikke et tilfeldig utvalg av norske polititjenestemenn og -kvinner. Det har både fordeler og ulemper. Fordelene er knyttet til at vi lett kunne distribuere informasjon om undersøkelsen, ettersom alle respondentene befant seg i ett politidistrikt. Politidistriktets ledelse var også svært behjelpelig

med den praktiske gjennomføring av undersøkelsen. Problemet med å bruke bekvemmelighetsutvalg er at det er vanskeligere å argumentere for at funnene kan generaliseres til norsk politi i sin helhet. Vi har imidlertid ikke noen holdepunkter for å si at politiet i Hordaland er vesentlig forskjellig fra norsk politi for øvrig, med unntak av fraværet av typiske hovedstadsproblemer. Slike problemer er naturlig nok ikke representert i Bergen. Når det gjelder størrelsen på utvalget, så vi at det var en del tendenser i analysene som nærmet seg statistisk signifikans. Et større utvalg ville derfor ha styrket undersøkelsens konklusjoner. Svarprosenten i undersøkelsen var akseptabel, men det ville vært ønskelig med et mindre frafall. Frafall fører ufravikelig med seg større usikkerhet i estimatene.

Denne undersøkelsen peker på flere fremtidige forskningsbehov. I tillegg til å studere de sentrale problemstillingene i et større utvalg, ville det være særlig ønskelig å gå videre i utforskningen av stiler i konflikthåndtering, som vi har gjort en foreløpig eksplorering av i denne studien. Vil den faktorstrukturen vi har funnet også vise seg i et annet utvalg av situasjoner? Et annet spørsmål er om man kan finne liknende dimensjoner i annet politiarbeid, for eksempel etterforskning. Det er også ønskelig å belyse nærmere sammenhenger mellom stiler i politiarbeid og for eksempel jobbsuksess, samt hva som kan ligge bak at ulike polititjenestemenn og -kvinner nærmer seg arbeidet med ulike stiler.

Litteratur

- Abrahamsen, S.** (2006). *Police personality and the relationship between personality and preferences for conflict resolution tactics*. Masteroppgave i psykologi. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Abrahamsen, S. og Strype, J.** (2006). Politipersonligheten. I: Thomassen G. og Bjørge T. (red.) *Kunnskapsutvikling i politiet*. PHS forskning 2006: 3. Oslo
- Engvik, H. og Føllesdal, H.** (2005). The Big Five Inventory på norsk. *Tidsskrift for norsk psykologiforening*, 42, 128-129.
- Granér, R.** (2004). *Patrullerande polisens yrkeskultur*. Doktorgradsavhandling. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
- Kline, P.** (1994). *An easy guide to factor analysis*. London: Routledge.
- Mikkelsen, A., Clausen, T. H., Olsen, E., Bakke, Å. og Allred, K.** (2003). *Levekår og pensjon i norsk politi*. Rapport RF 2003/234. Stavanger: Rogalandsforskning.
- Muir, W. K., Jr.** (1977). *Police: Streetcorner Politicians*. Chicago: University of Chicago Press.

- Regoli, B., Crank, J. P. og Rivera, G. F.** (1990). The construction and implementation of an alternative measure of police cynicism. *Criminal Justice and Behavior*, 17, 395-409.
- Reiner, R.** (1998). Process or product: Problems of assessing individual police performance. I: Brodeur, J.-P. (red.). *How to recognize good policing. Problems and issues*. London: Sage.
- Reiner, R.** (2000). *The Politics of the police*. Oxford: Oxford University Press.
- Tuohy A. P., og Wrennall, M. J.** (1995). Seeing themselves as others see them: Scottish police officers' metaperceptions of public opinion. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 5, 311-326.
- Wilson, C.** (1993). *Police – citizen interactions: Conflict resolution tactics and their influence upon the resistance patrol officers encounter*. Adelaide: National Police Research Unit.
- Wilson, C., & Braithwaite, H.** (1996). *Police officer behaviour during interaction with citizens: What distinguishes the 'skilled' from the 'average' officer?* Adelaide: National Police Research Unit.

Problemorienterad polisverksamhet – att omsätta teori till praktik

Johannes Knutsson

Brottspreventionen har genomgått en snabb utveckling de senaste åren. Detta gäller alldeles särskilt problemorienterat polisarbete (POP) och den situationella brottspreventionen (SBP). För båda finns numera en ansevärd mängd utvärderad praxis och en omfattande teoretisk och metodologisk litteratur som kan stödja praktiken. I själva verket har dessa båda inriktningar kommit att sammansmälta. Rent praktiskt används till exempel inom det problemorienterade polisarbetet i allt större omfattning begrepp och förebyggande tekniker som hämtats från den situationella brottspreventionen.

Detta är inte på något sätt förvånande eftersom, trots deras olika ursprung – POP från polisorganisationsteori och SBP från kriminologin – de båda ansatserna delar några viktiga antaganden om bästa sätt att förebygga brott. Det gäller bland annat behovet av att inrikta sig på omedelbara orsaker för klart specificerade former av brott, reduktion av möjligheter att begå brott som primärt verkkningsmedel samt bruket av en aktionsforskningsmetodik (Tilley, 1999). Inom det problemorienterade arbetssättet uttrycks denna metodik med akronymen SARA, vars uttolkning framgår av uppställningen nedan.

S - scanning	Identifiera, specificera och beskriva problem.
A - analysis	Med utgångspunkt från problembeskrivningen skall orsakerna till problemen klarläggas. Det gäller här att finna manipulerbara faktorer.
R - response	Finna lösningar och sedan sätta dem i verket.
A - assessment	Utvärdering av åtgärderna. Påverkades verkligen problemen så att de blev mindre eller försvann?

Olyckligtvis delar POP och SBP även samma svagheter – vilket är temat för denna artikel – nämligen att de i mångt och mycket negligerat implementeringen. Det är i det skedet som de förebyggande åtgärderna som identifierats i analysen skall sättas i verket.

Svagheter med implementeringen har påpekats såväl av kritiker (Hope and Murphy, 1983; Grabosky, 1996), som av förespråkare (Goldstein, 2003; Clarke, 1998; Scott, 2000). Särskilt viktigt är att Herman Goldstein – upphovsmannen till det problemorienterade arbetssättet – har givit uttryck för besvikelse över kvaliteten på många projekt som genomförs under beteckningen POP. Inte bara har analysen varit svag, men de har också fallit tillbaka på traditionella polisiära taktiker i åtgärdsstadiet och har inte lyckats identifiera de åtgärder som skulle kunna påverka de omedelbara orsakerna till brott.

Detta har varit utgångspunkten för att framställa en bok som skulle ta sig an temat om den sviktande implementeringen. Tillsammans med professor Ronald V Clarke bjöd undertecknad in ett antal internationellt välrenommerade akademiker till en konferens i Stavern våren 2005.¹ Alla har ett långtgående intresse i brottsprevention och de flesta har även varit direkt involverade i implementering av situationella tekniker eller i genomförande av POP-projekt.⁶ Forskarna inbjöds att lägga fram och diskutera papers som i olika avseende behandlade implementeringsspörsmålet, vilka sedan skulle ingå i en bok om temat. Boken – *Putting Theory To Work - Implementing situational prevention and problem-oriented policing* – är nu publicerad och det är den som är utgångspunkt för denna artikel (Knutsson och Clarke, 2006).

Evidensbaserad brottsprevention

De senaste åren har ett nytt begrepp fått stort genomslag – ofta dyker termen *evidensbaserad brottsprevention* upp. Lite förenklat innebär det att brottsförebyggande insatser skall grundas på åtgärder som det finns stöd för i vetenskapliga undersökningar och inte på tro och fromma förhoppningar.

I ett av de ingående kapitlen i boken jämförs två olika ansatser som båda kan betecknas som evidensbaserad god praktik. Genom att återge delar av detta bidrag blir det förhoppningsvis tydligare vad det i själva verket är som skall implementeras samt förutsättningarna för det.

Nick Tilley, som är författare till kapitlet, utgår från två praktiska inriktningar som han sammanfattningsvis kallar «What works?» respektive «What's to be done?».

¹ Se appendix för deltagare och bidrag.

Båda har samma syfte, nämligen att ge vägledning till praktiker, men sedan finns det påtagliga olikheter.

«*What works?*»-inriktningen

Som exempel på «*What works*»-inriktningen ges *Campbell collaboration* samt den välkända och välspredda publikationen med titlen *Preventing Crime: What works, What doesn't, What's Promising* (Sherman et al, 1997). Utgångspunkten för dem är att göra genomgångar av evalueringar för olika typer av förebyggande åtgärder. Man har strikta krav på vad som anses vara metodologiskt godtagbara studier och accepterar i princip bara de med experimentell uppläggning. Med de stora krav på metodologisk strikthet som man har, lämpar sig inriktningen mest för åtgärder som gäller behandling riktad mot individer (att tillämpa randomiserade uppläggningar för åtgärder som tillämpas på områdesnivå är problematiskt, bland annat eftersom det är svårt, för att inte säga omöjligt, att finna tillräckligt många områden som sedan kan fördelas i experiment- respektive kontrollområden). Evalueringarna klassificeras sedan utifrån resultat och en sammantagen värdering görs om det finns stöd för att åtgärden fungerar eller inte (metanalys). Resultatet blir en katalog där olika åtgärder blivit bedömda.Handledningen kommer att fokuseras på den specifika interventionen som bedömts vara effektiv. Problemen som åtgärderna riktas gentemot förutsätts vara likartade över tid, grupp och individ. Det är avgörande att praktikern följer de recept och regler som åtgärden föreskriver. Detta för att interventionen eller behandlingen skall vara konsistent och lika för alla – utgångspunkten är ju den specifika åtgärden som bedömts vara effektiv. Man utgår från att praktikern inte är särskilt kunnig och att denne, om inte föreskrifterna för åtgärderna följs, kan åstadkomma skada. Organisationen som dessa åtgärder skall tillämpas av måste vara disciplinerad med en klar hiarkisk kommandostruktur.

«*What's to be done?*»-inriktningen

Som exempel på «*What's to be done*»-ansatsen ges problemorienterat polisarbete och den situationella brottspreventionen. Utgångspunkten för dem är att bistå beslutsfattare och praktiker så att de kan besluta om vad som behöver göras och hur det skall ske i specifika situationer. Den ideala evidensen har ett brett spektrum, inklusive fallstudier, demonstrations- och aktionsprojekt samt givetvis även

experiment. Ett av skälen till denna mer eklektiska hållning är att kontexten i vilka åtgärderna genomförs i är så varierad. «What's to be done»-vägledningen tenderar att inrikta sig på problem som manifesterar sig på områdes-, lokalsamhälles- eller nationell nivå och till åtgärder som riktas mot problematiska situationer. Det innebär att interventionen kommer att variera, allt efter behov. Utgångspunkten för vägledningen är således det aktuella problemet, som antas visa stora variationer över tid, grupp och individ. Basen för vägledning är för denna inriktning testad teori. Eftersom åtgärder måste anpassas till den specifika situationen måste praktikern vara en professionell beslutsfattare. Det rör sig således om en välutbildad flexibel expert, hängiven till problemlösning. Den organisation som skall kunna utföra denna form av åtgärder måste vara anpassningsbar med välutbildade personer som känner delaktighet.

I uppställningen nedan jämförs inriktningarna i ett antal avseenden.

	«What works?»-inriktningen	«What's to be done?»-inriktningen
Exempel	Campbell collaboration Sherman et al "Preventing Crime: What works, What doesn't, What's Promising».	Problemorienterat polisarbete Situationella brottsprevention
Lämpar sig för	Behandlingsprogram för individer	Problem som manifesterar sig på områdes-, lokalsamhälles- eller nationell nivå Problematiska situationer
Vägledning	Katalogiserar vad som bedömts vara verkningsfullt eller inte	Bistå beslutsfattare och praktiker för beslut om vad som bör göras i specifika situationer
Ideal evidens	Randomiserat kontrollerat experiment	Brett spektrum inklusive fallstudier, demonstrations- aktionsprojekt, experiment.
Behandling / Intervention	Lika för alla Konsistent	Varierande, efter behov
Fokus i råd	Den specifika interventionen	Aktuellt problem
Grund för råd	Testad åtgärd	Testad teori
Praktiker	Oinformerad, kan åstadkomma skada om föreskrifter inte följs	Välutbildad, reflexiv, flexibel problemlösare

För att åstadkomma en kontrasteffekt är framställningen av inriktningarna något hård dragen. I själva verket finns även en del överlappningar. Men i detta sammanhang är avsikten att visa att implementeringen av dessa båda evidensbaserade inriktningar kommer att skilja sig åt i ett antal viktiga avseenden och att villkoren är speciella för implementering av problemorienterat polisarbete och situationell brottsprevention.

Sammanfattningsvis förutsätter både POP och SBP en öppen process, där första stadiet består i att definiera, specificera och beskriva det aktuella problemet. Hur de fortsatta insatserna kommer att gestalta sig ger sig sedan under arbetets gång. En sådan öppen process ställer stora krav på medarbetarnas kunnskap och flexibilitet. Vid implementeringsstadiet gäller det att få de som kan påverka tillfällesstrukturen, ofta kallade problemägarna, att agera. Det är just denna fas som varit utgångspunkten för detta arbete. Men det går snabbt att inse att det att det ena inte går utan det andra. Ett genomslag hos de som kan påverka tillfällesstrukturen förutsätter en genomförd POP-process (eller SBP) och det blir inte en fullvärdig POP (eller SBP) utan att de så kallade problemägarna är med på noterna och genomför de föreslagna brottsförebyggande åtgärderna.

Tio konklusioner

Ur de olika bidragen i boken samt från diskussionen under konferensen har Ronald Clarke och undertecknad vaskat fram tio konklusioner. Dessa utgör grunden för den fortsatta framställningen.

1. Förändring tar längre tid än förväntat.

För många aktörer dominerar traditionellt hållna värderingar som hindrar ett genomslag. Många utgår från en moralisk uppfattning om att brott skall straffas och att det är rättsapparatusens uppgift att ta hand om brottsligheten. Sådana hållningar finns inte sällan hos problemägare, men också hos en hel del poliser; vilket motiverar deras bristande intresse att vidta åtgärder som kunde minska möjligheter att begå brott.

En annan hållning grundar sig på föreställningen om de grundläggande orsakernas avgörande betydelse och att situationella insatser därmed enbart leder till omfördelningar. Emellertid finns nu en omfattande dokumentation som visar

att detta är en grov förenkling. Även om omfördelning är en faktor att ta på allvar, har det visat sig att den ofta inte alls förekommer vid situationell brottsprevention (se t.ex. Hesseling, 1994). Men så länge hållningar av dessa slag påverkar tanke och handling, försvåras genomslag av POP och SBP.

2. Teorin är robust

Tilltron till den grundläggande tanken om att tillämpa en aktionsforskningsmodell är fortsatt stark. Och även om bidragivarna till boken har olika bakgrund och erfarenheter, var alla överens om att:

1. Omedelbara orsaker till brott spelar en stor roll.
2. De kan förändras.
3. Och att det ger omedelbara minskningar i brott och ordningsstörningar.

3. Implementering är inte enkelt

Det har funnits ett antagande om att det skulle vara lättare att implementera situationella åtgärder än sådana som kan hänföras till så kallad social prevention. Det är mycket möjligt att det är sant. Men av tekniska, organisatoriska och sociala skäl kan även implementering av till synes enkla situationella åtgärder vara svår.

4. Skälen till att projekt mislyckas är generellt sett välförstådda

Det finns många orsaker till att projekt kan misslyckas. När det gäller POP finns åtminstone fem faktorer som kan vara avgörande för ett projekts framgång. Faktorerna finns i olika grad, från att överhuvudtaget inte finnas till att förekomma i hög grad.

1. Karakteristika, kunskap och aktivitet hos projektledare.

Framgångsrika projekt kännetecknas föga förvånansvärt av engagerade, kunniga och aktiva projektledare. Många av dem kan betecknas som «eldsjälar» som engagerar sig utöver vad som kan begäras. Synnerligen viktigt är att ha djupa insikter i vad POP egentligen innebär eller att ha stöd från kompetent person, liksom stöd av chefer.

2. Resurser

Allt för vanligt är att särskilda resurser inte avdelas (resurser står här oftast för tid), utan arbetet förutsätts skötas inom ramen för ordinarie

tjänstgöring. Det är ofta avgörande att erforderlig tid och behövliga medel sätts av.

3. *Stöd och samarbete med organisationer externa till polisen.*

Det är en springande punkt att få till stånd ett samarbete som leder till att «problemägarna» engagerar sig och vidtar de föreslagna åtgärderna.

4. *Evidens*

Ju starkare och mer väldokumenterat fall som kan presenteras, desto större är sannolikheten för genomslag. I synnerhet om man i förhandlingarna använder sig av olika former av påtryckningsmedel är det viktigt att ha ett starkt och väldokumenterat «fall» att presentera.

5. *Komplexitet i implementering av åtgärderna*

Det är tämligen självklart att ju mindre omständig implementeringen av de förebyggande åtgärderna är, desto större sannolikhet för genomslag.

De faktorer som nämnts ovan är mer av organisatorisk art. Andra har med åtgärderna i sig att göra. Sannolikheten för implementering av åtgärder som är verkningsfulla ökar om de:

1. Har stöd i evidens.
2. Riktas mot näraliggande faktorer.
3. Använder sig av klart uttalade mekanismer.
4. Är hållbara och inte kräver tillsyn.
5. Inte är för kostsamma eller tekniskt komplicerade.
6. Inte kräver mycket koordinering mellan organisationer.

5. *Program synes vara mer sårbara för misslyckanden än projekt*

Att genomföra program är naturligtvis en mer komplex uppgift än att fullfölja ett enskilt projekt. Det finns helt enkelt så mycket mer som kan gå fel. När det gäller nationella program finns ofta ett inslag av politik, där inte allt för sällan innehållet i programmet dikteras av önskemål om att verksätta åtgärder som kan knipa politiska poänger, men där evidensen för deras effektivitet är svag eller obefintlig. Styrningen från centrala organ kan även vara problematisk. Ett exempel

är målformulering. Under senare år har det varit vanligt att sätta upp mål i form av brottsminskningar uttryckt i procent för specificerade typer av brott, utan att ta hänsyn till skilda förutsättningar på lokal nivå att arbeta förebyggande. Samma invändning kan riktas gentemot krav om att använda vissa föreskrivna åtgärder. Sker genomförandet av programmen i flera organisatoriska led – från central via regional till lokal nivå – uppstår risk för koordineringsproblem. En viktig faktor är här, liksom rent generellt för program, kompetensen i centrala organisationer. Inte sällan är den bristfällig. På denna punkt finns ofta mycket att göra.

6. Program som implementerar standardlösningar är särskilt sårbara

POP-projekt riktas ofta mot lokala problem som kräver anpassade lösningar till just sitt speciella sammanhang. Samma förhållande gäller situationell brottsprevention. Den så kallade kontextfaktorn (faktorer som är specifika i ett särskilt sammanhang, till exempel egenskaper i ett centrumområde med mycket brott eller ordningsstörningar) gör att standardlösningar kan riskera att bli verkningslösa. Ett exempel är TV-övervakning med högst skiftande förutsättningar för att kunna bli ett verkningsfullt förebyggande medel.

7. Professionellt och stödjande ledarskap är viktigt

Ledare måste ha tillräckliga insikter och ha förståelse för att det är ett kunskapsintensivt företag att genomföra POP och SBP, som även kräver att tillräckliga resurser sätts av. Projekt och projektledare måste även få stöd och ibland till och med aktivt skydd från andra personer som har liten eller ingen förståelse för detta sätt att arbeta.

8. Behoven av att göra de som skall implementera åtgärderna motiverade har negligerats

De som skall genomföra åtgärderna – problemägarna – kan dessutom anse att brott och ordningsstörningar är något som ligger helt utanför deras ansvar. Det är något för polis och övriga rättsvårdande myndigheter att ta sig an. Även om problemägarna skulle vara öppna för att bidra, kan de föreslagna brottspreventiva åtgärderna ligga långt utanför deras normala aktivitetsområde och ge upphov till olika avigsidor i form av kostnader eller minskande intäkter. Ofta är de oberoende av de som vill att åtgärden genomförs, vilket kan leda till att olika påtryckningsmedel måste till för

ett genomslag. Sammanfattningsvis gäller det att ställa sig frågan vad det finns för positiva incentiver för problemägarna att överhuvudtaget engagera sig.

9. Samarbetspartner kan utgöra en fälla

Samarbetsorgan med fast medlemskap kan skapa problem eftersom vissa av de ingående organisationerna kanske inte är relevanta med avseende på ett aktuellt problem. Att i en sådan situation leta efter roller och uppgifter kan skapa fler problem än de löser. En central tanke hos POP och SBP är att analysen skall peka ut de samarbetspartner som är de relevanta för just det problemet. Val av samarbetspartner sker bäst ad hoc.

10. Vägar till att förmedla «tyst» kunskap måste etableras

Det har förhoppningsvis framgått att det är ett kunskapskrävande företag att bedriva ett effektivt förebyggande arbete enligt principerna för POP och SBP. För att stödja det räcker det knappast för engagerade och kunniga personer med relevant kompetens att enbart arbeta inom ramen för de traditionella verkningsmedlen: undervisning och att skriva artiklar, pamfletter eller böcker. Ett aktivt handledningsarbete måste även till. Ett sådant innehåller ofta vad som brukar betecknas «tyst kunskap». Det rör sig således om erfarenhetsbaserade kunskaper som inte låter sig förmedlas via skrift och annat. Överföringen sker inom ramen för praktiken. Ett sätt att påskynda utvecklingen är att införa någon form av lärlingsordning, med erfarna personer som handledare.

Avslutning

Tack vare insatserna av bidragsgivarna till boken har nu kunskapsbasen för POP och SBP vidgats ytterligare. Förhoppningen är att det skall underlätta det fortsatta förebyggande arbetet. För det är klart – både problemorienterat polisarbete och situationell brottsprevention är definitivt här för att stanna.

Litteratur

- Clarke, R.V.** (1998). Defining Police Strategies: Problem-Solving, Problem-Oriented Policing and Community-Oriented Policing. T. O'Connor Shelley and A.C. Grant (red.), *Problem-oriented Policing: Crime-specific Problems, Critical Issues and Making POP Work*. Washington, DC: Police Executive Research Forum.
- Goldstein, H.** (2003). On Further Developing Problem-oriented Policing: The Most Critical Need, The Major Impediments and a Proposal. J. Knutsson (red.) *Problem-oriented Policing: From Innovation to Mainstream* Crime Prevention Studies, Vol. 15, Monsey: Criminal Justice Press.
- Grabosky, P.** (1996). Unintended Consequences of Crime Prevention. R. Homel (red.), *Crime Prevention Studies*, Vol 5, Monsey: Criminal Justice Press. 25-56
- Hesseling, R.** (1994). Displacement: A Review of the Empirical Literature. I: Clarke, R. V. (red.) *Crime Prevention Studies*, Vol. 3. Monsey: Criminal Justice Press.
- Hope, T. & Murphy, D.** (1983). Problems of Implementing Crime Prevention: The Experience of a Demonstration Project. *The Howard Journal*, XXII: 38-50.
- Knutsson, J. & R.V. Clarke (red.)** (2006) *Putting Theory To Work. Implementing situational prevention and problem-oriented policing*. Crime Prevention Studies. Monsey, NY: Criminal Justice Press. Vol. 20.
- Scott, M.S.** (2000). *Problem-Oriented Policing. Reflections on the First 20 Years*. Washington, DC: U.S. Department of Justice, Office of Community Oriented Policing Services.
- Tilley, N.** (1999). The relationship between problem-oriented policing and crime prevention. C. Sole Brito & T. Allan (red.) *Problem-Oriented Policing: Crime-Specific Problems, Critical Issues and Making POP Work*, Washington DC: Police Executive Research Forum.

Appendix

PUTTING THEORY TO WORK - Implementing situational prevention and problem-oriented policing

Innehåll

Johannes Knutsson, Norwegian Police University College and Ronald V. Clarke, Rutgers University	Introduction
Michael S. Scott, University of Wisconsin Law School Center for Problem-Oriented Policing	Implementing crime prevention: Lessons learned from problem-oriented policing projects
Rick Brown, Evidence Led Solutions Limited	The role of project management in implementing community safety initiatives
Gloria Laycock, Jill Dando Institute of Crime Science, University College London	Implementing crime reduction measures: Conflicts and tensions
Johannes Knutsson, Norwegian Police University College	What is there to gain? Implementing without self-interest. A case study.
Peter Homel, Australian Institute of Criminology	Joining up the pieces. What central agencies need to do to support effective local crime prevention.
Mike Hough, Institute for Criminal Policy Research, King's College London	Not seeing the wood for the trees: Mistaking tactics for strategy in crime reduction initiatives
Kate J Bowers and Shane D Johnson, Jill Dando Institute of Crime Science, University College London	Implementation failure and success: Some lessons from England
Ken Pease, Jill Dando Institute of Crime Science, University College London	Mindsets, set minds and implementation
Nick Tilley, Jill Dando Institute of Crime Science, University College London	Knowing and doing: Guidance and good practice in crime prevention

POP i praksis på Manglerud politistasjon – fungerer det?

Gro Smedsrud, Rune Ullsand og Espen Lutnæs

Manglerud politistasjon er sikkert ikke spesielt nytenkende, men vi har et brennende ønske om å ta i bruk POP som et verktøy. Mange vil sikkert mene at dette har man gjort før og at her er det ikke mye nytt. Nei, det er ikke mye nytt, vi har bare satt ting i system. Den tilfeldige patruljeringens tid er forbi og vi har blitt mer bevisste i alt vi gjør. Som mål har vi hatt at vi aldri skal tilbake på samme oppdrag igjen. Må vi tilbake, må vi spørre oss om vi har gjort en god nok jobb forrige gang vi var på oppdraget. Vi har tatt utgangspunktet i modellen SARA som sikkert flere er kjent med, og laget den til vår egen ved å oversette den til norsk og gi den litt mer innhold ut i fra våre egne erfaringer.

Det aller viktigste har kanskje vært forankringen. Som leder av stasjonen må jeg vise både i ord og handling at dette har jeg tro på og dette skal vi jobbe med. Jeg må aldri miste interessen selv. Samtidig må alle lederne på stasjonen vise at våre prioriteringer, mål, tiltak, ressursbruk og viljen til å gi nødvendig opplæring gjenspeiles i dette. Man vil ikke få troverdighet som leder om man kun snakker om POP uten at det synes. Nøkkelpersoner eller pådrivere er også viktig for å få gjennomført ting, for ingen ting går av seg selv. Det må minnes på, følges opp og etterspørres.

Implementering av POP på Manglerud politistasjon

Oppstart

Manglerud politistasjon besluttet i 2004 å sette ekstra fokus på POP for å få denne implementert. Det ble da opprettet to politibetjentstillinger ved ordensavsnittet som skulle være med på å gjennomføre dette. De skulle jobbe med dette ved ledige stunder i tillegg til full turnus. Den første tiden gikk med til å øke kompetansen

innen fagfeltet. Vi begynte med å studere bøker om POP samt å hente inn erfaringer fra inn og utland gjennom utstrakt bruk av blant annet internett. Dette ga oss verdifull kunnskap om hvilket pionerarbeid som var gjort andre steder og hvilke erfaringer andre har vedrørende implementering av POP. Denne kunnskapen lå til grunn for det videre arbeidet.

Målsettingen ved stasjonen var at vi skulle implementere POP på alle avsnitt, og ikke som en egen enhet. For at vi skulle lykkes med å innføre POP så vi at helt grunnleggende ting måtte endres. Den største utfordringen var nok å få en holdningsendring i måten å tenke politiarbeid på. Tidligere ble oppdragene av ulik karakter løst uten at man tenkte på å få en varig endring. Fokus på å pågripe gjerningsmann bidro til at man ikke tenkte på å løse selve problemet.

Manglerud politistasjon var heldig stilt med tanke på at vi hadde ledere som var med på POP tanken fra dag en. Til tross for dette, viste det seg fort at det var vanskelig å få med alle avsnitt i prosessen. Det ble en utfordring for enkelte å måtte legge andre ting til side, slik at man kunne begynne å jobbe mer helhetlig og heller se resultater på lengre sikt.

Analysefunksjon/gruppe

I 2004 ble det også opprettet en egen analysefunksjon på stasjonen. Denne ble organisert som en del av etterretningsgruppa, og hadde som primær oppgave å holde oversikt over kriminaliteten. I tillegg skulle de holde en rimelig oversikt over utvikling/trender ellers. Analysefunksjonen ble i starten dratt i ulike retninger i form av rent administrativ plassering ved ulike avsnitt på politistasjonen, og det var en viss uklarhet i hvilke arbeidsoppgaver som lå til funksjonen. Resultatet ble en til tider mangelfull kartlegging av kriminaliteten. I 2005 ble så analysefunksjonen skjermet og underlagt ordensavsnittet. Tanken bak dette var å etablere et miljø hvor analysefunksjonen skulle sitte tett på samfunnskontakt, kriminaltekniker og den operative ledelsen på stasjonen. Samtidig ble det helt fra starten av et nært samarbeid mellom analysefunksjonen og politibetjentene ansvarlig for POP. Det var nettopp ved ordensavsnittet at POP tanken fra starten av ble satt ut i praksis. Våren 2006 ble det opprettet enda en analysestilling på stasjonen for å dekke behovet for en mer dyptgående problemanalyse, en bredere kartlegging samt at få et mer komplett bilde av kriminaliteten.

Prosjekter 2004-2006

Manglerud politistasjon har hatt prosjekter på vinning, vold, ordensforstyrrelser/trygghet, trafikk, Norway Cup, skadeverk, og ungdom og rus. Vi har hatt forskjellig størrelse og prioritering av prosjektene, og de ulike avsnittene har hatt ansvaret.

Det vi har erfart er at startfasen av et prosjekt er svært viktig, og at vi klarer å følge POP modellen. Flere av prosjektene har vært startet uten at vi har godt nok definert problemet fra starten av og fordelt oppgaver. Dette skyldes mest sannsynlig et sterkt ønske om å komme i gang. Alle prosjekter er lagret på SMART SYS, noe som har gitt muligheten til å bruke tidligere prosjekter på nytt igjen.

Undervisning/ foredragsvirksomhet

En av de aller viktigste faktorene for å lykkes med å implementere POP har etter vår mening vært å øke kompetansen og tankegangen rundt POP. Vinteren 2006 hadde vi egne POP dager på Manglerud hvor vi underviste hele stasjonen. Dette ble fordelt på fire dager for å få med alle medarbeidere og ikke minst alle lederne. På denne dagen hadde vi teori rundt POP, caser og gruppeoppgaver. Det viktigste med denne dagen var å øke motivasjonen og forståelsen. Vi la vekt på grunnleggende POP tanker og teorier rundt situasjonell forebygging. Dette gjorde at flere av tjenestemennene endret sitt syn på POP og hvordan vi skal løse problemene vi står ovenfor. Vi har også fått muligheten til å dele våre erfaringer med andre seksjoner i Oslo PD og forskere på PHS.

Identifisering av et problem

Analysegruppens hovedoppgave er å holde oversikt over kriminalitetsutviklingen som nevnt over samt å identifisere ulike problemområder og omfanget av disse. Problemer av ulik karakter presenteres fortløpende til stasjonens ledergruppe som deretter fatter beslutninger.

Jobben består i hovedsak i å bearbeide data fra ulike datasystemer knyttet opp mot politiet og våre samarbeidspartnere. Av politisystemer er STRASAK , PO, BL og etterretningssystemet SMART SYS de sentrale. Det er en kjensgjerning at antall datasystemer i politiet er enormt. For å navigere i denne jungelen av informasjon er kravet til struktur og kvalitet svært viktig.

Skal man få et tilnærmet komplett bilde av et problem finnes ikke fasiten i politisystemene alene. Vi må i tillegg innhente informasjon fra egne tjenestemenn på alle avsnitt, samarbeidspartnere (SALTO - Sammen lager vi et trygt Oslo), kommune/bydel, skole, næringslivet/butikkssentre, media og sist men ikke minst, publikum.

Analysegruppen skanner problemer over tid. Dette er viktig for at man skal få en mer korrekt forståelse av kriminalitetsutviklingen. Et viktig poeng ved problemorientert politiarbeid er jo nettopp å kunne ligge i forkant av et problem. For å klare dette må man lese trender og utvikling over tid. Parallelt med det langsiktige arbeidet foretas også en fortløpende skanning. Hva skjer fra dag til dag? Kreves umiddelbar handling i form av strakstiltak for å løse et problem? Her er det viktig med en tett dialog, ikke bare opp mot ledelsen men også ut til tjenestemennene, samarbeidspartnere og publikum. Informasjonsflyt er etter vår mening et sentralt suksesskriterium.

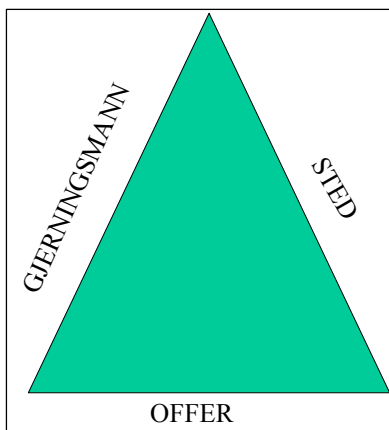
Hver gang et problem er avdekket blir ledergruppa på stasjonen informert. Ledergruppa prioriterer det oppdukkende problemet opp mot andre problemer, ulike sentrale og lokale føringer samt tilgjengelige ressurser/rammer. Deretter fattes det en beslutning og et eventuelt mandat for å løse problemet. Ledergruppa er en politistasjons øverste besluttsende organ og må fatte sine beslutninger på bakgrunn av ulike prioriteringer. Det å ha en forankring i ledelsen er etter vår mening avgjørende for at det problemorienterte politiarbeidet skal få et fotfeste og deretter kunne fungere i praksis i alle ledd. Etter at ledergruppen har fattet sin beslutning, utferdiger de et mandat/ordre for hvordan problemet skal løses og starter opp med KATE modellen.

KATE modellen

Denne modellen er en fornorsket utgave av den engelske/amerikanske som kalles SARA. Vi har foretatt noen endringer som vi mener har gjort den bedre tilpasset til den praktiske løsingen av problemene. Vi bruker modellen som en oppgaveløser ved alt politiarbeid, og den skal være rotfestet hos alle tjenestemenn på Manglerud politistasjon. Det betyr at en etterforsker som mottar en sak skal tenke på løsningen ved bruk av modellen, og bruke denne bevisst. Videre skal en tjenestemann på orden løse oppdragene ved hjelp av KATE. Alle prosjektene vi har er basert på

modellen og den skal brukes fra første stund. Vi har som motto at vi aldri skal tilbake til samme stedet.

Sentralt i modellen er POP trekanten, som blir brukt i både England og USA.

Denne viser oss at vi skal tenke helhetlig og ikke bare fokusere på et område.

Historisk sett har politiet både i Norge og utlandet prioritert og vært dyktige på å jobbe opp mot gjerningsmann, mens vi har nedprioritert offer og sted. Problemet med dette er at uansett hvor mange vi pågriper kommer de aller fleste tilbake og i tillegg kommer det nye. Så lenge stedet er like fristende og like lett tilgjengelig vil kriminaliteten fortsette. POP innebærer en helhetlig tenkning, hvor det jobbes på flere felt samtidig.

Av de prosjektene i utlandet som har lykket så har det i de aller fleste tilfellene vært fokusert mot stedet. I flere av prosjektene har de fått endret på stedet, og fått en kraftig nedgang i kriminaliteten som varer over tid.

K: Kartlegge problemet

Vi starter her med å trekke frem POP trekanten, og legge like mye vekt på alle deler av denne.

Det bør stilles sentrale spørsmål som hva, hvem, hvor, når og hvordan. Hvis vi for eksempel jobber opp mot innbrudd i bolig vil det være viktig å få vite nøyaktig

hvor i veien/gata boligen ligger. Videre må vi kartlegge området rundt med tanke på T-bane, trikk og bil veier. På selve åstedet trenger vi detaljerte opplysninger om det er innsyn eller ikke (f. eks. hekk, trær i hagen m.m.). Vi må få vite hvordan dører og vinduer er sikret og om det er alarm eller ikke. En fin måte er å gå rundt huset og tenke som en gjerningsmann sammen med fornærmede. Dette vil kunne hjelpe fornærmede til å sikre seg bedre og hindre at det skjer igjen.

Videre er det viktig å få kartlagt om det er jobbet opp mot det samme problemet tidligere enten i inn- eller utland. Dette er særlig viktig med tanke på å ikke gjøre de samme feilene om igjen, men lære av det vi har gjort. Vi kan for eksempel søke på www.popcenter.org, hvor vi finner flere hundre prosjekter fra utlandet. Flere av prosjektene her viser hvordan politiet har lykket med POP og fått en varig endring i enkelte kriminalitetstyper.

Til slutt er det viktig å kartlegge hvilke andre etater som jobber opp mot det samme problemet eller som vil gjøre det i fremtiden. Her kan vi ansvarliggjøre problemeier og startet et samarbeid med andre aktører. (Kjøpesenter, vaktsselskap, borettslag, ute etaten, barnevernet, forsikringsselskap.)

A: Analyse

Vi har nå summert alle svarene fra kartleggingen og stiller det samme spørsmålet til alle tre deler av POP trekanten; HVORFOR? Hvorfor er akkurat dette stedet et problem? Hvorfor er akkurat han/hun et offer? Hvorfor skjer det på denne måten? Hvorfor gjør gjerningsmannen det han gjør? Begrunner vi svarene ut fra en god analyse vil det bli mye enklere å iverksette de rette tiltakene.

T: Tiltak

Vi tar på nytt frem POP trekanten og ser på om vi skal jobbe opp mot alle tre sidene eller bare enkelte sider av POP trekanten. Selv om tiltak kommer etter kartlegging og analyse i oppsettet betyr ikke det at man ikke kan sette i verk tiltak umiddelbart. KATE modellen er ment å være en levende modell. Med dette mener vi at de forskjellige fasene går parallelt, og for å komme videre i en kartleggingsprosess må man ofte sette i verk ulike tiltak fortløpende. Er det identifiserte problemet svært omfattende vil tiltakene komme på løpende bånd som en naturlig følge av hva

som kreves kartlagt. Ser vi hele problemløsningsmodellen under ett beskriver «T» i KATE de «rette» tiltakene som kommer som følge av en grundig analyse basert på en nøye planlagt kartlegging av samtlige sider i POP trekanten.

Vi mener det er essensielt å involvere de som skal sette tiltakene ut i livet, det vil si tjenestemennene eller våre samarbeidspartnere. En god mulighet er å la alle divisjoner eller grupper foreta en «brainstorming», hvor resultatet forhåpentligvis kommer frem i form av en rekke gode «rette» tiltak. De «rette» tiltakene i POP sammenheng er jo nettopp de som gir en varig endring av et problem.

E: Evaluering

I en evalueringsprosess er det to grunnleggende spørsmål som må stilles. For det første, har det vært en nedgang/ reduksjon i problemet/kriminaliteten? Hvis svaret er positivt må en spørre seg om det var tiltakene som førte til nedgangen eller om det kan ha vært noe annet. Svarene på disse spørsmålene vil hjelpe deg til å bestemme om tiltakene som ble satt ut skal brukes om igjen eller ikke.

Det er to hovedformer for evaluering. Den ene formen er prosessevaluering. Her stiller en bl.a. spørsmål om tiltakene som var planlagt ble gjennomført og implementert etter planen. Den andre formen, effektevaluering, vurderer hvorvidt det aktuelle problemet ble påvirket. Hvis ja, var dette på grunn av tiltakene? For å svare på de spørsmålene, kan man bruke tallmateriale på problemet. Det vil si at man sammenligner tallmaterialet før og etter implementeringen av tiltakene i POP prosjektet. Andre måter å få svar på er gjennom spørreundersøkelser, spaningsposter, kamera, etc.

For å kunne si at problemet er redusert på grunn av tiltakene er det fire kriterier som må ligge til grunn. Det første kriteriet er at du har en plausibel(sannsynlig) forklaring. Du må kunne svare på **hvorfor** det er sannsynlig at tiltakene har noe med den reduserte kriminaliteten å gjøre. Du bør her kunne svare på hvordan problemet oppstod og hvordan tiltakene reduserte dette. I tillegg bør du kunne svare på **når, hvor** og **hvorfor** tiltakene virker.

Det skal for det andre være en sammenheng mellom tiltakene og nedgangen på problemet. Her kan de se på like områder, hvor det ikke er satt i verk tiltak, eller om problemet er større hvis det ikke blir satt i verk tiltak.

Det tredje er at tiltak settes inn før nedgangen på problemet. Her kan vi måle problemet før og etter at tiltakene settes inn. Dette virker som et enkelt kriterium, men undersøkelser fra tidligere POP prosjekter viser at det ofte har vært en reduksjon før tiltakene begynte. Dette er viktig for å vite om tiltakene har noen verdi for senere bruk eller ikke.

Det siste og fjerde kriteriet er at det ikke finnes noen annen plausibel forklaring. Det siste kriteriet er viktig for å kunne vite om det er vår jobb som har ført til nedgangen, eller at det er andre omstendigheter rundt problemet som har endret seg. Her kan man ta for seg de mest sannsynlige årsakene og gå igjennom dem. Det kan for eksempel være at boligmassen har endret seg, «kjeltringer» sitter i fengsel, borettslaget har endret struktur, etc.

Prosjekt Vinning bolig 2006

Hvordan fungerer så problemløsningsmodellen i praksis hos oss? I løpet av sommeren 2006 opplevde beboere i Oslo regionen en kraftig økning i antall tilfeller av innbrudd og innstigningstyverier i bolig. Manglerud politidistrikt var intet unntak. Som en følge av dette besluttet ledergruppen på Manglerud politistasjon at problemet skulle løses ved hjelp av et prosjekt etter KATE modellen. Mandatet fra ledergruppen gjengis her i sin helhet (se neste to sider).

I mandatet kommer det klart fram at vi skal følge problemløsningsmodellen og at hele stasjonen skal involveres. Det er også viktig å utpeke en ansvarlig leder samt en tidsavgrensning for hvor lenge prosjektet skal vare.

Som en følge av mandatet ble det iverksatt kartlegging etter KATE modellen. Ledelsen hadde bestemt at alle avsnitt på stasjonen skulle involveres i prosjektet. Med bakgrunn i mandatet fordelte så prosjektleder arbeidsoppgaver på tvers av avsnittene for å kartlegge problemet i detalj. Det viktige her var nå å tenke helhet i form av POP trekanten, og ikke «buse ut» å pågripe første og beste formentlig gjerningsmann. Hver enkelt ansatt ble motivert til å komme med forslag til arbeidsoppgaver innenfor de ulike sidene i POP trekanten. Responsen var bra og den enkelte tjenestemann fikk følelsen av å være involvert.

Kartleggingsarbeidet førte til en omfattende flyt av informasjon både i form av åstedrapporter, bilder, fingeravtrykk, modusregister, gjerningsmannsprofiler,

SEKSJONSORDRE - NR. 2/06

VINNING BOLIG 2006, 21. AUGUST 2006 - 1. JANUAR 2007

Situasjon

I løpet av sommeren 2006 har vi hatt en markert økning i antall innbrudd i bolig i Manglerud politistasjons ansvarsområde. Fra 1.5.06 og frem til nå har det vært 144 innbrudd i bolig hvorav de fleste forhold er knyttet til eneboliger i bydel Nordstrand. Modus er varierende og de fleste forholdene har skjedd om natten. Imidlertid er det slik at en like stor del av forholdene fra august måned fant sted på dagtid

Oppdrag

Manglerud politistasjon skal ved å bruke problemorientert politiarbeid redusere antall grove tyveri fra bolig. I tillegg skal Manglerud politistasjon informere og bistå publikum slik at de selv kan forebygge fremtidige forhold.

Plan/utførelse

Manglerud politistasjon skal opprette et prosjekt i SMART SYS etter KATE modellen. Leder av prosjektet skal være en politiførstebetjent på etterforskningsavsnittet. Leder skal ha med seg en nestkommanderende fra ordensavsnittet.

Prosjektets varighet:

Mandag 21.8.06 - 1.1.07.

Prosjektleder lager en egen ordre med arbeidsoppgaver etter KATE modellen.

Strakstiltak fra torsdag 17.8.06 - mandag 18.8.06:

Pb. 3 Pop / Analyse

- Redigerer tidligere infoskriv sendt til publikum.*
- Undersøker priser via Infoavdelingen på Postutdeling av infoskrivet.*

- *Kontakt med Nordstrands Blad for å få ut infoskrivet på mandag.*
- *Analyse fortsetter kartlegging av forhold og modus.*
- *Utarbeides parole for å informere ansatte om problemet.*

Samfunnskontakt

- *Ansvar for å opprette kontakt med velforeninger.*

Divisjonen i helga:

- *2. divisjon v/divisjonsleder holder en stand på Jacobs Holtet fredag 18.8.06 i tidsrommet kl. 1600 - 1800. Der skal de dele ut informasjonsskriv og veilede og opprette kontakt med publikum. Alle opplysninger og antall utdelte skriv noteres i SMART SYS.*
- *Divisjonene som jobber denne helgen skal prioritere kontroll av person og bil i område Nordstrand.*

Fellesbestemmelser

Analysegruppen oppretter prosjekt i SMART SYS og oppdaterer tavle etter ønske fra prosjektleder. Alle opplysninger samt arbeidsoppgaver i prosjektet loggføres i SMART SYS.

Overtid: Bruk av overtid søkes unngått.

Ledelse/samband

Ledelse: Politiførstebetjent ved etterforskningsavsnittet.

NK: Politiførstebetjent ved ordensavsnittet.

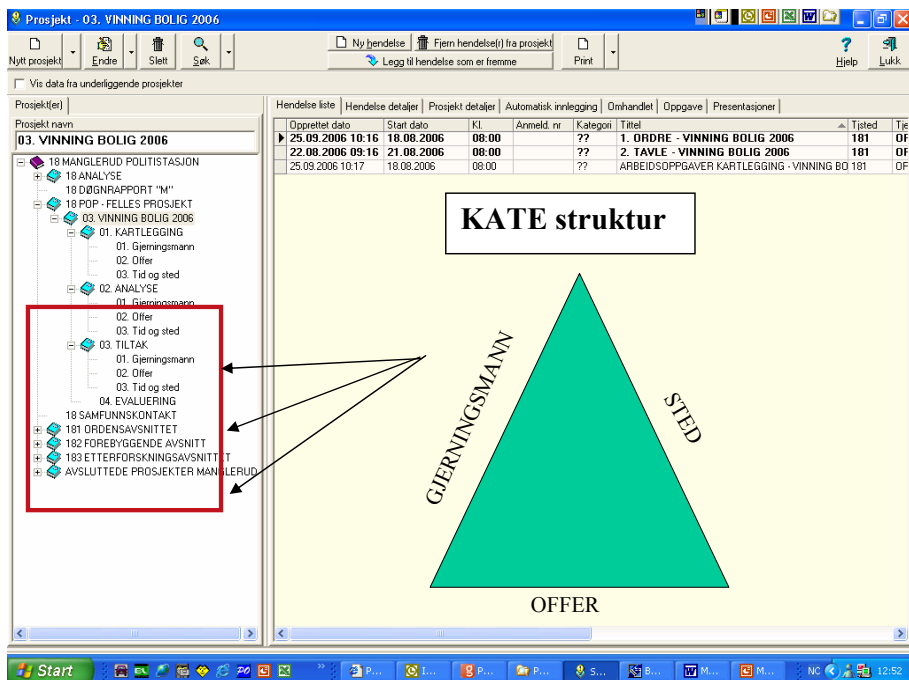
Samband: -

MANGLERUD POLITISTASJON

Gro Smedsrud

Pi

faktatall fra Strasak etc. For å få en oversikt over den raskt voksende datamengden ble det opprettet et prosjekt Vinning bolig 2006 under prosjektmodulen i etterretningssystemet SMART sys. Strukturen som ble laget skulle gjenspeile POP trekanten, og samtidig sorterer dataene i kataloger avhengig av hvilket stadium vi er i prosjektet. Nedenfor følger et skjermbilde fra SMART SYS med KATE strukturen:

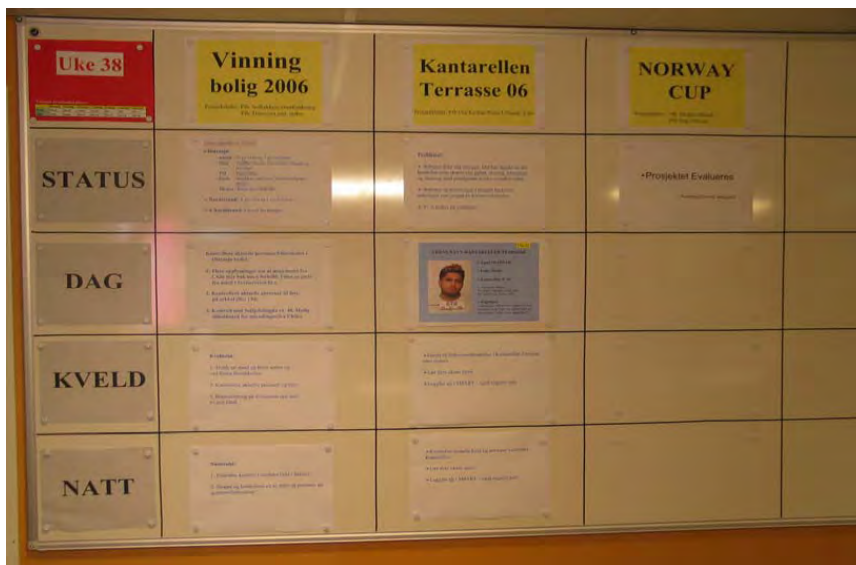

Vi ser flere poenger ved å strukturere dataene på denne måten. For det første skaper det en gjenkjennelse hos samtlige tjenestemenn. Det er ikke tvil om hvor informasjonen ligger lagret. Videre økes brukervennligheten og den enkelte ser nytten av å legge data av god kvalitet inn i systemet. I tillegg blir det en mer overkommelig oppgave å samle og bearbeide innkommende data.

Vi håper å kunne videreføre en liknende struktur når etterretningssystemet INDICIA innføres om kort tid. INDICIA er landsdekkende og gir etter vår mening store muligheter for prosjektsamarbeid på tvers av politidistrikt.

Tavle

En stor utfordring i prosjektarbeid er ofte å sammenfatte store mengder data og komme ut med et statusbilde. Hvor står vi i prosjektet? Er vi avhengig av mer supplerende data og hvem skal utføre eventuelt nye arbeidsoppgaver? For å besvare disse og liknende spørsmål underveis i prosjektet valgte vi å opprette en tavle hvor status fortløpende oppdatert. Tavla ble plassert ved et strategisk punkt på stasjonen slik at flest mulig fikk med seg informasjonen.

Tavla ble oppdatert hver uke med status og arbeidsoppgaver på ulike tider av døgnet. Har vi flere prosjekter som på bilde over kan det være ulike oppgaver til ulike tider på døgnet.

I prosjekt «vinning bolig» viste status at innbruddene skjer på dagtid og i et bestemt område, og på nattetid i et annet område. Da blir arbeidsoppgavene fordelt deretter gjennom døgnet.

Avslutning

Målet er implementering av POP på Manglerud politistasjon. Vi har bare delvis lyktes i å nå dette målet. Det er en rekke grunner til dette, og det meste har vi

allerede tatt for oss. Noe av det aller vanskeligste har vært å få med alle tjenestemenn med på POP tankegangen. Dette innebærer at de må tenke på en helt ny måte, og erkjenne at tradisjonelt politiarbeidet ikke alltid har vært gjort godt nok.

Den avdelingen som har vært vanskeligst å få med på POP-tankegangen har uten tvil vært etterforskningsavsnittet, hvor vi har prøvd å overbevise de om at antall saker vil gå ned hvis de jobber etter POP modellen. Skal vi komme nærmere målet må vi komme litt videre fra grunntanken om at POP er synonymt med prosjekt. Vi har i undervisningen her på stasjonen lagt stor vekt på at det er tankesettet som er avgjørende. Vi jobber etter hvert veldig bra i et prosjekt. Vi er ivrige og motiverte i vår søken etter å finne de rette tiltakene som fører til en varig endring av problemene. Utfordringen ligger imidlertid hos hver enkelt ansatt. Bruker vi KATE modellen i hverdagen? Vi jobber med større eller mindre problemer hele tiden, som for eksempel å megle mellom parter i gjentatte husbråk. Vi har daglige trafikkulykker på hovedfartsårene, åstedsundersøkelser nesten daglig. Gang på gang sitter de samme vinningskriminelle i kjelleren bak lås og slå i påvente av å bli avhørt i timevis.

Utforingen blir etter vår mening å bevisstgjøre alle ansatte slik at når de daglige «problemene» dukker, vil de automatisk stiller seg selv spørsmålet: Hvordan forhindre at vi kommer hit igjen?

Veien videre

Vi vil nå prioritere fortsatt undervisning og oppfølging av stasjonen, og da særlig mellomlederne for å få de med. Vi foretar også i disse dager en spørreundersøkelse blant de ansatte for å vite status på motivasjon og interesse. Målet vårt er fortsatt at vi skal greie å implementere POP på hele stasjonen, og vi vil jobbe hardt for å få dette til i tiden fremover.

Evaluering av «Konfliktrådsprosjektet» - en prøveordning med påtalekompetanse til lensmenn i konfliktrådssaker

Marit Egge

En viktig målsetting ved dagens kriminalpolitikk er å utvikle alternative reaksjonsmåter for unge lovovertredere. Å øke antall saker som løses i konfliktråd, er en del av denne målsettingen. Det har derfor vært satt inn ressurser på å finne fram til egnede virkemidler.

Å la lensmennene få muligheten til å overføre saker til konfliktråd er blitt sett på som ett mulig virkemiddel. Justisdepartementet startet derfor et prøveprosjekt der utvalgte lensmenn fikk påtalekompetanse i konfliktrådssaker. Dette prosjektet, kalt «Konfliktrådsprosjektet», hadde foruten hovedmålsettingen om flere overførte saker, også delmål knyttet til å:

- korte saksbehandlingstiden
- synliggjøre verdien av mekling for tjenestemenn i lensmannsetaten og påtalemyndighet
- avlaste påtalejuristene

Påtalekompetansen lensmennene har fått gjennom Konfliktrådsprosjektet er noe begrenset i forhold til påtalejuristenes, og den kan ikke delegeres⁷.

I oppstarten var 71 lensmannsdistrikter inkludert i Konfliktrådsprosjektet, men antallet er blitt redusert til 68 i løpet av prosjektet⁸. Lensmannskontorene er ikke tilfeldig valgt ut og er således ikke statistisk representative.

⁷ Forskrift om prøveordning med påtalekompetanse for lensmenn til å overføre saker til konfliktråd. 31.5.2002

⁸ Alle lensmannskontor i Nord-Trøndelag har vært inkludert i Konfliktrådsprosjektet. I dette distriktet har Konfliktrådsprosjektet vært et delprosjekt under et større prosjekt Megling i lokalsamfunnet (MIL). Et annet delprosjekt under MIL har vært Pilotprosjekt, der man har prøvd ut en modell med politimeglere. Dette sammendraget inkluderer ikke evalueringen av MIL, men er begrenset til evaluering av Konfliktrådsprosjektet.

Konfliktrådsprosjektet er en videreføring av et tidligere prosjekt. Prosjektet strakk seg opprinnelig over tre år med oppstart 01.01.03, men ble senere utvidet med to år. Evalueringen er knyttet til de tre første prosjektårene. Evalueringens hovedmålsetting er å utvide beslutningstakernes faktagrunnlag knyttet til om påtalekompetanse til lensmenn i konfliktrådssaker er et egnet virkemiddel for å øke antallet overførte saker.

I evalueringen er det tatt i bruk fire ulike metoder for informasjonsinnhenting: Sentrale dokumenter, registerdata, spørreundersøkelse og intervju. Det er til sammen sendt ut fem ulike spørreskjemaer, to til lensmannskontorene (våren 2004 og våren 2006), to til konfliktrådene høsten 2004 og vår/sommer 2006) og ett til et utvalg påtalejurister (høsten 2004). Det er foretatt ca 70 intervjuer fordelt på lensmenn, påtalejurister og konfliktrådsledere.

Sakstall og saksutvikling

Det samlede antall straffesaker som er blitt overført fra de 68 lensmannskontorene i løpet av de tre årene prosjektet har pågått er 496.

Evalueringen viser at det var en økning i antall overførte saker i første del av prosjektet, med en markant vekst første halvdel av 2004. Etter dette tidspunktet har saksmengden vært avtagende. 2004-tendensen kan være en «måltallseffekt» gjennom pålegg fra POD. I så fall har virkningen vært av kort varighet.

Det har ikke vært mulig å registrere noen synergieffekt ved at mange lensmannskontorer i samme politidistrikt er med i ordningen. Flere kontorer i distriktet ser heller ikke ut til å ha vært noen garanti for samarbeid, men unntak av de distriktene der alle kontorene deltar. Heller ikke er det observert noen sammenheng mellom store kontorer og relativt sett mange saker. Lokal kjennskap ser ut til å aggregere like mange saker på små steder, som forebyggende enheter på større steder.

I hele prosjektperioden har *saksbehandlingstiden* for saker overført fra lensmennene vært kortere enn for saker overført fra påtalejurist. Det var forventet. Å kunne avgjøre saken lokalt uten å oversende til jurist, korter avstand mellom etterforsker og beslutter, samt at man unngår «kø» hos juristene. Gevinsten var størst i 2004 med en forskjell på 87 dager i snitt. Ved avslutning av prosjektet var

forskjellen redusert til 16 dager. Lensmennene brukte ikke lengre tid, men fra 2004 til 2005 reduserte påtalejuristene sin saksbehandlingstid med 61 dager i snitt.

Ved etablering av Konfliktrådsprosjektet ble det ikke definert målkriterier for prosjektet, og eventuelle forventninger til antall overførte saker, saksutvikling eller saksbehandlingstid ble ikke inkludert. Når det gjelder sakstall og saksutvikling er en rimelig konklusjon at det *samlet sett* har vært et underforbruk av påtalekompetansen i prøveperioden. Ordningen er ikke blitt tatt i bruk i så stor grad som saksgrunlaget skulle tilsi. Men det er store variasjonen mellom kontorene. Seksten av de 68 kontorene har ikke overført en eneste sak. Det innbefatter nesten hvert fjerde kontor. Mange av disse lensmannsdistriktene er små, og kan ha hatt problemer med å finne aktuelle saker, men det gjelder ikke alle. Andre kontorer har overført flere saker enn forventet.

Sakstall er imidlertid et for grovt mål for å vurdere om påtalekompetanse er et egnet virkemiddel for å øke sakstilgangen til konfliktråd, og derfor bare en av flere dimensjoner som må vurderes i forhold til ordningens levedyktighet.

Tilslutning til konfliktråd som reaksjonsform

Evalueringen skal ikke vurdere konfliktråd som ordning. Men det er sannsynlig at lensmennenes *holdning til konfliktråd* innvirker på bruken av påtalekompetansen.

I intervjuene gir mange lensmenn uttrykk for at de vet mye mer om veien inn i kriminalitet, enn veien ut. De opplever at de tradisjonelle reaksjonsmåtene i mange type saker ikke er spesielt godt egnet til å forebygge ny kriminalitet. De ønsker derfor et større spekter av alternative reaksjoner. Konfliktråd er en slik alternativ reaksjonsform. Lensmennene ble gjennom spørreundersøkelsen bedt om å vurdere ulike sider ved ordningen, og konfliktrådsordningen har også vært et sentralt tema i intervjuene.

Et stort flertall slutter seg til at konfliktrådsmedling ivaretar offeret på en god måte, og betydning for offeret løftes fram som selvstendig begrunnelse for å bruke ordningen. Det ansees som en udiskutabel fordel ved ordningen at offer og gjerningsperson møtes ansikt til ansikt. Videre er det større tillit til den forebyggende effekten av konfliktrådsmedling sammenliknet med tradisjonelle reaksjonsmåter. Dette begrunnes med at gjerningspersonene gis mulighet til å forstå hva han/hun

har påført andre, en innsikt som gir grunnlag for lærings og endring, og reduserer sjansen for gjentakelse.

Lensmennene i prosjektet tror ikke at konfliktråd utfordrer rettsikkerheten, og de opplever ordningen som effektiv – både fordi den åpner for rask reaksjon, og fordi den er prosesseffektiv.

Tilslutning til ordningen stadfestes ved at et flertall mener ordningen bør utvikles og utvides, Det innebærer for eksempel bruk av mekling kombinert med annen straff, og at trafikksaker, provosert vold, trusler, vold i nære relasjoner og i noen grad narkotika kan inkluderes når saken ellers er egnet. Videre at megling i noen tilfeller også må kunne tilbys gjengangere, og at de ser muligheter i nye former for megling, som stormøter og nettverksmøter. Men det understrekes at utvidet bruk forutsetter økt kompetanse på mange plan, ikke minst hos meglerne, fordi tillit til ordningen hviler på tillit til meglerne.

En samlet vurdering er at flertallet av lensmennene i prosjektet har en positiv holdning til konfliktråd. Det er med andre ord vanskelig å se at årsaken til underforbruket av påtalekompetansen ved enkelte kontorer ligger i lensmennenes manglende tilslutning til konfliktråd som reaksjonsform.

Påtalekompetanse som virkemiddel. Begrensninger og muligheter

Ut fra lensmennenes positive tilslutning til konfliktråd ville det være rimelig å forvente at *flere* hadde overført saker. Når det ikke skjer, er det fordi det er stor variasjon i hvordan de opplever ordningen. På den ene ytterkanten finner vi uttalelser som: «Det er en kjempeordning. Øker fokus, og antall saker. Rent teknisk fungerer det fint, og det går fortere», mens på den andre ytterkanten er det uttalelser som: «Gruer meg til en ny sak dukker opp».

For bedre å identifisere de begrensningene og mulighetene som lensmennene opplever ligger i ordningen, har vi laget en analysemodell, figur 1. I modellen ser vi på vurdering av påtalekompetanse som egnet virkemiddel opp mot ulik grad av tilslutning til konfliktråd.

FIGUR 1

		Tilslutning til konfliktråd		
		Negativ/ likegyldig i hele perioden	Gjennomgående positiv	Fra negativ/likegyldig til positiv
Vurdering av påtalekompetanse som egnet virkemiddel	Begrensninger	<p>«Konservativ»</p> <ul style="list-style-type: none"> Vektlegger det strafferettslig/allmennpreventive Tilslutning til den «avskrekkende» siden ved konfliktråd 	<p>«Pragmatisk»</p> <ul style="list-style-type: none"> Bra som det er Ser ingen gevinst Mangler kapasitet 	<p>«Usikker»</p> <ul style="list-style-type: none"> Begrenset saksgrunnlag Underlegenhet/ utestenging juristene Manglende kunnskap i BL
	Muligheter	<p>«Styrt»</p> <ul style="list-style-type: none"> Direktiver Rundskriv Målstyringsdokumenter Prosjekteffekt 	<p>«Proaktiv»</p> <ul style="list-style-type: none"> Forankret i en helhetlig tenkning Kriminalitetsforebygging som felles prosjekt Flere alternative reaksjonsmåter Vektlegger samarbeidsgevinstene 	<p>«Lærende»</p> <ul style="list-style-type: none"> Endringsvillig Helhetlig opplæring Tilslutning på alle nivåer Prosjektet har utløst et større endringsarbeid Hindringer overvinnes ikke oversees.

FIGURFORKLARING

Det er tre posisjoner for tilslutning til konfliktrådsordningen. I kolonne én finner vi dem som er *negative eller likegyldige* til konfliktråd, og har vært det fra starten. Kolonne to omfatter de som er *positive* og har vært det fra oppstart. Den siste kolonnen representerer en tredje posisjon; de som har *endret holdning* i løpet av prosjektperioden fra negativ/nøytral til å bli mer positiv når det gjelder bruk av konfliktråd.

Vurdering av påtalekompetansen som egnet virkemiddel har to verdier; de som først og fremst ser *begrensningene* ved ordningen, og de som ser *mulighetene*.

Det gir en modell med seks kategorier. De tre kategoriene som beskriver begrensninger ved ordningen har fått betegnelsene «Tradisjonell», «Pragmatisk» og «Usikker». De tre kategoriene som beskriver muligheter ved bruk av ordningen har fått betegnelsene «Styrt», «Proaktiv» og «Lærende».

Begrensninger i påtalekompetansen

Den enkelte kategori representerer ikke virkelige lensmannskontorer, men et bilde eller en ide av et lensmannskontor – en idealtipe. Vi skal i fortsettelsen kommentere hver av de seks kategoriene, og begynner med å beskrive de *begrensningene* enkelte opplever preget ordningen.

«*Konservativ*»

Lensmenn som bemanner denne kategorien har en konservativ holdning til bruk av alternative reaksjonsformer, og avviser hele meglingsinstituttet. De ser ikke på konfliktråd primært som politiets oppgaver, men mener at den type reaksjoner tilhører barnevernet, skolen eller foreldrene. Det er gitt at en negativ eller likegyldig innstilling til konfliktråd, vil medføre begrensning i bruken av påtalekompetansen.

At konfliktråd ikke betraktes som tilstrekkelig reaksjon er en type holdning som gjenkjennes både som lensmennesenes egen, og referer seg til holdninger de tror befolkningen har, og som de ønsker å være advokat for: «Publikum vil ikke ha det de oppfatter som en «klapp på skulderen» behandling. Hvis de først går til politiet er det for at vedkommende skal straffes.»

«*Pragmatisk*»

I kolonne to finner vi dem som er positive til konfliktråd som reaksjon, men har en pragmatisk holdning til påtalekompetansen, som de opplever har liten effekt: «Det er naivt å tro at man skal oppnå noe med det. Synes det er hyggelig og trivelig, men ingen effekt.»

De deler ikke flertallets syn at påtalekompetansen er prosesseffektiv og har en effektivitetsgevinst, og stiller spørsmål ved hvor i saksrutinene man i tilfellet kan hente den ut. Særlig gjelder dette dem som opplever samarbeidet med juristene som uproblematisk og effektivt. Overført påtalekompetanse blir sett på som merarbeid – og de argumenterer mot ordningen ved å vise til stor arbeidsmengde og manglende mulighet til å prioritere oppgaven.

«*Usikker*»

Flytter vi oss til siste kolonne i modellen kommer vi til dem som har endret sin tilslutning til konfliktråd i løpet av prosjektperioden. De er i tillegg positive til prøveordningen, men legger for dagen stor usikkerhet både når det gjelder å identifisere egnede saker og kunnskap om hvordan ordningen skal brukes.

Fra spørreundersøkelsen i 2006 rapporterte to tredelene av kontorene at det hadde vært for få saker til at de ble fortrolige med saksbehandlingsverktøyet og fikk innarbeidet gode rutiner. Årsaken til de lave sakstallene mente de skyltes at

saksgrunnlaget for påtalekompetansen var for snevert. Løsningen lå i å inkludere flere sakstyper og få felles saksgrunnlag som juristene.

Kunnskapsmangel opplevde lensmennene særlig på to områder; det juridiske og det datatekniske. Enkelte lensmenn innrømmer stor faglig usikkerhet når det kommer til påtalemessige vurderinger, og begrunner manglende bruk av påtalekompetansen med at ordningen er for kunnskapskrevende og komplisert å sette seg inn i. Der de i tillegg opplever motstand mot ordningen hos juristene, ser man en direkte og negativ innvirkning på lensmennes bruk av ordningen.

Et annet kunnskapsområde det har vært mye oppmerksomhet knyttet til er registrering i politiets elektroniske saksbehandlingsverktøy, BL. Manglende kunnskap kan medføre feilrapporteringer og brukerfeil. Usikkerheten knyttet til BL kan være så stor at de unngår å bruke ordningen. Det kan ha som resultat at saker som er egnet til konfliktråd i stedet ender med forelegg eller henleggelse.

Muligheter ved påtalekompetanse

De kategoriene i modellen som kjennetegnes ved *mulighetene* påtalekompetansen gir til å overføre flere saker, har fått betegnelser «Styrt», «Proaktiv» og «Lærende».

«Styrt»

Denne kategorien gjenkjennes ved at det ble overført saker selv om grunnholdningen til konfliktråd var likegyldig eller negativ. Bruken av påtalekompetansen var motivert av sentrale pålegg knyttet til måltall, virksomhetsplaner og direktiver. I denne kategorien vil prosjekteffekten, den effekten selve prosjektet gir, være særlig utslagsgivende.

«Proaktiv»

Gjennom intervjuene fremkom det at enkelte kontorer over lengre tid hadde hatt en helhetlig strategi for det forebyggende arbeidet og en grunnleggende positiv holdning til konfliktråd. De «jaktet» på gode alternative reaksjonsformer. Muligheten for selv å kunne overføre saker til konfliktråd, og gjennom det oppleve helhet og kontroll i saksbehandlingen, ble opplevd som entydig positivt.

På grunn av helhetstenkingen var et kjennetegn ved kategorien en generelt større interesse for hele strafferettsprosessen. Det gav en juridisk «selvsikkerhet»

som de tok med seg inn i prosjektet, og samarbeidet med juristene var preget av gjensidig tillit.

De «Proaktive» gjenkjennes også ved et utstrakt samarbeid med andre etater. De har innsett at «når kriminalitet skjer, er det ikke bare politiets problem», og søker løsninger i samarbeide med andre.

Det er imidlertid et gjennomgående funn i hele prosjektet, ikke bare som et kjennetegn ved denne kategorien, at politiet stort sett er positive til samarbeid. De fremhever oftere samarbeidsgevinsten enn *-problemene*, men det er ulikt i hvilken grad de får til gode og forpliktene strukturer.

«Lærende»

I denne kategorien finner vi de kontorene som hadde et likegyldig forhold til konfliktråd og alternative reaksjonsmåter før Konfliktrådsprosjektet, men hvor *prosjektet har vært drivkraften* i et større endringsarbeid.

I arbeidet satses det på varige holdningsendrende prosesser, og det satses bredt. Endringsarbeidet omfatter både modell, metode og tiltak. Konfliktrådsprosjektet har i denne kategorien fungert som en katalysator for en kursendring mot en mer helhetlig forebyggende satsing.

I en lærende organisasjon brukes opplæring som et ledelsesverktøy. For at flest mulig skal kunne identifisere endringsarbeidet inkluderer opplæringen alle, og tema behandles i ulike fora fra paroler til medarbeidersamtaler.

Det skal ikke underslåes at endringsarbeid ofte drives fram av enkeltpersoner som er sterke advokater for ordningen og tydelige inspiratorer. De evner å skape motivasjon og forståelse gjennom å vise mulighetene og ikke miste fokus.

Drøfting av påtalekompetanse som virkemiddel

Evalueringen skulle svare på om påtalekompetanse til lensmenn er et egnet virkemiddel for å øke antall overførte saker, korte saksbehandlingstiden, synliggjøre verdien av mekling for tjenestemenn i lensmannsetaten og påtalemyndighet og avlaste påtalejuristene. Evalueringen viser at

- *samlet sett* har ordningen ikke blitt tatt i bruk i så stor grad som saksgrunnlaget skulle tilsi. Det mest påfallende er imidlertid den store forskjellen *mellom* kontorene.
- saksbehandlingstiden for saker overført fra lensmenn sammenliknet med jurist har i hele prøveperioden vært kortere. Gevinsten ble redusert i løpet av prosjektperioden, og var bare 16 dager ved avslutning av prosjektet.
- prosjektet har innfridd målsettingen om å synliggjøre verdien av meglingsfor tjenestemenn i lensmannsetaten. Gjennom påtalekompetansen har bevissthetsnivået knyttet til konfliktrådsordningen steget. Det har medført større oppmerksomhet og interesse, og bedre forståelse. Der ordningen er blitt tatt i bruk i et visst omfang har påtalekompetansen virket kunnskapsproduserende; ikke bare når det gjelder konfliktråd, men har vært med på å rykke tankegangen knyttet til hele straffekjeden nærmere.
- prosjektet har hatt for lite omfang til at vi kan forvente å finne en avlastningseffekt når det gjelder påtalejuristene. I perioder har antagelig tiden de har brukt på veiledning opphevet en eventuell gevinst. Dette vil endre seg hvis ordningen blir landsdekkende, og i særlig grad hvis lensmennene får påtalekompetanse på hele saksfeltet.

Som vi ser gir ikke Konfliktrådsprosjektet et entydig svar på om påtalekompetanse er et egnet virkemiddel eller ikke. Selv om et flertall av lensmennene i spørreundersøkelsene gir uttrykk for en positiv holdning både til konfliktråd og påtalekompetansen de har fått, har de, samlet sett, ikke tatt i bruk ordningen i den grad de hadde mulighet for.

Begrensninger og muligheter

I vurderingen av om påtalekompetansen er et egnet virkemiddel er det ikke tilstrekkelig bare å se på evalueringsområdene, men også vektlegge betydningen av de begrensninger og muligheter ved påtalekompetansen som kommer fram i analysemodellen. De to mest interessante kategoriene ut fra et evaluerings-

og implementerings synspunkt er kategoriene som har *endret sin tilslutning* til konfliktråd i løpet av prosjektperioden. Begge legger for dagen vilje til å bruke påtalekompetansen, men de lykkes i ulik grad. Det er ved å studere disse to kategoriene vi finner forklaring på de store ulikhetene mellom kontorene.

En tilbakevendende problemstilling i hele prosjektperioden har vært om påtalekompetansen var delegert til riktig nivå. I *Forskrift om prøveordning med påtalekompetanse for lensmenn til å overføre saker til konfliktråd fra 2002* står det at «Lensmannens kompetanse etter første ledd er personlig og kan ikke delegeres.» I spørreundersøkelsen i 2006 svarte imidlertid drøyt halvparten (56 prosent) av lensmennene at påtalekompetansen burde kunne delegeres. Tilsvarende har mange lensmann ønsket at saksgrunlaget ble utvidet tilsvarende kompetanseområde til juristene. Erfaringer fra prosjektet viser at påtalekompetansen ville blitt enklere å bruke og vært et mer effektivt vikemiddel med utvidet lovgrunnlag og delegasjonsmulighet innenfor lensmannskontorene.

Evalueringen har vist at hvis ordningen skal få effekt må implementeringen forstås som et endringsprosjekt der opplæring, helhetlig faglig forankring og avklaring i forhold til juristene må vektlegges. De kontorene som har hatt et visst volum i overførte saker har opplevd ordningen som sakseffektiv.

Prosjektet viser også at en viktig faktor for å lykkes er å forankre arbeidet i en helhetlig tankegang, enten i en tradisjonell forebyggingsmodell eller innenfor Restorativ Justice.

I den gruppen som er positive til ordningen ser det ut som påtalekompetansen bærer med seg et åpenbart *potensial for læring*. Læringsaspektet er ikke bare knyttet til konfliktråds kunnskap, men utvides til å omfatte en kompetanseheving i forhold til strafferettskjeden. Fordi det er erfaringsbasert kunnskap, lagres og nyttegjøres den på en annen måte enn kunnskap «påført» utenfra.

Lensmannsetaten, slik den fremstår i dette prosjektet, har en sterk lokal identitet. Det lokale og nære ser ut til å være en faktor som gjør påtalekompetansen attraktiv. Nærhet til saksavgjørelsen og helhet i hendelsesforløpet som påtalekompetansen medfører, gjør at ordningen representerer en organisasjonsform som korresponderer godt med konfliktrådets grunnide som også er nærhet og helhet. Organiseringen «kler» tiltakets ide.

Politistasjonene var ikke inkludert i prøveprosjektet. I vurderingen av om påtalekompetansen skal innføres som landsdekkende ordning vil det være hensiktsmessig å inkludere denne problemstillingen.

Det er ikke identifisert noen risikofaktorer knyttet til ordningen. Den største risikoen ved en eventuell innføring på landsbasis er at ordningen ikke vil bli tatt i bruk, eventuelt at bruken vil være svært varierende.

Adressesperring som tiltak mot vold og trusler

Solgunn Eidheim

Innledning

I desember 2004 gikk Justis og Politidepartementet ut med en forespørsel om muligheten for å kunne gjennomføre et i første omgang kortvarig forskningsprosjekt som kartlegger erfaringer med adressesperring som tiltak.

Bakgrunnen for prosjektet er et anmodningsvedtak fattet av Stortinget 16. desember 2002 hvor man etterlyser mer empirisk kunnskap om de som lever på sperret adresse. Spesielt har det vært ønskelig å søke kunnskap om *utløsende årsaker til adressesperringen, konsekvenser av det å leve på sperret adresse, og barn som er berørt av adressesperringen.*

Prosjektet er avgrenset til å gjelde ofre for vold i nære relasjoner og som lever på adressesperring, kode 6 og har hatt en tidsramme på halvannet år.

Prosjektet er en forstudie. Målet har vært å samle inn data som belyser problemstillingene, men også vise til områder der det trengs videre forskning. Begrunnelsen for dette er at en ikke har noe data om denne gruppen mennesker fra tidligere forskning i Norge. Heller ikke i Sverige og Danmark er det forsket særlig på området.

Følgende problemstillinger har vært aktuelt å belyse:

- Veien inn til adressesperringen
- Hvilke konsekvenser har tiltaket for den enkeltes livskvalitet?
- På hvilken måte håndteres adressesperringen i forhold til eventuelle barn?
- I hvilken grad har offentlige instanser (som politi, barnevern, sosialkontor) bidratt til å trygge den enkeltes situasjon?
- Hvilken betydning har adressesperring for kvinnes tolkning og forståelse av egen fremtid?

I denne sammenheng skal jeg si noe kort om den første og den andre problemstillingen. Jeg vil dessuten vise til noen funn angående informanternes møte med politiet både før og etter adressesperringen. Fokuset i undersøkelsen har gjort det hensiktsmessig med en kvalitativ tilnærming. En slik tilnærming vil åpne for et bredt tilfang av informasjon, noe som er sentralt når forkunnskapen er liten.

Litt om adressesperring som tiltak

Adressesperring er et virkemiddel for mennesker utsatt for vold og trusler. Tiltaket er relativt nytt og trådte først i kraft i 1994.⁹ Det finnes to former for adressesperring. Den ene formen kalt kode 7, innebærer at vedkommendes tilholdssted betegnes som «fortrolig». Det betyr at offentlige instanser ikke kan gi ut adressen til private personer. Derimot vil alle offentlige kontorer, som skatteetaten, trygdeetaten, sosialkontor, politi og barnevern ha åpen tilgang til personens adresse.

En strengere form for adressesperring er den som betegnes som kode 6. Denne formen for adressesperring kalles «strengt fortrolig» og skal hindre all innsyn i bosted og bostedsadresse. Unntaket er folkeregistreringspersonell i Skattedirektoratet.

Betrodde personer i Skattedirektoratet er registerførere og forvalter adresser under kategoriene «fortrolig» og «strengt fortrolig». For kode 6 «strengt fortrolig» innebærer dette at heller ikke andre personer eller organer i Skattedirektoratet kan innhente vedkommendes adresse. Registerføreren i Skattedirektoratet avgjør hvorvidt søkeren får innvilget sin søknad eller ikke. Som vedlegg til søknaden skal det følge en trusselvurdering. Som oftest er det politiet som foretar denne vurderingen.

Innhenting av data

Å innhente data fra personer som lever i skjul byr på spesielle utfordringer. Hvordan få tak i informanter og hvordan opprette kontakt på en måte som ikke truer eller setter spørsmål ved deres sikkerhet?

I denne sammenheng falt det seg naturlig å tenke Skattedirektoratet som mellomledd fordi det kun er Skattedirektoratet som sitter med en oversikt over alle

⁹ Folkeregistreringsloven av 4. mars 1994 nr. 161 § 37.

personer som lever på sperret adresse. Skattedirektoratet sendte ut et brev til 58 personer med forespørsel om et intervju.

Utvalget ble foretatt av skattedirektoratet og var nærmest tilfeldig. Skattedirektoratet valgte ut 58 personer ut fra en antagelse om at disse hadde kode 6 på grunn av vold i nære relasjoner. I realiteten vet vi ikke om disse 58 kvinnene også har inkludert for eksempel kvinnelig politi eller kvinner under vitnebeskyttelse. Av disse 58 personene tok imidlertid 14 personer videre kontakt. I tillegg ble det foretatt *ett* intervju som ble rekruttert gjennom en informant. Samlet sett baserer prosjektet seg på 15 dybdeintervjuer.

Fordi bakgrunnsvariablene for de som lever på sperret adresse var såpass lite bearbeidet fra Skattedirektoratet ble det søkt tillatelse om å samle inn noen enkle harddata om alle som bor på sperret adresse. Det har dreid seg om bakgrunnsfaktorer som alder og kjønn og antall barn boende hos aleneforeldre eller toforeldre, samt vestlig eller ikke vestlig bakgrunn¹⁰.

TABELL 1: ANTALL PERSONER PÅ SPERRET ADRESSE KODE 6 (OKTOBER 2005)

	HOVED registrerte	MED- registrerte Samboere/ ektemaker	MED- registrerte barn	Alle registrerte
Par med barn	44	44	82	170
Par uten barn	16	16		32
Enslig far med barn	3		4	7
Enslig mor med barn	51		85	136
Enslige kvinner	39			39
Enslige menn	26			26
TOTALT for hver kolonne	179	60	171	410
Barnevernets barn	65			65
	244			475

I tabellen ovenfor utgjør de hovedregistrerte med sperret adresse pr. oktober 2005: 244 personer. Dette er inklusivt 65 barn som har adressesperring grunnet vedtak fra barnevernet. Tabellen viser også at det befant seg 171 barn og 60 med-registrerte ektefaller/samboere på sperret adresse kode 6, i oktober 2005.

¹⁰ Dette er de samme bakgrunnsvariablene Skattedirektoratet har brukt ved utsendelse av forespørsel om intervju. Målet var å systematisere disse.

Det er omtrent like mange barn som voksne som er berørt av adressesperringen og det er like mange barn av aleneforeldre som det finnes barn med to foreldre som omfattes av dette tiltaket. Om en lager et skille mellom voksne og barn kan en si at tiltaket med sperret adresse kode 6 omfatter 239 voksne og 236 barn.

Oversikten viser med andre ord at grupper med adressesperring omfatter mange konstellasjoner og indikerer forskjellige sakstyper. Av alle som er berørt av sperret adresse var de fleste fra Norge og Norden. Spesielt mange hadde norsk opprinnelse i gruppen enslige menn uten barn. Unntakene var barnevernets barn der litt over halvparten av barna hadde en opprinnelse fra andre land utenfor Skandinavia.

Hva innebærer en adressesperring?

Adressesperring er i prinsippet tenkt som siste utvei der andre virkemidler ikke har vært tilstrekkelige eller effektive nok til å stanse eller endre voldsproblemene. Med tiltak og virkemidler, menes her de ulike hjelpeordninger, både offentlige og private, kvinnene har benyttet for å løsrive seg fra en voldelig partner. Før en adressesperring har kvinnene i dette materialet brukt ulike typer tiltak.

Om en lager en oversikt over type tiltak og virkemidler kvinnene har benyttet *en eller flere ganger på veien* mot en adressesperring, kan dette visualiseres på denne måten:

TABELL 2: OVERSIKT OVER ANVENDTE TILTAK OG VIRKEMIDLER FOR Å BRYTE MED EN VOLDELIG PARTNER

Bruk av type virkemidler/tiltak/	Antall informanter som har benyttet de ulike tiltakene. N= 15
Kun anmeldt saken på egenhånd	8
Anmeldt saken på egenhånd i tillegg til akutt tilkalling	2
Akutt tilkalling av politiet, med påfølgende anmeldelse	7
Hjelp fra sosialkontoret	1
Hjelp fra religiøse grupper	2
Veiledning fra advokater el l.	5
Helsestasjonen	1
Bruk av volds alarm	8
Besøksforbud	7
Bruk av krisesentrene 1 eller 2 ganger	2
Bruk av krisesentrene mer enn 3 ganger	9
Familierådgivningskontor	3
Flyttet direkte hjem til foreldrene	2
Flyttet direkte til egen bolig	2
Innlagt på sykehus	2

Det har dreid seg om familierådgivning, advokater, religiøse grupper, sosialkontor, slekt og venner. De fleste har imidlertid benyttet politiet og krisesentrene. Gjennom politiet har kvinnene søkt problemene løst ved anmeldelser, bruk av voldsalarmer og besøksforbud. Krisesentrene er stort sett blitt brukt som akutt beskyttelse mot voldshandlinger. For enkelte har krisesentrene også bidratt med praktisk og mental støtte etter at kvinnene har flyttet for seg selv.

Informantenes bruk av tiltak har likhetstrekk med det man generelt vet om bruk av tiltak hos kvinner utsatt for vold i nære relasjoner. Flere typer tiltak er også blitt brukt samtidig, så som krisesenter og voldsalarm, og mange har flyttet frem og tilbake mellom tiltak og trusselutøver før de bryter ut av forholdet.

Men materialet viser også at fire informanter har gått direkte over på adressesperring. Denne gruppen har ikke benyttet andre tiltak enn anmeldelser til politiet før kode 6. Trass i bruk av mange tiltak, eller ikke bruk av tiltak, har kvinnene endt opp med det sist-ønskelige brukte tiltaket: en adressesperring.

Her er det rimelig å stille noen spørsmål om hvorvidt tiltakene har vist seg effektive eller ikke.

Det som i denne sammenheng kan sies er at tiltaket også har innbefattet en *prosess* for en del av informantene. For enkelte har denne vart opp mot fem år. I løpet av prosessen har kvinnene gått gjennom store endringer, på godt og vondt, og tatt med seg erfaringer som har en viss betydning for hvordan livet har artet seg under en adressesperring. Det en med sikkerhet kan si er at *ingen* av tiltakene har hatt en god nok effekt på trusselutøveren. Uansett hvilke tiltak kvinnene har benyttet eller om prosessen har vart lenge eller kort, ligger problemet i at trusselutøveren fortsetter å true kvinnenes liv.

Hvilke konsekvenser tiltaket har for den enkeltes livskvalitet er en problemstilling som setter søkelys på hva kvinnene selv opplever som viktige konsekvenser ved en adressesperring. I det som følger vil konsekvensene relateres til betingelser og hensikter med en adressesperring.

Adressesperring kode 6 er ment å være et kortvarig tiltak, begrenset inn til ett år om gangen. *Hensikten er å kunne tilby den enkelte en trygg tilværelse og et sort pusterom til å bygge seg opp ved at adressen sperres mot innsyn.*

I dette materialet har kvinnene hatt adressesperring fra ett til 12 år. Ni av dem har hatt kode 6 i 1-3 år og fire av dem i opp mot 6 år. Men tiltaket er kun

et administrativt tiltak i den forstand at vedkommende ikke lenger er oppført i manntalet. For at tiltaket skal ha en betydning som vern er det ikke nok at adressen gjøres utilgjengelig i offentlige arkiver. Vedkommende kan fortsatt bli oppsøkt dersom bosted, arbeidssted og vennekretsen er kjent for trusselutøveren.

Betingelsene ved et slikt tiltak er at den enkelte selv må fylle tiltaket med handlinger som skjermer mot innsyn. Søkeren til en adressesperring må flytte til ny bolig og nytt nabolag og skaffe seg nytt arbeid. Barna må bytte skole og barnhage og i enkelte tilfeller må det opprettes et nytt nettverk for både kvinnene og barna. Dertil må de opprette hemmelige telefonnumre, avtale nye bankforbindelser og nye forsikringer for å nevne noe.

Men materialet viser at flyttingen til nye miljøer har ikke alltid vært enkelt. Hemmeligholdelsen av adressen gjør at kvinnene ikke så lett skaffer seg et nytt nettverk og de har visse problemer med den sosiale deltagelsen der hverdagen skapes. Dette er kvinner du sjelden finner ute på lekeplasser eller andre steder der sosiale bånd knyttes. De blir heller lett forstått som den «underlige» familien som ikke inviterer folk inn til seg, som ikke benytter verandaen selv på fine solskinsdager og som ikke deltar i nabolagets aktiviteter. Dette er kvinner som plutselig setter fra seg handlevognen og løper ut av butikken fordi hun har sett noe urovekkende, noe hun ikke kan snakke med noen om.

Dette er også kvinner med små nettverk. Å opprettholde kontakten med foreldre og søsken øker faren for at trusselutøveren kan finne dem. Spesielt vanskelig er det at trusselutøveren har oppsøkt gamle foreldre og truet og plaget dem, i enkelte tilfeller også presset dem for penger. I de verste sakene har de gamle foreldrene blitt syke av plagingen og ikke overlevd presset, noe kvinnene har opplevd som en uverdigg avslutning på livet. For å beskytte seg selv, eventuelle barn og gamle foreldre har kontakten til den øvrige familien blitt redusert, avgrenset eller brutt. En konsekvens av dette er at kvinnes nettverk forringes. En vel så inngripende konsekvens er at barna mister kontakten med besteforeldre, tanter og onkler. Det samme gjelder for vennskap og venner. En kvinne forteller:

«Det som ofte har skjedd er at venner har trukket seg fordi de ikke greier å høre på min historie. Og jeg forstår dem godt. Det er belastende å høre hvor fælt det er. Folk har trukket seg unna meg. Til slutt vil du ikke fortelle noe til noen. Det er for belastende å bli avvist gang på gang.»

I praksis betyr en adressesperring kode 6 at den enkelte blir frakoblet samfunnet. Ved at adressen sperres, står ikke lenger kvinnene oppført som borgere og har ikke lenger en enkel tilgang på visse goder som fastlege, helsestasjon og skolekrets for ungene. Kvinnene får derved ikke tilgang på opplysninger om visse fellesgoder eller tilbud om ulike arrangementer eller tilstelninger i regi av kommunen hun bor i.

Dette betyr ikke at kvinnene er totalt ekskludert fra samfunnet, men at de må finne frem til de tilbud og goder de trenger på egen hånd. De må finne frem til ungenes skolekrets og sørge for at de blir innført i skolens arkiver og at rektor gjør dette på en betryggende måte. Det samme gjelder helsestasjon, lege, tannlege og andre innretninger folk har behov for i hverdagen.

Tiltaket er ikke forbundet med oppfølging eller spesielle støtteordninger til den som har adressesperringen. Når tiltaket trer i kraft er søkeren til adressesperringen overlatt til seg selv. Kvinnene er derved avhengig av de ressurser de har hatt med seg inn i adressesperringen.

Men det er ikke bare ressurser kvinnen tar med seg. For kvinner som har gjennomgått en lengre prosess forut for adressesperringen, har ofte med seg flere negative belastninger. De som har hatt de lengste prosessene er mer slitne, de har skiftet arbeid ofte og barna har gått gjennom mange prøvelser før adressesperringen, noe som krever ekstra innsats på omsorgsarenaen. I motsatt ende finnes også noen få kvinner i dette utvalget som har hatt kortere prosesser forut for adressesperringen. Disse kvinnene viser til færre problemer, økonomisk og sosialt. Et kjennetegn er at disse ikke har barn med trusselutøveren.

Hensikten med en adressesperring er tenkt som en gode, og er det også – i form av trygghet for den enkelte. Den er også effektiv. Kun tre informanter er blitt funnet av trusselutøveren.

Frakoblingen gjør det imidlertid vanskelig å delta eller knytte seg til samfunnet på en enkel måte. En viktig arena for deltagelse er yrkeslivet. Kvinnene i dette materialet har ulik yrkeserfaring og utdanning. Kun syv informanter sto i full eller halv stilling da intervjuet fant sted. De andre var trygdet, under utdanning eller langtids sykmeldt og derved avhengig av sosial hjelp.

Å skifte arbeidssted med hemmelig adresse har betydd problemer for noen og ekstra støtte fra arbeidsgiveren for andre. Hvordan dette har fungert for kvinnene er vilkårlig og er blant annet knyttet til arbeidsgivernes evne til å i vareta sine ansatte.

De som hadde kjent seg best ivaretatt var kvinner med relativ høy utdanning, noe som gjaldt tre av dem. Flere i dette materialet snakker om oppsigelser og om problemer med å skaffe seg arbeid på grunn av manglende referanser og bostedsadresse. Enkelte arbeidsgivere vil ikke ansette folk som ikke vil fortelle hvor de bor. Å oppgi referanser fra tidligere arbeidssted kan bety at trusselutøveren lettere får kjennskap til det nye arbeidsstedet.

Økonomisk har kvinnene til dels store problemer. I tillegg til et vanskelig forhold til arbeidslivet har kvinnene også gjeld trusselutøveren har påført dem før adressesperringen. Eksempelvis har han tatt opp lån i hennes navn, eller brukt kredittkortet hennes før adressesperringen.

De fleste i dette materialet har vært sykmeldt i løpet av adressesperringen på grunn av fysiske og psykiske plager forbundet med stress og slitasjeproblematikk. Sykmeldingene er også begrunnet i de ekstra arbeidsoppgavene og innsatsen som kreves i det å få adressesperringen til å fungere optimalt.

Men å delta i samfunnet betyr også at kvinnene må opprette ny bankforbindelse, abonnere på telefon, få strømmen levert hjem til boligen, lage seg nye forsikringer, kjøpe ting til hjemmet, og det flere ganger for dem som har flyttet mange ganger i tiden før adressesperringen. Som oftest har strømmen blitt levert til kvinnene ved at det lokale trygdekontoret eller andre instanser har garantert for kvinnene. Telefonene er ofte overført i andres navn, enten offentlig ansatte eller familiemedlemmer. For enkelte som har veldig små familiekontakter har kollegaer trådt til og skrevet abonnementet i sitt navn, eller kommunelegen eller en ansatt ved barnas skole. I praksis betyr dette at «hjelperne» står ansvarlig for regningene.

Det vanskeligste er å koble seg på samfunnet i all hemmelighet der kvinnene må bruke eget navn og adresse, så som søknad om skoleplass eller ved opprettelse av en konto i banken. Å skaffe seg en bil har bare en av informantene fått til fordi hun arbeidet i helsesektoren i en stilling som fordrer mye kjøring. For henne ble bilen og veiavgifter registrert hos Biltilsynet sentralt.

For kvinnene i dette materialet har adressesperringen ført til mange aktiviteter, telefoner, brev og samtaler for å koble seg på samfunnet. Dess flere aktiviteter og utadretta handlinger kvinnene må foreta seg, dess større frykt for lekkasje av adressen.

Frykten for deltagelse gjelder både yrkesdeltagelse, i forhold til venner, familie og

nytt naboskap. Frykten er at trusselutøveren skal finne dem fordi noen har lekket adressen deres. En del av kvinnene snakker i så måte om manglende kontroll med trusselutøverens bevegelser og tilholdssteder. De vet ikke hvor han er eller når og hvor han vil dukke opp. Dette gjør at kvinnene er i konstant beredskap. En slik beredskapstilstand gir både mentale belastninger og fører til at frykten øker. Flere av kvinnene snakker i så måte om faren for å bli paranoid.

For å unngå all problematikken deltagelsen fører med seg er det flere i materialet som lever et hverdagsliv uten særlig kontakt med andre mennesker. De låser dører, lukker vinduer og går bare ut om de må. For noen er det snakk om en nesten total isolering fra omverdenen. Ofte er dager aleine bundet opp av minner om svært traumatiske opplevelser fra tiden før adressesperringen.

Isolasjonen og ensomheten er noe kvinnene opplever som en nødvendig forlengelse av situasjonen de befinner seg i, men som kan ha store konsekvenser for den enkelte. «Jeg sitter jo bare her og zapper på TV'n og prøver å ikke tenke på noen ting», var det en kvinne som sa. Når ungene har lagt seg er det tomheten som følger informantene. Nettene kan ofte være et mareritt å komme gjennom. Mange gir også uttrykk for et veldig savn i det å gjøre noe sammen med andre mennesker, gå på et kurs, være ut i skogen og plukke bær, ja bare det å åpne et vindu en fin sommerdag uten å være på vakt, er noe kvinnene savner og lengter etter, og som de synes er en høy pris å betale for trusselutøverens handlinger.

Politiets rolle

Flere av informantene har møtt politiet i ulike situasjoner og opp til flere ganger i løpet av prosessen før adressen ble sperret. I dette bildet viser materialet til flere typer problematiske møter.

Det ene gjelder saker der politiet er blitt tilkalt akutt. Der kvinnene har hatt en partner med kriminelt rulleblad, har kvinnen veldig ofte opplevd seg nedlatende behandlet og avvist som uviktige. Kvinnene mener i disse sakene at politiet har vært mer opptatt av mannens vold ute på byen eller om han har solgt illegale rusmidler enn av den volden han har påført henne. «En narkosak ligger liksom på et annet plan enn vold mot meg», sa en av informantene til dette. «Politiet så ikke på volden mot meg som noe viktig i det hele tatt.»

Gruppen informanter som nettopp er beskrevet ovenfor, hadde i stor grad erfart politiet etter akutte tilkallinger. Ser en derimot litt nærmere på kvinner som ikke har vært samboere med «kjenninger» av politiet, snur bildet. Dette er kvinner som har opplevd politiet som *reddende engler*, som en av informantene uttrykte seg. I disse sakene har kvinnene opplevd at politiets fokus utelukkende har vært sentrert om å hjelpe ofrene og hindre mannen i å begå nye handlinger.

Samtidig viser materialet at kvinner som har oppsøkt politiet på *egenhånd* for å anmelde saken ofte har følt seg nedlatende behandlet og ikke blitt tatt på alvor, uavhengig av mannens rulleblad. En av kvinnene forteller:

«Politimannen sa at de ikke hadde kapasitet til slike saker og han var veldig nedlatende og spurte om jeg mente at han skulle sitte der og vokte på døren min. Han var ikke særlig hyggelig. Til slutt fikk jeg beskjed om at det ikke var noen vits å anmelde han så ofte, men jeg vet ikke hvorfor de sa dette den dag i dag.»

Etter at adressen er blitt sperret har både relasjonen til og opplevelsen av politiet endret seg. Kun tre informanter er som nevnt blitt funnet av trusselutøveren. Det er av den grunn færre saker å kontakte politiet for, enn det som var tilfelle før adressesperringen. Tross dette har nesten alle i dette materialet hatt kontakt med politiet etter at adressen ble sperret, på ett eller annet vis.

Den hyppigste kontakten kvinnene har hatt med politiet har kommet i stand fordi kvinnene selv har kontaktet politiet i den kommunen de har flyttet til. Ofte har kvinnene tatt kontakt for å fortelle at de bor der og at de lever på hemmelig adresse. I løpet av adressesperringen har flere av dem kontaktet politiet i periode når de har opplevd frykt, fordi de har sett trusselutøveren på et kjøpesenter eller andre steder i nærheten av bostedet. Som oftest har dette ført til en betryggende samtale, noe kvinnene har satt veldig pris på.

At politiet inntar en holdning som mental støttespiller, er det flere av informantene som beskriver som en viktig og god hjelp. Etter adressesperringen viser kvinnene til et politi som er behjelpelig med både å flytte, kjøre, mentalt støtte og oppmuntre kvinnene. En av informantene forteller:

«Jeg kjente jo ikke et eneste menneske. Jeg måtte jo bare flykte til et sted jeg ikke kjente. Politiet var veldig til hjelp og tok oss med på turer og kom innom stadig vekk og der var godt for vi var jo veldig isolerte da.. Politiet hjalp meg

veldig til rette. Skulle jeg til butikken, så kjørte politiet meg til butikken og kjørte meg tilbake igjen, og da undersøkte de leiligheten grundig før de slapp meg inn igjen.»

En av de utenlandske kvinnene i dette materialet fortalte om en nærmest avvisende holdning fra politiet da hun flere ganger anmeldte mannen sin før adressesperringen. Da hun anmeldte han den siste gangen, dagen før hun flyttet på sperret adresse, endret politiet holdning, forteller hun. Saken ble, som de fleste andre sakene, henlagt. I den forbindelse mottok hun et brev fra politiet som skrev til henne at saken var henlagt. I samme brev står det imidlertid også at *politiet tror henne*, men at det er vanskelig å finne bevis for det som har hendt. Dette brevet var noe av det fineste hun hadde opplevd noen gang, fortalte denne informanten.

Etter adressesperringen har fire informanter hatt kontakt med de nye familiekoordinatorene.¹¹ Disse er i overmål beskrevet som gode støttespillere. *Det positive* som ble fremhevet ved koordinatorenes var deres brede perspektiv på muligheten til å bruke *ulike typer* tiltak for å hjelpe kvinnene videre. Også det å møte kvinnelige politibetjenter ble beskrevet som både betryggende og mer positivt enn å skulle forholde seg til menn.

Om en nå samler alle opplysningene kvinnene har kommet med om sine møter med politiet, før og etter adressesperringen, kan dette visualiseres på denne måten:

TABELL 3: INFORMANTENES OPPLEVELSE AV POLITIET FØR OG ETTER ADRESSESPERRINGEN

Type kontakt med politiet	FØR adressesperringen		ETTER adressesperringen	
	Godt behandlet	Dårlig behandlet	Stoler på politiet	Stoler ikke på politiet
N=15				
Akutt tilkalt der mannen har kriminelt rulleblad		4	3	1
Akutt tilkalt der mannen ikke har hatt kriminelt rulleblad	3		3	
Anmeldt saken på egenhånd	2	6	7	1
SUM	15		15	

¹¹ Familiekoordinatorene innen politiet er et ganske nytt tiltak fra juli 2002. Dette kan være grunnen til at så få av informantene har truffet disse før adressesperringen fant sted.

Hovedtyngden av informanter kjenner seg betrygget i at politiet vil komme dem til unnsetning dersom noe skulle oppstå. De samme informantene er også trygge på at politiet ikke lekker adressen deres videre.

Det interessante er endringer hos de kvinnene som hadde vært samboende med kriminelt belasta menn og møtt politiet i en akutt sammenheng før adressesperringen. Disse har i overmål hatt negative opplevelser av sine møter med politiet. Etter at adressen ble sperret har situasjonen endret i positiv retning.

Grunnen til endringene i kvinnenens syn på politiet kan være at nettopp disse informantene har fått ekstra støtte av politiet etter adressesperringen. Ofte har politiet kommet kvinnene til unnsetning når trusselutøveren har hatt permisjon fra fengselet. Det har også hendt at politiet har passet ekstra på kvinnen og barna der mannen er blitt sett i nærheten av hennes bolig mens han har hatt permisjon eller nettopp blitt løslatt. En av kvinnene forteller også at politiet var hjemme hos henne i flere dager for å vente på trusselutøveren som hadde fått permisjon og som truet alle med å spore opp kvinnen.

Samlet sett er tilliten til politiet som nevnt stor for kvinner på sperret adresse. Unntaket er to informanter som lever veldig isolert. Disse to har ikke tatt kontakt med politiet etter adressesperringen og de unngår også andre instanser som sosialkontor og barnevernet spesielt. Dette gir grunn til ekstra bekymring – spesielt for barnas del.

Det skal ikke trekkes noen konklusjoner i denne sammenheng, siden dette kun er et utdrag av en rapport som ennå ikke er ferdig. Noen forslag til umiddelbare tiltak for å bedre tilstanden til folk som lever på kode 6 kan trekkes opp punktvis.

Forslag til umiddelbare tiltak

Utferdige dokumentasjon, muligens som personlig identitetskort, som folk på sperret adresse kan anvende i sine daglige gjøremål.

Tiltak for barn og unge som lever på sperret adresse. Det er her snakk om generelle tiltak og støtteordninger for barn på sperret adresse, som eksempelvis turer som arrangeres for barna på en betryggende måte.

Utferdige forsiktighetsregler til blant annet skoler, barnehager og andre aktuelle

instanser med informasjon om hva lekkasje av sensitive opplysninger har for betydning for den det gjelder.

Informasjon og kunnskap om det å leve på sperret adresse bør presiseres og utgis til instanser som kommer i kontakt med personer med hemmelig bosted.

Opprette en kontaktperson for den enkelte på sperret adresse i den kommunen vedkommende flytter til. Dette for å hjelpe den som innehar adressesperringen til å få en enkel tilgang på for eksempel fastlege, skoleplasser, barnehager og informasjon om ulike aktiviteter i kommunen.

Opp i røyk! - En studie av hasjimporten til Norge

Paul Larsson

Med jevne mellomrom kan vi lese i dagspressen om større eller mindre hasjbeslag utført av toll- og politi. Beslagene varierer i størrelse, fra noen gram til flere hundre kilo. Det nevnes svimlende summer, ofte er det beslaglagt hasj for flere millioner i gateverdi. Narkotikasmugling fremstilles dessuten som en av de mest sentrale formene for organisert kriminalitet og som en viktig finansieringskilde til den kriminelle underverden¹. De vanlige assosiasjoner er derfor store penger og farlige kriminelle nettverk.

Min studie søker å dokumentere hva vi relativt sikkert vet om smugling av hasj til Norge². Hvordan hasjen tas inn, hvem som smugler, hvordan det finansieres, hvordan pengestrømmene er, hvordan markedet er strukturert og hvem som er sentrale aktører. Kildene for å kunne si noe relativt sikkert om dette er åpne kilder i form av dommer (Lovdata er nyttig) og mer lukkede kilder som intervjuer av sentrale politifolk og tollere, samt rapporter og andre skriftelige kilder. Jeg ønsker å komplettere bildet med intervjuer av de egentlige ekspertene, smuglere, bakmenn og andre involvert i innførselen av hasj.

Det er flere grunner til at hasj ble valgt. Et moment er at hasj er blant de narkotiske stoffene som er mest utbredt og som deler av befolkningen oppfatter som mest vanlig og ufarlig. Både ESPAD rapporten og SIRUS årlige undersøkelser av bruk og holdninger til narkotika viser at det ikke er helt uvanlig å prøve cannabis, men at Norge sammen med de andre nordiske land (med unntak av Danmark) ligger godt under det Europeiske

¹ Se eksempelvis Politidirektoratets nasjonale trusselvurdering 2003.

² Marihuana falt i stor grad ut av undersøkelsen fordi det stort sett beslaglegges lite av dette på grensen (små beslag ofte kun noen titalls kilo i løpet av et år). Mye tyder på at en stor del av marihuanaen som brukes i Norge produseres her.

gjennomsnittet³. Bruken er fortsatt noe konsentrert til storbyene. Hasj er dessuten et stoff som det smugles inn betydelige mengder av. Mengden varierer nok noe fra år til år, men en kan anta at det tas inn mellom 5 og 15 tonn årlig.

Den forskningsmessige kunnskap om hasjimporten og hasjmarkedet i Norge er fortsatt meget begrenset. Noen av de første forskningsrapportene som tok for seg dette ble utgitt ved Rogalandforskning (Smith-Solbakken 1995, Smith-Solbakken og Tungland 1997). Hasjpushing ved Akerselva har også blitt belyst, bl.a. av Willy Pedersen ved sosiologisk institutt ved UiO (Sandberg og Pedersen 2006). Internasjonalt er det relativt få som har forsket på smugling og omsetning av hasj⁴. Den manglende forskningsmessige kunnskapen på feltet er i seg selv en viktig grunn til å ta for seg hasjmarkedet.

Sist men ikke minst burde det være viktig for politi, toll, politikere og andre beslutningstakere å få et realistisk bilde av smuglingen av hasj. Hvordan man forholder seg til reguleringen av hasj og hvilke tiltak og oppgaver politiet og tolletaten skal ha bør hvile på vitenskapelig kunnskap om markedet og ikke på betraktninger av annen art.

Hva vi vet

Selv om hasjmarkedet er et skjult marked så besitter vi likevel en del grunnleggende fakta. I dag produseres det aller meste av hasjen som konsumeres i Europa i Marokko. Hvor stor andel det er vet man ikke eksakt, men det anslås ofte at 80 % kommer derfra. Dette tallet må ikke tas som annet enn et røft estimat, men indikerer likevel at det meste kommer fra Marokko. Tidligere var andre produsentland som Pakistan, Nepal, Afghanistan og Libanon mer fremtredende, mens noe kom såpass langveisfra som Thailand. Hasj er imidlertid en ferskvare som ikke kan lagres over lengre tid uten av verdiene av de aktive stoffene THC reduseres betraktelig. Det er derfor en fordel å ha kortest mulig vei fra produksjon til endelig avsetning.

Smuglerrutene er også relativt enkle. Hasjen fraktes vanligvis i båter fra Marokko til Spania, mens noe går direkte til andre havner, eksempelvis i Nederland. Fra

³ På spørsmål om de noensinne hadde prøvd hasj eller marihuana en eller flere ganger i løpet av sitt liv svarte 9 % av de norske studentene i ESPADs undersøkelse i 2003 at de hadde. I Sverige svarte 7 %, Finland 11%, mens Danmark lå på 23 % (Europeisk gjennomsnitt var 21 %). Topp score hadde Tsjekkia med 44 % og Sveits med 40.

⁴ Noen av de viktigste nevnes i teksten som Adler (1993) og Desroches (2005).

Spania fraktes det vanligvis videre via Nederland, Danmark, og derfra langs E6 via Sverige og Svinesund. Større partier kjøpes enten i Nederland eller Spania, og svært sjelden i Marokko⁵.

I mitt bearbejdede domsmateriale som er på 34 dommer, hovedsakelig med større partier, så peker Nederland seg klart ut som hovedland. Av 15 større saker med mer enn 100 kilo hasj, ble ni partier kjøpt i Nederland, mens 3 knyttet direkte til Spania. Bildet er like klart når det gjelder mellomstore saker (10 – 99 kilo), hvor 4 av 11 kom fra Nederland, to fra Spania, to fra Norge og en fra henholdsvis Danmark, Thailand og Sverige. Disse tallene er ikke representative, men gir likevel en pekepinn på at det meste av hasjen kjøpes i Nederland. Mye tyder på at dette blant annet henger sammen med gode kontakter til mellommenn og leverandører i landet⁶.

Selv om trailerfrakt er det som synes å være vanligst ved innførsel av større partier, så er det meget stor oppfinnsomhet når det gjelder smuglermetoder. Norge har en langstrakt kyst og mye tas inn med ferjer eller via båt hovedsakelig fra Flekkefjord til Østfold. Ellers smugles det større eller mindre partier på mange måter. Det tas inn på tog, med fly, som «legalt» gods, i posten, i containere, og i bo- og personbiler (Larsson, 2006). Det synes som det aller meste av hasjen går via Oslo for siden å spres videre utover i landet. Grunnen til dette kan være at de fleste organiserte kriminelle nettverk er tilknyttet Osloområdet.

Prisene for kjøp av litt større mengder, fra omtrent en kilo og oppover, varierer en del etter kvalitet og mengde, men er ellers omtrent som følger: Spania 6 – 8000 kr per kilo, Nederland 14 000 kr per kilo, Danmark 17 000 kr per kilo og Norge 20 – 30 000,- per kilo. Gateprisen på en «beis» (vanligvis rundt 0,7 gram) har de siste 30 – 35 årene ligget fast på 100 kroner.

Man kan fra Kripes beslagsstatistikk se at størrelsen på enkeltbeslagene har økt betraktelig de senere årene (Larsson, 2006). I dag er det ikke uvanlig med enkeltbeslag på flere hundre kilo, noe som var sensasjonelt for 10 – 15 år siden. Om dette kan forklares med nye trender i smugling eller fordi toll og politi har

⁵ Selv om Marokko er veldig billig, så regnes risikoen der for stor for å bli pågrepet som «hvit mann».

Dessuten må en anta at svært få har kontakter til leverandører i dette landet, noe som er helt avgjørende for en smugler (Gross 1992).

⁶ Illegale markeder er helt avhengige av gode personlige nettverk og tilknytninger til solide kilder.

blitt flinkere til å ta de større partiene er uvisst. Mye tyder på at politiets økte bruk av kommunikasjonskontroll, vanligvis overvåkning av mobiltelefoner, har vært avgjørende for at mange av de store smugleroppleggene oppdages. Dette kan en tydelig se ut fra en rekke av de mest omfattende straffesakene, hvor oppleggene har blitt avdekket ut fra overvåkning knyttet mot «gamle kjenninger».

Hasjsimport som økonomisk virksomhet

Smugling av ulike narkotiske stoffer er en form for økonomisk virksomhet. Illegale virksomheter og markeder skiller seg fra legal aktivitet på noen vesentlige punkter som er viktige å kjenne til for å kunne forstå særtrekkene ved disse markedene. Følgende forhold er viktige ved illegale markeder:

- * At de er illegale setter grenser for deres vekst og utviklings muligheter (Desroches, 2005).
- * Man kan ikke avvertere produktene eller selge dem åpenlyst. Det betyr at salg må skje på andre måter. I stedet for å arbeide for spredning av kunnskap om produktene søker man å begrense informasjonsflyten. Kunnskapsspredningen skjer via nettverk som vanligvis består av venner og venners venner.
- * Legale firma søker å øke profitt ved å redusere antall transaksjoner og ledd. Dette kan man ikke uten videre gjøre i illegale markeder fordi det er med på å øke risikoen for å bli tatt.
- * Man har ikke rettsbeskyttelse eller rettslige garantier. Kan bli lurt eller snytt ved kjøp, transport og salg, samtidig som en ikke kan anmelde dette til politiet. Det er flere løsninger på dette, den viktigste er ikke bruk og trusler med vold som det ofte hevdes, men i stedet at en bygger opp varige kontakter og holder seg til aktører man kan stole på og som har et godt rykte (Desroches, 2005; Reuter og Hagan, 1989; Gross, 1992).
- * Legale firma eksisterer som egne uavhengige skapninger, mens illegale firma er helt avhengig av personene som driver dem. Legale firma kan skifte ut ledere eller andre og vil kunne fortsette å eksistere, dette er ikke alltid tilfelle med de illegale.
- * Legale firma har tilgang til det åpne lånemarkedet, illegal virksomhet er avhengig av midler fra andre kilder, ofte fra annen kriminell virksomhet.

- * Legale firma eksisterer ofte over lengre tidsperioder, mens illegale bedrifter vanligvis er mer omskiftelige og har en kortere tidshorison. Dette gjør at penger som tjenes ofte ikke reinvesteres i «firmaet», men brukes eller saltes ned (hvitvaskes).
- * Partnerskap er vanligvis ikke langsiktige, men kan raskt skifte og være ustabile. Her finnes det eksempler på det motsatte, men langvarige partnerskap representerer økt risiko for oppdagelse.
- * Legale virksomhet kan søke å ekspandere i nye markeder, mens dette ofte er begrenset for illegal virksomhet. Risikoen og farene ved å gå inn i nye illegale markeder kan oppleves som for stor, eller man mangler kontakter og kunnskap for å kunne lykkes.

Hasjmarkedet har noen særtrekk. I forhold til det siste punktet, om ekspansjon inn i andre markeder, så eksisterer det noen mønster. Johansen (2004) beskriver hvordan spritsmuglere oppfattet seg som bedre enn narkotikasmuglere og at de sjelden ekspanderte over i denne type virksomhet. Bildet som fremtrer av domsmaterialet viser at mange holder seg til hasj, i den grad de smugler annet så er det vanligvis amfetamin og kokain, av og til er Rohypnol og XTC også en del av utvalget. Det er kun ett tilfelle hvor man har med heroin og et med sprit å gjøre, men disse er atypiske⁷.

Grunnene til spesialiseringen er nok flere, men skal en drive profesjonell smugling så må en ha gode kontakter, en fast leverandør i kjøperlandet, et godt omsetningsapparat og en del fagkunnskap. Dette setter praktiske grenser. Et annet moment er tradisjonelle antipatier særlig mot heroin. Sprit- og heroinmarkedene fremstår dessuten som egne markeder hvor andre kriminelle grupper dominerer enn de man vanligvis har med å gjøre i hasjmarkedet.

De samme regler synes å gjelde blant hasjsmuglere som blant spritguttene, man må ikke bli for store, det kreves fleksibilitet og en bør ikke kjøre de samme oppleggene for lenge. De små fleksible og tilpasningsdyktige aktørene omtaler Eck og Gersh (2000) i sin beskrivelse av illegale narkotikamarkeder som «Cottage industry». Dette kan nærmest oversettes med kjøkkenbedrifter. Disse kjennetegnes

⁷ Politiet hevder ofte at det er utbredt med kombinasjoner av ulike stoffer. Det er nok mer tydelig på selgernivået hvor flere ser ut til å ha utsalg av flere stoffer og da vanligvis hasj, marihuana, amfetamin, kokain og piller. Igjen er skottene opp mot heroin og sprit tydelige.

av sin fleksibilitet, at de oppstår og oppløses lett og raskt Dette i kontrast til bildet av de store organiserte kriminelle bedriftene som søker monopol med konsentrasjon og bruk av vold. I stedet fremstår dette markedet som åpent for høyst ulike aktører, fra de små som smugler til seg selv og venner ved å ta noen turer til «Køben», via de mellomstore som tar med noen kilo hasj en eller flere ganger for å tjene litt ekstra, og til de store som får kjørt inn flere lass på noen hundre kilo. Det synes ikke som det er behov eller nødvendig å begrense tilgangen til markedet. Markedet er fleksibelt og absorberer den hasjen som tas inn.

I den grad mitt materiale kan benyttes som kilde for å si noe om strukturering, rolledeling og konsentrasjon blant de som driver smugling så fremstår det et bilde av små grupper med venner og bekjente som samles om enkelte opplegg eller vedvarende prosjekter. Mindre opplegg trenger færre personer. I et tilfelle var det kun to bekjente hvor en stod bak opplegget, mens den andre gjennomførte smuglingen ved å reise til København i bil. Han kjøpte inn 1 ½ til 2 kilo om gangen, teipet det til kroppen og tok E6 hjem over Svinesund hvor han etter noen turer ble stanset og pågrepet.

I noen av de mer omfattende sakene er det opp til 8 – 9 tiltalte. I en av de største var det seks tiltalte, mens det vises til langt flere involverte, blant annet som bakmenn. En vedgikk å ha smuglet inn 3.5 tonn i løpet av et år. Tre av de tiltalte kan betegnes som kurer⁸, mens en var kontaktperson i Nederland som skaffet tilveie hasjen, leverte det til avhenting og var med på å tilrettelegge mottaket i Norge. Ytterligere en ble dømt for oppbevaring og distribusjon av deler av hasjen. Mens den siste tiltalte kun var marginalt inne i saken ved at han lånte ut sin bil til en av de tiltalte. Det kommer ikke klart frem hvem som organiserte opplegget og var hovedmottakere av hasjen. Bakmennene forblir stort sett ukjente (navn nevnes, men det er ikke reist tiltale mot dem). I forbindelse med dette komplekset ser en at det har vært mange involvert, bortsett fra de seks tiltalte, så må en regne med minimum to eller tre personer til som arrangerer oppleggene og tar seg av de økonomiske transaksjonene. Saken viser også en annen ting. Det er mulig å kjøre inn 3.5 tonn hasj i løpet av en relativt kort periode med trailer, stort sett over Svinesund eller med ferge. Kanskje strakk kurerene strikken litt langt ved stadig å «gjenta suksessen» samt å ta inn laster så store som 500 kilo om gangen?

⁸ Danske trailersjåfører som tydeligvis kjenner hverandre godt.

Flere av de store sakene vitner om fleksible organisasjoner med en viss grad av arbeidsdeling. For større opplegg er det alltid en som planlegger og har nødvendige kontakter, han kalles ofte bakmann. Det trengs noen til å kjøre lasten, om en ikke benytter seg av «proffe speditører» som i saken over eller sender hasjen som «legalt gods». I mange tilfeller trengs tre – fire personer til dette, i alle fall om man skal ha følgebil som holder utkikk. Det er ikke uvanlig med enkeltpersoner som håndterer pengetransport. Man må ha en kontakt i Nederland, Spania eller Danmark som kan skaffe tilveie varene og ordne med levering og det praktiske i den forbindelse. Ut over dette så må man ha mottakere av varene for smuglere pusher ikke hasjen selv. Ved storimport tyder mye på at det er grossister som har inne bestillinger på betydelige antall kilo. Hvor mange ledd det er mellom grossist og gatesalg eller vennepushing er ikke godt å si, men mye tyder på at de ofte kun er ett ledd mellom⁹.

Regelen når det gjelder smugleropplegg er likevel at man reduserer antall personer til det absolutte minimum. Jo færre jo bedre. Det handler om å hindre lekkasjer av informasjon og derved minske risikoen, men også fordi det blir mer søl med flere kokker (Gross, 1992). En annen regel er at man kun benytter folk som man kan stole på. Gross nevner at han kun tok med personer hvor bekjente hadde kjent denne i minst fem år og kunne gå god for den. Man tar kun med personer man kan stole 100 % på, derfor benyttes ofte brødre og gamle venner. Dette kan også forklare det etniske element i mange smuglermiljøer, man stoler på «brødre», informanter og politi har dessuten vansker med å komme seg inn i lukkede grupper (Desroches, 2005). Innen hasj-smugling er det vanligvis etniske nordmenn, men det finnes også en del blandede grupper. Ofte benyttes dansker, eks-jugoslaver, nederlendere, tyskere og andre som kurerer. Det at de ofte pågripes kan nok henge sammen med at disse ofte blir gjenstand for kontroll ved grensen. Det er vel heller ikke uten grunn at ensomme nederlandske menn i 30 årene i privatbil, uten alt for god forklaring på hva de skal i Norge og med tydelig nervøst kroppsspråk, stoppes?

Selv om de fleste nettverk synes å være kortlivede så opplyses det fra etterretningshold om enkeltpersoner som har lang fartstid innen hasj-smugling.

⁹ I flere dommer opplyses pushere at de har kjøpt hasj for et sted mellom 20 og 30 000 per kilo. Dette gir ikke mye plass til mellomdistributører hvis importøren skal dekke utgifter i forbindelse med import og få noe fortjeneste.

Noen av de eldste guttene har holdt på siden 1970- tallet, med avbrudd av soning for ulike forhold. I så måte finnes det klare likhetstrekk med Johansens spritgutter hvor man også fant entreprenører som hadde holdt det gående i flere tiår.

Forretningsmenn, hedonister, lykke- og spenningsøkere

Hvem er det så som trekkes inn i hasj-smugling? Kan en se noe som kjennetegner dem? Fredrick Desroches (2005) deler inn sine Canadiske smuglere i to kategorier: Den største gruppen er forretningsmenn som lever relativt lovlydige liv og hvor de fleste er i arbeid og driver egen lovlig geskjeft. Den andre gruppen kaller han kriminelle smuglere. Forretningsmennene beskriver seg selv som entreprenører, ambisiøse og hardt arbeidende opportuniste. De kriminelle smuglerne var godt inne i en kriminell karriere og livs stil. De hadde vanligvis en rekke dommer bak seg, ofte for ganske alvorlig kriminalitet. 2/3 deler av Desroches informanter, som var fengslet for narkotikasmugling, hadde drevet egne forretninger før de gikk inn i smugling. Felles for mange av dem var at de ønsket å gjøre store penger på smugling samt spenning og utfordringene som ligger i denne aktiviteten.

Mika Junninen (2006) beskriver sine finske organiserte kriminelle, stort sett smuglere, som profesjonelle kriminelle og spenningsøkere. Begrepet profesjonell kriminell stammer fra Sutherland (1937) og viser til en lovbrøyer som har valgt kriminalitet som yrke og inntektskilde. Han har en profesjonell holdning til kriminalitet, utfører ikke lovbrudd når han er ruset og deres handlinger er ikke preget av psykisk utagering eller som en «hevnt mot samfunnet» (Junninen, 2006). De profesjonelle kriminelle beskrives i stedet som relativt rasjonelle i sine valg, kompetente og dyktige i handlingene de utfører.

Å lese K. Hawkeye Gross (1992) håndbok i «smugleryrket» gir et godt innblikk i den profesjonelle kriminelles verden. Han beskriver eksempelvis hvordan man velger ut samarbeidspartnere, de bør helst ha kamperfaring fra krig (så de takler stress), må ikke ha rusproblemer, bør være ugift, uten barn og de må ikke være «luringer». Yrket som smugler krever at en lærer seg svært mange teknikker for å unngå å bli oppdaget og som gjør at ens oppdrag blir vellykket. For interesserte kan jeg melde at sjekklisten er meget lang og omfattende. Den samme Gross understreker likevel at det kanskje viktigste kjennetegnet på de som vil lykkes i bransjen er at de liker spenning og utfordringer. Pengene i seg selv er ikke det

viktigste, men selve livsstilen. Den profesjonelle kriminelle og forretningsmannen ligger ganske langt borte fra beskrivelsen av den tradisjonelle lovbrøyer slik han beskrives i kriminologien. I stedet deler han klare likhetstrekk med flere typer økonomiske lovbrøyer som ofte beskrives som relativt ressurssterke og rasjonelle (Larsson, 2002).

Ofte er det slik at en finner hva en ser etter. Studier av organiserte kriminelle har påpekt at de ofte er styrt av mer kortsiktig nytelse og gevinst der spinninga går opp i vinninga. Man kan tjene mye raskt og ha tilgang på stoff og penger, men dette brukes opp like raskt som det erverves (Adler, 1993; Van Duyne, 1993). «Easy come, easy go» og «life in the fast lane» understrekes som viktige trekk ved livsstilen. Bruk av stoff og penger gir status, og i den grad det er igjen penger å investere så plasseres det i virksomhet man kan noe om, slik som bilfirma, puber, leiligheter, eller aller helst, annen kriminell virksomhet. Det kan være at vi finner noe av alt dette. At vi finner hedonistene blant de mindre profesjonelle smuglerne og småselgerne. At smuglerne er sammensatte personer som både er spenningsøkere, profesjonelle og glad i en fest. Dette støttes eksempelvis av Adler (1993), mens Desroches (2005) foretningmenn stort sett holdt seg unna stoffbruk. Det kan også hende at det har skjedd en profesjonalisering fra 1970 tallet til år 2000. Flere understreker at det ikke er bra med smuglere som ikke kan styre sitt eget rusbruk og at dette kan felle selv den beste.

Hvordan ser så smuglerne i mitt utvalg ut? Dommer er ikke gode kilder til å analysere livsstil eller lovbrøyerens egne perspektiver, men en finner likevel informasjon som kan kaste noe lys over spørsmålet. De dømte man møter i dommene er en sammensatt gruppe. Relativt mange av dem er uten fast arbeid og har flere domfellelser fra før, ofte for narkotikakriminalitet. Det er relativt sjelden man møter forretningsmannen i materialet, men han finnes. De forretningsmennene som finnes i materialet må likevel kunne betegnes som av den mer frynsete sorten og er ofte tilknyttet et stoffmiljø. De samarbeider med tidligere straffedømte som selv bruker stoff. Det finnes dessuten en ganske stor gruppe personer som kan kalles lykkesøkere, ofte ønsker disse å tjene ekstra på å smugle litt hasj.

De som fremtrer i materiale er vanlige kriminelle politikjenninger som prøver seg med smugleropplegg. Oppleggene er ofte relativt uprofesjonelt utført. Den profesjonelle kriminelle og forretningsmannen finnes knapt i materialet. Det kan

være to grunner til det, den ene er at svært mange av de store dommene bygger på kommunikasjonskontroll mot kjente kriminelle. På denne måten fanger man de man allerede kjenner godt fra før. Det kan også hende at det faktisk er disse som er sentrale innen den norske hasjimporten, men det vet vi ikke stort om. Det norske hasjemarkedet er trass alt langt mindre enn de fleste utenlandske, så grad av profesjonalisering bør en derfor også forvente er noe lavere hos oss enn i eksempelvis Canada eller USA. Man kan ikke leve skjult med den type omfattende smugleropplegg hos oss, det er nærmest umulig. På den annen side er det vel noe naivt å tro at det ikke finnes store aktører som er så proffe at de ikke tas av toll eller politi også i Norge¹⁰.

Store penger?

Mediaoppslag i forbindelse med hasjbeslag presenterer ofte svimlende summer. Under overskriften «Norsk–svensk hasjlige sprengt» presenterte VG den 10de oktober 06 følgende opplysninger:

«Minst 20 kilo hasj»

I begynnelsen av etterforskningen mente politiet i Stavanger at det dreide seg om et hasjparti på minst 10 kilo. Etter det Aftenbladet har grunn til å tro, dreier det seg om minst 20, kanskje så mye som 30 kilo hasj.

Totalt seks personer - tre kvinner og tre menn - er siktet i saken. Fire av dem bor i Stavanger-distriktet. I tillegg til de to utlendingene sitter også en lokal mann i varetektsfengsel. Gateverdien på den beslaglagte hasjen er mellom 1 og 1,5 millioner kroner.»

Ved større partier havner summene raskt opp i 20 – 30 millioner kroner. Grunnen til at slike summer presenteres er at man forholder seg til gateverdien av hasjen ved salg av enkeltpartier på under et gram. Ut fra dette skulle en anta at

¹⁰ Igjen kan det trekkes paralleller til spritmarkedet der det ryktes om store gutter som aldri ble tatt og som trakk seg ut før de ble tatt. Slike rykter finnes også innen hasjemarkedet, men hvor sanne disse fortellingene er det er nærmest umulig å sjekke ut.

dette var en meget lønnsom bransje hvor man nærmest svømmer i kontanter, men er det slik?

La det med en gang være sagt at noen smuglere kan gjøre gode penger på smugling av hasj. Utenlandske studier fra markeder som er lite sammenlignbare med det lille norske viser at storsmuglere innen hasj, marihuana og kokain tidvis kan gjøre svært gode penger (Adler 1993, Morselli 2001 og Desroches 2005). Hva man sikter til med store penger avhenger av hva en sammenligner med. Likevel synes de store pengene stort sett å forsvinne når en nærmer seg markedet. Bildet av den vellykkede smugler som sitter med store summer i kontanter og som håndterer disse på en rasjonell økonomisk måte representerer unntaket, snarere enn regelen. En rekke utenlandske studier av pushere og mindre selgere av hasj og andre narkotiske stoffer, viser at disse ofte lever fra hånd til munn, bor hjemme hos mor¹¹, og at narkotikasalget ofte er noe man har som bigeskjeft for å finansiere eget bruk (Desroches 2005).

Det hevdes ofte at pengene går til bakmennene og til storgrossistene, men stemmer det? For det første er dette markedet totalt gjennomsyret av handel på kreditt. «Revolving credit is the custom (in) the business.» (Reuter og Hagan, 1998: xii) Kreditter er alfa og omega. Gross (1992) forteller at det ofte er slik at kun 10 %, men vanligvis rundt 25 % av prisen for varene betales når varen hentes. Dette betyr at et parti hasj på 10 kilo i Nederland kanskje vil koste deg 20 – 30 000 kroner og at de resterende 120 000 betales senere. Denne bruken av kreditt finner vi på flere andre nivåer også, en kan si at det på papiret ofte er store summer, men at de ofte består i at man skylder hverandre penger. De som betaler kontant er de siste leddene. Dette medfører både en viss risiko, men også at man på denne måten har insentiver for å ha mer langvarige kontakter gående.

I hvilken grad man oppnår gode kreditter bygger, som i næringslivet for øvrig på tillit og et godt rykte. Reuter og Hagan (1989) understreker at det er mange av de samme egenskapene som vektlegges hos smuglere og grossister som man tar hensyn til innen legal virksomhet. At man er til å stole på, har orden i sakene, leverer varene, gjør opp for seg og ellers driver butikk på en seriøs måte. Flere av Desroches informanter, som betegnes som forretningsmenn, påpeker at de hadde

¹¹ Som Levitt og Dubner så treffende spør i sin bok Freakonomics «Why does drug dealers live with their moms?»

lett for å oppnå kontakter og respekt fordi de drev legal virksomhet, var ryddige og ikke brukte narkotika selv.

Uansett er summene som oppgis på gatenivå lite å forholde seg til når en skal analysere lønnsomheten i bransjen. Selv på gatenivå kan man få betydelig prisavslag om en kjøper eksempelvis 10 gram i stedet for den vanlige beisen. Dessuten foregår antakeligvis den største delen av omsetningen av hasj i lukkede nettverk, man har faste leverandører som ofte er venner eller bekjente som leverer varene (Parker, 2000; Smith- Solbakken, 1995).

For å kunne gi et realistisk bilde må en kjenne til økonomien i flere ledd. En realistisk narkotikakalkyle vil kunne se slik ut for 100 kilo hasj.

Prisen i Nederland blir ca 1 500 000 kr, derav kontant oppgjør på 300 000 kr. Videre salg til grossister i Norge gir ca 2 000 000 kroner. Ut fra dette kan det synes som smuglerligaen kan tjene 500 000,- på en tur med 100 kilo. Likevel bør en trekke fra fraktkostnader som kan være store. Fra en dom opplyses det at danske trailerførere fikk 1 million for å kjøre 500 kilo. Man kan derved trekke ut 200 000,- i frakt hvis man benytter speditører. Da sitter de igjen med 300 000,- Men det løper raskt på utgifter. Mange har et stort forbruk av mobiltelefoner, de bor på hotell, spiser ute og lever ofte på en måte som raskt reduserer det som blir igjen. Hvis man selv bruker stoff så forsvinner ofte en del i eget og «gode venners» bruk. Det er dyrt å leve som kriminell. Dessuten skal pengene i mange tilfeller deles med flere.

Smugling er i tillegg risikofylt. Det er en risiko for å få dårlige varer, at medhjelpere spiser av lasset, at varene beslaglegges av toll og politi eller at utro tjenere rett og slett stikker av med partiet¹². På toppen av dette kommer eventuelle problemer med punktlig betalinger og overføring av oppgjør til leverandør i Nederland.

I mange tilfeller er kanskje smått også godt. Når det opplyses at man kan få kjøpt hasj i Norge ned i 20 – 25 000 per kilo så kan en undres på hvorfor så mange tar risikoen med Danmarksturer for å kjøpe mindre partier. Prisen i Danmark er som vi har sett rundt 17 000,- Svaret kan ligge i at man ikke har kontakter i Norge slik at en kan skaffe seg hasj til denne prisen. Med så lave

¹² I en dom fortelles det om en «medhjelper» som stakk av med 420 kilo hasj i Spania. Slikt er ikke billig!

grosspriser i Norge så er man svært nær importleddet. Uansett kan det være grei butikk å ta inn en kilo og selge til venner og kjente, selv om en gir rabatter og spiser betydelig av lasset selv. Mye tyder på at disse «entreprenørene» i stor grad forsyner seg selv, venner og kjente. Egentlig fremstår dette som et separat marked hvor det sjelden er slik at de små bygger seg opp til å bli store, de små fremstår som hva Dorn, Murji og South (1992) kaller «mutual societies» som beskrives som vennenettverk og bruker/selgere som forsyner hverandre. De store i mitt materiale driver vanligvis med hasjimport som kriminell attåttnæring (criminal diversifiers). De holder på med flere former for kriminell virksomhet hvor hasjimport for noen er relativt sentralt. Vi finner også noen som Dorn, Murji og South (1992) kaller opportunistiske irregulære¹³. Dette er personer som ofte ikke er kriminelt belastet, som tar inn større eller mindre kvanta fordi denne muligheten byr seg med lovnader om store penger. Mange av kurerene synes å være av denne typen¹⁴.

Hva jeg ikke har funnet i Norge er omfattende spesialiserte hasj-smuglingsbedrifter av typen som Gross (1992), Desroches (2005) og Adler (1993) beskriver. Mye kan tyde på at det norske markedet er for lite og gjennomsliktig for at slike opplegg skal kunne lykkes over tid, et moment som også Johansen (2004) påpeker i spritmarkedet. De blir for store og vil raskt kunne oppdages¹⁵. I USA eller Canada synes markedene å være så store at slike opplegg kan overleve.

Mange rykter går om legale bedrifter som driver hasjimport på siden. Så langt er det ikke dokumentert at noen driver virksomhet på denne måten med hasj, men forsøk på smugling av hasj i parasollfotter, pizzaovner, bruktbiler og som

¹³ Dorn, Murji og South (1992) skiller mellom syv ulike grupper smuglerfirmaer. Det er trading charities som holder på med smugling primært av ideologiske grunner, mutual societies som er vennenettverk, sideliners som driver med smugling ved siden av legal virksomhet, criminal diversifiers – kriminell attåttnæring, opportunistiske irregulære, utsalgs spesialister det vil si smuglernetverk med egne utsalgsnettverk og stats sponsored handelsmenn som er resultat av samarbeid mellom politi, under cover politi og deres informanter som driver med «politibeskyttelse».

¹⁴ Her finnes tidligere hotell direktører, pensjonister, trailersjåførere, trygdede bosatt i Spania, innehavere av spillehaller i Tyskland for å nevne et utvalg. Mange av disse har økonomiske problemer eller søker rett og slett å gjøre gode penger raskt.

¹⁵ Et opplegg som kan virke som for stort for Norge var det såkalte Wonderboy komplekset. Dette var et nettverk, en hierarkisk celleorganisasjon som bedrev storimport av blant annet hasj. Hovedmannen for denne organisasjonen var norsk og virket i utlandet – Nederland, Frankrike og Spania. Nettverket ble avslørt og rullet opp etter meget omfattende telefonavlytting og flere større partier hasj, finansiert med NOKAS penger, ble beslaglagt.

maskindeler vitner om koblinger, om enn indirekte, til legal næringsvirksomhet. De mest tydelige koblingene kan en se når det gjelder trailernæringen hvor det i Nederland og Tyskland har utviklet seg selskaper som for en god penge tar på seg smugling¹⁶.

Det er muligheter for å kunne tjene gode penger på import av hasj til Norge, men det er en risikosport som krever gode kontakter, mye arbeid og planlegging. Man må dessuten, som flere forfattere nevner (Gross, 1992; Desroches, 2005), ta høyde for at man før eller siden må inn å sone en lengre fengselsstraff.

Litteratur

- Adler, Patricia A** (1993): *Wheeling and Dealing. An ethnography of an upper-level drug dealing and smuggling community*. Colombia University Press, New York (sec. edition).
- Desroches, Fredrick J** (2005): *The crime that pays. Drug trafficking and organized crime in Canada*, Canadian Scholars' press Inc, Toronto.
- Dorn, Nicholas, Karjim Murji og Nigel South** (1992): *Traffickers: Drug Markets and Law Enforcement*, Routledge.
- Van Duyn, Petrus C** (1993): «Organized crime and business crime-enterprises in the Netherlands», i *Crime, Law and Social Change* 19.
- Eck, John E. og Jeffrey S. Gersh** (2000): *Drug trafficking as a cottage industry*, i Natarajan & Hough (eds): *Illegal Drug Markets: From Research to Prevention Policy*. Criminal Justice Press, New York.
- ESPAD Report 2003**. Alcohol and Other Drug Use Among Students in 35 European Countries.
- Gross, K Hawkeye** (1992): *Drug smuggling. The forbidden book*. Paladin Press, Boulder Colorado.
- Johansen, Per Ole** (2004): *Den illegale spriten. Fra forbudstid til polstreik*, Unipub forlag.
- Junninen, Mika** (2006): *Adventurers and Risk-Takers: Finnish Professional Criminals and their Organisations in the 1990s Cross- Border Criminality*, Heuni, Helsinki.
- Larsson, Paul** (2002): *I lovens grenseland*. Pax, Oslo.
- Larsson, Paul** (2006): *Det norske cannabismarkedet*, I rapport fra Nsfks forskningsseminar på Island. <http://www.nsfk.org/>

¹⁶ Klart dokumentert i flere dommer hvor trailersjåfører er dømt. Det fortelles også om leveranser i Norge på partier på flere hundre kilo hasj rett fra trailere.

- Morselli, Carlo** (2001): *Structuring Mr. Nice: Entrepreneurial Opportunities and Brokerage Positions in The Cannabis Trade*, Crime, Law and Social Change 35.
- Parker, Howard** (2000): *How Young Britons Obtain Their Drugs: Drug Transactions at the Point of Consumption*, i Natarajan & Hough (eds): *Illegal Drug Markets: From Research to Prevention Policy*. Criminal Justice Press, New York.
- Politidirektoratet** Nasjonal trusselvurdering 2003.
- Reuter, Peter & John Hagan** (1989): *The Organization of High-Level Drug Markets: An Exploratory Study*. Rand Corporation.
- Sandberg, Sveinung og Willy Pedersen (2006):** *Gatekapital*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Smith – Solbakken, Marie** (1995): *Omsetningssystemer i narkotikamarkedet*, Rapport Rogalandsforskning.
- Smith – Solbakken, Marie og Else M. Tungland (1997):** *Narkomiljøet. Økonomi, kultur og avhengighet*. Gyldendal, Oslo.
- Sutherland, Edwin H** (1937): *The Professional Thief. By A Professional Thief*. The University of Chicago Press.

Implementering av strategiske analyser i politiet

Marianne Sætre

Bevegelser og motstandsprosesser rundt kunnskapens orakler og magikere

Det er blitt sagt at det politiet som har den beste informasjons- og kunnskapsledelsen, også får det dyktigste politiet. Ved Politihøgskolen i Oslo har blant annet Rune Glomseth og Ivar Fahsing, sammen med professor Gottschalk fra Bedriftsøkonomisk institutt, undersøkt informasjonsutnyttelsen i tilknytning til etterforskning. De konkluderer i popularisert form med at « *Hvis politiet visste det politiet vet, ville all kriminalitet blitt oppklart*». Det politiet mangler er tilfredsstillende kunnskapsdeling og -ledelse (Fahsing, Glomseth & Gottschalk 2006, Glomseth & Gottschalk 2005). Strategiske analyser er imidlertid blitt innført i politiet som en slik funksjon, den skal håndtere informasjon og omgjøre rådata til meningsfulle innsikter i og forståelser av kriminalitetsproblemer (Bellinger, Castro, Mills 2004). Den strategiske analysens hensikt er imidlertid ikke primært å effektivisere etterforskningen av allerede begått kriminalitet¹, men å styrke forbyggingen mot at kriminalitet skjer, ved å dokumentere trender og sannsynliggjøre morgendagens utfordringer for politiet. Den strategiske analysen er en viktig funksjon i et såkalt kunnskapsstyrt politi og i denne presentasjonen drøfter jeg erfaringer og endringer med denne funksjonen både som visjon og som praksis. Jeg presenterer:

- 1- *Noen utvidelser og forskyvninger i definisjonen av- og forventningene til den strategisk analysen? (Visjonsnivået)*
- 2- *Tilpasnings- og implementeringsproblemer for den strategiske analysen. (Praksisnivået)*
- 3- *Drøfting og anbefalinger til støtte for strategisk analyse og et kunnskapsstyrt politi*

¹ Skjønt den nok kunne nyttes mer til dette formålet også.

Strategiske analyser kan defineres som *anvendt samfunnsforskning* innenfor politiets egne rammer. De skal «*være et verktøy for å styrke de politifaglige vurderinger*» i prioriteringene av satsningsfelt opp mot andre hensyn og påvirkninger, som media, politikere og pressgrupper (Bauck 2004, Sætre 2006). Analysene skal utvide den valgsituasjonen politiledelsen står i, og særlig forsterker muligheten for å velge proaktive, langsiktige strategier å møte utfordrende kriminalitetsområder med. Som Kleiven skriver i sin masteroppgave:

“Analysis produces meaningful ‘pictures’ out of individual intelligence reports and facilitates the development of preventive strategies.” (Kleiven 2005:15)

Forsterkede muligheter for å utforme preventive strategier åpner også for økt bruk av proaktive risikohåndterende og kriminalitetsavvergende politimetoder. Dette anses av anerkjente politiforskere å prege en gjennomgripende reformering av politiet internasjonalt (Ericson & Haggerty 1997, Tilley 2003, Maguire 2003). Problemorientert politiarbeid, nærpolitmodellen, etterretningsstyrt politiarbeid og forebyggende lokale samarbeidsmodeller med mobilisering av problemeiere, er alle typiske politimetoder som hører reformeringen til (Tilley 2003). I tillegg er ansvarliggjøring av problembærerne, gjennom dialog-grupper i forbindelse med *public order* og bekymringssamtaler overfor barn og unge i risikozonen, typisk proaktive metoder som man har hatt gode erfaringer med i Norge (Hansen 2006, Bjørge & Carlsson 1999).

Samtidig har analyser og kunnskapsstyring svake tradisjoner i politiet. Internasjonale evalueringer av implementering av analysefunksjonen, peker gjennomgående på betydelige utfordringer. Disse slår ut både i kvaliteten ved analysene og i bruken av dem. Heller ikke norsk politi har lang erfaring med analyser som styringsredskap. Dette kom blant annet til uttrykk i standardhilsenen som møtte de første samfunnsviterne som ble ansatt som strategiske analytikere i norsk politi i 1999: «*Jasså, så det er du som skal se inn i glasskula for oss?*» Utsagnet var ment for gøy og det er nærmest genialt i måten det avvæpner «eksperter» på, ved å plassere dem i bås med spådamer, orakler og andre sannsigere. Det underliggende budskapet er klart: Her er det virkeligheten, gatas erfaringer og bondevettet som gjelder. Utsagnet avslører at utkikkspunktet det stammer fra er uvant med at høyst alminnelige former for kunnskapsproduksjon brukes som organisasjonens navigasjonsverktøy for å ta rasjonelle beslutninger, og at de nettopp er ment å skulle

systematisere og utnytte politiets erfaringer fra gata best mulig i organisasjonens framtidige innsatser.

Det kan derfor være grunn til å spørre hvorvidt analysene har fått den plass de var tiltenkt og om de i praksis benyttes som styringsverktøy i kriminalitetsbekjempelsen: Er det faktisk slik at politidistrikter spisser innsatsen sin inn på områder og aktører som strategiske analyser har dokumentert vil bli framtidens utfordringer? Eller har alvorlige ordens- og kriminalitetsproblemer, som for eksempel grenseoverskridende kjønnshandel, kriminelle gjenger og organiserte ran og vinningslovbrudd, fått vokse uforstyrret uten at analysene har klart å identifisere dem eller eventuelt på tross av hva strategiske analyser har påpekt som alvorlige trender?

Svar på spørsmålet over krever en gjennomgående evaluering av analysefunksjonen, noe jeg ikke skal foreta her. I stedet dokumenterer jeg noen vesentlige endringer i ideen og visjonen om den strategiske analysefunksjonen i norsk og nordisk politi. Min hypotese er at dette til dels skyldes utfordringene i implementering av analysefunksjoner i politiorganisasjonen, hvilket påvirker og endrer både funksjonen og analysene som produseres. Muligens er noen slike endringer av det gode, det kan dreie seg om nødvendige tilpasninger til lokale forhold. Men de kan også uttrykke motstandsprosesser mot kunnskap og dermed være en trussel for virkeliggjørelsen av visjonen om et kunnskapsstyrt, proaktivt og «klokt» politi. Dersom den strategiske analysefunksjonen blir disiplinert og avrundet til et appendiks i det hendelsesstyrte og reaktive politiet, vil det i så fall også true den nevnte reformeringen. Kildene jeg bruker er²:

- * Offentlige dokumenter,
- * Erfaringer formidlet i politiets kompetansemiljø på analyser generelt (uttrykt i Analysealliansen, Strategisk forum, andre faglige fora).
- * Nasjonal forskningen på feltet (især representert ved Gundhus doktorgradsarbeid 2006)
- * Internasjonal forskning (især ved Goldstein 1990, Martens 1990, Ratcliffe 2002, 2004, 2005 og Cope 2003).

² Siden jeg selv har jobbet med strategiske analyser ved Oslo politidistrikt, vil jeg understreke at erfaringene derfra ikke brukes som direkte kilde for beskrivelser i dette innlegget.

Definisjonen av- og forventningen til strategisk analyse (som visjon)

Generelt kan man si at tanken om strategiske analyser i politiet har vokst fram sammen med opplevd vekst i kriminaliteten, opplevelser av mer organisert, komplisert og grenseoverskridende kriminalitet og sammen med større forventninger til hva politiet skal fikse, mens politiets ressurser ikke har vokst tilsvarende. Et samfunn som er mer bevegelig og mobilt både sosialt, geografisk og normativt, mer differensiert og kulturelt sammensatt, mer liberalt og aksepterende til mangfold, mer flytende og grenseløst på alle mulige måter, gjør det opplagt mye vanskeligere å være politi og skulle holde oversikt og kontroll. Hvor går egentlig grensene, hva er ordensproblemer og kriminalitet? Hva er tegn og symptomer på at noe er under oppseiling? Og hva er det motsatte, tegn på demokratisk og pulserende liv? Politiet, liksom andre myndigheter, får behov for analyser som spesifiserer fare og risiko, og som gjør staten handlingsberedt overfor farene slik at den kan tilby sin befolkning trygghet sammen med frihet og demokrati. Dette har blant annet den anerkjente sosiologen Beck (1990) beskrevet i sin generelle teori om utviklingen av risikosamfunnet, men det har også opptatt flere kriminologer og politiforskere (Ericson & Haggerty 1997, Garland 2001, Maguire 2003, Gundhus 2006). I forordet til Politidirektoratets hefte om *Strategiske analyser – kunnskap for å lede* (Bauck 2004), beskriver Killengreen en slik sammenheng for de strategiske analysene:

«Dagens kriminalitetsbilde preges av et omfang og en kompleksitet, som stiller politiet overfor utfordringer av en annen art enn tidligere. For å møte utfordringene må vi opparbeide ytterligere kunnskap og spisskompetanse. På denne måten kan vi si at innsatsen bygger på kunnskap om fenomener, om modus, omfang og konsekvenser... Strategisk analyse utgjør en viktig del av kunnskapsstyrt politiarbeid, som fordrer at:

- 1) Det legges vekt på strategisk tenkning*
- 2) Det enkelte politidistrikt har analyseenheter*
- 3) Særskilt analysekompetanse utvikles.»*

Men visjonen om opprettelse av en analysefunksjon i politiet for å øke treffsikkerheten og kontrollkapasiteten overfor utfordringene, har lengre tradisjoner. Allerede på slutten av 60-tallet krevde politikere i USA at politiet skulle etablere etterretnings- og analyseenheter som ledd i kriminalitetsbekjempelsen. På dette tidspunktet var det

kampen mot narkotika og forestillingen om mafiaen som var det drivende elementet. Kriminalanalyser skulle være et av våpnene i den såkalte *war against organised crime* (Martens 1990, Woodiwiss 2003). Presidenten opprettet The Presidents Crime Commission, Task Force on Organized Crime og Law Enforcement Assistance Administration, som skulle utrede og utvikle dette. Utredningsarbeidet konkluderte i sluttrapporten med at den tradisjonelle formen for lovhåndhevelse var ineffektiv. Man foreslo å etablere analyse- og etterretningsenheter i alle større byer i USA, og det ble utviklet modeller for enhetene. I første rekke var det en intellektuell prosess man ville initiere, nemlig det såkalte «Etterretningshjulet», med oppdragsdirektiv, innsamling av data, bearbeiding av data, tolkning og analyse, skriving av rapport og tilbakeføring av informasjonen som full etterretningsanalyse til politiets ledelse. Kunnskapen fra analysene skulle så ledelsen omsette til målrettede kortsiktige og, ikke minst, langsiktige tiltak.

Dette skulle ifølge gruppen erstatte mye av den ufruktbare tradisjonelle reaktive etterforskningen og straffesaksbehandlingen. Man mente også at politiets nye etterretningsenheter måtte styrke analysekompetansen med eksterne fagpersoner. I 1969 skrev da «The Task Force at:

“...relevante disipliner, som økonomi, statsvitenskap, sosiologi, og anvendt forskning må starte intensive studier av organisert kriminalitet. Gjennom etterretning skal politiet kunne oppdage og motarbeide kriminelle trender, som vil sette lovhåndheverne i stand til å initiere tiltak som virker på sikt og over tid, i stedet for kun å reagere på kriminelle handlinger som allerede er begått.»³

Først en del senere, mot -90- tallet og da primært i England, ble dette videreført til en ordnet og ordnende modell under benevnningen Etterretningsstyrt politiarbeid. I dag fungerer den som nasjonal arbeidsmodell i hele Storbritannia under navnet *National Intelligence Modell* (Cope 2003, Kleiven 2005). I mellomtiden, altså i løpet av 70 og 80-tallet, skjedde det som internasjonalt er blitt kalt en «*scientification*» av politiarbeidet (Ericsson & Shearing 1986). Rundt 1980 kom blant annet Goldsteins tanker om problemorientert politiarbeid og hans problemanalyse. På 90-tallet fikk denne også stor gjennomslagskraft, ikke minst i USA. Også i Norge ble det også satt ord på behovet for analyse i denne tida. I 1995 kom *Kriminaletterretningsutvalgets delinnstilling 1*, om organisering og bruk av kriminaletterretning, som åpenbart er

³ Kilde Martens 1990.

inspirert av ideen om etterretningsstyrt politiarbeid. Her beskrives etterretning og strategisk analyse blant annet på følgende måte:

«Kriminaletterretning er en arbeidsmetode som det nå satses mye på i Norden og Europa: Metoden går ut på å innhente, systematisere og analysere informasjon om de mest aktive og/eller organiserte forbryterne, for så å kunne anvende politiressursene målrettet og strategisk riktig...(..). Den viktigste forskjellen mellom kriminaletterretning og tradisjonell etterforskning av straffbare handlinger, er at hovedtyngden av etterretningsarbeidet ikke er saksorientert, men retter seg mot kriminalitetsproblemene som helhet og/eller mot grupper av aktuelle lovovertrедelser og lovbrutere....»

Det er verd å merke at utvalget i denne innstillinga ikke satte opp noe klart skille mellom ren kriminaletterretning og det som er blitt skilt ut som strategisk analyse. Videre er det viktig at den så klart definerer etterretningsanalyser bort fra det tradisjonelle fokuset på reaktive straffeforfølgelse av den individuelle lovbrutere, og over på grupper og fenomener.

Går vi så fram igjen til Politidirektoratets hefte fra 2004 om *Strategiske analyser - kunnskap for å lede*, peker det ikke bare på målet om at analysene skal gjøre innsatsene mer treffsikre. Det understrekes at dette også har økonomisk aspekter og analysen beskrives særlig som et styringsverktøy til effektiv ressursforvaltning. Det er den strategiske analysens funksjon for ledelse og administrasjon som fremheves.

«Det er ingen organisasjon som har ubegrensede økonomiske, personalmessige eller kunnskapsmessige ressurser. Derfor er det nødvendig å vurdere hvordan tilgjengelige ressurser kan benyttes best mulig. Strategiske analyser er et hjelpemiddel i denne prosessen og skal fokusere på å identifisere, vurdere og prioritere ulike problemer og komme med anbefalinger i forhold til disse.»

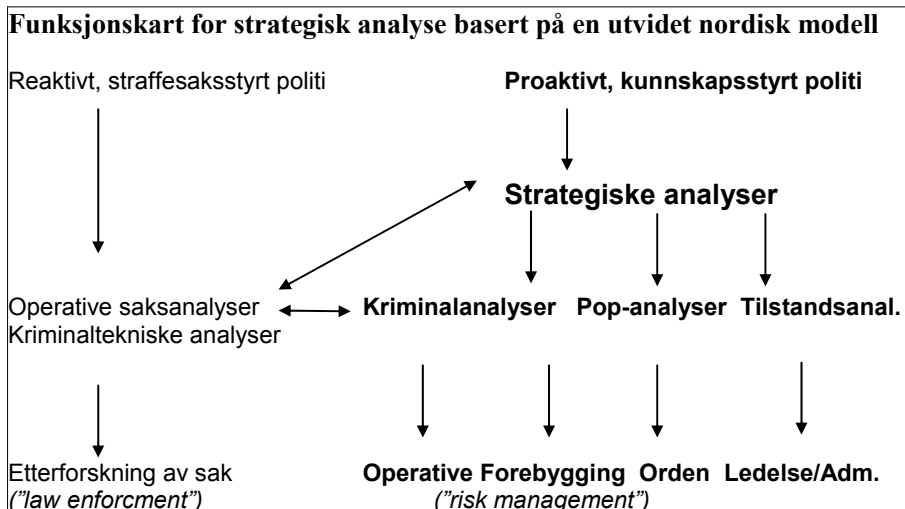
(Bauck 2004:9)

Før vi kommer så langt har imidlertid en nordisk idégruppe av politiledere konkretisert i en arbeidsrapport, bredden i hva de mener strategiske kriminalanalyser skal dekke: ⁴

⁴ En upublisert rapport fra Nordisk idégruppe for vise-rikspolitisjefene: Gemensamt utvekkingsarbeite i Norden. Kunnskapsbasert, problemorientert og underrättelseslett polisarbeite i de Nordiska länderna. Delrapport 1 – en jämförande nulägesbeskrivning, 2004-01-30

- 1. Lokale kriminaletterretningsenheter skal kontinuerlig innhente, bearbeide og analysere informasjon om aktuelle kriminalitetsområder, kriminelle miljøer, nettverk og organisasjoner, samt svært aktive enkeltdørbrytere.*
- 2. Kunnskapen fra strategiske kriminalanalyser skal benyttes til virksomhetsplanlegging og i utarbeiding av langsiktige strategiplaner.*
- 3. Analyser skal utarbeides lokalt slik at den operative styrken kan målrette sin virksomhet mot prioriterte kriminalitetsområder*
- 4. Strategiske analyser skal være et fundament for problemorientert forebyggende arbeid.*

Dette er veldig interessant, ikke minst fordi den nordiske visjonen som her tar form tegner en slags modell av strategisk analyse som inkluderer både kriminalitetsanalysene, som inngår i etterretningsstyrt politiarbeid (punkt 1), og POP-modellens analyser (punkt 4). Mens det etterretningsstyrte politiarbeidet opp til dette punkt var knyttet spesielt til identifisering av særlig aktive, organiserte og farlige kriminelle aktører og spissing av bekjempelsen mot disse, er POP-arbeid assosiert med identifisering av mønstre for især mengdekriminaliteten og forebygging av denne (gjørne gjennom situasjonell forebygging). Ut fra listen til den nordiske gruppen forventes det at den strategiske analysene skal sørge for både aktøridentifiserende og mønster-/betingelsesbeskrivende analyser. I punkt 2 i listen vises det til mer administrative analyser, som skal serve virksomhetsplanene og de langsiktige strategiplanene. Og i punkt 3 vises det tilbake til begrepet «kriminalitetsområder», som inngår i punkt 1 og det spesifiseres at analysene skal serve den operative styrken. I tillegg til kriminalitetsanalysene og pop-analysene, går denne nordiske modellen for strategiske analyse dermed ut på å levere analyser både til ledelse og administrasjon og til operative og forebygging enheter. Den eneste målgruppen som ikke nevnes er etterforskning og påtale. Det er vanskelig å tolke det på annen måte enn at analysene er tenkt ha en funksjon primært i det proaktive arbeidet, ikke det reaktive. På den annen side vil analysene, ved å være grunnlagsdokumenter for strategi- og virksomhetsplanene, virke førende inn på prioriteringer og ressursforvaltningen knyttet til straffesaker. Nedenfor er et kart som forsøker å gripe den nordiske visjonen om strategiske analysers og deres plass i forhold til politiets funksjoner

Den utvidete spesifiseringen av oppgaver for den strategiske analysefunksjonen, som vi finner i den nordiske visjonen, har konsekvenser for hvilke typer konkrete kunnskapsprodukter som vil være av relevans. Ved Oslo politidistrikt ble det i den Strategiske analysegruppen i perioden 1999-2005 for eksempel utviklet 6 ulike typer analyser, som under er beskrevet nærmere og som er knyttet opp til de ulike målgruppene:⁵ Rapport 1 tilsvarer Tilstandsanalysen i kartet over, rapport 2, 3 og 4 er ulike typer Kriminalanalyser, mens rapport 4 er Pop-analysen. Evalueringer er ikke tegnet inn i kartet over, men kan heftes innunder pop-analyser og for så vidt alle andre prosjekter og innsatser/operasjoner. Integrasjonen av kriminalanalyser og pop-analyser under den strategiske paraplyen har i praksis også bidratt til å endre hver av disse fra sin «rene» form, slik de utgangspunktet er tenkt og beskrevet for eksempel av Tilley (2003). Bredden og variasjonene i hvordan strategiske analyser utføres i praksis, er grunnen til at jeg velger ganske enkelt å kalle dem for politiets anvendte samfunnsforskning på kriminalitet.

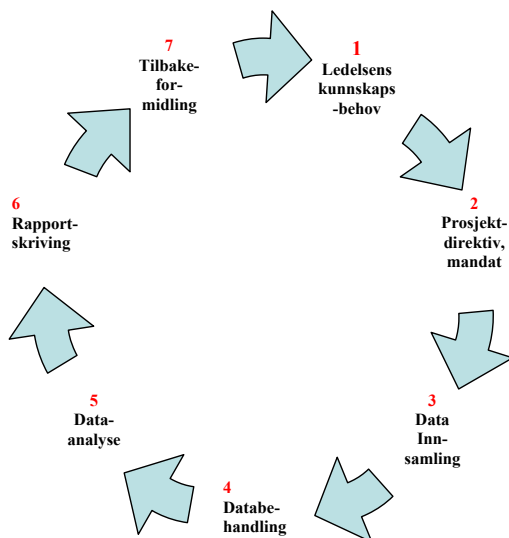
⁵ Nærmere gjennomgang av de ulike typene analyser finnes i boka *Analyser av kriminalitet*, som er under utgivelse ved Høyskoleforlaget.

Strategiske analyser	Emne/ karakteristika	Formål	Mål-gruppe
1 Tilstands/ status-rapporter	Periodisk rapportering av overordnet kriminalitetsbilde. Vanligvis kvantitative analyser av data i PAL/Strasak. Prognoser ut fra framskrivelse av tidsseriedata.	Bidrag til virksomhets- og strategi-planlegging,	Ledelse og administrasjon
2 Emne-rapporter	Dypere analyser av avgrenset emner/ områder. Kan være kvalitative (også casesdesign) og kvantitative, men er ofte en blanding. Bruker gjerne etterretningsdata støttet av PAL/Strasak data, eller motsatt. Samt andres registre etter behov (folkeregistre, arbeidstakerregistre, SSB).	Bistår i utvikling av mer målrettet forebygging, pro- (og mulig re-)aktiv innsats med å gi økt forståelse av sammenhenger, relasjoner og mekanismer i kriminalitets-utviklingen	Ledelse og administrasjon Proaktive enheter (mulig også reaktive)
3 Trendrapport	Periodisk rapportering om de viktigste (største, skadeligste, vanskeligste) utfordringene i antatt kommende kriminalitetsbilde.. Bygger på kvalitative etterretningsdata, ekspertintervjuer og caser, evt. støttet av BLs saksinformasjon og PAL/Strasak-statistikk.	Bidrar til å øke handlingsberedskapen til politiet overfor kommende kriminalitet, gir mulighet for mer treffsikker og riktig dimensjonert ressursforvaltning.	Ledelse og administrasjon, proaktive enheter
4 russelvurdering /risiko-vurdering	Generelle eller avgrensede beskrivelser av en fare, samt vurdering/ gradering av trusselen forbundet med dette. Baserer seg primært på etterforsknings- og etterretningsdata og ekspertintervjuer.	Bistår i umiddelbar proaktiv ressursstyringen i tilknytningen til trusler	Ledelse og administrasjon, Proaktive enheter (mulig også reaktive)
5 Problem-analyse	Å finne og forstå mønstre i lokalt forankret kriminalitet. Benytter primært PAL/Strasak, ofte kombinert med fokusgrupper og kvalitative intervjuer med brukere/lokalbefolkning osv.	Bistår forebyggende prosjekter med å identifisere innsatspunkter og samarbeidspartnere for forebyggende tiltak (oftest situasjonelle)	Proaktive forebyggings- og operative enheter, samt særskilte prosjekter
6 Evaluering	Å identifisere og forstå hvordan og hvorfor ulike innsatser virker på kort og lang sikt. Benytter kvantitative data fra PAL/Strasak samt intervju med deltakerne i prosjekt og brukere av tjenesten.	Bidrag til virksomhets-planlegging og metodeutvikling	Ledelse og administrasjon

Tilpasnings- og implementeringsproblemer for strategisk analyse (i praksis)

Endringer og utvidelser av visjonen om strategiske analyser kan ha mange årsaker. Endringene kan dreie seg om positive tilpasninger og tilskudd som gjør at den strategiske analysefunksjonen favner dypere og bredere inn i den lokale proaktive kriminalitetsbekjempelsen og ressursstyringen. På den annen side kan utvidelsen også uttrykke en tendens til å vri analysene vekk fra proaktive perspektiver. Problemene med implementeringen av analysefunksjoner som er dokumentert utenlands, gjør at den pessimistiske hypotesen i alle fall ikke synes irrelevant. Ikke minst har den dystre evalueringen på 70-tallet i USA av hva som skjedde med den nevnte visjonene om å bygge opp analyse og etterretningsenheter der, bidratt med verdifull innsikt (Martens 1990, NCJ/BJA rapport 2005). Systemhindringer og motstandsprosessene er også studert på New Zealand (Ratcliffe 2002, 2004, 2005) og i Storbritannia (John & Maguire 2003, Cope 2004, Innes, Fielding & Cope 2005).

For å gi en ordnet fremstilling av de utfordringer man har identifisert, tar jeg utgangspunkt i analyseprosessen til McDowell (1998) og forenkler den til noe som likner svært på det klassiske Etterretningshjulet. For at den strategiske analysen skal kunne virke optimalt må alle leddene i kunnskapsproduksjonsprosessen fungere. Nedenfor går vi gjennom de svakhetene som imidlertid er blitt identifisert i utlandske undersøkelser.

1 Ledelsens kunnskapsbehov

Ideelt sett skal den strategiske analysefunksjoner få sine oppdrag fra politiledelsen, som skal uttrykke sitt kunnskapsbehov overfor analyseenheten. Sammen skal de, ifølge McDowell (1998), inngå i en oppdragsdialog, der analytikerens møter lederens behov med forslag til faglig operasjonalisering av kunnskapsbehovet til en håndterbar, avgrenset og relevant problemstilling samt en plan for datainnhenting. Evalueringer viser imidlertid at politiledelsen har en lite utviklet forståelse for analysen, er lite involvert i den og er svak med å uttrykke egne behov for analyser (Maguire & John 1995). Flere, blant annet Gundhus i undersøkelsen av to analyseenheter i Norge, finner at analysene tillegges lav status og stemples negativt som «teori», i motsetning til erfaringskunnskapen «fra gata» (Gundhus 2006). Ratcliffe (2004) setter dette i sammenheng med at politiledere som regel har bakgrunn fra etterforskning, ikke etterretning, og er derfor heller ikke er vant med å tolke kriminalanalyser og omgjøre dem til praktiske handlinger. Cope (2003, 2004) peker på at forskjellene i perspektiv mellom det hendelsesstyrte og det mer langsiktige, mellom det sammenhengsrelaterte og det de-kontekstualiserte, som henholdsvis reaktivt politiarbeid og strategiske analyser gjerne preges av, medfører at politiledere ikke fullt ut forstår potensialet som ligger i analysen (Peterson 1990). Ledelsen fortsetter derfor å holde oppmerksomheten på og prioritere reaktiv respons på hendelser, og bidrar dermed til å vanskeliggjøre overgangen til analyser og andre virkemidler til proaktiv og kunnskapsstyrt innsats (Gundhus 2006, Martens 1990).

2 Prosjektdirektiv/ mandat

Flere av evalueringene peker på at analysene vurderes som tematisk lite relevante for politiorganisasjonen for øvrig. Martens setter dette i forbindelse med analyseenhetens manglende mot til å stille kritiske og utfordrende temaer på dagsorden. Poliitiorganisasjonen er vant til å verdsette lojalitet og disiplin, og også analyseledelsen rekrutteres på dette grunnlaget. Med konservativ analyseledelse stimuleres ikke de problemstillinger som tematisk kunne ha gitt kritiske og innovative bidrag til forebyggingen og kriminalitetskontrollen. Martens konkluderer med at vellykkede analyseenheter avhenger av modig analyseledelse, mens den tradisjonelle autoritære linjeorganisasjonen krever lojalitet (Martens 1990). I tillegg til dette avdekker Cope (2004) i sin deltakende observasjon fra en engelsk etterretningsenhet, at analytikerne ofte mangler en forståelse av

politiarbeidet, hvilket påvirker hvor relevante problemstillingene de velger er for det operative politiet.

3 Data innhenting

I mange sammenhenger pekes det på at politiets *information management* (håndtering av innhenting, kontroll, lagring, gjenfinning og spredning av informasjon) er svak og usystematisk. Dette kan ha konsekvenser for reaktiv etterforskning av saker, slik Fashing Glomseth, og Gottschalks (2006) forskning viser, men også for de strategiske analysene og det proaktive politiarbeidet, hvilket var motivasjonen bak gjennomføringen av den engelske nasjonale etterretningsmodellen (Kleiven 2005). Især er det pekt på at dataene i etterretningsregistrene ofte har vært styrt av behovene for detaljopplysninger som kreves i bevisoppbyggingen i straffesaker, mens den nødvendige «myke» informasjon om sosiale relasjoner og bevegelser i nærmiljøer, nettverk og grupper mangler. Dermed blir data i registre lite valide; de dekker ikke de strategiske analysenes begreper og problemstillinger (Andrews 1990, Maguire & John 1995, Kleiven 2005). Martens og andre hevder i tillegg at innhentingsorganene, sensorene, i form av spanere, informantbehandlere, samt teknisk og elektronisk overvåkningsutstyr, gjerne prioriterer behovene i straffesaksarbeidet, mens analysens behov anses som unyttig luksus. Analyseenheten isoleres fra innhentingsenhetene og får ikke utnyttet innhentingskapasiteten som politiet besitter (Martens 1990, Goldstein 1990, Gundhus 2006). Dette hemmer kvaliteten på analysene.

4 Databehandling og -kvalitetskontroll

Evalueringer peker også på at kvaliteten av de data som finnes i etterretningsregistre ofte er dårlig. Registerne inneholder data som ofte ikke er blitt kvalitetssikret gjennom etterretningssamfunnets 4X4 system eller andre kvalitetssikringssystemer, og dataene inneholder slurvfeil som gjør dem vanskelig å finne tilbake til i søk. Dessuten foregår mye av informasjonsdelingen i politiet etter muntlighetsprinsippet, enkelte anmeldte saker skjermes av etterforsker og etterretningen praktiserer i mange tilfeller strenge need-to-know-regimer der analytikerne er ekskludert. Resultatet av alt dette er at datamaterialet analytikerne sitter igjen med etter søk til en analyse, ikke er fullstendig og har lav reliabilitet (Martens 1990, Innes, Fielding & Cope 2005, Sætre 2006). I tillegg til dette er anmeldelsesstatistikken som man bruker i de

kvantitative analysene av kriminalitetsbildet, preget både av høye mørketall og av historiske brudd ved at registreringspraksis har blitt endret. Statistikken gir derfor et relativt dårlig bilde av faktisk kriminalitet, og er usikre når dataene benyttes til å belyse historisk endring og utvikling (Sætre 2006). Analyser som baserer seg på å hente ut data fra politiets databaser, enten det er etterretningsregistre eller strasak-basen, oppnår dermed svak reliabilitet der analysens konklusjoner om trender og modus er usikre og upålitelige (Cope 2003, Bichard 2004, Ratcliffe 2002a, Sætre 2006).

5 Dataanalyse

Sheptycki (2004) finner at analyseenhetene i politiet i praksis gjerne driver med andre gjøremål enn analyse. Kompetansen (mis-)brukes i stedet til reaktiv etterforskning eller til administrasjon og virksomhetsplanlegging. Som Martens skriver:

«When an analytical phase of the intelligence process does exist (frequently in name only), it often does little analysis and is more related to routine clerical tasks.»

(Martens 1990:3)

Flere erfarer også at analytikerne ikke er ansatt ut fra at de har analysekompetanse, men er dataspesialister, operative etterretningsfolk eller noe annet, men er uten analyseopplæring enn si forskningsmessig kompetanse (Martens 1990, Cope 2003, Ratcliffe 2004, Gundhus 2004: 274-277). Det er derfor heller ikke til å undres at analyseproduktene blir vurdert som forskningsmessig svake. De er gjerne rent deskriptive og begrenset til identifikasjon, i enkelte fall rene opplistninger av rådata, så som telefonnumre, navn, adresser, osv. De innlemmer ikke tolkninger basert på samfunnsvitenskapelige teorier om sammenhenger og påvirkningsfaktorer (Gundhus 2006, Martens 1990). Spesielt er de svake på forutsigelser og prognoser, som gjerne skulle være de strategiske analysenes varemerke (Cope 2004, Pease & Townsley 2003 i Kleiven 2005). Ifølge Innes, Fielding & Cope (2005) er analyseproduktene også preget av å tilpasse seg politiperspektivet på data der «vitenskapelig objektivitet» overdrives i forhold til det som gjerne understrekes i samfunnsvitenskap, nemlig forutsetningene i betingelser og perspektiv som gjør at noe henger sammen og opptrer som «objektiv virkelighet».

Evalueringer av analysene peker, som tidligere nevnt, også på at de gjerne omhandler temaer som av politiorganisasjonen for øvrig anses som lite relevante, eller at de ferdigstilles for sent i forhold til relevans og nytte (Martens 1990). Den tidligere sjefsanalytiker i CIA, Richard Heuer (1999), skriver at hypotesene man jobber med innen etterretning av flere grunner kan bli lite utfordrende og for konservative. Tidspress kan gjøre at analytikerer formulerer problemstillinger og hypoteser ut fra hensiktsmessighet; de er lette å operasjonalisere og dokumentere. Slike analyser forteller sjelden noe nytt. Andre ganger er det en konsensusstrategi og manglende dristighet som styrer valg av problemstillinger, hypoteser og datainnsamling. Resultatet er analyser som skaper lite splid, men heller er autoritetstro og bevisst støtter konvensjonelle perspektiver på virkeligheten. Det en godt fungerende analysefunksjon trenger er imidlertid følgende: “... *an intelligence unit administrator must have the courage to challenge the conventional wisdom.*» Martens (1990).

6 Rapportskriving

Selve formen på tilbakeformidlingen av analysene kan være av viktighet for hvor nyttig de oppleves. Som Martens (1990) poengterer vil nytteopplevelsen av analysene avheng av at sluttproduktet har form som et verktøy for ledelse og operative styrker. Analysene må derfor oppsummeres i effektiv informasjonsformidlende form, med knappe og konkrete vurderinger av hva som blir viktige utfordringer og mål for framtidige politiinnsats. Rapporter som reflektere «kreative uttrykksformer» og tilfredsstill akademias mange rituelle knebøyninger, oppleves av politiorganisasjonen for øvrig som misbruk av politiets ressurser. Dette er en av grunnene til at organisasjonen vurderer analysefunksjonen som lite nyttig luksus.

7 Formidling /tilbakeføring av kunnskap

Analysene evalueres altså ofte som tematisk irrelevante og dårlig «timet», som for abstrakte og lite konkrete og anvendelige i formen. Evalueringer viser imidlertid også at når ledelsen som mottar analyserapportene ikke forstår budskapet de forsøker å formidle, har dette mer med lederens kompetanse å gjøre. Han er heller ikke trent til å omsette den forskningsbaserte kunnskapen til strategier og retningslinjer for praktisk handling. Dette forringer selvsagt hvilken innflytelse analyseproduktene har på planer for innretningen av det operative politiarbeidet, samt på den

analytiske og mer helhetlige forståelsen av egen innsats som analysene kunne ha tilført de operative mannskapene (Cope 2004). Som Ratcliffe kommenterer:

“...Few police managers are trained in the art of interpreting criminal intelligence and crime analysis, and fewer have the necessary training to convert that intelligence into practical and effective long-term crime reduction policies.»

(Ratcliffe 2004b)

Flere evalueringer peker på problemet med at ledelsen er mer opptatt av de enkeltstående resultatene i straffesaker, og det reaktive politiarbeidets mål om oppklaringsprosent og saksbehandlingstid. Martens (1990) kritiserer dette som han kaller en manglende interesse for det fundamentale i kriminalitetsanalyser, nemlig en ledelsesrelevant forståelse av kriminelle problemers betydning og omfang, som må ligge til grunn for utvikling av politiets prioriteringer og policy. Han mener at et politi som er mer opptatt av etterforskningsdetaljer enn av vurderinger av hvordan illegale markeder, kriminelle organisasjoner og transaksjoner fungerer, har blandet sammen hva som er mål og middel for politiets innsats. Når effektivitet i politiet måles utelukkende ut fra volumet i arrestasjoner og tempoet i saksbehandlingen, uten å vurdere viktigheten av utfallet av den enkelte arrestasjon og sak for den kriminelle underverdenen, vil også incentivet for å satse på analyser forsvinne. Også andre, senere evalueringer har lagt vekt på at en ledelse som er mer opptatt av innsats som gir en *output* på statistikken enn *outcome* på folks trygghet, undergraver interessen for den strategiske analysefunksjonen (Byrne & Pease 2003, Gundhus 2006).

8 Overordnede utfordringer knyttet til kompetanse og arbeidsmiljø

I tillegg til de utfordringer som kan knyttes til leddene i etterretningshjulet, peker evalueringer på noen overordnede spenninger som oppstår med innføring av en analysefunksjon. Flere av disse har med kunnskapskulturen og arbeidsrelasjonene å gjøre. Cope (2003:357) peker på at det lett oppstår latente friksjoner mellom analytikere og etterforskere fordi de to posisjonene har lite kunnskap om hverandre. Dette fant også Gundhus (2006) ved en av analysefunksjonene i hennes undersøkelse i Norge.

Andre peker på at det er skepsis fra den operative styrken ute overfor hele byråkratiet, men særlig overfor de eksternt ansatte analytikerne (Martens 1990). Disse blir symboler på antitesen av det tradisjonelt operative, aksjonsorienterte og erfaringsbaserte politiet

(Cope 2003). De operative ser negativt på at analytikerne ikke opplever like store farer i jobben som de selv, ikke kjenner virkeligheten på kroppen på samme vis, og likevel mottar en høyere lønn enn de selv. Influert av generalistperspektivet mener disse polititjenestemennene at de selv kan gå inn i analysefunksjonen og foreta analyser like godt som enhver samfunnsforsker (Cope 2003, Larsson 2005). Også dette så Gundhus (2006) tendenser til i en av de norske enhetene.

Også mellom politiledelsen og analytikerne finner man spenninger. Dette skyldes dels deres ulike orientering til det hendelsesstyrte politiet generelt, men også at de besitter ulik og muligens konkurrerende kompetanse på høyt nivå. Ratcliffe (2004, 2005) påpeker problemet og ubehaget det skaper for alle parter at politiets seniorer og ledere ikke besitter kompetanse i strategisk analyse, som gjør at de kommer i en klient-rolle i forhold til analytikerne som funksjonelt står under dem i organisasjonshierarkiet. Flere peker på at både de operative styrkene og politilederne trenger opplæring i bruk av strategiske analyse som styringsredskap for prioritering av innsatser og som tolkningsramme for å forstå den kaotiske viktigheten man møter i arbeidet. Denne opplæringen vil bidra til å endre det reaktive og detaljfokuserte «politiblikket», til også å fange inn og forstå indikatorer på sosiale makt- og avhengighetsrelasjoner, bevegelser og transaksjoner som har med kriminelle markeder, miljøer og muligheter å gjøre (Martens 1990, Finstad 2000, Ratcliffe 2004, 2005).

Drøfting og anbefalinger

Vi har sett hvordan visjonen om den strategiske analysen har beveget seg fra å omhandle større treffsikkerhet i bekjempelsen av organisert kriminalitet, til å dekke også identifisering av innsatspunkter overfor den såkalte mengdekriminaliteten gjennom problemorientert arbeid. Dessuten inkluderer den i dag analytisk støtte til ledelsens planarbeid og administrative styring. Antakelig har utvidelsen å gjøre med hva det i praksis har vist seg at analyseenheten kan bidra med. Men muligens skyldes endringene også en tilpasning til problemene med å virkeliggjøre analysenes proaktive, risikostyrende funksjon. Problemene man har hatt med implementering i utlandet tilsier i alle fall en slik antakelse ikke er urimelig. Dersom hypotesen er riktig, impliserer det at de strategiske analysene i dag ikke foretas under optimale betingelser eller har maksimal effekt.

Teoretisk kan man forstå slike tilpasninger av den strategiske analysen som resultat av en slags «survival of the fittest»-prosess, der analyseproduktene som fungerer innenfor det etablerte systemet understrekes, mens de som ikke passer, defineres litt om, modifiseres, muteres, eller legges på hylla. En mer raffinert variant av teorien, er den som låner bilder og begreper fra psykodynamisk teori og kaller prosessen for Motstand mot endring og Motstand mot kunnskap. Teorien handler i korthet om at fremmede og truende elementer og kunnskap som innføres i et sosialt system, vil bli møtt med motstandsstrategier av ofte ikke-intensjonell og ubevisst karakter, som søker å disiplinere/kontrollere det fremmede inn i etablerte forståelsesrammer. Jo mer omfattende det nye er, desto bredere og dypere blir motstanden (van der Ros 1996:212).

I organisasjonsteorien skiller man mellom to typer endringer; *forandring* og *forvandling* (Nylehn 1992). Forandring innebærer innføring av nye elementer i en organisasjon uten at det medfører at systemets virkemåte som sådan endrer seg. Noe gjøres på nye måter, men det berører ikke organisasjonen som sådan, med nye mål eller gjennomgripende omprioriteringer og omfordelinger. Forvandling, derimot, innebærer at organisasjonen innretter seg ut fra andre måter å forstå verden på, såkalte perspektivskifter, og at virksomheten baseres på andre og nye mål og verdier.

Motstanden mot forandringer og forvandlinger i organisasjoner kan i prinsippet ta tre ulike former, ut fra om man stiller seg imot målet for endringen, virkemidlene eller begge deler. Van der Ros (1996) kaller tilhengerne til det nye for innovatører, mens de tre motstandsposisjonene begrepssettes som:

- * 'Den lojale byråkraten' som ikke tror på den nye målsetningen, men aksepterer virkemiddelet,
- * 'Nøleren/retorikeren' som tro på den nye visjonen, men likevel er mot eller skeptisk til virkemiddelet, og
- * 'Den harde nøtten' som er mot både den nye målsetningen og mot virkemiddelet.

Holdning til virkemidlet		For	Mot
	For	Innovatør	Lojale byråkrater
	Mot	Nøler/retoriker	Hard nøtt

Man kan tolke mange av problemene med innføringen av strategiske analyser, mange av endringene i visjonene om og praktiseringen av den, som resultat av påvirkninger fra alle de 4 mulige posisjonene i forhold til endring, nevnt over. I seg selv utgjør strategiske analyser et tillegg til den alminnelige politiorganisasjonen som tilsynelatende ikke behøver å berøre eller true den etablerte organisasjonen for øvrig. Så langt utgjør funksjonen kun en forandring. Samtidig vitner listen av problemer med implementering at funksjonen nok avhenger av større endringer for at den skal kunne utvikle gode kunnskapsprodukter og virkelig benyttes til strategisk og målrettet innsats mot alvorlig og omfattende kriminalitet..

Spenningene og bevegelsene knyttet til strategiske analyser er antakelig grunnen til at begrepene om det kunnskapsstyrte og proaktive politiet etter hvert har trådt så klart fram i diskursen. De tydeliggjør den ideologiske rammen strategiske analyser hører hjemme i, og som representerer en ny og alternativ rasjonalitet for politiets virksomhet. Den innfører nye målsetninger som utfordrer grunnleggende perspektiver og verdier i en organisasjon der reaktivt påtalestyrt straffesaksarbeid tradisjonelt har dominert og satt standarden. Kombinert med begrepene om det kunnskapsstyrte og proaktive politiet blir dermed strategiske analyser deler av et dyptgripende perspektivskifte og en forvandlende endringsprosess, - eller som Tilly (2003) kaller det: En reformering. Bevegelsene i visjonen og praktiseringen av strategisk analyse kan tolkes som uttrykk for kompromisser og balanseoppganger i spenningen mellom den etablerte og den forvandlede politiorganisasjonen

Tre mulige tiltak

Dersom det virkelig er et ønske om å utvikle et kunnskapsstyrt politi, er det flere tiltak som kan iverksettes for å styrke de strategiske analysene og minke motstanden mot endring. Jeg skal ikke utdype alternativene her, men avslutte med å peke på tre tiltak som vil kunne bidra til å holde endringsprosessene på riktig kurs.

Måleparametre og evalueringsformer som støtter proaktiv innsats.

Så lenge politiets måleparametre for innsats entydig måler status på allerede begått kriminalitet og kvaliteten på straffesaksbehandlingen, vil hele systemet presses i reaktiv retning. Suksesskriterier tilpasset det proaktive og kunnskapsstyrte arbeidet, og som måler forebyggende og kriminalitetsavvergende arbeid, vil være en logisk forlengelse av visjonen om et proaktivt politi, som mobiliserer de endringspositive innovatørene og de lojale byråkratenes innsats i endringsprosessen. At distriktene har laget strategiske analyser, operasjonalisert dem i virksomhetsplanene til prioriterte områder og operative, forebyggende tiltak og har gjennomført og evaluert tiltakene, er i seg selv kriterier på kunnskapsstyrt politiarbeid.

Bedre analysenes kvalitet med miljøetterretning og nærpoltiarbeid

En del av motstanden mot strategiske analyser skyldes antakelig at analysene ikke er gode nok i å forutse kommende kriminalitetsproblemer. Noe av dette skyldes som nevnt at datagrunnlaget ikke er tilpasset analyser av mellommenneskelige forhold i kriminelle miljøer og kriminogene spenninger mellom grupper i lokalesamfunn. Organisasjonsmessige løsninger som reserverer en del av den operativ styrken til informasjonsinnsamling gjennom «miljøetterretning» og mer åpent lokalpolitiarbeid, vil kunne styrke kvaliteten på analysene. Dette handler for så vidt også om opplæring og utvikling av et nytt og mer «sosiologisk» og analyserende «politiblikk» (Finstad 2000). Som Martens anbefaler:

«...intelligence units must concentrate less on developing evidence for criminal prosecution and focus more on the types of data that bring clarity and understanding to the scope and the dimension of the problems»

(Martens 1990:5)

En slik styrking av datagrunnlaget for analysene vil antakelig mobilisere mer støtte til det kunnskapsstyrte politiet blant det som over er kalt nølerne/retorikerne.

Kunnskapsforståelse og sammensetning av kompetanse

Kunnskapsstyrt, proaktivt politi handler ikke om orakler og magikere, som kan kaste ut sannheter og fjerne kriminalitet og trusler med trylleslag. I et hierarki uten nøktern og vitenskapelig fundert kunnskapsproduksjon, vil imidlertid nettopp slike orakler som er overbevist om at de har sett «sannheten», ofte

gjøre seg gjeldene. Det blir den som roper høyest og med mest overbevisning, den som har flest påvirkningsrelasjoner eller mest formell makt, som blir premissleverandør for sannhet. Etter mitt syn har politiet en liten hang til slik magisk kunnskapskultur.

Et virkemiddel til å dempe dette trekket er å jobbe med kunnskapskulturen i politiorganisasjonen totalt sett, samt å utvikle politiets egen kompetansen i systematisk og vitenskapsbasert kunnskapsutvikling. Dessuten handler det om å integrere «oraklene» og ta budskapet de har på alvor, ved å tydeliggjøre at poenget med strategiske analyser i politiet nettopp er å utnytte best mulig de erfaringer og innsikter vedkommende og andre tjenestemenn får og opparbeider i sitt virke. Kunnskap om kriminalitet utviklet gjennom strategiske analyser i politiet handler om en utveksling mellom politiets kunnskap «fra gata» og analytikerens evne til å systematisere erfaringene, sammenstille dem med empirisk kunnskap fra andre hold, tolke dem ut fra etablerte teorier om sosiale relasjoner og virkeligheter, og på det grunnlaget trekke politirelevante konklusjoner om kriminalitetsbildet i dag og i morgen. Politiets forståelse av seg selv som premissleverandør, som «blodet», i den kunnskapsproduserende kroppen, er viktig. Det er deres erfaringer, innsikter og politifaglige spisskompetanse som sammen med analytikerens, kan bygge gode og relevante databaser, gi treffende beskrivelser av virkeligheten og gode prognoser for morgendagen. Det er sammen man virkeliggjør en kunnskapsstyrt, effektiv og målretta forebygging, risikostyring og kriminalitetsbekjempelse. Med utdanning i grunnleggende innsikt i samfunnsvitenskapelige metoder og analyser i grunnutdanningen, samt en masterutdanning ved politihøgskolen som gir tjenestemenn en viderekommende analysekompetanse, vil også rollefordelingen mellom polititjenestemenn og analytikere på sikt hvikes ut.

Siden analysene altså ikke bringer med seg noe *sim-sala-bim*, blir det siste viktige punktet at ledelsen fremdeles er hjernen i en politiorganisasjon, og at analysens suksess til syvende og sist avhenger av at lederen forstår analysens funksjon og er i stand til å omsette kunnskap til handling. For meg synes det ganske åpenbart at et kunnskapsstyrt politi i sine ledergrupper ikke bare bør ha juridisk kompetanse, men også kompetanse som er rekruttert nettopp på grunn av kunnskapsforståelsen og omsetningsferdighetene. Aller helst bør nok en slik lederrolle fylles av en som kombinerer politifaglig og samfunnsvitenskapelig kompetanse. Først på den måten

kan man forvente produktive fortløpende dialoger mellom ledelse og analytiker, fortløpende kvalitetskontroll av produktene, og profesjonell «oversettelse» av kunnskap til virksomme og kloke politifaglige tiltak. Som Jerry Ratcliffe, polititjenestemannen som gjorde akademiker av seg og i dag er professor ved Temple University i Philadelphia, sier:

«The challenge for the immediate future of crime reduction is less to worry about the training of analysts, and more to address the inability of law enforcement management to understand and act on the crime analysis they are given.»

(Ratcliffe 2004b)

Antakelig vil et slik tilskudd til politiledelsens kompetanse også bidra til å integrere 'det nye' inn i det tradisjonelle og kjente hierarkiet, og på den måten gjøre det mer forståelig, meningsfullt og legitimt, selv om det samtidig stilles krav om fornyelse av de gamle enhetenes perspektiv og funksjon. Forvandringsprosesser aksepteres kanskje lettest når de gjennomføres fullt ut og gjennom tradisjonelle autoritetsstrukturer. Og da har vi vel kanskje også, på helt konkret vis, fått operasjonalisert målsetningen om det kunnskapsstyrte politiet?

Litteratur

- Bauck, H. J.** (2004). *Strategisk analyse – kunnskap for å lede*. Publikasjon 11/2004. Oslo. Politidirektoratet
- Beck, U.** (1999). *Risk society: Towards a New Modernity*. London: Sage
- Bellinger, G., Castro, D., Mills, A.**, (2004). *Data, Information, Knowledge and Wisdom*, lastet ned 09.10 2006, fra www.systems-thinking.org/dikw/dikw.htm
- Bjørge, T. & Carlsson, Y.** (1999). *Vold, rasisme og ungdomsgjenger – forebygging og bekjempelse*, Oslo: Tano Aschehoug
- Byrne, S. & Pease, K** (2003). *Crime reduction and community safety*, In Newburn, Tim (ed.) Handbook of Policing, UK: Willan Publishing
- Cope, N.** (2003). *Crime analysis*. Principles and practice, I Newburn, Tim (ed.): Handbook of Policing, UK: Willan Publishing
- Cope, N** (2004). Intelligence led policing or Policing Led Intelligence, I *The British Journal of Criminology*, 45 (2), 188-203

- Evans-Prichard E.E.** (1937). *Whitchcraft, oracles, and magic among the Azande*. Oxford: Oxford University Press
- Ericson, R. & C. Shearing** (1986). The scientification of police work. I G. Böhme og N. Stehr (red.): *The knowledge society. The growing impact of scientific knowledge on social relation*, 125-159, Dordrecht: Reidel
- Fahsing I., Glomseth R., Gottschalk, P.**, (2006). *Kunnskapsdeling og dyktighet i politietterforskning*, Politiforum, 9, 2006
- Frich, J.C.** (2002). Magiske tall – trolldom og risiko som forklaring på sykdom og død, *Tidsskrift for norsk Lægeforening*, 122: 2904-2907
- Finstad, L.** (2000). *Politiblikket*. Oslo: Pax
- Garland, D.** (2001). *Culture of Control: crime and social order in contemporary society*. Oxford: Oxford University Press
- Glomseth, R, Gottschalk, P.** (2005). Research propositions for determinants of police investigation performances. *Electronic government*, vol 2, no 3.
- Gundhus, H. O.** (2006). "For sikkerhets skyld" – IKT, yrkeskulturer og kunnskapsarbeid i politiet. Doktorgradsavhandling ved Institutt for kriminologi, Universitet i Oslo
- Hansen, M. L.** (2006). World bank meeting in Oslo, june 2002 – Planning, Intelligence, dialogue, foredrag holdt ved konferanse Bramshill 11.9.2006
- Heuer, R. J.** (1999). *Psychology of Intelligence analysis*, Center for the Study of Intelligence, CIA
- Innes, M., Fielding, N., Cope N.** (2005). The appliance of science? The theory and practise of criminal intelligence analysis, *British Journal of Criminology*, 45 (1): 39-57
- John, T. & Maguire, M.** (2003). Rolling out the National Intelligence Model: Key Challenges, I *Crime reduction and problem-oriented policing*, Cullomton: Willan 38-68
- Kleiven, M.E** (2005). Where's the 'intelligence' in The National Intelligence Model? Masteroppgave ved University of Portsmouth.
- Larsson, P.** (2005). Politiet som kriminalitetsforebyggere, i seminarrapport Brotsprevention - *Crime Prevention NSfKs 47th reseach seminar*, Oslo, Norway
- Maguire, M.** /2003) Criminal investigation and criminal control. I Newburn, Tim (ed.) *Handbook of Policing* (363-393). UK: Willan Publishing
- McDowell, D.** (1998). *Strategic Intelligence – A handbook for Practitioners, Managers and Users*. Istana Enterprise Ltd.
- Martens, F.T.** (1990). The Intelligence Function. I Paul Andrews jr. & Marilyn Peterson: *Criminal Intelligence Analysis*, Loomis: Palmer Enterprises
- NCJ/BJA** rapport 2005: *Intelligence-Led Policing: The New Intelligence Architecture, New realities, Law enforcement in the Post 9/11 Era*. Bureau of Justice Assistance, Us Department of Justice, NCJ 210681

- Nylehn, B.** (1992). *Integrering i kommunale organisasjoner*, Bodø: Nordlandsforskning
- Tilley, N.** (2003). Community policing, problem-oriented policing ant intelligence-led policing, I Newburn, Tim (ed.): *Handbook of Policing*, UK: Willan Publishing
- Peterson, M.,** (1990). The context of analysis, I Andrews and Peterson (eds.): *Criminal Intelligence Analysis: A Sourcebook*, Westport, CT: Greenwood Press
- Ratcliffe, J.H.** (2002). Intelligence-led policing and the problems of turning rhetoric into practice, i *Policing and Society*, 12: 53-66
- Ratcliff, J.H.** (ed.) (2004). *Strategic Thinking in Criminal Intelligence*, Sidney: The Federation Press
- Ratcliffe, J.H.** (2004b). Crime mapping and the Training Needs of Law Enforcement, I *European Journal on Criminal Policy and Research*, 10 (1): 65-83
- Ratcliffe, J.H.** (2005): The effectiveness of police intelligence management: A New Zealand case study, *Police Practice and Research*, 6 (5),
- Van der Ros, J.,** (1996): Femokrat; hva slags fugl er nå det?, i Holter (red.) *Hun og han – kjønn i forskning og politikk*, Oslo: Pax forlag
- Woodiwiss, M.** (2003): Transnational organized crime: the global reach of an American concept, I Adam Edwards & P. Gill: *Transnational Organized Crime. Perspectives on global security*; London, Routledge
- Sheptycki, J.W.E.** (2004). Organizational Pathologies in Police Intelligence Systems, *European Journal of Criminology*, 1 (3), 307-332
- Sætre, M.** (2006). *Analysér av kriminalitet – En innføring i data og metoder i samfunnsvitenskapelige og strategiske kriminalanalyser*, Høyskoleforlaget, under utgivelse.

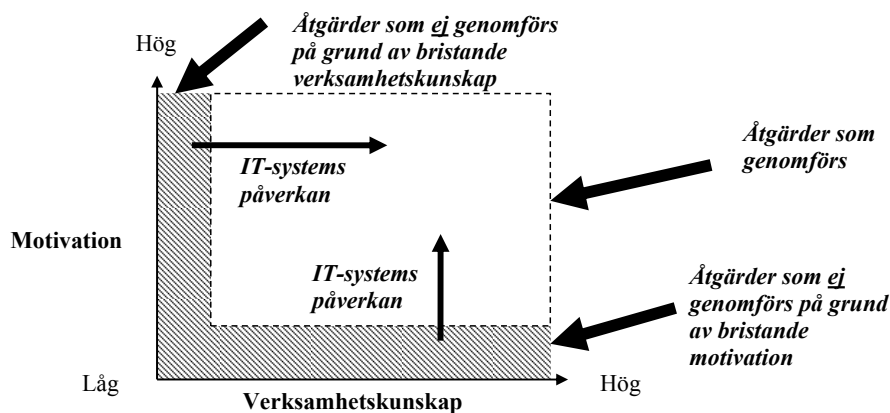
IT som medel att öka kunskap och motivation

Stefan Holgersson

Inledning

Ordningpolisens arbetssituation utmärks av att den är kunskapsintensiv (Chen m.fl. 2002; Luen & Al-Hawawdeh, 2001). Det krävs en bred kunskap för att kunna utföra de ofta mycket skiftande arbetsuppgifterna på ett tillfredställande sätt (Holgersson, 2005). Ibland så saknas den kunskap som krävs för att agera på ett önskvärt sätt (Hughes & Jackson, 2004; Holgersson, 2005). Också polismannens motivation har en stor betydelse för hur denne skall agera i olika situationer (Danztker, 1994; Zhau och Thurman, 2004; Holgersson, 2005).

Ett verksamhetsanpassat mobilt IT-stöd kan påverka polismännens kunskap och motivation att agera i olika situationer (Holgersson; 2005):

FIGUR 1: VERKSAMHETSANPASSADE IT-SYSTEMS INVERKAN PÅ POLISMANNENS KUNSKAP OCH MOTIVATION (IBID.).

Framtagning av verksamhetsanpassade IT-system för yttre tjänstgörande personal inom det svenska polisväsendet har dock kantats av en mängd problem och det gäller inte minst för de mobila IT-lösningar som tagits fram. Informationsteknologins möjlighet att öka polismännens kunskap och motivation att agera har i och med detta inte alls utnyttjats i önskvärd utsträckning. Nuvarande sätt att utnyttja IT har istället i många fall en negativ inverkan på personalens motivation och kunskap att agera (Holgersson, 2005). I denna artikel kommer först effekterna av ett bristande IT-stöd att beskrivas och dess inverkan på personalens motivation och kunskap att agera på ett för situationen önskvärd sätt. Därefter kommer orsaken till att det varit svårt att få fram verksamhetsanpassade IT-system inom Svensk polis att förklaras. I slutet av artikeln sker en kort redovisning av hur man kan gå tillväga för att lyckas ta fram ett mobilt IT-system som kan påverka personalens motivation och kunskap att agera i en positiv riktning. Artikeln bygger dels på avhandlingen *Yrke: POLIS* (Holgersson, 2005) och dels på det forskningsprojekt som bl.a. resulterat i rapporten *Mobilitet, del 1 och del 2* (Polismyndighet i Stockholms län, 2006).

Bristande IT-stöd

Det händer att man på vissa orter inte använder datorstöd (aug 2006), utan fyller i papper för hand vid dokumentation av bl.a. frihetsberövade. Vid de tidsstudier som jag genomfört har jag kunnat konstatera att tidsåtgången att fylla i pappersdokument är kortare än när motsvarande arbetsmoment skall utföras med hjälp av nuvarande IT-stöd. Datorn används i princip som en skrivmaskin, där man inte drar nytta av de möjligheter IT öppnar. Införandet av IT när det gäller detta och flera andra arbetsmoment har inte ökat effektiviteten, utan istället minskat denna, trots att stora summor investerats på IT-stöd.

Personalen upplever att många av nuvarande IT-system är omständliga att använda genom bl.a. ett krav på att minnas en mängd transaktionskoder och att användargränssnitten är heterogena (RRV, 2000; Holgersson; 2005). Dessutom tillkommer en mängd fristående instruktioner/direktiv om hur personalen skall gå tillväga vid användningen av vissa IT-system i vissa situationer. Det är vanligt att instruktioner består av lösa lappar som satts upp i avrapporteringsrum, att instruktionerna sprids via email-systemet GroupWise eller att instruktioner finns på polisens intranät, där det förväntas att personalen tar del av denna information.

Instruktioner/direktiv har ofta en lokal och områdesspecifik karaktär, t.ex. vilket namn och vilken adress som skall fyllas i om en viss juridisk person utsatts för brott (vart anmälan skall skickas). Men det kan också röra sig om centrala instruktioner, t.ex. att ett fält skall fyllas i på ett viss sätt:

«Obs! När Ni registrerar en misstänkt minderårig fyll bara fältet brottstid fr.o.m. om ni bara har en brottstid.»¹

IT-systemen bidrar till att polismannen utsatts för en hög mental belastning (se Mental load, Preece m.fl., 1994). Förutom att IT-systemen i sig belastar polismannen så lämnar de ringa stöd för att underlätta vidare lagföringsprocess. Polismannen skall t.ex. vid förhörstillfället och på brottsplatsen tänka på att vidta vissa åtgärder och inhämta vissa uppgifter.

Avrapporteringsarbetet är ibland omfattande även rörande brott där straffvärdet är ringa och där utredningsåtgärderna är okomplicerade. Det är t.ex. vanligt att polismännen får registrera samma uppgifter i flera olika IT-system och på flera olika blanketter. Förutom att det lätt leder till felaktigheter så tar det mycket tid i anspråk. Omfattande avrapporteringstider har i flera sammanhang lyfts fram i olika utredningar om polisens effektivitet, där bristande IT-stöd påtalats vara ett problem:

«En konsekvens av bristerna i IT-stödet som vi beskrivit tidigare är att poliserna tillbringar onödigt mycket tid framför datorn.» (RRV, 2000)

Det är inte ovanligt att patruller får avbryta avrapporteringen och att de har flera aktuella ärenden att avrapportera samtidigt. Dessa faktorer i kombination med att IT-system upplevs som svårhanterade, att en mängd uppgifter skall dubbelregistreras, att avrapporteringen ibland sker mitt i natten och att patrullerna ofta arbetar under mer eller mindre uttalad tidspress gör att risken för bristande kvalitet är uppenbar.

¹ Ofta vet inte patrullen tidpunkten för när brottet påbörjades, utan bara när brottet upptäcktes och avbröts. Det vore därmed mer naturligt att lämna fältet som anger när brottet påbörjades (brottstid fr.o.m.) tomt och bara registrera när brottet avbröts (brottstid t.o.m.). Istället skall personalen bara registrera i fältet brottstid fr.o.m. och lämna fältet brottstid t.o.m. tomt. Det som komplicerar instruktionen ytterligare är att den bara gällde i de fall den misstänkte är minderårig. Ett annat begrepp som är vanligt förekommande som ofta innebär att personalen skall vidta särskilda åtgärder är beträffande underåriga. Personalen har svårt att komma ihåg om instruktionen gällde minderåriga (<15 år) eller underåriga (15-18 år) eller bägge grupperna.

Personal menar att de långa avrapporteringsstiderna påverkar motivationen att göra ingripanden (ibid.):

«Det är mycket papper som skall fyllas i. Många tänker: 'Om jag tar in honom, hur lång tid tar det då?' Om man bedömer att det tar för lång tid, tar man inte in honom. Eftersom man är så kort om folk så är det inte bara av lathet man gör denna värdering.»

Det är vanligt att personalen uppger att tiden det tar att avrapportera ett ingripande ofta inte står i rimlig proportion till den förväntade effekten av ett ingripandet. Detta kan göra att personalen får en låg motivation att vidta vissa typer av handlingar (se Lewin, 1938; Vrooms, 1995; Jenner, 1987).

En fara med omständliga avrapporteringsrutiner är även att personalens motivation att dokumentera vissa uppgifter och åtgärder blir låg. Det får allvarliga konsekvenser både på kvaliteten på information i IT-system och för rättssäkerheten genom att vissa ingripanden inte dokumenteras (Holgersson, 2005).

Exempel på effekter av bristande IT-stöd

Onödig resursåtgång

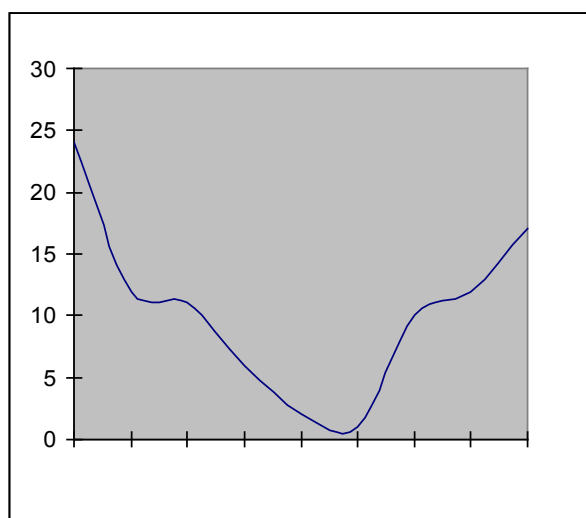
Ineffektiva avrapporteringsrutiner, där IT-system spelar en central roll, leder till att polisorganisationen inte utnyttjar de resurser som tilldelats organisationen på ett effektivt sätt. Personal får tillbringa onödigt mycket tid inomhus med arbetsuppgifter som kan betecknas som ren administration istället för att utföra andra arbetsuppgifter. En genomsnittlig tidsåtgång på trettio procent av ett arbetspass för arbetsuppgifter kopplat till avrapportering har noterats (Holgersson, 2005). Att personalen upplever att organisationen är ineffektiv påverkar deras motivation, eller som en polis uttryckte sig med hänvisning till de omständliga avrapporteringsrutinerna:

«Varför skall jag kämpa och försöka jobba på ett effektivt sätt när allt annat fungerar så dåligt?»

Åtgärder som inte utförs

Omfattande avrapporteringsrutiner gör att patrullerna drar sig för att initiera egna ingripanden:

Rutinerna för att registrera olovliga körningar förändrades för vissa enheter i ett polisdistrikt så att polispersonalens avrapporteringstid mer än fördubblades. Polispersonalen fick själva börja lägga in uppgifter i ett IT-system (diariesystem) rörande de rapporter som de utfärdade. Tidigare hade bara polismännen behövt skriva själva rapporterna. Personalens motivation att stoppa och rapportera personer för grov olovlig körning minskade och ledde till att yttre tjänstgörande personal ofta helt enkelt struntade i att stoppa och rapportera förare för grov olovlig körning. Antalet olovliga körningar sjönk kraftigt. De gamla rutinerna beträffande avrapportering av olovliga körningar återinfördes dock, vilket ledde till att personalen ånyo började rapportera olovliga körningar.

FIGUR 2: UTVECKLINGEN AV EN ENHETS ANTAL RAPPORTERADE OLOVLIGA KÖRNINGAR².

De förändringar av avrapporteringsrutinerna som genomfördes på vissa enheter påverkade statistiken för ett helt polisdistrikt. Från att antalet grova olovliga körningar legat på drygt 160 per månad i polisdistriktet sjönk de till drygt 40. Antalet rapporterade olovliga körningar började stiga igen efter det att de gamla rutinerna återinfördes.

Omfattande avrapporteringstider är bara en anledning till att vissa åtgärder inte vidtas. En osäkerhet om olika regler och rutiner samt avsaknaden av påminnelser

² Källa: T-diariet.

om att vissa åtgärder bör vidtas vid en viss typ av situation spelar också en viktig roll. Ett mobilt IT-stöd skulle kunna underlätta arbetet på brottsplatsen för polismännen. Det gäller även t.ex. beträffande utfärdandet av böter direkt på brottsplatsen (ordningsbot). I dagsläget upplevs det bl.a. som svårt att hitta rätt brott för en viss förseelse. Av de cirka 1050 brott som finns upptagna som ordningsbotsbrott så var det omkring 500 stycken som aldrig användes av någon polis i Sverige under ett år. Drygt 100 koder användes bara en gång. Det var bara 350 av de dryga tusen ordningsbotsbrotten som användes tio gånger eller fler gånger under det aktuella året. Dessutom blev det fel på omkring tio procent av de ordningsbotar som utfärdades. Risken att göra fel kan minska med ett mobilt IT-system. Personalen kan därigenom få ett stöd som både ökar deras motivation och kunskap att agera på ett önskvärt sätt.

Åtgärder som inte dokumenteras

En omfattande avrapportering leder inte bara till att det kan hända att personalen undviker att genomföra vissa ingripanden utan det finns även en risk att ingripanden inte dokumenteras. Ett exempel på detta:

Under 2003 dokumenterades 154 avisanden/avlägsnanden³ på omhändertagandeblad eller annan liknande handling av personalen som tjänstgjorde på en polisstation. Vid en genomgång av IT-systemet STORM beträffande de ärenden som hade åtgärdskod avisad eller avlägsnad visade det sig dock att det genomfördes 425 avlägsnanden och minst⁴ 1135 avisanden under året, d.v.s. under tio procent av ingripandena dokumenterades på föreskrivet sätt av personal i yttre tjänst. I sammanhanget bör också påpekas att det verkar vara vanligt att avisandel/avlägsnanden dessutom ej heller redovisas i STORM. Av de 154 ingripandena som dokumenterats på omhändertagandeblad eller annan liknande handling var det över 40 stycken som inte fanns noterade i STORM. Procentsatsen på avisanden/avlägsnanden som dokumenterats av personal i yttre tjänst

³ Avisad = En person tvingas att gå från en plats genom en muntlig uppmaning. Avlägsnad = En person tvingas gå från en plats genom fysiskt tvång.

⁴ Det är inte ovanligt att det är oklart hur många personer som avisats vid ett ingripande. I en del HR (HändelserRapport, STORM) står det att «två ungdomsgång avisades», «två grupperingar skiljdes åt och avisades», «några fyror avisades», «ett flertal personer avisades», «folk avisades» etc. Det är därmed svårt att veta exakt hur många som avisats under året. Det är heller inte ovanligt att det är oklart vad som egentligen hänt, uttryck som «uppväckta och skingrade», «uppressat och klart», «fått dem på fötter» eller att det inte finns några andra kommentarer än att det rör sig om åtgärdskod 120, d.v.s. ett avisande. Siffran på antal avisande är lågt räknat, därav har jag skrivit «minst 1135 stycken avisanden under året».

i förhållande till faktiskt genomförda tvångsåtgärder är därför sannolikt mycket lägre än tio procent.

Intervju med en polis med drygt tio års tjänst som arbetar på ovanstående polisstation:

«Jag har i stort sett aldrig tagit ett HR⁵ på att jag avvisat någon. Man säger att de var på väg att gå därifrån och därför inte blev avvisade, trots att de blivit avvisade.»

Under deltagande observation har liknande iakttagelser gjorts beträffande kroppsvisitationer och olika former var förverkanden. Tvångsåtgärder utförs utan att de dokumenteras.

De möjligheter informationsteknologin kan öppna för att underlätta dokumentationsarbetet har inte utnyttjats, t.ex. att viss information beträffande vidtagna tvångsåtgärder kan redovisas i form av digitala ljudfiler.

Negativ inverkan på efterföljande utrednings- och lagföringsprocess

Forskning pekar på att de uniformerade poliserna ofta har en stor inverkan på om ett brott skall gå att klara upp eller ej (Holgerson, 2005 och Greenwood & Petersilia, 1975). Ett situationsanpassat mobilt IT-stöd höjer sannolikheten för att personal vidtar rätt åtgärder på brottsplatsen, vilket är viktigt ur ett utrednings- och lagföringsperspektiv. Förutom att utredare i dagsläget får tillbringa onödigt mycket tid med att komplettera utredningar med uppgifter som borde ha fångats upp på brottsplatsen så är vissa saker som polispersonalen missar att göra eller fråga om på brottsplatsen omöjliga att i efterhand rätta till.

Ett mobilt IT-stöd kan dessutom underlätta en direktkontakt med förundersökningsledare i samband med att patrullen befinner sig på brottsplats, genom att denna kan få tillgång till registrerad information. Det kan medföra positiva effekter för den efterföljande utrednings- och lagföringsprocessen.

Att ett mobilt IT-system möjliggör inspelning av digitala ljudfiler kan öka kvaliteten på uppgifter och minska risken för «kontaminering» genom att olika ärenden blandas ihop med varandra. Vid intervjuer med utredare, åklagare, tingsnotarier och domare har det framgått att det verkar vara vanligt att polispersonal på platsen inte får med viktiga uppgifter, eller blandar ihop uppgifter.

⁵ HändelseRapport i Storm.

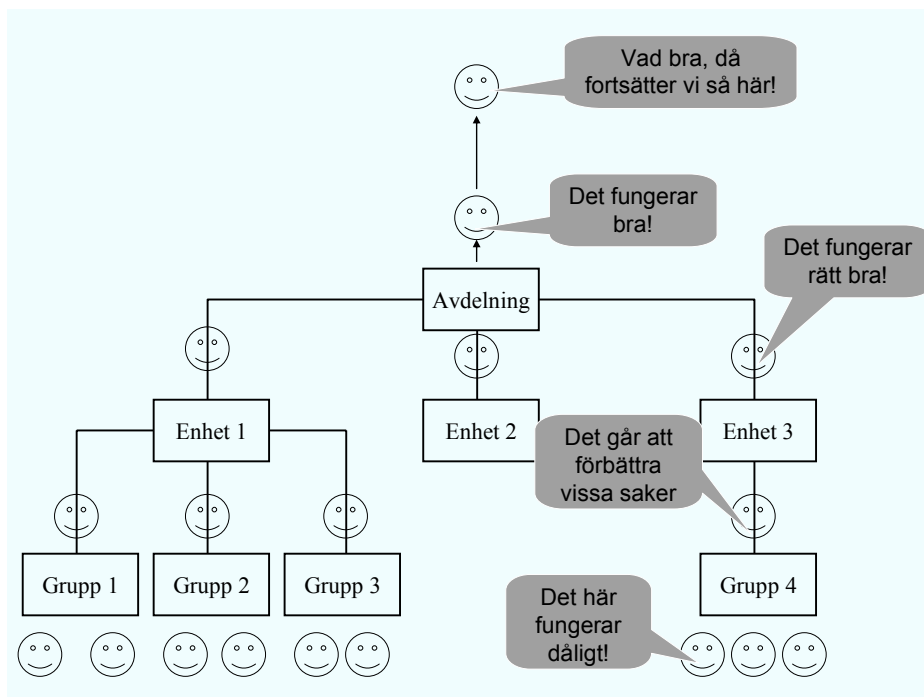
Deltagande observation och intervjuer pekar på att ljudinspelningar är fördelaktiga för att de medför en minskad risk för ihop blandning och bidrar till att personal inte glömmer bort vissa detaljer som kan få betydelse i efterföljande rättsprocess. Ett mobilt IT-stöd skulle enkelt kunna möjliggöra en sådan inspelning.

Bristande och felaktiga beslutsunderlag

Det är en skiftande kvalitet på informationen i IT-systemen. Uppgifterna är ofta svårtolkade (Holgerrsson, 2001; 2005). Stor vikt läggs dock ofta på information hämtad från IT-system i samband med beslutsfattande (ibid.). Intervju med en pensionerad högre chef (Holgerrsson, 2005):

«Jag tittade mycket ofta på siffrorna... Jag litade på att det som redovisades var korrekt... Det var statistiken jag gick på... När jag pratade med enskilda individer så fick jag så många olika signaler.... Som jag visste inte stämde överens med verkligheten... när man nagelfarde vad som fanns i timmar och resurser.... Man måste ta det personalen säger med en nypa salt och jämföra det med de faktiska siffrorna som finns...»

Verksamhetskunskap som finns bland personal i linjeverksamheten (Golvets perspektiv) filtreras (Holgerrsson, 2002a). Orsakerna till detta varierar. En orsak är att information har en tendens att bli mjukare ju fler hierarkiska nivåer informationen passerar och anpassas för att tillfredsställa högre chefer (Holgerrsson, 2005; se även Bradley, 1978; O'Reilly, 1978; Manis, Cornell & Moore, 1974). I figur 3 exemplifieras detta förhållande. En annan orsak är att IT-system bl.a. har en tendens att anonymisera verkligheten bakom siffrorna och att utdata från IT-system lätt hamnar i fokus. Det är inte ovanligt att information från IT-system framställs i tredimensionella diagram i färg som ofta ger ett trovärdigt och precist intryck. Beroende på att informationen i dessa IT-system ofta är svårtolkad/bristfällig/felaktig blir riskerna för felaktiga och bristfälliga beslutsunderlag uppenbara. Att personalen uppfattar att beslut som fattas är bristfälliga/felaktiga påverkar personalens motivation i hög grad (Holgerrsson, 2005).

Figur 3: INFORMATION HAR EN TENDENS ATT BLI MJUKARE JU FLER HIERARKISKA NIVÅER INFORMATIONEN PASSERAR OCH ANPASSAS FÖR ATT TILLFREDSTÄLLA HÖGRE CHEFER.

Varför är det svårt att få verksamhetsanpassade IT-system inom polisen?

Ivarsson Westerberg (2004) konstaterar att visionerna hela tiden har varit stora, och löften har ställts ut, om hur effektivt och snabbt saker skall ske i framtiden med hjälp av informations-teknologin. Det har emellertid visat sig att det finns stora skillnader mellan visionerna och den praktiska verkligheten (ibid.).

Grönlund (2001) skriver att många ser införandet av ny teknik i en organisation som en relativt oproblematiske «implementation av fattade beslut», d.v.s. man analyserar först behov, beslutar sig därefter för ett handlingsalternativ och så implementerar man. Grönlund menar att det är en komplicerad process att införa ny teknik. Människor använder tekniken på andra sätt än de avsedda. Ibland blir dessa sätt de dominerade. På grund av detta blir resultatet ofta helt annorlunda

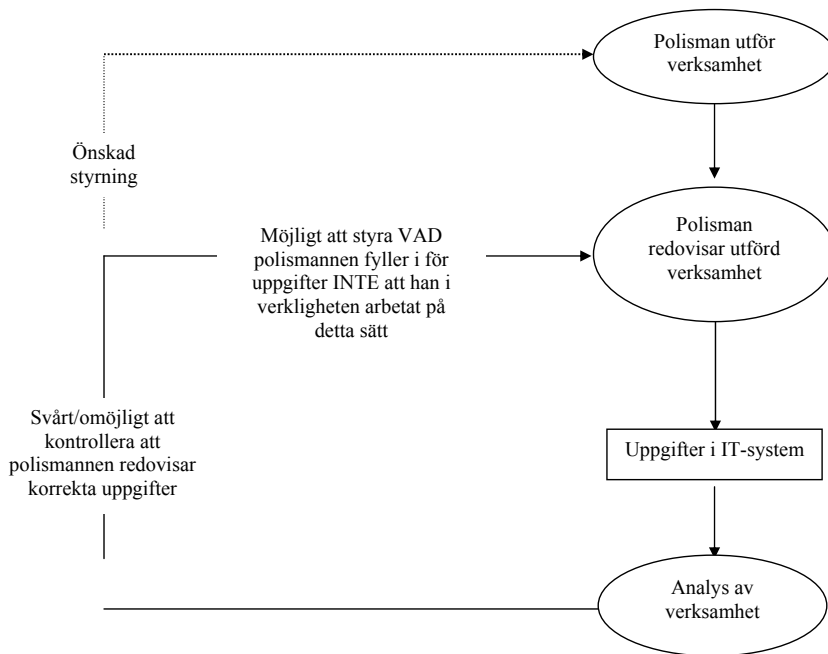
än vad de ursprungliga planerna avsåg. Grönlund menar att det dels beror på att tekniken i sig är flexibel, dels på sociala processer som pågår och uppstår runt teknikanvändningen (ibid.).

Det verkar som om man inte i tillräcklig utsträckning tar hänsyn till vissa grundläggande förhållanden i en praktik. Vid utveckling av IT-system sker istället en fokusering på den metod man valt att följa under utvecklingsarbetet, frågan om vilken teknisk plattform man skall välja, övergripande layoutfrågor, hur system skall spridas i organisationen och olika förvaltningsfrågor. Jag kommer att exemplifiera sex grundläggande förhållanden inom polispraktiken, som jag menar, påverkat utsikterna att i önskvärd omfattning kunna dra nytta av de möjligheter informationsteknologin erbjuder:

- IT-system är uppbyggda för att tillgodose ett byråkratiskt kontrollsystem snarare än att stödja polisverksamheten
- Juridiska hinder
- Revirstrider
- Strävan efter en «anpassning på ytan»
- Praktiken utmärks av ett stort antal kunskapsintensiva aktiviteter
- Norm bland personal att inte uttrycka avvikande åsikter

IT-system är uppbyggda för att tillgodose ett byråkratiskt kontrollsystem snarare än att stödja polisverksamheten

I min lic. avhandling pekade jag på att det är svårt att ha ett styrsystem/ uppföljningssystem som bygger på att arbetstagarna skall redovisa korrekta uppgifter och inte förvanska resultatet, om arbetstagarna inte är motiverade att göra detta (Holgersson, 2001). McGregor (1966) skriver att en ordinär arbetstages uppfinningsriktighet är tillräcklig för att överlista vilket som helst av företagets kontrollsystem.

FIGUR 4 SKILLNAD MELLAN ÖNSKAD OCH MÖJLIG STYRNING (HOLGERSSON, 2001).

Ovanstående styrning överrensstämmer med vad Bruzelius och Skärvad (1989) kallar handlingsstyrning, som bygger på att det finns en möjlighet att säkerställa att önskade handlingar utförs, vilket jag och andra polisforskare pekat på är mycket svårt eller till och med omöjligt att göra (Ekman, 1999; Ivarsson-Westerberg, 2004; Holgersson, 2005). IT-system utgör många gånger en viktig komponent i ovanstående detaljerade styrning bl.a. när det gäller uppföljning av lätt mätbara produktionsmål. För att kunna tillgodose de krav polisorganisationen har från statsmakten på en hög produktionsnivå är det inte förvånande att högre chefer prioriterar uppföljnings- och styrningssystem.

I samband med att RRV (1996; 2000) har granskat polisväsendet har man kunnat konstatera:

«Den modell för redovisning av polisens resultat som idag används är huvudsakligen konstruerad för rapportering till regering och riksdag... De mått som modellen bygger på bör ses över, så att de får tydligare koppling till verksamheten. Så länge det inte känns

meningsfullt för den enskilde polisen att redovisa hur och till vad tiden har använts kommer ambitionen vara låg när det gäller att redovisa på ett korrekt sätt.» (RRV, 1996)

Hur polispersonalen uppfattar nuvarande uppföljningssystem kanske bäst sammanfattas i en dikt som satt i en korridor i ett polishus (Holgersson, 2005):

*«Att vara polis är inte lätt, jag fightas med min kodblankett.
I huvet chefens ord jag hör, statsmakten vill veta vad du gör.
Vid kodning skall du inte vela, den hjälper staten att pengan dela.
Åt våran kodning sa man usch, ni måste genast gå på kurs.
En trevlig dam hon kom från Skövde, hon lärde oss vad vi behövde.
Nu finns det inte nån polis, som på kodning är novis.
Och vad du gör så glöm ej bort, att jobba jämt på händelse rapport.
När du inget gör eller håller koll, så koda genast G 5 0.
Hjälper du en krockad cyklist, eller tröstar en tant som gubben mist.
Ett mord, ett rån, en lös släppt gris, blir samma kod på något vis.
Skydda, hjälpa, ställa tillrätta, är inte så viktigt som detta.
Jag känner att jag gjort det rätta, och mina steg känns jättelätta.
Jag lämnar våran toalett, har torkat mig med en kodblankett.»*

Tesser och Rosén har kommit fram till att personer som inte känner sig tillfreds med sitt arbete inte är intresserade av att hjälpa organisationen att uppnå dess långsiktiga målsättning och att de därför är mer benägna att förvanska information (Tesser & Rosén, 1975).

Det uppfattas som det många gånger som viktigare att redovisa ett bra resultat än ett korrekt resultat (Holgersson, 2005). Poliser har framfört att de ibland får direktiv om att redovisa en viss kod för att överordnade känner sig pressade att visa upp ett visst resultat:

«De säger att vi skall kryssa i mer av en viss kod, även om vi inte jobbat med det.»

Forskare har noterat problemet med felaktiga siffror. Ett av de mest kända fallen med förvanskade siffror utspelade sig i Kent. Polismännen kunde bl.a. sitta på

caféen och notera registreringsnumret på bilar som passerade. De anmälde sedan bilarna stulna, för att en tid senare rapportera att bilen hittats, utan att ägaren haft en aning om att bilen varit stulen. Allt i syfte att få bra statistik (Young, 1991).

Flera av de IT-system som används för uppföljning är uppbyggda för att i efterhand redovisa genomförda aktiviteter, där polispersonal t.ex. skall bokföra⁶ en metod- och resurskod. Bland annat redovisningen av metod- och resurskoder upplevs vara problematisk. Arbetsuppgifter är ofta uppdelade korta moment, vilket gör att det kan vara svårt att hitta en representativ kod. Det kan också vara så att samma arbetsuppgift i sig innefattar flera metod-/resurskoder:

«Vi tjänstgör i ett centrum där målet är att förhindra bl.a. både narkotikaförsäljning, okopplade hundar, snatterier, ordningsstörningar och våld. Vi håller givetvis på med riktade insatser mot viss brottstyp ibland, men oftast är syftet att förhindra eller beivra olika typer av brott... Det blir sedan krångligt att redovisa vad vi gjort.»

Det är heller inte ovanligt att en polis är inblandad i ett ärende där en person misstänks för flera brott:

«En polis håller ett förhör på 45 minuter – där tre olika brottstyper ingår (våld, stöld och narkotikabrott). Polismannen ringer sedan till åklagaren under 20 minuter för att föredra ärendet, där det sker en fokusering på vålds- och stöldbrottet. Den misstänkte blir anhållen för våldsbrottet och förs till häktet av polismannen, vilket tar 10 minuter. Polismannen skall därefter skriva in några beslag som härrör sig från stöldbrotten. Detta arbete tar 15 minuter att genomföra.»

Personalen upplever att det är svårt att redovisa vad de egentligen gjort, och har också svårt att förstå vitsen att göra en sådan uppdelning av ett arbetsmoment⁷ i olika koder. Personal menar även att tidsredovisningen inte påvisar kvaliteten på genomfört arbete:

«Om en polis patrullerat i ett centrum mellan 09.00 och 11.00 en förmiddagså bokförs två timmars arbete. Dessa två redovisade timmar säger inte när polispersonalen patrullerat av centrumet. Om det föreligger ett behov av att patrullera av centrumet mellan 20.00

⁶ I många fall är det inte enskilda poliser som bokför vad de arbetat med utan uppgiften kan ligga på stationsbefäl eller administrativ personal.

⁷ Se även Eliasson (2003).

och 22.00 så går det inte att följa upp om så verkligen skett. Tidredovisningen säger heller inte var aktiviteten skett⁸?» (Holgersson, 2001)

Ett annat återkommande framfört problem gäller inregistreringen i IT-systemet STORM, som används för att styra den operativa verksamheten. Inregistreringen i detta system tar längre tid än den borde göra på grund av att en del av den information som läggs in handlar om statistiska uppgifter som har lite att göra med det operativa arbetet. Intervju med en före detta gruppchef på LKC (länskommunikationscentral):

«Det går att göra snygga utskrifter från STORM. Många uppgifter som registreras är till just för att kunna få ut statistik.»

Tidigare var det inte ovanligt att uppgifter noterades på lösa lappar för att sedan föras in i IT-system i efterhand. Numera förs uppgifter vanligen⁹ in i IT-system direkt när uppgifterna erhålles. Det finns flera orsaker till att information skrivs in direkt i IT-system och inte noteras på lösa lappar, bl.a. har operatörerna fler patruller jämfört med förut att hålla reda på och operatörerna känner sig tvingade att lägga in information direkt för att rätt tidpunkter skall registreras i systemet. Intervju med operatör på LKC:

«När man får in t.ex. ett överfallslarm från ett företag... Direkt när man får in det så skulle jag vilja gå ut med det till bilarna för att tjäna tid... men alla äldre sade till mig att du måste ta dig tid att skriva ner HR:et. Annars kommer man på efterkälken. Försök dig inte ge dig på att ropa ut det och be bilarna åka mot platsen.... Det kommer inte att fungera. Men så tänkte jag att jag måste prova, så direkt när jag hade fått in ett överfallslarm så ropade jag ut till bilarna att det var ett överfallslarm, där och där och att jag behövde radiotystnad för att kunna skriva in mitt HR.... Det var precis som de äldre sa. Det gick inte. För det tog ju 0.3 sekunder innan första bilen började ställa frågor och nästa bil talade om att de åkte från något annat ställe, och tredje bilen... Det gick helt enkelt inte. Det var omöjligt. Man kommer på efterkälken med HR:et... Man får inte in informationen ordentligt och så måste man skriva allt på papper istället. Så efteråt så kommer massmedia och granskar och undrar varför det inte kommit in i

⁸ Personal framför ofta att redovisningen istället skulle kunna ske via en utbyggd användning av HR (Händelserapport). På vissa platser har man tagit steg i denna riktning.

⁹ På vissa LKC (vissa operatörer) förekommer det dock att operatörer först skickar patrull och att operatör återkommer med ytterligare information innan uppgifter registreras i Storm. Detta arbetssätt gör att ledtiderna blir betydligt kortare.

datasystemet på en gång... Det vore bättre att vi kunde säga till bilarna att åka till en viss plats... Och inte först lägga in uppgifterna i IT-systemet... Vi förlorar värdefull tid på det.»

Andra forskare har funnit att arbete ofta i första hand organiseras så att det skall kunna gå att mäta och bedöma och inte för att uppnå bästa och effektivaste resultat (Ahrne & Hedström¹⁰, 1999).

Ivarsson Westerberg (2004) skriver att normer för vad som är bra polisarbete i högre utsträckning har börjat formuleras av företagsekonomer inom polisen. Det gör att nya typer av krav ställs och gör att verksamheten mätts och avgränsas på ett annat sätt än tidigare. Inte sällan blir målen kvantitativt inriktade som t.ex. att ett visst antal nykterhetskontroller skall göras eller hur frekvent en plats skall patrulleras. Administrationen formar, enligt Ivarsson Westerberg, på så sätt inriktningen på verksamheten istället för tvärtom. Ivarsson Westerberg framför att mål- och resultatstyrningens skapare inom polisen numera är en av dess främsta kritiker:

«Det är ju sådana där halvdumma teorier bakom den där, men jag var själv med... Men det var när vi jobbade med den där som vi insåg att så här går inte att hålla på. I botten ligger ett antagande om att man ska hitta objektiva mått som ska säga något om polisverksamheten är bra eller dålig. Och... önskan om att slippa göra värderingar... utan bara kunna konstatera att står det 87 – skitdåligt, eller 102 – oj vad bra.»(ibid.)

Personal får en bristande motivation att fylla i korrekta uppgifter i och med att IT-system är uppbyggda efter att tillfredsställa det byråkratiska systemet snarare än att utgöra ett stöd i polisverksamheten. Det finns, som jag tidigare påpekat, ett intresse i organisationen att visa upp ett bra resultat. Ovanstående två faktorer i kombination med att polismännen har en stor grad av frihet, där det är svårt att kontrollera om de redovisar korrekta uppgifter, leder till att information i IT-system blir av låg kvalitet. Sättet som IT-system används på för att styra verksamheten ger upphov till en kontraproduktiv verksamhet (Holgerson, 2005).

Johansson (1992) har en kapitelrubrik i sin avhandling som heter: «Att dölja genom att mäta: försäkringskassornas verksamhetsredovisning». Han menar att arbetstidsredovisning på flera sätt är problematiskt, både med avseende på

¹⁰ De hänvisar till March & Simon (1958) och Garfinkel (1967).

tillförlitligheten i det som mäts och ifråga om vad som utelämnas vid mätningarna. Han har sett att arbetstidsredovisningen – genom att aktiva servicesatsningar inte räknas in vid de månadsvisa återkommande produktivitetmätningarna – «bestraffar» aktiva satsningar på service. Arbetsredovisningssystemet är med andra ord kontraproduktivt i förhållande till servicesatsningarna. Men inte bara det, menar Johansson. Redovisningen lämnar heller ingen information om ärendehandläggningens kvalitet (hänvisar

till RFV, 1984). Därmed premieras snabbare handläggning genom avkall på kvaliteten, t.ex. genom minskad kontrollverksamhet. Arbetstidsredovisningssystemets sätt att mäta prestationer innebär alltså, enligt Johansson, att viktiga aspekter av verksamheten döljs. Det leder i sin tur till att både aktiva servicesatsningar och kvaliteten i ärendehandläggningen motverkas. Johansson har gjort iakttagelser att ett redovisningssystem kan fungera dubbelt kontraproduktivt (ibid.). Jag har gjort liknande observationer inom polisen.

Johansson (ibid.) har funnit att inte ens inom de organisationer inom svensk offentlig sektor där redovisningssystemen är som allra mest utvecklade förekommer någon form av kontroll eller övervakning av gräsrotsbyråkraternas arbete (ibid.).

uvarande sätt att följa upp och styra verksamheten med hjälp av IT-system inom polisen innebär inte bara att styrningen blir ineffektiv, den bidrar dessutom till ett produktionsbortfall på grund av att personalen blir frustrerad och omotiverad att agera på ett önskvärt sätt.

Juridiska hinder

RRV (1991) har funnit att det är vanligt att organisationer vid utveckling av IT-system inledningsvis tar för lite hänsyn till olika juridiska krav, vilket leder till stora problem i projekten när väl dessa krav skall hanteras. Jag har gjort liknande iakttagelser inom polisen, men vill dessutom poängtera att det finns grundläggande förhållanden i polispraktiken som gör att informationssystemsutvecklingsprojekt ställs inför svårigheter på grund av framlagda juridiska hinder.

Vissa jurister inom polisen fokuserar ofta på hinder och tolkar lagstiftningen snävare än vad som borde vara fallet (Holgerrson, 2002b; 2005). Denna inställning har i många fall visat sig ha en stor negativ inverkan på möjligheten

att få fram verksamhetsanpassade IT-system och genomföra annan typ av verksamhetsutveckling¹¹. Flera utvecklingsprocesser har stannat upp eller blivit kraftigt fördröjda på grund av framförda juridiska hinder. För att bemöta juristernas argument och komma vidare krävs vanligen att personal som ingår i ett utvecklingsprojekt sätter sig in i gällande lagstiftning och att de har en förmåga att framgångsrikt kunna argumentera med juristerna¹² (Holgersson, 2005).

Liknande uppfattningar har framkommit i samband med att jag haft en dialog med personer som har erfarenhet av utveckling av IT-system inom annan offentlig verksamhet, bl.a. inom hemtjänsten och sjukvården, d.v.s. verksamheter som omgärdas av en mängd regler som många gånger mer eller mindre står i konflikt med varandra, t.ex. offentlighetsprincipen i förhållande till sekretesslagen. Lundberg & Stinzing (2001) beskriver problemet inom sjukvården. De inom sjukvårdsorganisationen som tolkade lagen, menade att informationsutbyte avseende patientinformation mellan olika kliniker inte får ske utan patientens samtycke. Det fick till följd att varje klinik lade upp en egen databas, där det var svårt att utbyta information mellan dessa. Samtidigt är det vårdgivarens skyldighet enligt hälso- och sjukvårdslagen att bedriva god och säker vård, vilket kräver tillgång till relevant information. Lundberg & Stinzing påpekar att Socialstyrelsen i en skrivelse uttryckt sin oro över att man inom sjukvården tolkat de juridiska kraven för strängt och att dessa då i onödan hindrat integrationslösningar i vården, vilka egentligen hade varit helt i sin ordning¹³ (ibid.).

Fölster m.fl. (2003) menar att problemet med att organisationer har svårt att få fram verksamhetsanpassade IT-system inte enbart kan skyllas på interna faktorer, utan det beror också på yttre omständigheter, bl.a. på tolkningar som datainspektionen gjort. Fölster m.fl. (ibid.) framför att när datasystem inte kan utnyttjas på ett rationellt sätt får det en mängd konsekvenser bl.a. för rättsäkerheten:

«Genom att försöka skydda medborgarnas integritet, som datainspektionen gör, utan att över huvudtaget väga in samhällets krav på rationell databehandling, får en rad konsekvenser:

¹¹ Jag har kommit i kontakt med utvecklingsprojekt där man köpt in juridiska tjänster utanför polisorganisationen. Anledningen var att de jurister inom organisationen som skulle komma ifråga för att bereda ärendet bedömdes ha en bristande förmåga att se möjligheter och därmed skulle de utgöra ett hinder i utvecklingsprocessen.

¹² Ett snarlikt problem är när IT-personal hänvisar till tekniska hinder i samband diskussioner med polis-personal som framför önskemål om hur olika verksamhetsbehov borde tillgodoses (se vidare).

¹³ Hänvisar till Wigzell (2000).

Väsentlig information undanhålls medborgarnas insyn, då företagen – likväl som organisationer/ myndigheter – av rädsla för att misstänkas för integritetskränkning upprättar inofficiella register på papper snarare än i elektronisk form. Dagens Nyheter beskrev exempelvis för några år sedan en så kallad «svart lista» över dåliga kreditkunder som cirkulerade mellan de svenska bankerna. Liknande listor finns i alla branscher, och felaktiga uppgifter i en sådan «inofficiell» lista är självfallet oerhört svåra att korrigera, eller ens få reda på för dem som registrerats.» (ibid.)

Jag har dragit liknande slutsatser, dels genom att jag kommit i kontakt med sådana register inom polisen, dels för att problemet med inofficiella register med jämna mellanrum belyses i massmedia.

Revirstrider

Forskare inom den socio-tekniska systemutvecklingstraditionen menar att systemutveckling innebär ett maktspel, där olika grupper har varierande möjligheter att få inflytande. En viktig fråga är vilka grupper som har störst förutsättningar att få sina intressen tillgodosedda (Bansler, 1990).

Den fackligt-politiska traditionen anlägger ett än mer tydligt konfliktperspektiv (se Ehn & Sandberg, 1992; Bansler, 1990). Ett konfliktperspektiv på systemutvecklingsprocessen innebär att beslut ses som en intressefråga där olika parter står emot varandra och en grups behov blir tillgodosedd på bekostnad av någon annan (Bansler, 1990).

Grönlund (2001) beskriver att enligt aktörnätverksteorin, ANT¹⁴, formas fakta genom förhandlingsprocesser. Grönlund framför att man inte «upptäcker» fakta, utan att dessa skapas genom att krav introduceras i ett socialt sammanhang. I detta sociala sammanhang översätts dessa krav genom att ett antal aktörer – med olika krav – engagerar sig och försöker sätta sin prägel på sina krav. Fler och fler aktörer engageras allt eftersom tiden går och ett faktums styrka beror på hur stort och samstämmigt det nätverk av aktörer som stödjer det är (ibid.).

Jag har kallat den «kamp» som pågår mellan olika intressen i en organisation för revirstrider. Inom polisen rör sig dessa revirstrider dels om konkurrens-

¹⁴ Hänvisar till Latour (1999); Bijker & Law (1994).

situationer mellan olika värdeområden (se Hedström, 2004), dels mellan olika organisationstrukturer inom den operativa verksamheten och dels om konkurrenssituationer mellan olika verksamhetsutvecklingsinitiativ.

Konkurrenssituation mellan olika värdeområden

Hedström (2004) visar att datoriseringen inom äldreomsorgen värderas utifrån fyra värdeområden: förvaltningsvärden, integrationsvärden, omsorgsvärden och professionsvärden. Vi skulle kunna använda Hedströms (ibid.) kategorisering inom polisen, men byta ut ordet omsorg till polisverksamhet, d.v.s. att värdeområdet polisverksamhet betyder att man ser IT som ett verktyg för att förbättra polismännens möjlighet att bedriva polisverksamhet, t.ex. en enkel och rationell avrapportering. Min forskning visar att förvaltningsvärden har prioriterats i högre grad än polisverksamhetsvärden. Anledningen är bland annat att de som värderar vikten av att tillgodose förvaltningsvärden har ett större inflytande på olika beslut, jämfört med dem som vill prioritera polisverksamhetsvärden. Den först nämnda påverkansgruppen befinner sig ofta högt upp i hierarkin eller nära beslutsfattare med ett stort inflytande. Närpoliserna/ordningspoliserna som framförallt betonar vikten av att IT skall förbättra polisverksamheten har en låg status i organisationen.

Grönlund (2001) beskriver att de tjänstemän som berörs av förändringar kommer att slitas mellan olika lojaliteter. Om någon mer betydelsefull grupp beslutar sig för att förändringarna mest är till ondo kommer dessa att bli mycket svåra att över huvud taget genomföra, och de tjänster som blir resultatet kommer inte att bli bra. Huvudaktörer, menar Grönlund, är de informella grupper – communities of practice – som finns i organisationer, även om de ofta inte märks. Dessa skapar sin agenda, och om den inte överensstämmer med den beslutade färdriktningen har man problem (ibid.).

De observationer som Grönlund gjort, vilka beskrivs ovan, menar jag har en stor betydelse för att IT-systemen inom polisen inte fått de avsedda effekterna i verksamheten. Jag har i min avhandling (Holgersson 2005) pekat på att närpoliserna/ordningspoliserna, liksom många närbyråkrater, har en stor handlingsfrihet och en stor grad av självständighet inbyggt i sina arbetsuppgifter. Det är de som många gånger formar politiken, d.v.s. verksamheten har en stor inverkan på de beslut som skall implementeras i verksamheten (se «uppifrån» kontra «nedifrån» perspektiv

rörande IT, politik och verksamhet, Goldkuhl & Röstlinger, 2001). Polismännen har dock ett litet inflytande i beslutsprocesser som äger rum på en hög nivå inom organisationer. Förhållandet att de har ett litet inflytande över de beslut som fattas, men ett stort inflytande över hur beslutet kommer att implementeras får mycket olyckliga konsekvenser. Så länge polispersonalen inte involveras i beslutsprocesser som äger rum på en hög nivå inom organisationen, kommer beslut som fattas ha svårt att få genomslag i själva verksamheten.

Konkurrenssituation mellan olika organisationsstrukturer inom den operativa verksamheten

Hansén och Hagström (2004) skriver att det tycks finnas en inneboende rivalitet inom polisens ledarskikt, som påverkar de beslut som fattas. Även Lindgren (2004) pekar på att det råder en rivalitet inom polisorganisationen som hindrat olika former av verksamhetsutveckling och Smångs (1993) menar att revirtänkandet inom polisen gör att olika personalgrupper bevakar sina uppgifter och områden.

Vissa IT-lösningar skulle påverka maktförhållanden i polisorganisationen. Det finns ett rådande synsätt i polisorganisationen att närpolis/ordningspoliserna bör detaljstyras och det har motverkat utvecklingen av IT-system som tar vara på närpolisernas/ordningspolisernas kunskap.

Möjligheter att utnyttja IT för att öka närpolisernas/ordningspolisernas produktivitet hindras av att dessa förändringar upplevs innebära en maktförskjutning i den operativa verksamheten. Om t.ex. närpoliserna/ordningspoliserna skulle få tillgång till IT-system, där de i viss mån själva ges en möjlighet att göra en bedömning av i vilken ordning ärenden är lämpliga att ta sig an, skulle maktförhållande ändras. LKC (länskommunikationscentral) har i dagsläget en central roll. Om information i IT-system blev mer lättillgänglig för närpoliserna/ ordningspoliserna skulle istället patrullen få en mer central roll. Sådana initiativ har motarbetats i organisationen. Intervju med yttre tjänstgörande personal:

«Vi satte en polis på polisstationen för att ha tillgång till IT-systemen¹⁵, eftersom svarstiderna på LKC är alltför långa. Vi ringde sedan helt enkelt in till polismannen på polisstationen för att få information från IT-systemen. Detta initiativ tvingades vi

¹⁵ Enbart för att för att kunna göra slagningar mot bl.a. bilregistret. Det var ej aktuellt att göra slagningar mot händelserapportssystem (Storm), där till LKC inkomna ärenden noteras.

dock upphöra med eftersom man från LKC sida ansåg att man tappade kontrollen över vilka aktiviteter vi ägnade oss åt.»

Konkurrenssituationer mellan olika verksamhetsutvecklingsinitiativ

Det går att identifiera konkurrensförhållanden mellan olika utvecklingsinitiativ, bl.a. när det gäller utveckling av olika IT-system. Det kan ibland förefalla som om en del befattningshavares intresse av att försvara egna positioner och revir blir viktigare än att förutsättningslöst fatta beslut i olika frågor. Jag har kunnat iaktta flera exempel på att konflikter mellan olika grupperingar haft en negativ inverkan på möjligheterna att få fram verksamhetsanpassade IT-system. Exempelvis har personal som ansvarar för ett visst IT-system motverkat att ett annat IT-system skall få en viss funktionalitet beroende på att det andra systemet uppfattas som en konkurrent. Att förhindra utveckling har fått högre prioritet än att effektivisera vissa rutiner för polismännen.

Det verkar finnas flera orsaker till detta. Det kan bero på rena personliga konflikter, t.ex. att vissa personer helt enkelt ogillar varandra eller att man vill att ens egen arbetsinsats skall framstå som så lyckad som möjlig i förhållande till andras. Ett annat skäl är att man är rädd för att andra projekt ökar i omfattning, dels för att det finns en omedelbar risk att det anslås mindre medel till det egna projektet, dels för att man tycker att det är fördelaktigt att ens eget och inte andras projekt utvecklas i en viss riktning, eftersom man bedömer att ett visst projekt i slutändan kan tänkas ta över ett annat projekt. Maktförhållandet mellan olika enheter kan härigenom ändras. Det finns också andra faktorer i organisationen som gör att det uppstår en konkurrenssituation mellan olika projekt, t.ex. att konsultföretag som har involverats i utvecklingsverksamheten strävar efter att sälja in sitt koncept för att därigenom kunna få mer uppdrag i organisationen.

Grönlund (2001) skriver att i samband med att man skulle utveckla ett webbsystem inom kommunen så uppstod två slags problem. Det fanns olika uppfattningar vilka «medborgarnas behov» egentligen var och dessa olikheter förstärktes av att det fanns en viss avundsjuka mellan stadsdelarna eftersom vissa låg betydligt längre fram än andra då det gällde webbsystemens omfattning och kvalitet. Det fanns också konsulter från olika bolag som menade att det var just deras serviceutvecklingskoncept som staden borde köpa. Det fanns ett behov av att konsulterna samarbetade, men det visade sig vara besvärligt eftersom de hade helt olika kompetens och visioner (ibid.).

Jag menar att konkurrenssituationer mellan olika utvecklingsprojekt gör faran stor att information från närpolis/ordningspolis tillmäts en ringa betydelse. Det behöver inte betyda att personers egentliga avsikt är att strunta i åsikterna från närpoliserna/ ordningspoliserna. Det kan istället röra sig om en form av selektiv perception, där personer ser och lyssnar på det som man vill få reda på, och att man mer eller mindre bortser från information som talar emot ens egna intressen. En närpolis som under en tid deltog i verksamhetsutveckling konstaterade:

«Jag kunde inte föreställa mig att det skulle vara så här illa, även om jag fått beskrivningar på hur det fungerade innan jag började. Huvuddelen av arbetstiden gick åt till att försöka föra fram argument till folk som hela tiden vägrade att lyssna.»

«Anpassning på ytan»

Polisorganisationen liksom andra organisationer har ett önskemål om att framstå som väl fungerande. Min forskning (Holgersson, 2001; 2005) pekar på att åtgärder ofta vidtas för att legitimera en organisation, snarare än att åtgärderna skall få reella effekter för organisationen, vilket får stöd av annan forskning (se t.ex. Meyer & Scott, 1983; Meyer & Rowan, 1977; Zucker, 1977; Ericsson, 1981; Brunsson, 1993; Ivarsson Westerberg, 2004).

Ivarsson Westerberg (2004) pekar på att även om effektivitetsargumentet varit i fokus när nya system skall utvecklas och datorer köpas in går det att ifrågasätta om det alltid har varit det främsta syftet. Han menar att ett syfte också har varit att polisen skall ligga på «framkant» av IT-utvecklingen för att det visar att organisationen är modern. Att polisen som organisation hänger med i den snabba utvecklingen har setts som viktigt. Sådana föreställningar, menar Ivarsson Westerberg, har hela tiden varit en del av utvecklingsarbetet inom dataområdet och har möjliggjort stora satsningar på nya datorer och system (ibid.). Min uppfattning är att det är vanligt att hänvisningar till kommande IT-system används inom polisen som ett sätt att visa att organisationen är på väg att lösa en mängd problem. Liknande iakttagelser har gjorts i andra organisationer:

«Den centrala databasen utmålas ofta som lösningen på allt. Den tar bort onödigt arbete för specialisten, husläkaren och sjuksköterskan och skapar därmed mer tid för vård.... För landstingen bidrar IT till mer kostnadseffektiva lösningar och så vidare.»

Fördelarna är nästan oräkneliga. Men tyvärr räcker det inte att ha en bra vision för att finna lösningar på hur IT kan bidra till bättre vård.» (Fölster m.fl., 2003)

Konsulter med olika översynsuppdrag har avlöst varandra inom polisen. Att frågor behandlas på ett visionärt plan verkar i dessa sammanhang tilltala beslutsfattare. Befattningshavare för fram att ett nytt system eller en ny IT-strategi gör att man kommer tillrätta med angelägna förändringsbehov. Dessa hänvisningar gör att små konkreta förändringsförslag skjuts på framtiden. Ett exempel på detta är att IT-systemet DUR-Två ansågs vara lösningen på de framförda avrapporteringsproblemen. Förändringsförslag från närpolis/ordningspolis avfärdades med hänvisning till att DUR-Två skulle komma tillrätta med framförda verksamhetsbehov. Så blev dock inte fallet. Så småningom återopades istället ett kommande system, UAR, såsom lösningen på avrapporteringsproblemen. Efter ett par år, utan att UAR resulterat i några konkreta förändringar rörande avrapporteringsrutinerna blev Sannah det projekt som efter något år skall komma med lösningen på de framförda avrapporteringsproblemen. Inriktningen på projektet ändrades dock efterhand och även om namnbytet inte skett officiellt så benämns nu ofta projektet som Sanna (utan «h»). Fortfarande (sept 2006) har huvuddelen de avrapporteringsproblem som framförts under mer än tio år inte åtgärdats.

Att polisorganisationen har ett behov av att ge ett professionellt intryck medför också att det finns risk att befattningshavare blir mer eller mindre något av gisslan i en förändringsprocess genom att det ibland verkar som om verksamhetsrepresentanter enbart ingår i en referens- eller projektgrupp för att ansvariga befattningshavare i efterhand ska kunna säga att «vi hade med representanter från verksamheten».

Polispraktiken utmärks av ett stort antal kunskapsintensiva aktiviteter

Att konstruera verksamhetsanpassade IT-system till kunskapsintensiva verksamheter, till vilket jag räknar närpolisens/ordningspolisens arbete, verkar vara problematiskt¹⁶. Min avsikt är att analysera och beskriva vad detta kan bero på.

¹⁶ Slutsatser jag dragit utifrån empiri inhämtad i polisorganisationen, men har även framkommit vid intervjuer med personer som arbetat i andra verksamheter (bl.a. sjukvården).

Två perspektiv i verksamheten

De som faller avgörandena i olika utvecklingsfrågor utgörs nästan undantagslöst av personal med det Teoretiska perspektivet. Det finns en risk att kunskap som innehas av personal med Golvets perspektiv inte i tillräcklig utsträckning vägs in i de beslut som fattas. En polisman med Golvets perspektiv som under en tid arbetade med utvecklingsfrågor konstaterade efter avslutad tjänstgöring:

«Man förfasar sig över hur liten kunskap om verksamheten som många beslutsfattare har. De har en felaktig bild över var de egentliga problemen i verksamheten ligger.»

Vid flera tillfällen har jag upplevt att personer med det Teoretiska perspektivet avfärdat information från Golvets perspektiv. Ett exempel: Dubbelregistreringen i samband med avrapportering upplevs som ett stort problem bland polismän i yttre tjänst. Trots detta skrev personal i IT-organisationen nedanstående yttrande i samband med att ett förslag inkom till förslagsnämnden rörande behovet av att minska dubbelregistrering vid avrapportering:

- 1) *Förslaget är i sig nytt men tillför inte verksamheten några positiva effekter.*
- 2) *Förslaget ger ingen vinst.*
- 3) *Förslaget avses inte bli genomfört, eftersom det inte står i överrensstämmelse med myndighetens långsiktiga IT-planering.*

En bristande inblick i verksamheten bland beslutsfattare och IT-personal får till följd att:

- Det råder skilda perspektiv på IT-systemens roll och möjligheter i verksamheten
- Teknikfrågor hamnar i fokus
- Användarrepresentationen blir bristfällig
- Fälttester görs i ett för sent skede

Det råder skilda perspektiv på IT-systemens roll och möjligheter i verksamheten

I min lic. avhandling (Holgersson, 2001) pekar jag på att IT-personal syn på systemen skiljer sig från personal med Golvets perspektiv. IT-personalen har ett

fokus på själva systemen, medan personalen bedömer dem utifrån den process i vilka de ingår¹⁷.

Melin (1998) menar att:

- Det är viktigt att koordinera olika utvecklingsinitiativ för verksamhets och IS/IT-utveckling. Att finna en dialog mellan olika utvecklingsgrupper där det sker en dialog både på planerings- och genomförandestadiet mellan verksamhet- och IS/IT-utveckling
- Att stimulera en perspektivväxling mellan vad som är teknisk möjligt och vad verksamheten efterfrågar vid utveckling och förvaltning
- Att beslut kring IS/IT-utveckling (investering, upphandling, förvaltning etc.) bör betraktas ur ett helhetsperspektiv som går utanför en delverksamhet. Att olika system sätts in i ett processperspektiv, tillsammans med en analys av hur dessa system kan samverka med andra system (ibid.)

Axelsson (1998) framför att det är viktigt att försöka uppnå en samsyn rörande informationssystemarkitekturen. Andra forskare som gjort liknande iakttagelser är Van der Poel och van Was (1989) som framför att olika aktörer anlägger olika perspektiv på verksamhetens informationsförsörjning och Ang och Teo (1997) som hävdar att ett gott förhållande mellan användare och IS-personal endast kan uppstå då dessa försöker förstå varandras perspektiv.

Viss verksamhetskunskap är av sådan art att den inte lämpar sig att förmedlas muntligen. Jag menar att synen på verksamheten i det Teoretiska perspektivet jämfört med Golvets perspektiv skiljer sig så mycket åt att det kan vara svårt att genomföra en önskvärd perspektivväxling. Under deltagande observation har jag ett flertal gånger fått erfara vikten av självupplevd kunskap framför muntlig framförd information. Det verkade som om befattningshavare först när de själva involverats i verksamheten förstod vikten av att åtgärda ett visst verksamhetsbehov. Intervju med polis på en stab som fått klart för sig problemet med omfattande avrapporteringsrutiner:

¹⁷ Det finns en likhet med juristernas sätt att dela in olika lagstöd kontra personalens behov av att koppla lagstöden till en viss händelse.

«Jag fattade först när jag själv satt i avrapporteringsrummet hur omfattande detta arbete var, även om jag fått det förklarad för mig åtskilliga gånger. För att förstå måste man själv delta i verksamheten.»

Liknande erfarenheter har jag erhållit av IT-personal:

«Det tog bara en kvart ute för att förstå det jag tidigare inte kunnat ta till mig när vi pratade om det... Jag kände släng skiten¹⁸. Den går ju inte att använda.»

Det krävs för det första att personal är intresserade av att försöka få till stånd en perspektivväxling, därefter att de tillägnar sig så pass mycket kunskap att en sådan perspektivväxling blir möjlig att genomföra. Det gäller både för personer tillhörande Golvets perspektiv och personer tillhörande det Teoretiska perspektivet. Jag vill betona att en medverkan i operativ verksamheten många gånger verkar vara en förutsättning för att kunna lyckas med denna perspektivväxling för personal tillhörande det Teoretiska perspektivet. För personal med Golvets perspektiv handlar det framförallt om att våga se på verksamheten i nya banor och inte hålla fast vid åsikter liknande «så här har vi alltid gjort». Ett problem är att personal med Golvets perspektiv ganska omgående tillförsäkras sig bestämda uppfattningar om hur polisarbete skall bedrivas. Det kan då bli svårt att se olika möjligheter till verksamhetsutveckling som tekniken öppnar.

Ett helt annat problem som jag kommit i kontakt med ett flertal gånger inom polisen berör de personer som arbetar med verksamhetsutveckling i centrala befattningar och som tidigare tjänstgjort i operativ verksamhet. Även om det var länge sedan de tjänstgjorde i yttre tjänst händer det att de anser sig väl insatta i olika verksamhetsfrågor. Det väcker irritation bland polispersonal. Intervju med en person som återgav en dialog med en projektledare:

«Jag frågade honom vilka verksamhetsrepresentanter som varit inblandade. Han svarade att det var han som representerade verksamheten... Det är definitivt inte lyckat för det måste vara femton eller tjugo år sedan han var ute och jobbade.»

Min uppfattning, är att det finns en risk att personer med tidigare polisär erfarenhet, i liknande befattningar som projektledaren ovan, undervärderar viktiga verksamhetsbehov.

¹⁸ Yttrande över MoBasa (Mobil arbetsplats).

Teknikfrågor hamnar i fokus

Hedström (2004) som studerat effekter av IT inom äldreomsorgen, bygger sitt resonemang på aktörnätverksteorin. Hon belyser att teknikfrågor värderas högt i den förhandling som äger rum i samband med att ny teknik införs:

« VM-datas system bedömdes trots färre poäng på användarkraven som bäst... Slutresultatet berodde på att VW-data värderades högre för teknik och för pris.» (ibid.)

Andra forskare har pekat på liknande förhållande i andra organisationer: Fölster m.fl. (2003) skriver:

«Det går inte att bara skaffa ny teknik och tro att det är en lösning. Den nya tekniken löser i sig inte några problem. Det är istället hur den används som är nyckeln till framgång.... En förklaring till varför hittills implementerade IT-lösningar inte givit bättre resultat är därför sannolikt att införandet fokuserat mer på teknik än på användarvänlighet och faktiskt nytta i verksamheten.» (ibid.)

För mer än tio år sedan konstaterade Goldkuhl (1993) att systemutveckling ofta sker som om den inte vore verksamhetsutveckling:

«Systemspecialister tar ofta ett snabbt hopp in i systemstrukturerna utan att tillräckligt anknyta verksamheten och dess mål. Systemutveckling leder tyvärr ibland till datasystem som ej ger önskade effekter i verksamheten för användare och beslutsfattare. System uppfyller inte verksamhetsmålen. Någonstans på vägen har systemspecialisterna förlorat sig i alla detaljer och tappat verksamhetsmål ur siktet.»(ibid.)

Enligt den socio-tekniska traditionen (se t.ex. Hedberg & Mumford, 1979; Mumford, 1979; 1981; Nurminen, 1988; Bansler, 1990) bör man vid systemutveckling inte enbart fokusera på tekniken utan även ta hänsyn till organisatoriska och mänskliga behov. Goldkuhl (1993) skriver att det är viktigt att systemutvecklingens verksamhetspåverkan blir en medveten och planerad utveckling av verksamheten. Man måste fokusera på system och verksamhet tillsammans.

Den stora skillnaden mellan Golvetts perspektiv och det Teoretiska perspektivet gör att det finns en risk att personer med det Teoretiska perspektivet bedömer verksamhetsbehov på ett annat sätt än personal med Golvetts perspektiv. Det är naturligt att verksamhetsbehov som personer med det Teoretiska perspektivet

uppfattar som mindre viktiga i relation till den arbetsinsats som krävs för att täcka dessa behov, avfärdas med stöd av olika argument. En person som arbetar med utvecklingsfrågor inom Rikspolisstyrelsen menade att:

«Tyvärr är det så att tekniker inte vill lyssna tillräckligt mycket. Man säger helt enkelt att det inte går att göra eller drar ner det i en djup teknisk diskussion så att en normal användare tappar tråden. Det är därför fortfarande teknikerna som styr verksamheten.»

Det har flera gånger hänt att jag mötts av argument att ett visst förslag inte är tekniskt genomförbart, men när jag lämnat konkreta förslag på hur man skulle kunna gå tillväga för att lösa problemet har personer med det Teoretiska perspektivet¹⁹ medgett att det är möjligt att gå tillväga på det sätt som jag föreslagit. Det är naturligt att personal med det Teoretiska perspektivet inte lagt ner kraft på att fundera ut en lösning, eftersom man ansett de framförda verksamhetsbehoven som mindre viktiga. Det verkar då vara lätt att argumentationen stannar vid att det är svårt eller omöjligt att åstadkomma en viss förändring.

Användarrepresentationen blir bristfällig

Personer som tas ut för att representera verksamheten i olika utvecklingsprojekt inom polisen tjänstgör sällan som närpolisier/ordningspolisier. En polis blir verksamhetsrepresentant oavsett vilka arbetsuppgifter denna har (Holgerson, 2001). Jag lyfter fram ett exempel i min lic. avhandlingen på att en hög chef inom IT organisationen ansåg att det fanns användarrepresentanter med i förvaltningsorganisationen på grund av att det ingick polisinspektörer. Det visade sig att dessa inspektörer enbart var inblandade i en liten del av den process som IT-systemet användes i och att närpolisier/ordningspolisier, de som i huvudsak lägger in uppgifterna i detta IT-system, inte fanns representerade. Ej heller de som godkände eller bearbetade anmälningarna (ibid.). Det är inte ovanligt att personer som innehar olika typer av stabsbefattningar tas i anspråk som användarrepresentanter. Det här leder till att det finns en risk att IT-systemen inte blir anpassade till närpolisier/ordningspolisier behov, eftersom deras perspektiv på verksamheten blir bristfälligt representerat.

¹⁹ Har rört sig både om tekniker och central förvaltningspersonal.

Inom den svenska polisen har man ofta valt att ha en central förvaltningsorganisation. Det är tänkt att de personer som ingår i förvaltnings-organisationen skall vara företrädare för personal med Golvetts perspektiv, men deras uppfattningar om vilka verksamhetsbehov som borde prioriteras verkar ofta skilja sig från de uppfattningar som finns hos personal i linjeverksamheten.

Närpoliserna/ordningspoliserna ingår i en tydlig hierarkisk organisationsstruktur. Verksamheten omgärdas av en mängd lagar och andra regleringar. Polismännen har genomgått samma grundutbildning och bär en centralt framtagen uniform. Det är kanske lätt att närpolis/ordningspolis uppfattas som en homogen grupp, vars behov av IT-system, förutom att datamognaden kan tänkas variera, är densamma. Min forskning pekar dock på stora individuella skillnader (Holgerson, 2005) mellan olika polismän beträffande deras kunskap och motivation. Det finns polismän som:

- Ofta har en hög kunskap och en hög motivation att agera i olika situationer
- Ofta har en hög motivation, men en låg kunskap att agera i olika situationer
- Ofta har en hög kunskap, men en låg motivation att agera i olika situationer
- Ofta har en låg kunskap och en låg motivation att agera i olika situationer

Polismännens skilda kunskap och motivation att agera i olika situationer gör att de har olika behov av stöd från IT-system.

Forskning rörande utveckling av informationssystem pekar på att det kan finnas skäl att definiera fiktiva användare (personas), vars behov man försöker tillgodose under utvecklingsarbetet (Blomquist & Arvola, 2002; Pruitt & Grudin, 2003). Genom detta tillvägagångssätt är det tänkt att IT-system skall passa olika användarkategorier.

Förutom att närpolis/ordningspolis generellt sett verkar vara bristfälligt representerade när det gäller att framföra behov och synpunkter i samband

med utveckling av IT-system så är dessutom min uppfattning att särskilt de hög produktiva polismännen sällan tas i anspråk som användarrepresentanter. Urvalet av användarrepresentanter verkar styras av att utvecklingsarbetet i så liten grad som möjligt skall inverka på linjeverksamheten. I ett kort perspektiv är denna inställning rationell, men minskar samtidigt möjligheten att belysa verksamhetsbehov ur olika perspektiv. Jag har inte kommit i kontakt med användning av personas inom polisen för att försöka öka möjligheten att tillgodose skilda behov av stöd av IT-system.

Fälttester görs i ett för sent skede

Polisen har i flera fall haft problem att ta fram system som skall passa i närpolisernas/ordningspolisernas verksamhetskontext. MoAr-projektet²⁰ (Mobil Arbetsplats) utgör ett exempel på att investeringar inom IT området inte resulterat i effekter som motsvarar storleken på de resurser som avsatts.

«Arbetet med nya versioner av MoAr har nu pågått i ett flertal år utan hitintills ha resulterat i ett infört system» (RRV, 2000).

Det var tänkt att Moar skulle medföra att polispersonal i högre utsträckning kunde tillbringa sin tid i yttre tjänst istället för att sitta inomhus och avrapportera. Hårdvara köptes in och bilar utrustades för att kunna förses med MoAr, men bl.a. beroende på att IT-system, t.ex. RAR inte fick användas av säkerhetsskäl, att Moar inte fick nyttjas under färd och att personal uppfattade användargränssnittet som krångligt fick det till följd att Moar inte fick någon allmän spridning (Holgersson, 2001)²¹.

Jag var en av de första ordningspoliser/närpoliser som fick möjlighet att testa den tekniska lösningen kallad MoBasa. En Laptop dator som med hjälp av GSM teknik gjorde det möjligt att koppla upp sig mot polisens IT-system. Tanken var att man likt MoAr skulle kunna göra slagningar mot de centrala systemen, och man hade tagit fram en säkerhetsmässig acceptabel lösning som gjorde det möjligt att på brottsplatsen även registrera uppgifter direkt i systemen. Det visade sig dock snabbt att den tekniska lösningen inte riktigt passade i verksamhetskontexten.

²⁰ Projektet med mobila datorer heter numera MoBasa.

²¹ Det finns möjligheter för myndigheterna att beställa MoBasa-datorer där personal kan göra olika typer av slagningar och även registrera information.

Redan första arbetspasset gick GSM-instickstelefonens antenn sönder när jag slängde in datorn i polisbilen i samband med att en bilförare som vi stoppat sprang från sin bil.

Utan att ha provat tekniken kunde man tänka sig att MoBasan skulle var användbar i samband med t.ex. snatterier och när någon blivit misshandlad inomhus. Det var dock vanligt att det inte fanns någon GSM-täckning i de lokaler som det var aktuellt att sitta i när man skulle ta upp en anmälan om snatteri. Det var nödvändigt att ha GSM-täckning för att kunna använda IT-stödet. När det rörde sig om misshandelsbrott inomhus visade det sig att målsäganden, som i många fall var chockade eller kanske packade en väska i syfte att lämna en lägenhet, ofta inte satt still på samma plats. Att följa efter målsäganden på ett smidigt sätt och hålla datorn med ena handen samtidigt som man skulle skriva med den andra handen fungerade inte. Ovanstående problem var svåra att förutse innan man provat att använda tekniken i aktuell verksamhetskontext.

Det fanns dock andra faktorer som var lättare att förutse att de skulle skapa problem. Eftersom många arbetssituationer i polisyrket är svårförutsägbara är det i många fall inte tilltalande att behöva bära på en väska med en dyr dator i. Var skall man göra av väskan om det blir aktuellt att använda våld? Att lämna datorn i polisbilen är dock inte ett tilltalande alternativ. Det finns dels en risk att datorn blir stulen. Dels kan det vara svårt att gå och hämta datorn efter att polismännen gjort en bedömning av situationen, eftersom det av säkerhetsmässiga skäl ofta inte är önskvärt att lämna en kollega ensam.

Tekniker hade suttit i sin miljö och tagit fram en produkt som fungerade i en kontorslokal. Utvecklingsprocessen hade hunnit långt när det blev aktuellt att prova produkten i närpolisernas/ordningspolisernas verksamhetskontext. De poliser som varit inblandade i utvecklingsprocessen var trafikpoliser, vars arbetsuppgifter till stora delar skiljer sig från de arbetsuppgifter som utförs av närpoliserna/ordningspoliserna. Närpoliser/ordningspoliser ägnar sig också åt trafikövervakning och i dessa sammanhang kan MoBasan vara användbar för att göra slagningar i olika register. Särskilt när det tar lång tid att få reda på denna information på annat sätt. Det finns även en mängd andra situationer som MoBasan är användbar, men verksamhetsnyttan för närpoliser/ordningspoliser upplevs inte stå i proportion till inköpskostnaderna.

I de fall personal med Golvets perspektiv involveras i utvecklingsprocess rörande ett IT-system, kommer de vanligen in mycket sent i arbetsmomentet, när man redan fattat olika inriktningsbeslut. Användarrepresentanter ställs ofta inför tekniska faktum liknande: «Vad tycker Ni om den här lösningen?» – där de sällan får alternativlösningar presenterade för sig. Berger (1976) skriver:

“Those who are the objects of policy should have the opportunity to participate not only in specific decisions but in the definitions of the situation on which these decisions are based.” (Berger, 1976)

Eftersom personal med Golvets perspektiv inte i ett tidigt skede testar prototyper i form av ny teknik eller möjliga framtida IT-system föreligger en risk att förändringar på sätt och vis tvingas fram på grund av ny teknik istället för med hjälp av ny teknik. Det finns därigenom en uppenbar fara att IT-systemen inte uppfyller behov i verksamheten.

Nilsson & Ranerup (2001) fann i samband med att de studerade införandet av grupprogramvara att användarna måste uppleva tekniken för att kunna förstå dess potential och på så sätt kunna forma användningen i en riktning som de önskar (ibid.).

Jag menar att det viktigt att ny teknik testas tidigt för att personalen skall ha en möjlighet att delta i förändringsprocessen och komma med förslag på hur verksamheten skulle kunna drag nytta av ny teknik.

Norm att inte uttrycka avvikande åsikter

En vanlig åsikt bland polismännen är att man uppfattar att personer som är frispråkiga missgynnas i organisationen (Holgersson, 2005). Denna åsikt menar jag inverkar negativt på möjligheten att få fram verksamhetsanpassade IT-system.

Under aktionsforskning och vid intervjuer har det framkommit att det lätt uppstår meningsskiljaktigheter mellan personal med Golvets perspektiv och personal med ett Teoretiskt perspektiv. Personal med Golvets perspektiv måste våga ta en konflikt för att verksamhetsbehov från linjeverksamheten skall få genomslag. Med tanke på att personalen vanligen upplever att oliktankande och frispråkiga personer blir missgynnade i samband med tjänstetillsättningar blir det uppenbar att det kan vara svårt att få verksamhetsrepresentanter att inrikta sin energi på att försöka påverka

resultatet av ett utvecklingsarbete i en viss riktning om personer med det Teoretiska perspektivet har en motsatt uppfattning. Det blir mer tilltalande för personal med Golvets perspektiv att inta en positiv hållning till framförda förändringsförslag. Det finns därmed en risk att olika frågor och behov blir bristfälligt belysta.

I samband med den misslyckade invasionen av Kuba 1961 ställde sig president Kennedy frågan: «Hur kunde vi göra något så dumt?». Hela planen var ett ogenomtänkt hastverk. Kennedy och hans grupp rådgivare lät sig förledas av sin egen laganda och entusiasm, så att kritiska argument sköts åt sidan (Stensaasen & Sletta, 2000). Liknande exempel är Pearl Harbour 1941 och bombningarna i Vietnam på 1960 talet. Dessa händelser och andra politiska eller militära felgrepp kan härledas tillbaka till beslutsprocesser i grupper där det var så viktigt att bevara harmonin att man undertryckte avvikande meningar. Även då NASA 1986 tog beslutet att skjuta upp rymdfärjan Challenger var det sannolikt ett resultat av grupptänkande under tidspress (se Bernstein m.fl., 1994; Myers, 1996). Ingenjörerna som hade medverkat i projektet var kritiska till uppskjutningen vid en tidpunkt då lufttemperaturen var extrem låg. Det blev en diskussion mellan ingenjörer och chefer. Cheferna var otåliga på grund av att förseningar redan uppstått. Alla invändningar från ingenjörerna ignorerades, diskussionen på det administrativa planet försiggick under en illusion av osårbarhet. Toppledningen i NASA, som hade det avgörande ordet, fick aldrig höra talas om ingenjörernas oro (Stensaasen & Sletta, 2000).

Även om polispersonal vanligen²² inte använder termen grupptänkande (ursprungligen en modell av Janis, 1982) så kan mycket av den kritik som framförs rörande sättet att fatta beslut²³ härröras till detta begrepp. Det finns fler grundläggande faktorer i polisorganisationen som påverkar möjligheten att IT-system skall utgöra ett verksamhetsanpassat stöd för närpoliserna/ordningspoliserna. Ett exempel på en sådan faktor är att styrning inom organisationen inte tar hänsyn till polisyrkets inneboende stora grad av frihet, vilket leder till att IT-system bidrar till kontraproduktiv verksamhet och att informationskvaliteten i IT-system blir

²² Det är inte ovanligt att polismän har en akademisk bakgrund eller av olika anledningar är väl insatta i olika teorier, tex. ledarskaps- och organisationsteorier, vilket gör att det blir naturligt för vissa poliser att använda sig av akademiska begrepp under intervjuer.

²³ Min uppfattning är att det är vanligt förekommande även vid större stabsmöten i samband med operativ verksamhet.

låg. Eftersom information från IT-system ofta ligger till grund för bl.a. beslut om framtida IT-lösningar uppstår därmed en ond cirkel.

Framtagning av ett verksamhetsanpassat mobilt IT-system

Stockholmspolisen i samarbete med Polishögskolan i Stockholm och Viktoria institutet, Göteborgs universitet, har under drygt två år bedrivit ett forskningsprojekt. Syftet har varit att kunna definiera vilka behov som måste tillgodoses i ett mobilt IT-system för att systemet skall passa ordningspoliser/närpolis. Några grundläggande tankar har genomsyrat arbetet:

- *Det skall inte röra sig om ett teknikval, utan handla om att definiera ett antal tjänster. Dessa tjänster skall inte vara bundna till att man måste nyttja en särskild handdator eller Lap-top.*
- *IT-systemet skall vara flexibelt och anpassas till olika behov och förutsättningar (efter individ och situation). En del individer och situationer kräver olika typer av stöd och polismannen skall därför t.ex. kunna dokumentera information på flera olika sätt.*
- *Flera poliser skall kunna arbeta med samma ärende samtidigt, där det i slutändan skall finnas möjlighet för poliserna att dra nytta av varandras informationsinhämtning.*
- *Stöd istället för styrning. IT-systemet skall ha påminnande, men inte tvingande funktioner. Det skall finnas en kontrollfunktion med påminnelser innan ett ärende avslutas/färdigställs för att på så sätt bidra till att kvalitetssäkra arbetet på bl.a. en brottsplats.*
- *Det finns ett behov av att förvaltning av olika stöd i IT-systemet skall kunna delas upp i olika hierarkiska nivåer. Vissa delar av informationsstödet bör en central förvaltningsorganisation ansvara för, vissa delar bör administreras regionalt, och slutligen skall det finnas möjlighet att ha en lokal förvaltning för att hantera information och behov av lokal karaktär.*
- *Användarna skall inte vara tvingade att använda alla tjänster i IT-stöd, utan kunna välja att nyttja de tjänster som de anser underlätta arbetet.*

Utvecklingsarbetet för att definiera ett antal behov på ett framtida mobilt IT-system har utmärkts av:

- *En användardriven utveckling. En prototyp har tagits fram i nära samarbete med användarna och den har använts i tidigt skede av utvecklingsprocessen. Det har funnits en hemsida där användarna har haft möjlighet att kontinuerligt få och lämna information på ett enkelt sätt samt ladda hem nya versioner av prototypen. Återkommande träffar med användarna har dessutom genomförts.*
- *Ett begränsat antal användare som utökats successivt. Allteftersom fler funktioner har införts i prototypen har antalet användare utvidgats. I slutfasen av forskningsprojektet var det drygt 15 användare som hade tillgång till prototypen. Vi har valt att ha med användare med en låg datamognad, med en medelhög datamognad och med en hög datamognad. En del användare var aktiva och har använt prototypen i större utsträckning än andra användare. Synpunkter från de användare som använt prototypen sparsamt, vilket främst varit de med en låg datamognad, har ändå varit värdefulla.*
- *Stor vikt har lagts på att förklara för användare att prototypen inte är en färdig produkt. En liknelse i form av framtagning av en sko har använts, där först flera olika typer av skor har visats: långfärdsskridsko, gummistövel, finsko och löparsko. Därefter har användarna upplysts om att prototypen för närvarande bara kan betraktas som en halv sula, som man därför till att börja med inte har något nytta av. Att vi skall bygga upp skon tillsammans, så att den i slutändan blir anpassad till de behov som finns.*
- *Vi har nyttjat experter i linjeverksamheten. Om det handlade om information i prototypen som gällde kriminalunderrättelsetjänst har befattningshavare från denna verksamhet involverats. När det rört frågor om kriminalteknik har vi samlat in information och synpunkter från polisens tekniker. På samma sätt har t.ex. experter inom trafikområdet och förundersökningsledare involverats i olika delar av utvecklingsarbetet.*
- *Genom tidigare genomförda analyser (se Holgersson, 1998; 1999; 2005) har en ungefärlig riktning på utvecklingsarbetet stakats ut, istället för att en stor detaljerad modellering och processanalys genomfördes i början av projektet. Arbetet har därefter skett i huvudsak genom successiva små förändringar efter en prioriteringslista som användarna har tagit fram. Anledningen till ovanstående är projektet hela tiden omgärdats av en ekonomisk osäkerhet, men också att vi har uppfattat det som svårt att från början kunna sätta sig ner och fundera ut och definiera en detaljerad plan över hela utvecklingsarbetet. Vi har känt att området*

varit för stort och kopplingarna för många för att detta skulle vara möjligt. Istället har vi använt av oss olika metoder vartefter behoven har uppstått, t.ex. informationsanalys och datamodellering rörande ett visst verksamhetsområde som omfattat en mindre funktion i prototypen. Den från början ungefärliga riktningen på utvecklingsarbetet har korrigerats efterhand.

- Inhämtning av idéer och behov har skett i olika delar av landet. Inriktningen har varit att det skall kunna bli en nationell produkt
- .- Juridiskalsäkerhetsmässiga frågor har genomsyrat hela utvecklingsarbetet.

Eftersom prototypen enligt säkerhetsansvariga inom polisen inte definitionsmässigt rört sig om ett IT-system har det inte varit möjligt att få vissa funktioner godkända för att använda inom polisen, men juridiska och säkerhetsmässiga frågor har dock redan från början ändå beaktats för att minimera eventuella problem i ett eventuellt senare utvecklingsprojekt.

Under utvecklingsarbetet har följande slutsatser dragits:

- Korta ledtider. Det har gått snabbt att få ut och kunna diskutera olika lösningsförslag. Experter har haft stor inverkan på olika delar av prototypen, vilket varit gynnsamt för kvaliteten på de lösningar som tagits fram.
- Arbetssättet verkar vara framgångsrikt för att kunna få fram en verksamhetsanpassad lösning i en komplex miljö.
- Det har visat sig vara bra att involvera användare i linjeverksamheten, men ett problem är att operativ verksamhet ibland har lagt hinder i vägen. Användarna måste få förutsättningar att kunna engagera sig i utvecklingsarbetet, vilket inte alltid kunnat ske.
- Det har krävts en ingående verksamhetskunskap hos den som har lett utvecklingen av prototypen och även en förmåga till bl.a. processanalys och datamodellering för att det skulle vara möjligt att uppnå en kommunikation både med användare och programmerare. Detta förhållande medför att det t.ex. för en konsult kan vara svårt att på kort sikt ta sig an en liknande roll. Det ser dessutom ut som att det krävs ett kontaktnät inom organisationen för att kunna bedriva utveckling på detta sätt, bl.a. för att få kontakt med lämpliga personer i linjeverksamheten.

- *Lokala befattningshavare har kunnat förhindra, försvåra och försena vissa moment. Det som gått bra på ett ställe har stoppats på ett annat. Det är vanligt inom polisen (Holgersson, 2005) att det upprättas en säkerhetsmarginal när det gäller tolkning av olika regler. Vissa befattningshavare har visat sig särskilt benägna att se hinder och inte försöka se möjligheter, medan andra har varit mer öppna när det gäller förändringsarbete. Förutom att detta är viktigt att beakta vid en eventuell utveckling av ett framtida IT-system, som bygger på de behov som definierats i prototypen, så finns det anledning att ifrågasätta det rimliga i detta förhållande.*

Litteratur

Finnes i:

Holgersson, S. (2005). Yrke: POLIS, yrkeskunskap, motivation, IT-system och andra förutsättningar för polisarbete, Linköpings universitet.

Forfatterne

Tore Bjørge, Professor og forskningsjef ved PHS

Linda Hoel, Høgskolelektor ved PHS, Bodø

Paul Larsson, Førsteamanuensis ved PHS, Oslo

Jon Strype, Førsteamanuensis ved PHS, Oslo

Gunnar Thomassen, Forsker ved PHS, Oslo

Hugo Hansen, Høgskolelektor ved PHS, Oslo

Pål Lagestad, Høgskolelektor ved PHS, Bodø

Solveig Abrahamsen, Forsker ved NOVA

Terje Aaserud, Høgskolelektor ved PHS, Oslo

Otto Stærk, Politimester i Østfold

Rune Glomseth, Høgskolelektor og politioverbetjent ved PHS, Oslo

Petter Gottschalk, Professor ved BI, Oslo

Ivar Fashing, Høgskolelektor ved PHS, Oslo (i permisjon)

Johannes Knutsson, Professor ved PHS, Oslo

Gro Smedsrud, Politiinspektør og sjef ved Manglerud politistasjon, Oslo
politidistrikt

Espen Lutnæs, Politibetjent ved Manglerud politistasjon, Oslo Politidistrikt

Rune Ullsand, Politibetjent ved Manglerud politistasjon, Oslo politidistrikt

Marit Egge, Forsker ved PHS, Oslo

Solgunn Eidheim, Førstelektor ved PHS, Oslo

Marianne Sætre, Stipendiat ved PHS, Oslo

Stefan Holgersson, Fil.dr (Linköpings universitet) og Polisinspektør ved
Stockholmspolisen,

Politihøgskolen
Slemdalsveien 5
Postboks 5027, Majorstuen
0301 Oslo
Tlf: 23 19 99 00
Faks: 23 19 99 01
www.phs.no

KUNNSKAPSUTVIKLING I POLITIET FORSKNINGSKONFERANSEN 2006

**Hvordan kan kunnskap om politiet og
dets virke bidra til å bedre kvaliteten i politiets arbeid?**

Hvordan stimulerer man til økt kunnskapsutvikling i politiet?

**På hvilke måter kan slik kunnskap utvikles, og hvilke praktiske og etiske utfordringer
står man overfor i den forbindelse?**

**Dette var de grunnleggende
problemstillingene for Politihøgskolens forskningskonferanse 2006.**

**I denne konferanserapporten presenteres en rekke prosjekter i og utenfor politiet som
bidrar til å belyse disse problemstillingene på
en konkret og informativ måte.**

POLITIHØGSKOLEN

PHS Forskning 2006:3